



I TY MOŻESZ ZROZUMIEĆ BIBLIĘ!

***PRZEGLĄD NOWEGO
TESTAMENTU
OD EWANGELII MATEUSZA
PO APOKALIPSE***

BOB UTLEY
EMERYTOWANY PROFESOR HERMENEUTYKI
(INTERPRETACJI BIBLIJ)

TŁUMACZENIE: ZUZANNA SIEROTNIK

BIBLE LESSONS INTERNATIONAL: MARSHALL, TEXAS

2000 (poprawiony w 2007)

SPIS TREŚCI

Przewodnik do czytania Biblii	2
Uwagi wstępne	9
Wprowadzenie do Ewangelii Mateusza	11
Wprowadzenie do Ewangelii Marka	17
Wprowadzenie do Ewangelii Łukasza	24
Wprowadzenie do Ewangelii Jana	32
Wprowadzenie do Dziejów Apostolskich	41
Wprowadzenie do Listu do Rzymian	52
Wprowadzenie do 1 Listu do Koryntian	58
Wprowadzenie do 2 Listu do Koryntian	66
Wprowadzenie do Listu do Galacjan	73
Wprowadzenie do Listu do Efezjan	79
Wprowadzenie do Listu do Filipian	89
Wprowadzenie do Listu do Kolosan	95
Wprowadzenie do Listów do Tesaloniczan	105
Wprowadzenie do listów pasterskich: 1 i 2 List do Tymoteusza oraz List do Tytusa	116
Wprowadzenie do Listu do Tytusa	125
Wprowadzenie do Listu do Filemona	128
Wprowadzenie do Listu do Hebrajczyków	131
Wprowadzenie do Listu Jakuba	138
Wprowadzenie do 1 Listu Piotra	144
Wprowadzenie do 2 Listu Piotra	152
Wprowadzenie do 1 Listu Jana	157
Wprowadzenie do 2 i 3 Listu Jana	163
Wprowadzenie do Listu Judy	166
Wprowadzenie do prorocत्व ST	171
Wprowadzenie do Apokalipsy	181
Aneks 1	193
Aneks 2	202
Aneks 3	206

Przewodnik do czytania Biblii: Osobiste poszukiwanie weryfikowalnej prawdy

Czy da się poznać prawdę? Gdzie ją można znaleźć? Czy możemy ją logicznie zweryfikować? Czy istnieje jakiś ostateczny autorytet? Czy są jakieś absoluty, które mogłyby pokierować naszym życiem i światem? Czy życie ma sens? Dlaczego istniejemy? Dokąd zmierzamy? Te pytania – kwestie, nad którymi zastanawiają się wszyscy rozumni ludzie – towarzyszą ludzkiemu intelektowi od zarania dziejów (Koh 1:13-18; 3:9-11).

Pamiętam moje osobiste poszukiwanie czegoś, wokół czego mógłbym zbudować swoje życie. Uwierzyłem w Chrystusa w młodym wieku, opierając się głównie na świadectwie życia moich bliskich z rodziny. Kiedy dorastałem, pytania dotyczące mnie samego i świata wokół rosy wraz ze mną. Zwykle kulturowe i religijne banały nie nadawały znaczenia doświadczeniom, o których czytałem lub które przeżywałem. Był to dla mnie okres zamętu, poszukiwania, tęsknoty i częstego poczucia beznadziejności pośród nieczułego i surowego świata, w którym żyłem.

Wiele osób twierdziło, że zna odpowiedzi na te ostateczne pytania, ale po osobistej weryfikacji i refleksji zrozumiałem, że ich twierdzenia były oparte na (1) osobistych filozofiach życiowych, (2) starożytnych mitach, (3) ich własnych przeżyciach lub (4) projekcjach psychologicznych. Ja potrzebowałem pewnego stopnia weryfikowalności, jakichś dowodów; racjonalności, na której mógłbym oprzeć swój światopogląd; czegoś, wokół czego mógłbym zbudować swoje życie; powodu, dla którego mógłbym żyć.

To wszystko odnalazłem studiując Biblię. Zacząłem szukać dowodów na jej wiarygodność i odnalazłem je w (1) jej historycznej prawdziwości potwierdzonej przez archeologię, (2) trafności prorocत्व Starego Testamentu, (3) spójności biblijnego przesłania na przestrzeni szesnastu stuleci jej powstawania oraz (4) osobistych świadectwach ludzi, których życie zostało trwale zmienione przez kontakt z Biblią. Chrześcijaństwo jako jednolity system wierzeń i przekonań jest w stanie odpowiedzieć na trudne życiowe pytania ludzkości. Dostarczyło mi to nie tylko racjonalnych ram pojęciowych – empiryczny aspekt biblijnej wiary przyniósł mi emocjonalną radość i równowagę.

Myślałem, że odnalazłem coś, wokół czego będę mógł zbudować swoje życie: Chrystusa, którego poznałem na kartach Pisma Świętego. Było to silne doświadczenie i wielka ulga emocjonalna. Jednak do tej pory pamiętam szok i ból, które odczułem, kiedy zaczęło do mnie docierać, jak wiele różnych interpretacji Biblii jest propagowanych – czasem nawet w obrębie tego samego Kościoła lub szkoły myśli. Rozpoznanie natchnienia i wiarygodności Biblii nie było końcem, lecz początkiem mojej podróży. W jaki sposób weryfikować i odrzucać różnorodne lub sprzeczne interpretacje wielu trudnych fragmentów Pisma, rozpowszechniane przez ludzi, którzy równocześnie twierdzą, że Biblia jest wiarygodnym autorytetem?

To zadanie stało się moim życiowym celem i pielgrzymką wiary. Wiedziałem, że moja wiara w Chrystusa przyniosła mi ogromną radość i pokój. Mój umysł tęsknił za absolutem pośród relatywizmu kultury, w której żyłem i dogmatyzmu sprzecznych systemów religijnych, jak również arogancji wyznaniowej. Byłem zaskoczony, kiedy w poszukiwaniu właściwego podejścia do interpretacji starożytnej literatury natknąłem się na swoje własne uprzedzenia: historyczne, kulturowe, wyznaniowe i wynikające z życiowych doświadczeń. Często czytałem Biblię tylko po to, aby potwierdzić swoje własne przekonania. Używałem jej jako źródła dogmatów, którymi atakowałem innych, zasłaniając w ten sposób swoją własną niepewność i braki. Uświadomienie sobie tego było dla mnie bardzo bolesne.

Chociaż nigdy nie osiągnę całkowitego obiektywizmu, mogę jednak stawać się lepszym czytelnikiem Biblii. Mogę minimalizować swoje uprzedzenia rozpoznając je i przyjmując do wiadomości ich istnienie. Nie jestem jeszcze od nich wolny, ale stawiałem czoła swoim słabościom. To właśnie osoba interpretatora jest często największym wrogiem właściwego odczytywania Biblii!

Pozwól, że przedstawię Ci niektóre z moich założeń, na których opieram się podczas studiowania Pisma Świętego, tak abys jako czytelnik mógł je przeanalizować razem ze mną:

1. Wierzę, że Biblia jest jedynym natchnionym objawieniem się jedynego prawdziwego Boga. Dlatego też należy ją interpretować w świetle zamysłu pierwotnego boskiego autora działającego poprzez pisarza – człowieka żyjącego w kontekście konkretnych uwarunkowań historycznych.
2. Wierzę, że Biblia została napisana dla zwykłego człowieka – dla wszystkich ludzi! Bóg dostosował się do nas, aby mówić do nas w sposób dla nas zrozumiały w kontekście historycznym i kulturowym. On nie ukrywa prawdy – chce, abyśmy ją rozumieli! Dlatego Jego słowa muszą być interpretowane w świetle tamtych czasów, a nie naszych. Biblia nie powinna oznaczać dla nas tego, czego nie znaczyła dla swoich pierwszych czytelników lub słuchaczy. Jest ona zrozumiała dla

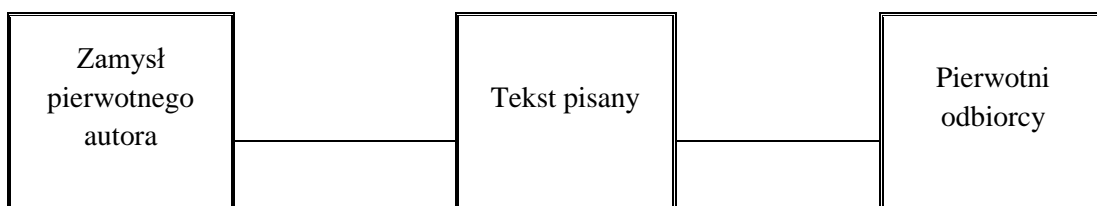
przeciętnego ludzkiego umysłu i zastosowane są w niej zwyczajne ludzkie formy i techniki komunikacji.

3. Wierzę, że Biblia posiada jednolite przesłanie i cel. Nie przeczy sama sobie, mimo że zawiera trudne i paradoksalne fragmenty. Dlatego też najlepszym interpretatorem Biblii jest ona sama.
4. Wierzę, że każdy fragment Biblii (wyłączając proroctwa) posiada jedno i tylko jedno znaczenie oparte o zamysł pierwotnego natchnionego autora. Chociaż nie możemy być nigdy w stu procentach pewni, że znamy zamysł pierwotnego autora, istnieje jednak wiele wskazówek, które mogą nas na niego naprowadzić:
 - (a) rodzaj (gatunek) literacki wybrany do przekazania przesłania,
 - (b) tło historyczne i/lub określone okoliczności, które przyczyniły się do napisania danej księgi,
 - (c) kontekst literacki całej księgi oraz każdej całości literackiej,
 - (d) powiązanie konstrukcji tekstowej (zarysu) całości literackich z ogólnym przesłaniem księgi,
 - (e) swoiste środki gramatyczne użyte do przekazania wiadomości,
 - (f) dobór słów.

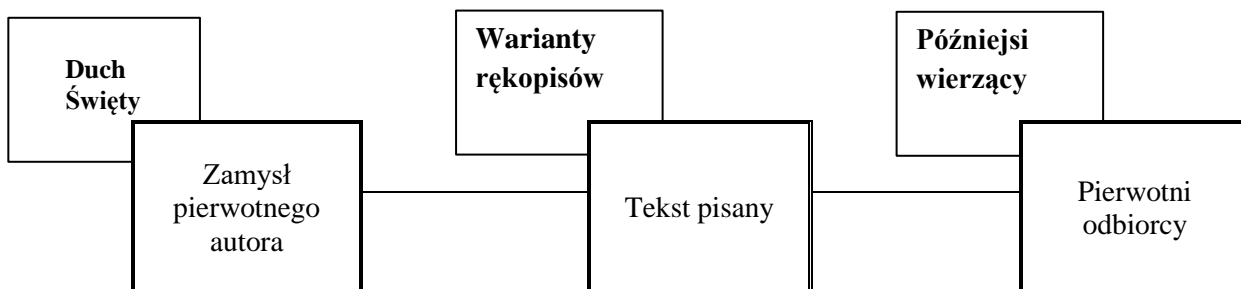
Studiowanie danego fragmentu tekstu obejmuje przyjrzenie się każdemu z tych obszarów. Zanim wyjaśnię moją metodologię czytania Biblii, pozwolę sobie wymienić niektóre stosowane w dzisiejszych czasach niewłaściwe metody, które pociągnęły za sobą tak ogromną różnorodność interpretacji i w związku z tym powinniśmy się ich wystrzegać.

1. Ignorowanie całego literackiego kontekstu ksiąg Biblii i rozumienie każdego zdania, członu, a nawet poszczególnych słów jako prawdziwych stwierdzeń niezwiązanych z zamysłem autora lub szerszym kontekstem. Jest to często nazywane „dowodzeniem wersetami”.
2. Ignorowanie tła historycznego ksiąg poprzez zastąpienie go przypuszczalnym tłem historycznym, które ma niewielkie poparcie w samym tekście lub jest go zupełnie pozbawione.
3. Ignorowanie tła historycznego ksiąg i czytanie ich w sposób, w jaki czyta się poranny dziennik – jakby były adresowane przede wszystkim do poszczególnych współczesnych chrześcijan.
4. Ignorowanie tła historycznego ksiąg poprzez alegoryzowanie tekstu jako przesłania filozoficznego lub teologicznego zupełnie niepowiązanego z zamysłem pierwotnego autora i tym, co rozumieci pierwsi słuchacze.
5. Ignorowanie pierwotnego przesłania i zastępowanie go swoim własnym systemem teologicznym, ulubioną doktryną lub współczesnym problemem niepowiązanym z zamysłem powziętym przez pierwotnego autora i przekazanym przez niego przesłaniem. To zjawisko często poprzedzone jest wstępnym czytaniem Biblii w celu zbudowania autorytetu mówcy. Jest to często nazywane „odpowiedzią czytającego” (interpretacją typu „co ten tekst oznacza dla mnie”).

Wszelkie pisemne przekazy międzyludzkie zawierają przynajmniej trzy części składowe:



W przeszłości różne techniki czytania Pisma Świętego skupiały się na jednej z tych trzech składowych. Jednak z uwagi na rzeczywistość wyjątkowego natchnienia Biblii należałoby zmodyfikować powyższy diagram:



W rzeczywistości proces interpretacji powinien uwzględniać wszystkie trzy składowe. W celu weryfikacji moja interpretacja może na przykład skupiać się na dwóch pierwszych elementach: pierwotnym autorze i tekście. Najprawdopodobniej jest to moja reakcja na zaobserwowane nadużycia: (1) alegoryzowanie lub uduchowianie tekstu i (2) interpretację typu „odpowiedź czytającego” (co ten tekst oznacza dla mnie). Nadużycia mogą wystąpić na każdym etapie analizy. Powinniśmy nieustannie weryfikować to, czym się kierujemy: nasze motywy, uprzedzenia, techniki i zastosowania. W jaki jednak sposób możemy to robić, jeśli nie istnieją granice interpretacji, nie ma żadnych ograniczeń ani kryteriów? Z tego powodu badam zamysł autora i strukturę tekstu, które dostarczają mi pewnych kryteriów ograniczających zakres dopuszczalnych uzasadnionych interpretacji.

Mając na uwadze wymienione wyżej niewłaściwe techniki czytania Pisma Świętego, zadajmy sobie pytanie, jakie słuszne sposoby czytania i interpretowania Biblii zapewnią nam pewien stopień weryfikowalności i konsekwencji.

Nie będę w tym miejscu przedstawiał szczegółowych technik interpretacji konkretnych gatunków literackich, omówię natomiast ogólne hermeneutyczne zasady obowiązujące dla wszystkich typów tekstów biblijnych. Jeśli chodzi o interpretowanie różnych gatunków literackich, polecam książkę *How to Read the Bible for All Its Worth* [polskie wydanie: *Jak czytać Biblię?*] Gordona Fee i Douglasa Stuarta (wydana w Polsce przez JR Szorc).

Moja metodologia początkowo skupia się na czytelniku, dając przestrzeń, aby Duch Święty rozjaśniał mu treść Biblii w ciągu czterech cykli osobistych czytań. Takie podejście stawia Ducha, tekst i czytelnika na pierwszym miejscu, nie spychając ich na drugi plan. Chroni ono również czytelnika od nadmiernego wpływu komentatorów. Słyszałem kiedyś następujące stwierdzenie: „Biblia rzuca wiele światła na komentarze do niej samej”. Cytując tę uwagę nie chcę umniejszać wartości pomocy dydaktycznych, tylko zaapelować o odpowiedni sposób i czas korzystania z nich.

Musimy być w stanie poprzeć naszą interpretację samym tekstem. Pewnej ograniczonej weryfikacji dostarczyć może następujących pięć obszarów:

- (1) tło historyczne
- (2) kontekst literacki
- (3) struktury gramatyczne (składnia)
- (4) użycie współczesnych autorowi słów
- (5) istotne fragmenty paralelne

Musimy też być w stanie podać rozumowanie i logikę stojące za naszymi interpretacjami. Biblia jest naszym jedynym źródłem wiary i praktyki. Niestety chrześcijanie często nie zgadzają się co do tego, czego naucza i co twierdzi Pismo Święte.

Cztery cykle czytań są zaprojektowane tak, aby umożliwić dokonanie w interpretacji następujących spostrzeżeń:

- (1) Pierwszy cykl czytań
 - (a) Przeczytaj całą księgę za jednym razem. Przeczytaj ją jeszcze raz w innym tłumaczeniu, najlepiej zgodnym z inną teorią przekładu:
 - (i) tłumaczenie „słowo w słowo” (GPNT, BP)
 - (ii) dynamiczny równoważnik (BT, WP, Przekład Ewangeliczny, BW)
 - (iii) parafraza (PL, BWP, Słowo Życia)
 - (b) Odnajdź główny zamysł całego tekstu. Określ jego temat.
 - (c) Wydziel (jeżeli jest to możliwe) całość literacką, rozdział, akapit lub zdanie, które jasno wyraża ten główny zamysł lub temat.
 - (d) Określ główny gatunek literacki.
 - (i) Stary Testament
 - a) Hebrajska narracja
 - b) Hebrajska poezja (literatura mądrościowa, psalm)
 - c) Hebrajskie proroctwa (proza, poezja)
 - d) Kodeksy praw
 - (ii) Nowy Testament
 - a) Narracja (Ewangelie, Dzieje)
 - b) Listy
 - c) Literatura apokaliptyczna
- (2) Drugi cykl czytań
 - (a) Przeczytaj całą księgę jeszcze raz, próbując odnaleźć główne tematy.

- (b) Nakreśl główne tematy i krótko podsumuj ich treść w prostych stwierdzeniach.
 - (c) Zweryfikuj określony przez siebie zamysł i zarys książki z pomocami dydaktycznymi.
- (3) Trzeci cykl czytań
- (a) Przeczytaj całą książkę po raz kolejny, poszukując tym razem tła historycznego oraz konkretnych okoliczności, które przyczyniły się do napisania danej książki biblijnej.
 - (b) Wymień elementy historyczne wspomniane w księdze:
 - (i) autor
 - (ii) data
 - (iii) adresaci
 - (iv) konkretna przyczyna napisania książki
 - (v) aspekty tła kulturowego odnoszące się do zamysłu książki
 - (c) Rozszerz swój zarys do poziomu akapitu tej książki Biblii, którą interpretujesz. Za każdym razem zidentyfikuj całość literacką i dokonaj jej zarysu. Może ona obejmować kilka rozdziałów lub akapitów. Umożliwi Ci to podążanie za logiką i sposobem konstruowania tekstu przez pierwotnego autora.
 - (d) Zweryfikuj zidentyfikowane przez siebie tło historyczne z pomocami dydaktycznymi.
- (4) Czwarty cykl czytań
- (a) Przeczytaj daną całość literacką ponownie w kilku tłumaczeniach.
 - (b) Wyszukaj struktury literackie i gramatyczne:
 - (i) powtarzające się zdania, np. Ef 1:6.12.14,
 - (ii) powtarzające się struktury gramatyczne, np. Rz 8:31,
 - (iii) kontrastujące ze sobą koncepcje.
 - (c) Wymień następujące rzeczy:
 - (i) istotne pojęcia,
 - (ii) nietypowe terminy,
 - (iii) ważne struktury gramatyczne,
 - (iv) szczególnie trudne słowa, człony i zdania.
 - (d) Wyszukaj istotne fragmenty paralelne:
 - (i) Odszukaj najbardziej jednoznaczny fragment mówiący o rozpatrywanym przez ciebie temacie używając:
 - a) książek dotyczących teologii systematycznej,
 - b) Biblii z odnośnikami,
 - c) konkordancji.
 - (ii) Spróbuj poszukać możliwych paradoksalnych par w obrębie Twojego tematu. Wiele prawd biblijnych jest przedstawionych za pomocą par dialektycznych; wiele konfliktów wyznaniowych pochodzi od dowodzenia wersetami tylko połowy jakiegoś biblijnego napięcia. Ponieważ cała Biblia jest natchniona, w celu zapewnienia biblijnej równowagi naszej interpretacji powinniśmy szukać jej całościowego przesłania.
 - (iii) Odnajdź paralele w tej samej księdze, u tego samego autora lub w tym samym gatunku literackim. Biblię najlepiej interpretować za pomocą niej samej, ponieważ ma jednego autora: Ducha Świętego.
 - (e) Zweryfikuj swoje obserwacje dotyczące tła i okoliczności historycznych z pomocami dydaktycznymi:
 - (i) Biblie do studiowania,
 - (ii) Encyklopedie, podręczniki i słowniki biblijne,
 - (iii) Wprowadzenia do Biblii,
 - (iv) Komentarze do Biblii (w tym punkcie swojego studiowania pozwól, aby przeszła i terazniejsza wspólnota wierzących wspomogła Cię i skorygowała kierunek Twojego osobistego studium Pisma).

Teraz przechodzimy do zastosowania. Poświęciłeś wiele czasu, aby zrozumieć tekst w jego pierwotnym kontekście; czas zastosować go do Twojego życia i kultury. Moja definicja autorytetu biblijnego jest następująca: „zrozumienie tego, co pierwotny autor Biblii przekazał sobie współczesnym i zastosowanie tej prawdy do naszych czasów”.

Zastosowanie musi być zgodne z interpretacją zamysłu pierwotnego autora zarówno pod względem czasu,

jak i logiki. Nie możemy stosować fragmentów Biblii do naszych czasów, dopóki nie zrozumiemy, co te słowa znaczyły w czasie, kiedy były pisane! Tekst Biblii nie powinien nigdy oznaczać tego, czego wcześniej nie mógł mieć na myśli!

Twój szczegółowy zarys na poziomie akapitów (trzeci cykl czytań) będzie Twoim przewodnikiem. Zastosowania z Twojej interpretacji powinny być wyciągnięte na poziomie akapitów, a nie poszczególnych słów. Słowa posiadają znaczenie tylko w określonym kontekście; tak samo jest też z członami i zdaniami. Jedyną natchnioną osobą biorącą udział w procesie interpretacji jest pierwotny autor. My tylko podążamy jego śladem poprzez Ducha Świętego, który nas oświeca. Ale oświecenie nie jest natchnieniem. Aby powiedzieć: „tak mówi Pan”, musimy trzymać się zamysłu pierwotnego autora. Zastosowanie musi być konkretnie związane z ogólnym zamysłem całego tekstu oraz rozwojem myśli na poziomie określonej całości literackiej i akapitu.

Nie pozwól, aby zagadnienia naszych czasów interpretowały Biblię; niech przemawia sama! Może to wymagać od nas wyciągania z tekstu określonych zasad. Jest to uzasadnione tylko wtedy, kiedy zasady te znajdują w nim poparcie. Niestety bardzo często nasze zasady są tylko „naszymi” zasadami – a nie tymi zawartymi w tekście.

Przy zastosowaniu przesłania Biblii ważne jest, aby pamiętać o tym, że (wyłączając prorocтва) dla określonego tekstu biblijnego obowiązujące jest jedno i tylko jedno znaczenie. Jest ono powiązane z zamysłem pierwotnego autora, który odpowiadał na jakiś kryzys lub potrzebę jemu współczesnych. To jedno znaczenie może mieć wiele możliwych zastosowań. Zastosowanie będzie zależało od potrzeb odbiorców, musi jednak być związane z tym, co miał na myśli pierwotny autor.

Do tej pory przeanalizowaliśmy logiczne i tekstualne procesy składające się na interpretację i jej zastosowanie. Teraz krótko omówimy duchowy aspekt interpretacji. Dla mnie pomocna okazała się poniższa lista:

- (1) Módl się o pomoc Ducha (zob. 1 Kor 1:26-2:16).
- (2) Módl się o przebaczenie i oczyszczenie z grzechów, których jesteś świadomy (zob. 1 J 1:9).
- (3) Módl się o większe pragnienie poznania Boga (zob. Ps 19:7-14; 42:1ff; 119:1ff).
- (4) Natychmiast zastosuj każde nowe odkrycie w swoim życiu.
- (5) Zachowuj pokorę i otwartość na naukę.

Ciężko jest utrzymać równowagę pomiędzy logicznym procesem interpretacji a duchowym prowadzeniem Ducha Świętego. Pomogły mi w tym poniższe fragmenty:

- (1) Z książki Jamesa W. Sire *Scripture Twisting [Przekręcanie Pisma]*, s. 17-18:

„Oświecenie przychodzi do umysłów całego ludu Bożego – nie tylko do duchowej elity. W biblijnym chrześcijaństwie nie istnieje „klasa guru”, nie ma iluminatów, nie ma ludzi, od których pochodzi każda właściwa interpretacja. Tak więc, chociaż Duch Święty obdarza szczególnymi darami mądrości, poznania i rozpoznawania duchów, nie wyznacza chrześcijan, którzy je otrzymali, na jedyne autorytety w dziedzinie interpretacji Jego Słowa. Uczenie się, rozsądzanie i rozpoznawanie w odniesieniu do Biblii, która jest autorytetem nawet dla tych, których Bóg obdarował szczególnymi zdolnościami, jest zadaniem całego Jego ludu. Podsumowując, założenie, które przyjmuję w całym niniejszym komentarzu jest takie, że Biblia jest prawdziwym objawieniem Boga dla całej ludzkości, naszym ostatecznym autorytetem we wszystkich kwestiach, w których się wypowiada, oraz że nie jest ona całkowitą tajemnicą, ale może być odpowiednio rozumiana przez zwyczajnych ludzi w każdej kulturze”.

- (2) O Kierkegaardzie (znalezione w książce Bernarda Ramma *Protestant Biblical Interpretation [Protestancka interpretacja biblijna]*, s. 75):

„Według Kierkegaarda, gramatyczne, leksykalne i historyczne studiowanie Biblii jest konieczne, ale wstępne wobec prawdziwego czytania Biblii. ‘Aby czytać Biblię jako słowo Boże, musimy ją czytać z sercem w gardle, w stanie gotowości, z gorliwym oczekiwaniem, pozostając w dialogu z Bogiem. Bezmyślne lub nieuważne czytanie Biblii, lub też czytanie jej tylko pod kątem akademickim lub zawodowym nie jest czytaniem Biblii jako Słowa Bożego. Tylko wtedy, kiedy czytamy Biblię tak, jakbyśmy czytali list miłosny, odczytujemy ją jako Słowo Boga”.

- (3) Z książki H. H. Rowleya *The Relevance of the Bible [Istotność Biblii]*, s. 19:

„Czysto intelektualne rozumienie Biblii, choćby zupełne, nie jest w stanie osiągnąć wszystkich zawartych w niej skarbów. Pojmowanie takie nie może być lekceważone, ponieważ jest ono niezbędne do jej pełnego zrozumienia. Jeżeli jednak ma być pełne, musi prowadzić do duchowego pojmowania duchowych skarbów tej księgi. Do zrozumienia duchowego potrzebne jest coś więcej niż tylko czujność intelektualna. Sprawy duchowe są rozróżniane na poziomie duchowym, a człowiek studiujący Biblię musi przyjąć postawę duchowej wrażliwości i pragnienia odnalezienia

Boga, żeby oddać Mu samego siebie, jeśli chce wyjść poza badania naukowe i osiąść bogatsze dziedzictwo tej najwspanialszej z wszystkich ksiąg”.

Przewodnik do samodzielnego studiowania został stworzony, żeby wesprzeć Twój proces interpretacji na następujące sposoby:

1. Wprowadzeniem do każdej księgi jest krótkie tło historyczne. Przeczytaj te informacje po zakończeniu „trzeciego cyklu czytań”.
2. Na początku każdego rozdziału znajdują się spostrzeżenia dotyczące jego kontekstu. Pomoże ci to określić strukturę danej całości literackiej.
3. Na początku każdego rozdziału lub większej całości literackiej znajduje się podział na akapity i odpowiednie wersety z kilku innych współczesnych tłumaczeń Biblii:
 - a. Biblia Tysiąclecia (BT)
 - b. Biblia Warszawska (BW)
 - c. Biblia Poznańska (BP)
 - d. Biblia Warszawsko-Praska (BWP)
 - e. Nowe Przymierze i Psalmi (PL)

Podział na akapity nie jest wynikiem natchnienia. Należy wnioskować o nim z kontekstu. Poprzez porównanie kilku współczesnych wersji, różniących się pod względem przyjętych teorii przekładu i perspektyw teologicznych, jesteśmy w stanie przeanalizować przypuszczalną strukturę myśli pierwotnego autora. Każdy akapit zawiera jedną główną prawdę. Nazywa się ją „zdaniem tematycznym” lub „myślą przewodnią tekstu”. Ta wspólna myśl jest kluczowa w procesie interpretacji – czy to historycznej, czy gramatycznej. Nie powinniśmy nigdy dokonywać interpretacji, wygłaszać kazań ani nauczać opierając się na części tekstu mniejszej niż akapit! Należy także pamiętać, że każdy akapit jest powiązany z otaczającymi go akapitami. Z tego właśnie powodu ważne jest nakreślenie zarysu akapitów w całej księdze. Chodzi tu o to, aby być w stanie podążać za logicznym ciągiem tematu adresowanego do nas przez pierwotnego autora natchnionego.

4. Notatki zgodne są z podejściem interpretacyjnym „werset po wersecie”, co zmusza nas do śledzenia myśli pierwotnego autora. Zawierają one różnorodne informacje, takie jak:
 - a. kontekst literacki
 - b. dane historyczne i kulturowe
 - c. informacje gramatyczne
 - d. analizy słów
 - e. istotne fragmenty paralelne
5. Jako że niniejszy komentarz przetłumaczony został z języka angielskiego, korzystanie z niego przez polskiego czytelnika wymagało dokonania wyboru rodzimych tłumaczeń Pisma Świętego. Autor komentarzy odnosi się do dosłownego tłumaczenia NASB, które zostało w komentarzu zastąpione tekstem Biblii Tysiąclecia (wydanie IV). W przypadku rozbieżności z NASB podano także brzmienie w innych tłumaczeniach. W pewnych miejscach niniejszego komentarza tekst BT (1995) będzie uzupełniony o inne współczesne tłumaczenia:
 - a. Interlinearny Grecko-polski Nowy Testament (GPNT) wydawnictwa Vocatio na podstawie oryginalnego tekstu greckiego udostępnionego przez Niemieckie Towarzystwo Biblijne.
 - b. Biblia Poznańska (BP) – dosłowne tłumaczenie oparte na manuskryptach *Biblia Hebraica*, red. R. Kittel, P. Kahle, A. Alt, O. Eissfeld, Stuttgart 1951 oraz *The Greek New Testament*, red. K. Aland, M. Black, B. M. Metzger, A. Wikgren, Stuttgart 1968.
 - c. Biblia Warszawska (BW) – dynamiczny ekwiwalent oparty na manuskryptach *Biblia Hebraica*, red. R. Kittel, P. Kahle, A. Alt, O. Eissfeld, Stuttgart 1951, *Novum Testamentum Graece*, red. E. Nestle, K. Aland, Stuttgart 1954 oraz *Novum Testamentum Graece*, red. K. Aland, M. Black, B. M. Metzger, A. Wikgren, Stuttgart 1966.
 - d. Biblia Warszawsko-Praska (BWP) – tłumaczenie na pograniczu dynamicznej ekwiwalencji i parafrazy oparte na manuskryptach *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Stuttgart 1977 oraz *Novum Testamentum Graece*, red. K. Aland, M. Black, C. Martini, B. Metzger, A. Wikgren, Stuttgart 1979.
 - e. Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza (PL) – tłumaczenie na pograniczu dynamicznej ekwiwalencji i parafrazy oparte na manuskryptach *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, *Biblia Hebraica Quinta* i *Novum Testamentum Graece* Nestlego-Alanda

(NA27 i NA28, odpowiednio: 1993 i 2012, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft).

6. Dla tych, którzy nie znają greki, porównywanie współczesnych tłumaczeń może być pomocne w identyfikowaniu występujących w tekście problemów:
 - a. warianty manuskryptów
 - b. alternatywne znaczenia słów
 - c. trudny gramatycznie tekst i struktury
 - d. teksty dwuznaczneChociaż współczesne wersje nie są w stanie rozwiązać wszystkich tych problemów, to jednak ukazują nam one te miejsca, które wymagają głębszej i dokładniejszej analizy.
7. Na końcu każdego rozdziału znajdują się związane z jego treścią pytania do dyskusji, które mają za zadanie nakierować nas na główne zagadnienia interpretacyjne danego rozdziału.

Dostępne obecnie komentarze z tej serii to:

Tom 0	“You Can Understand the Bible” Seminar
Tom 1	The First Christian Primer: Matthew
Tom 2	The Gospel According to Mark: Mark and I and II Peter [wydanie polskie: Ewangelia według Piotra: Ewangelia Marka oraz 1 i 2 List Piotra]
Tom 3A	Luke the Historian: The Gospel of Luke
Tom 3B	Luke the Historian: The Book of Acts
Tom 4	The Beloved Disciple’s Memoirs i Letters: The Gospel of John, I, II and III John [wydanie polskie: Wspomnienia i listy umiłowanego ucznia: Ewangelia oraz 1, 2 i 3 List Jana]
Tom 5	The Gospel According to Paul: Romans [wydanie polskie: Ewangelia według Pawła: List do Rzymian]
Tom 6	Paul’s Letters to a Troubled Church: I and II Corinthians
Tom 7	Paul’s First Letters: Galatians and I & II Thessalonians
Tom 8	Paul’s Prison Letters: Colossians, Ephesians, Philemon and Philippians
Tom 9	Paul’s Fourth Missionary Journey: I Timothy, Titus, and II Timothy
Tom 10	The Superiority of the New Covenant: Hebrews
Tom 11	Jesus’ Half-Brothers Speak: James and Jude
Tom 12	Hope in Hard Times—The Final Curtain: Revelation [wydanie polskie: Nadzieja w trudnych czasach – ostatnia kurtyna: Apokalipsa]
Komentarze do Starego Testamentu:	
Tom 1AOT	How It All Began: Genesis 1-11
Tom 8OT	Post-Exilic Period: Ezra, Nehemiah and Esther
Tom 10OT	Eighth Century Prophets: Amos, Hosea, Jonah and Micah
Tom 14OT	Old Testament Apocalypses: Daniel and Zechariah

UWAGI WSTĘPNE

I. DEFINICJE CZĘSTO UŻYWANYCH TERMINÓW

A. BOŻE IMIONA

1. Pan (JHWH/Kurios)
2. Bóg (Elohim/Theos)
3. Syn Człowieczy
4. Syn Boży
5. Zbawiciel
6. Jezus
7. Chrystus

B. NAZWY TEKSTÓW I TŁUMACZEŃ

1. Tekst masorecki
2. Septuaginta
3. Targumy
4. Wulgata
5. Peszitta
6. Zwoje znad Morza Martwego

C. SŁOWNICZEK TERMINÓW (ZOB. ANEKS 1)

D. KRYTYKA TEKSTU (ZOB. ANEKS 2)

E. GRECKIE KATEGORIE GRAMATYCZNE WPLYWAJĄCE NA INTERPRETACJĘ (ZOB. ANEKS 3)

II. PODSTAWOWA OŚ CZASU NOWEGO TESTAMENTU

III. PODSTAWOWA MAPA ŚWIATA ŚRÓDZIEMNOMORSKIEGO W I W. N.E.

A. Wody

- | | |
|----------------------|-------------------|
| 1. Morze Śródziemne | 4. Morze Egejskie |
| 2. Morze Czarne | 5. Rzeka Nil |
| 3. Morze Adriatyckie | 6. Rzeka Jordan |

B. Krainy wymienione w NT

- | | |
|--------------|---------------|
| 1. Egipt | 10. Galacja |
| 2. Judea | 11. Pamfilia |
| 3. Samaria | 12. Licja |
| 4. Dekapol | 13. Azja |
| 5. Galilea | 14. Bitynia |
| 6. Syria | 15. Pont |
| 7. Fenicja | 16. Achaja |
| 8. Cylicja | 17. Macedonia |
| 9. Kapadocja | 18. Iliria |
| | 19. Italia |

C. Wyspy wymienione w NT

1. Cypr
2. Kreta
3. Patmos
4. Sycylia
5. Malta

D. Główne miasta

1. Aleksandria
2. Memfis
3. Jerozolima
4. Antiochia
5. Tars
6. Efez
7. Pergamon
8. Korynt
9. Ateny
10. Rzym
11. Tesalonika

WPROWADZENIE DO EWANGELII MATEUSZA

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Do czasu Renesansu/Reformacji Ewangelia Mateusza uważana była za pierwszą ze spisanych Ewangelii (i nadal jest za taką uznawana przez Kościół Rzymskokatolicki).
- B. Była to najczęściej kopiowana, cytowana i używana Ewangelia w katechizmie oraz wczesnej liturgii Kościoła przez pierwsze dwa stulecia jego istnienia.
- C. W książce *The First Three Gospels [Pierwsze trzy Ewangelie]* William Barclay stwierdził: „Kiedy otwieramy Ewangelię Mateusza, otwieramy księgę, którą słusznie nazwać można najważniejszym dokumentem wiary chrześcijańskiej, ponieważ zawiera ona najpełniejszy i najbardziej systematyczny opis życia i nauczania Jezusa” (s. 19).

Jest tak dlatego, że Ewangelia ta ukazuje nauki Jezusa w ujęciu tematycznym. Korzystano z niej przy nauczaniu osób nowo nawróconych (zarówno spośród Żydów, jak i pogan) o życiu i przesłaniu Jezusa z Nazaretu – Chrystusa.
- D. Jest ona logicznym mostem pomiędzy Starym a Nowym Przymierzem, pomiędzy wierzącymi pochodzenia żydowskiego a tymi pochodzenia pogańskiego. Posługuje się Starym Testamentem w formie obietnica/wypełnienie, podobnie jak pierwsze kazania odnotowane w Dziejach Apostolskich, zwane *kerygmą*. Księga ta zawiera ponad 50 cytatów ze Starego Testamentu i dużo więcej nawiązań. Wiele tytułów i analogii odnoszących się w ST do JHWH zastosowanych zostaje w niej do Jezusa.
- E. Zamysłem Ewangelii Mateusza była więc ewangelizacja i uczniostwo – dwa bliźniacze aspekty Wielkiego Posłannictwa (28:19-20).
 - 1. Miała pomagać w nawracaniu Żydów przez informowanie ich o życiu i nauczaniu Jezusa,
 - 2. Miała wspomagać proces stawania się uczniami Jezusa zarówno wierzących Żydów, jak i pogan, ucząc ich, jak powinni żyć jako chrześcijanie.

II. AUTORSTWO

- A. Choć najwcześniejsze kopie greckiego NT (lata 200-400 n.e.) zawierają frazę „według Mateusza”, sama księga jest anonimowa.
- B. Tradycja wczesnego Kościoła jest zgodna co do tego, że Ewangelia ta napisana została przez Mateusza (znanego także jako Lewi, zob. Mk 2:14; Łk 5:27.29), poborcę podatków (zob. Mt 9:9; 10:3) i ucznia Jezusa.
- C. Ewangelie Mateusza, Marka i Łukasza są do siebie uderzająco podobne:
 - 1. Często zgadzają się co do formy cytatów ze ST, których brakuje w tekście masoreckim i Septuagincie,
 - 2. Często cytują Jezusa posługując się niezwykłymi konstrukcjami gramatycznymi, a nawet używając rzadkich greckich słów,
 - 3. W oczywisty sposób zachodzą pomiędzy nimi zapożyczenia literackie.

- D. Zaproponowano kilka teorii dotyczących związku pomiędzy Ewangelią Mateusza, Marka i Łukasza (Ewangelią synoptycznymi).
1. Tradycja wczesnego Kościoła zgodnie podaje, że Mateusz (Lewi), poborca podatków i uczeń Jezusa, napisał Ewangelię. Apostoł Mateusz był jednogłośnie uznawany za jej autora aż do Renesansu/Reformacji.
 2. Około roku 1776 A. E. Lessing (a później, w 1818, Gieseler) wysunął teorię etapu ustnego w procesie powstawania Ewangelii synoptycznych („widzieć razem”). Twierdził, że wszystkie one polegały na wcześniejszych tradycjach ustnych, modyfikowanych przez poszczególnych autorów dla potrzeb ich docelowych słuchaczy:
 - a. Mateusz: Żydzi
 - b. Marek: Rzymianie
 - c. Łukasz: poganieKażda z Ewangelii związana była z oddzielnym geograficznym ośrodkiem chrześcijaństwa
 - a. Mateusz: Antiochia, Syria
 - b. Marek: Rzym, Italia
 - c. Łukasz: Cezarea Nadmorska, Palestyna
 - d. Jan: Efez, Azja Mniejsza
 3. Na początku XIX w. J. J. Griesbach stworzył teorię głoszącą, że Mateusz i Łukasz napisali oddzielne relacje o życiu Jezusa zupełnie niezależnie od siebie, a Marek stworzył krótką Ewangelię, usiłując pośredniczyć pomiędzy tymi dwoma opowiadaniem.
 4. Na początku XX w. H. J. Holtzmann wysunął teorię, że pierwszą ze spisanych Ewangelii była Ewangelia Marka, oraz że zarówno Mateusz, jak i Łukasz posłużyli się strukturą jego Ewangelii oraz osobnym dokumentem zawierającym słowa Jezusa znanym jako Q (niem. *Quelle* – źródło). Została ona nazwana teorią „dwóch źródeł” (jej zwolennikiem był także Fredrick Schleiermacher w 1832).
 5. Później B. H. Streeter stworzył zmodyfikowaną teorię „dwóch źródeł” zwaną teorią „czterech źródeł”, zakładającą istnienie „proto-Łukasza”, Marka i źródła Q.
 6. Powyższe teorie powstania Ewangelii synoptycznych stanowią jedynie spekulacje. Nie ma historycznych ani faktycznych świadectw manuskryptów przemawiających za źródłem Q ani „proto-Łukaszem”.

Współczesna nauka po prostu nie wie, jak powstały Ewangelie ani kto je napisał (to samo dotyczy Prawa ST i proroków wcześniejszych). Ten brak informacji nie wpływa jednak na postrzeganie przez Kościół ich natchnienia i wiarygodności jako dokumentów historycznych oraz dotyczących wiary.
 7. Pomiędzy synoptykami istnieją oczywiste podobieństwa dotyczące struktury i brzmienia, jest jednak także wiele przykuwających uwagę różnic. Różnice w opowiadaniach naocznych świadków są czymś powszechnym. Rozbieżności pomiędzy tymi trzema relacjami naocznych świadków o życiu Jezusa nie przeszkadzały wczesnemu Kościołowi.

Możliwe, że różnice te można wyjaśnić różnymi grupami docelowymi, stylem autorów i używanymi językami (aramejski i grecki). Należy tu podkreślić, że ci natchnieni autorzy, redaktorzy lub kompilatorzy posiadali swobodę wyboru, umiejscawiania, dostosowywania i streszczania wydarzeń i nauk z życia Jezusa (zob. *How to Read the Bible for All Its Worth* [polskie wydanie: *Jak czytać Biblię?*] Gordona Fee i Douglasa Stuarta, s. 113-148).

- E. Istnieje tradycja wczesnego Kościoła, pochodząca od Papiasza, biskupa Hierapolis (130 r. n.e.), odnotowana w dziele *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* Euzebiusza z Cezarei (3:39:16), że Mateusz napisał swoją Ewangelię w języku aramejskim. Współcześni uczeni odrzucili ją jednak, ponieważ:
1. Greka Ewangelii Mateusza nie ma cech charakterystycznych dla tłumaczenia z aramejskiego.
 2. Zawiera ona greckie gry słów (zob. 6:16; 21:41; 24:30).
 3. Większość cytatów ze ST pochodzi z Septuaginty (LXX), a nie masoreckich tekstów hebrajskich.
- Możliwe, że werset 10:3 wskazuje na autorstwo Mateusza. Jego imieniu towarzyszy określenie „celnik”. Ewangelia Marka nie zawiera tego samodeprecjonującego sformułowania. Mateusz nie był też dobrze znaną osobą w NT ani we wczesnym Kościele. Dlaczego wokół jego imienia i tej pierwszej apostołskiej Ewangelii narosło tyle tradycji?

III. DATA

- A. Data napisania tej Ewangelii w dużej mierze wiąże się z problemem synoptycznym. Która Ewangelia została napisana pierwsza i kto dokonywał zapożyczeń od kogo?
1. W dziele *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* (3:39:15) Euzebiusz z Cezarei twierdzi, że Mateusz posłużył się Ewangelią Marka jako strukturalnym zarysem.
 2. Z kolei Augustyn nazwał Marka popiecznikiem Mateusza, który dokonał skrótu jego Ewangelii.
- B. Najlepszym podejściem wydaje się próba ustalenia ram czasowych możliwych dat:
1. Musiała zostać napisana przed 96 lub 115 r. n.e.
 - a. Klemens Rzymski (96 r. n.e.) nawiązał do Ewangelii Mateusza w swoim liście do Koryntian.
 - b. Ignacy (110-115 r. n.e.), biskup Antiochii, zacytował Mt 3:15 w swoim *Liście do Kościoła w Smyrnie*, 1:1.
 2. Trudniejszym pytaniem jest to, jaka jest możliwa najwcześniejsza data jej powstania:
 - a. Z pewnością po opisywanych w niej wydarzeniach, czyli latach 30. I w. n.e.
 - b. Musiał minąć pewien czas, zanim jej napisanie stało się potrzebne, powstała i zaczęła być rozpowszechniana.
 - c. Jaki jest związek rozdziału 24 ze zniszczeniem Jerozolimy w 70 r. n.e.? Pewne fragmenty Ewangelii Mateusza wskazują na to, że system ofiarniczy nadal działał (zob. 5:23-24; 12:5-7; 17:24-27; 26:60-61). Wskazuje to na datę przed 70 r. n.e.
 - d. Jeśli Ewangelie Mateusza i Marka napisane zostały w trakcie służby Pawła (48-68 r. n.e.), dlaczego ten nigdzie o nich nie wspomina? Ireneusz z Lyonu cytowany w *Historia Ecclesiastica [Historii Kościelnej]* (5:8:2) Euzebiusza z Cezarei miał powiedzieć, że Mateusz napisał swoją Ewangelię, kiedy Piotr i Paweł byli w Rzymie. Zarówno Piotr, jak i Paweł zostali zabici za rządów Nerona, które zakończyły się w 68 r. n.e.
 - e. Najwcześniejsza data podawana przez współczesnych uczonych to rok 50 n.e.
- C. Wielu uczonych jest zdania, że cztery Ewangelie związane są bardziej z czterema geograficznymi ośrodkami chrześcijaństwa niż z ich tradycyjnymi autorami. Ze względu na żydowsko-pogańskie kwestie kościelne do których się odnosi, Ewangelia Mateusza mogła zostać napisana w Antiochii Syryjskiej, najprawdopodobniej około roku 60 n.e., a przynajmniej przed rokiem 70.

IV. ADRESACI

- A. Ponieważ autorstwo oraz data napisania tej Ewangelii są niepewne, podobnie rzecz ma się z jej adresatami. Najlepszą opcją wydaje się odniesienie jej do wierzących Żydów i pogan. Do tego profilu najlepiej pasuje Kościół w Antiochii Syryjskiej z I w. n.e.
- B. W *Historia Ecclesiastica [Historii Kościelnej]* Euzebiusz z Cezarei cytuje słowa Orygenesusa, że została ona napisana do wierzących pochodzenia żydowskiego.

V. ZARYS STRUKTURY

- A. Jaka jest struktura tej Ewangelii? Analizując strukturę całej księgi odnaleźć można zamysł pierwotnego, natchnionego autora.
- B. Uczeni proponują kilka struktur:
 - 1. Geograficzne przemieszczanie się Jezusa
 - a. Galilea
 - b. Na północ od Galilei
 - c. Perea i Judea (w drodze do Jerozolimy)
 - d. W Jerozolimie
 - 2. Pięć jednostek tematycznych u Mateusza. Odróżnić je można za pomocą powtarzającego się sformułowania „Gdy Jezus dokończył tych mów” (zob. 7:28; 11:1; 13:53; 19:1; 26:1). Wielu uczonych postrzega tych pięć jednostek jako podjętą przez Mateusza próbę ukazania Jezusa jako „nowego Mojżesza”, a każdą z nich za analogiczną do jednej z pięciu Ksiąg Mojżeszowych (Rdz, Wj, Kpł, Lb, Pwt).
 - a. Chiastyczna struktura przechodząca od części narracyjnych do dyskursywnych
 - b. teologiczny/biograficzny format przedzielony powtarzającą się frazą „Odtąd zaczął Jezus...” (zob. 4:17; 16:21), dzielącą księgę na trzy części (1:1-4:16; 4:17-16:20; 16:21-28:29)
 - c. Nacisk Mateusza na starotestamentowe przepowiednie poprzez użycie kluczowego sformułowania „wypełnienie” (zob. 1:22; 2:15.17.23; 4:14; 8:17; 12:17; 13:35; 21:4; 27:9 i 27:35)
- C. „Ewangelie” to wyjątkowy gatunek literacki. Nie są one ani biografiami, ani narracją historyczną. Jest to wybiórczo teologiczny, wysoce ustrukturyzowany typ literacki. Każdy z autorów Ewangelii wybierał spośród wydarzeń z życia Jezusa oraz Jego nauczania – tak, aby w wyjątkowy sposób przedstawić Go swoim docelowym adresatom. Ewangelie były traktatami ewangelizacyjnymi.

VI. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

- 1. Mesjasz, 1:1
- 2. Dziewica, 1:23.25
- 3. Emmanuel, 1:23
- 4. Mędrcy, 2:1
- 5. Nazarejczyk, 2:23
- 6. Nawrócić się, 3:2
- 7. Wyznawać, 3:6
- 8. Faryzeusze, 3:7
- 9. Saduceusze, 3:7

10. „Nosić Mu sandałów”, 3:11
11. „Ten jest mój Syn umiłowany”, 3:17
12. „Narożnik świątyni”, 4:5
13. „Prawo albo Proroków”, 5:17
14. „List rozwodowy”, 5:31
15. „Podnóżkiem stóp Jego”, 5:35
16. Synagoga, 6:2
17. „Ciasna brama”, 7:13
18. Uczony w Piśmie, 8:19
19. Opętani, 8:28
20. „Spoczywał przy stole” [NT Przekład Dosłowny], 9:10
21. Bukłaki, 9:17
22. Fletniści, 9:23
23. Apostołowie, 10:2
24. Jarzmo, 11:29.30
25. „Ani w tym wieku, ani w przyszłym”, 12:32
26. Przypowieść, 13:3
27. Chwast, 13:25 [BW: kąkol]
28. „Tradycja starszych”, 15:2
29. Piekło, 16:18 [NT Przekład Dosłowny: hades]
30. Przemienił się, 17:2
31. Epileptyk, 17:15
32. Dwudrachma, 17:24
33. Denar, 20:2.9
34. Hosanna (dosł. „wybaw nas teraz”, aram. „władza królewska”), 21:9
35. Boleści, 24:8
36. „Ohyda spustoszenia”. 24:15
37. Talent, 25:20
38. „Cała Wysoka Rada”, 26:59
39. „Nadchodzącego na obłokach niebieskich”, 26:64
40. „Pole Krwi”, 27:8
41. Pretorium, 27:27
42. „Golgota”, 27:33
43. „Niektórzy jednak wątpili”, 28:17

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Zorobabel, 1:12
2. Herod, 2:13
3. Syn Dawida, 9:27
4. Syn Człowieczy, 10:23
5. Mój Sługa, 12:18
6. Belzebub, 12:24
7. Herodiada, 14:6
8. Szymon, syn Jony, 16:17
9. „Arcykapłani i starsi ludu”, 21:23
10. Zwolennicy Heroda, 22:16

11. Rabbi, 23:7
12. Kajfasz, 26:3
13. Piłat, 27:2
14. Barabasz, 27:16
15. Maria Magdalena, 27:56
16. Józef z Arymatei, 27:57

VIII. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Betlejem, 2:1
2. Pustynia Judzka, 3:1
3. Galilea, 3:13
4. Nazaret, 4:13
5. Kafarnaum, 4:13
6. Ziemia sodomska i gomorejska, 10:15
7. Betsaida, 11:21
8. Sydon, 15:21
9. Cezarea Filipowa, 16:13
10. Góra Oliwna, 21:1
11. Getsemani, 26:36

IX. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Dlaczego genealogie w Ewangeliach Mateusza i Łukasza różnią się od siebie?
2. Co mają ze sobą wspólnego Tamar, Rachab i Rut?
3. Co mają ze sobą wspólnego Eliasza i Jan Chrzciciel?
4. Czym jest „królestwo niebieskie”?
5. Do czego konkretnego szatan kusił Jezusa na pustyni?
6. Wyjaśnij werset 5:17 własnymi słowami.
7. Wyjaśnij werset 5:48 własnymi słowami.
8. Wyjaśnij werset 7:6 własnymi słowami.
9. Dlaczego fragment 8:5-13 jest tak niezwykły i tak istotny?
10. Wyjaśnij werset 10:38 własnymi słowami.
11. Wyjaśnij werset 10:19 własnymi słowami.
12. Dlaczego Jezus uzdrawiał w szabat?
13. Czym jest bluźnierstwo przeciwko Duchowi? (12:31-32)
14. Jak kiełkowanie odnosi się do przynoszenia owocu w przypowieści o siewcy? (r. 13)
15. Wyjaśnij werset 13:44 własnymi słowami.
16. Wyjaśnij werset 15:11 własnymi słowami.
17. Wyjaśnij werset 16:20 własnymi słowami.
18. Wyjaśnij werset 18:8 własnymi słowami.
19. Czy każdy wierzący ma swojego anioła stróża?
20. Wyjaśnij werset 19:17 w odniesieniu do Jezusa jako Syna Bożego.
21. Wyjaśnij fragment 21:18-19 własnymi słowami.
22. Dlaczego Jezus tak ostro przemówił do uczonych w Piśmie i faryzeuszów w rozdziale 23?
23. Co oznacza werset 24:36?

WPROWADZENIE DO EWANGELII MARKA

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Starożytny Kościół zazwyczaj pomijał kopiowanie, studiowanie i nauczanie Ewangelii Marka na rzecz Ewangelii Mateusza i Łukasza, ponieważ postrzegana była ona jako „wersja skrócona” (tj. streszczenie Ewangelii). Pogląd ten był później szczególnie podkreślany przez Augustyna.
- B. Ewangelia Marka nie jest często cytowana przez pierwszych greckich ojców Kościoła ani apologetów (obrońców wiary) z II w. n.e.
- C. Od czasu pojawienia się nowoczesnego historyczno-gramatycznego podejścia do interpretacji biblijnej Ewangelia Marka nabrała nowego znaczenia, ponieważ uważana jest za pierwszą spisaną Ewangelię. Zarówno Mateusz, jak i Łukasz posługują się nią w swoich przedstawieniach życia i znaczenia postaci Jezusa. Ewangelia Marka staje się więc dokumentem o fundamentalnym znaczeniu dla Kościoła – pierwszym oficjalnym zapisem życia Jezusa.

II. GATUNEK LITERACKI

- A. Ewangelie nie są współczesnymi biografiami ani relacjami historycznymi. Są to wybiórcze teologiczne pisma, których zadaniem było przedstawienie Jezusa różnym grupom słuchaczy i przywiedzenie ich do wiary w Niego. To „dobra nowina” o życiu Jezusa, której celem jest ewangelizacja (zob. J 20:30-31).
- B. Ewangelia Marka odnosi się do czterech różnych zestawów okoliczności historycznych oraz czterech zamysłów teologicznych:
 - 1. życie i nauczanie Jezusa
 - 2. życie i służba Piotra
 - 3. potrzeby wczesnego Kościoła
 - 4. ewangelizacyjny zamysł Jana Marka
- C. Cztery Ewangelie są wyjątkowe na tle literatury bliskowschodniej i grecko-rzymskiej. Ich natchnieni autorzy, prowadzeni przez Ducha Świętego, mieli za zadanie wybrać nauki i czyny Jezusa, które jasno ukazywały Jego charakter i/lub zamiary.

Ułożyli oni te słowa i czyny na różne sposoby. Jednym z przykładów jest porównanie opisanego w Ewangelii Mateusza (Mt 5-7) Kazania na Górze z Kazaniem na Równinie u Łukasza, w toku którego jasne staje się, że Mateusz gromadził wszystkie nauki Jezusa w jedno długie kazanie, podczas gdy Łukasz umieszczał je w różnych miejscach całej swojej Ewangelii. To samo można powiedzieć o cudach: Mateusz opisuje je wszystkie w jednym miejscu, a Łukasz opowiada o nich w różnych fragmentach.

Wskazuje to na to, że autorzy Ewangelii mogli nie tylko wybierać i porządkować nauczanie Jezusa, ale także dostosowywać je do własnych celów teologicznych (zob. Fee i Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth* [polskie wydanie: *Jak czytać Biblię?*], s. 113-134). Czytając Ewangelie należy ciągle na nowo zadawać sobie pytanie, jaką teologiczną prawdę starali się przekazać ich autorzy; dlaczego akurat to wydarzenie, cud czy lekcja zawarte zostały właśnie w tym miejscu?
- D. Ewangelia Marka jest dobrym przykładem greki koine jako drugiego języka mieszkańców świata śródziemnomorskiego. Językiem ojczystym Marka był aramejski (podobnie jak Jezusa i wszystkich Żydów w Palestynie w I w. n.e.). Ten semicki charakter jest cechą rozpoznawczą Ewangelii Marka.

III. AUTORSTWO

- A. Jeżeli chodzi o autorstwo tej Ewangelii, tradycja utożsamia Jana Marka z apostołem Piotrem. Samo dzieło (jak wszystkie Ewangelie) jest anonimowe.
- B. Kolejnym dowodem świadczącym o tym, że jest to relacja naocznego świadka – Piotra – jest to, że Ewangelia ta nie odnotowuje trzech szczególnych wydarzeń, w których Piotr osobiście uczestniczył:
1. chodzenia po wodzie (zob. Mt 14:28-33);
 2. tego, że w Cezarei Filipowej to on wyznał wiarę Dwunastu (zob. Mt 16:13-20); w Ewangelii Marka mowa jest o tym tylko we fragmencie 8:27-30, a słowa o „skale” i „kluczach królestwa” zostały pominięte;
 3. zdobycia przez niego pieniędzy na podatek świątynny za siebie i Jezusa (zob. Mt 17:24-27).
Być może skromność Piotra motywowała go do tego, aby nie podkreślać tych wydarzeń w swoich kazaniach.
- C. Tradycja wczesnego Kościoła
1. *I List Klemensa do Koryntian*, napisany w Rzymie około 95 r. n.e., nawiązuje do Marka (podobnie jak *Pasterz Hermasa*).
 2. Papiasz, biskup Hierapolis (ok. 130 r. n.e.), napisał *Wyjaśnienie mów Pańskich*. Dzieło to cytuje Euzebiusz z Cezarei (275-339 r. n.e.) w swojej *Historia Ecclesiastica [Historii Kościelnej]* (3:39:15). Twierdzi on, że Marek był tłumaczem Piotra, który zapisywał wspomnienia Piotra o Jezusie dokładnie, ale niechronologicznie. Wydaje się, że Marek posłużył się kazaniem Piotra, układając je w prezentację Ewangelii. Papiasz twierdzi, że uzyskał tę informację od „starszego”, co mogło odnosić się do apostoła Jana.
 3. Justyn Męczennik (150 r. n.e.) cytując Mk 3:17 dodaje, że pochodzi on z pamięci Piotra.
 4. *Prolog antymarcjoński do Ewangelii Marka*, napisany około 180 r. n.e., podaje Piotra jako naocznego świadka stojącego za Ewangelią Marka. Stwierdza także, że Marek napisał tę Ewangelię w Italii po śmierci Piotra (zgodnie z tradycją zginął on w Rzymie około roku 65 n.e.).
 5. Ireneusz z Lyonu, który tworzył swoje pisma ok. roku 180 n.e., wymienia Jana Marka jako tłumacza Piotra oraz autora kompilacji jego wspomnień po jego śmierci (zob. *Adversus Haereses [Przeciw herezjom]* 3:1:2).
 6. Klemens Aleksandryjski (195 r. n.e.) twierdzi, że ci, którzy słuchali kazań Piotra w Rzymie, poprosili Marka, żeby je spisał.
 7. *Kanon Muratoriego* (tj. lista przyjętych ksiąg), stworzony około roku 200 n.e. w Rzymie, choć jego tekst jest niekompletny, wydaje się potwierdzać, że Jan Marek spisał kazania Piotra.
 8. Tertulian (200 r. n.e.) w dziele *Przeciw Marcjonowi* (4:5) pisze, że Marek opublikował wspomnienia Piotra.
 9. W tomie 6 *The Expositor's Bible Commentary [Komentarza do interpretacji Biblii]* (s. 606), Walter Wessel czyni interesującą obserwację, że wszystkie powyższe tradycje wczesnego Kościoła pochodzą z różnych geograficznie ośrodków kościelnych:
 - a. Papiasz – Azja Mniejsza
 - b. *Prolog antymarcjoński do Ewangelii Marka* i *Kanon Muratoriego* – Rzym
 - c. Ireneusz (zob. *Adv. Haer.* 3:1:1) – Lyon we Francji
 - d. Tradycję Ireneusza odnajdujemy także u Tertuliana (zob. *Adversus Marcionem [Przeciw Marcjonowi]* 4:5) w północnej Afryce oraz Klemensa Aleksandryjskiego w Egipcie (zob. *Hypotyposesis* 6, cytowanego przez Euzebiusza, *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 2:15:1-2; 3:24:5-8; 6:14:6-7).Ta różnorodność geograficzna potwierdza wiarygodność tej tezy z powodu powszechnego poparcia dla niej we wczesnym chrześcijaństwie.
 10. Według *Historia Ecclesiastica [Historii Kościelnej]* 4:25 Euzebiusza, Orygenes (230 r. n.e.) w *Komentarzu do Ewangelii wg św. Mateusza* (nie zachowały się żadne komentarze do

Ewangelii Marka sprzed V w. n.e.) stwierdza, że Marek spisywał Ewangelię z opowieści Piotra.

11. Euzebiusz omawia Ewangelię Marka w *Historia Ecclesiastica [Historii Kościelnej]* 2:15, gdzie twierdzi, że Marek spisał kazania Piotra na prośbę tych, którzy ich słuchali, aby mogły być odczytywane we wszystkich Kościołach. Euzebiusz opiera tę tradycję na pismach Klemensa Aleksandryjskiego.
- D. Co wiemy o Janie Marku
1. Jego matka była dobrze znaną w Jerozolimie wierzącą, w której domu spotykał się Kościół (być może odbyła się tam Wieczera Pańska, zob. Mk 14:14-15; Dz 1:13-14; Dz 12:12). Być może był on bezimiennym młodzieńcem, który uciekł z ogrodu Getsemane (Mk 14:51-52).
 2. Towarzyszył swojemu wujkowi Barnabie (zob. Kol 4:10) i Pawłowi w podróży powrotnej z Jerozolimy do Antiochii (Dz 12:25).
 3. Towarzyszył Barnabie i Pawłowi w pierwszej podróży misyjnej (Dz 13:5), ale nagle powrócił do Jerozolimy (Dz 13:13).
 4. Później Barnaba chciał zabrać Marka w drugą podróż misyjną, ale stało się to powodem strasznej kłótni pomiędzy Barnabą a Pawłem (Dz 15:37-40).
 5. Później dołączył do Pawła i stał się jego przyjacielem i współpracownikiem (Kol 4:10; 2 Tm 4:11; Flm 1:24).
 6. Był towarzyszem i współpracownikiem Piotra (1 P 5:13), najprawdopodobniej w Rzymie.
- E. To, że Marek był osobiście zaznajomiony z życiem Jezusa, wydaje się potwierdzać fragment Mk 14:51-52, gdzie opisany jest mężczyzna, który nago ucieka z ogrodu Getsemane tuż po pojmaniu Jezusa. Ten niezwykle i zupełnie nieoczekiwany szczegół wydaje się odzwierciedlać osobiste doświadczenie Marka.

IV. DATA

- A. Ewangelia ta jest relacją naocznego świadka oraz jego interpretacją życia, czynów i nauki Jezusa, najprawdopodobniej powstałą na podstawie kazań Piotra. Według *Prologu antymarcjońskiego* i Ireneusza z Lyonu (który dodaje informację, że działo się to także po śmierci Pawła) zostały one zebrane i były rozprowadzane po jego śmierci. Zarówno Piotr, jak i Paweł zginęli śmiercią męczeńską za rządów Nerona (54-68 r. n.e.) w Rzymie (zgodnie z tradycją Kościoła). Dokładne daty ich śmierci pozostają niepewne, ale jeśli właśnie tak było, to Ewangelia Marka napisana została w latach 60. I w. n.e.
- B. Możliwe, że *Prolog antymarcjoński* i Ireneusz z Lyonu nie mają na myśli śmierci Piotra, tylko jego odejście (tj. eksodus) z Rzymu. Niektóre tradycje (np. Justyn Męczennik i Hipolit Rzymski) świadczą o tym, że Piotr odwiedził Rzym za rządów Klaudiusza (41-54 r. n.e.) (Euzebiusz z Cezarei, *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 2:14:6).
- C. Wydaje się, że Łukasz kończy Dzieje Apostolskie w momencie, kiedy Paweł nadal znajduje się w więzieniu na początku lat 60. I w. n.e. Jeśli prawdą jest, że w swojej Ewangelii Łukasz opierał się na Ewangelii Marka, musiała ona powstać przed Dziejami Apostolskimi, a więc przed początkiem lat 60. I w. n.e.
- D. Autorstwo i datowanie Ewangelii Marka w żaden sposób nie wpływa na prawdy historyczne, teologiczne i ewangelizacyjne tej (ani żadnej innej) Ewangelii. To Jezus, a nie ludzki autor, jest tu kluczową postacią!
- E. Co zaskakujące, żadna z Ewangelii (nawet Ewangelia Jana, napisana w latach 95-96 n.e.) nie wspomina ani nie nawiązuje do zniszczenia Jerozolimy (zob. Mt 24; Mk 13; Łk 21) w roku 70 n.e. przez rzymskiego generała i późniejszego cesarza Tytusa. Ewangelia Marka została prawdopodobnie napisana przed tym wydarzeniem. Możliwe, że Ewangelia Mateusza i Łukasza także powstały przed tym wielkim sądem nad judaizmem. Należy po prostu stwierdzić, że dokładne

daty napisania Ewangelii synoptycznych są obecnie niepewne (podobnie jak ich wzajemne powiązania literackie).

V. ADRESACI

- A. Marek łączony jest z Rzymem przez kilku wczesnochrześcijańskich pisarzy:
1. 1 P 5:13
 2. *Prolog antymarcjoński* (Italia)
 3. Ireneusz z Lyonu (Rzym, zob. *Adversus Haereses [Przeciw herezjom]* 3:1:2)
 4. Klemens Aleksandryjski (Rzym, zob. Euzebiusz z Cezarei, *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 4:14:6-7; 6:14:5-7)
- B. Marek nie stwierdza jasno swoich zamysłów stojących za napisaniem Ewangelii. Powstało na ten temat kilka teorii:
1. traktat ewangelizacyjny (zob. Mk 1:1) napisany konkretnie do Rzymian (zob. Mk 1:15; 10:45)
 - a. interpretacja żydowskich elementów (zob. Mk 7:3-4; 14:12; 15:42)
 - b. tłumaczenie aramejskich słów (zob. Mk 3:17; 5:41; 7:1.34; 10:46; 14:36; 15:22.34)
 - c. użycie wielu łacińskich słów (zob. *spekoulator* [kat], Mk 6:27; *sekstarius*, Mk 7:4; *kenson*, Mk 12:14; *kodrantēs*, Mk 12:42; *praitorion*, Mk 15:16; *kentyrion*, Mk 15:39; *fragelloo*, Mk 15:42)
 - d. włączający język w odniesieniu do Jezusa
 - (1) włączający język wobec osób w Palestynie (zob. Mk 1:5.28.33.39; 2:13; 4:1; 6:33.39.41.55)
 - (2) włączający język wobec wszystkich (zob. Mk 13:10)
 2. po pożarze Rzymu w 64 r. n.e., o spowodowanie którego Neron oskarżył chrześcijan, nastąpiła fala strasznych prześladowań wierzących. Marek często wspomina o prześladowaniach (zob. cierpienie Jezusa: 8:31; 9:39; 10:33-34.45 i Jego naśladowców: 8:34-38; 10:21.30.35-44)
 3. opóźniające się drugie przyjście Chrystusa
 4. śmierć naocznych świadków Jezusa, w szczególności apostołów
 5. pojawienie się herezji w szeroko rozpowszechnionych Kościołach chrześcijańskich
 - a. judaizujący (List do Galacjan)
 - b. gnostycy (1 List Jana)
 - c. połączenie a. i b. (tj. Listy do Kolosan i Efezjan, 2 List Piotra 2)

VI. ZARYS STRUKTURY

- A. Ewangelia Marka ułożona jest w taki sposób, że ponad jedna trzecia księgi skupia się na ostatnim tygodniu życia Jezusa. Teologiczne znaczenie tygodnia pasyjnego jest oczywiste.
- B. Ponieważ zgodnie z tradycją wczesnego Kościoła Ewangelia Marka powstała na podstawie kazań Piotra (tj. prawdopodobnie w Rzymie), jasne staje się, dlaczego nie zawiera ona żadnych narracji o narodzinach Jezusa. Marek rozpoczyna w momencie, w którym ma swój początek doświadczenie Piotra – kiedy Jezus jest już dorosły i teologicznie związany z przesłaniem Jana Chrzciciela o opamiętaniu i wierze w przygotowaniu na dzieło Mesjasza.
- Kazania Piotra musiały zawierać koncepcje „Syna Człowieczego” i „Syna Bożego”. Ewangelia ta odzwierciedla Piotrową teologię osoby Jezusa. Z początku był On wielkim nauczycielem i uzdrowicielem, ale później jasne stało się, że jest Mesjaszem! Mesjasz nie był oczekiwanym zwycięskim generałem wojska, tylko Cierpiącym Sługą (zob. Iz 53).
- C. Pozostałe Ewangelie synoptyczne (tj. Mateusza i Łukasza) dzielą podstawowy geograficzny zarys strukturalny Ewangelii Marka:
1. służba w Galilei (Mk 1:14-6:13)
 2. służba poza Galileą (Mk 6:14-8:30)
 3. droga do Jerozolimy (Mk 8:31-10:52)

4. ostatni tydzień w okolicach Jerozolimy (Mk 11:1-16:8)
- D. Istnieje nawet możliwość, że struktura Ewangelii Marka naśladuje podstawowy wzorzec wczesnoapostolskich kazań (tj. Dz 10:37-43, zob. C. H. Dodd, *New Testament Studies [Badania nad Nowym Testamentem]* s. 1-11). Jeśli to prawda, oznacza to, że spisane Ewangelie stanowią kulminację okresu tradycji ustnych (tj. *kerygma*). W judaizmie tradycję ustną stawiano ponad spisanyimi tekstami.
- E. Ewangelia Marka charakteryzuje się wartkim przebiegiem wydarzeń (tj. „W chwili, gdy...”, zob. Mk 1:10) z życia Jezusa. Marek nie odnotowuje długich sesji nauczania, tylko szybko przechodzi od jednego wydarzenia do kolejnego (warto zwrócić uwagę na powtarzające się często w tekście słowa takie jak „zaraz” i „natychmiast”). Ewangelia Marka objawia Jezusa na podstawie tego, co robił. To wartkie opowiadanie pełne jest jednak żywych szczegółów zapamiętanych przez naocznego świadka (tj. Piotra).

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. Chrzest nawrócenia, 1:4
2. Odzienie z sierści wielbłądziej, 1:5
3. Jak gołębnica, 1:10
4. Czterdzieści dni, 1:13
5. Bliskie jest królestwo Boże, 1:15
6. Synagoga, 1:23
7. Błuznić, 2:7
8. Uczeni w Piśmie, 2:6
9. Bukłaki, 2:22
10. Przypowieści, 4:2
11. Płaszcz, 5:27
12. Kwas faryzeuszów, 8:15
13. „Zejdź Mi z oczu, szatanie”, 8:33
14. Przemienił się, 9:2
15. Piekło (Gehenna), 9:47
16. Dom modlitwy dla wszystkich narodów, 11:17
17. Denar, 12:15
18. Pascha, 14:1
19. Nard, 14:3
20. Ten kielich, 14:36
21. Przyszła godzina, 14:41
22. Przygotowanie, 15:42
23. Pierwszy dzień tygodnia, 16:2

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Szymon, 1:16
2. Zebedeusz, 1:20
3. Duch nieczysty, 1:23
4. Lewi, 2:14
5. Abiatar, 2:26
6. Kananejczyk [BP], 3:18 (BT: Gorliwy)
7. Belzebub, 3:22

8. Legion, 5:9
9. Król Herod, 6:14
10. Herodiada, 6:17
11. Syrofoenicjanka, 7:26
12. Bartymeusz, 10:46
13. Cezar, 12:14
14. Ohyda spustoszenia, 13:14
15. Wybrani, 13:20
16. Fałszywy mesjasz, 13:22
17. Arcykapłani, 14:1
18. Abba, 14:36
19. Rada, 14:55
20. Barabasz, 15:7.11
21. Szymon z Cyreny, 15:21
22. Salome, 15:40
23. Setnik, 15:45

IX. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Judea, 1:5
2. Jerozolima, 1:5
3. Rzeka Jordan, 1:5
4. Nazaret, 1:9
5. Galilea, 1:9
6. Kafarnaum, 1:21
7. Idumea, 3:8
8. Tyr, 3:8
9. Sydon, 3:8
10. Gerazeńcy, 5:1
11. Dekapol, 5:20
12. Betsaida, 6:45
13. Dalmanuta, 8:10
14. Jerycho, 10:46
15. Góra Oliwna, 11:1
16. Getsemani, 14:32

X. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Czym jest chrzest Duchem Świętym? (1:8)
2. Jakie są wymagania nowego przymierza? (1:15)
3. Dlaczego słuchacze Jezusa byli zdumieni Jego nauką? (1:22)
4. Dlaczego Jezus nie pozwalał demonom mówić? (1:34)
5. Dlaczego Jezus nakazywał tym, których uzdrowił, żeby nikomu o tym nie mówili? (1:43)
6. Dlaczego w rozdziale 2 Jezus został oskarżony o bluźnierstwo?
7. Wyjaśnij werset 2:17 własnymi słowami.
8. Dlaczego Jezus tak często uzdrawiał w szabat?
9. Dlaczego Jezus nauczał w przypowieściach? (3:10-13)
10. Wyjaśnij własnymi słowami przypowieść o glebach. (4:3-9)

11. Dlaczego Jezus nie mógł zdziałać wielu cudów w swoim ojczystym mieście? (6:4-6)
12. Dlaczego Jezus chodził po wodzie w rozdziale 6?
13. Wyjaśnij prorocstwo Izajasza z 7:6-7.
14. Objasnij werset 7:15 własnymi słowami.
15. Dlaczego Marek cytuje aramejskie słowa Jezusa?
16. Wyjaśnij werset 8:38 własnymi słowami.
17. Dlaczego w rozdziale 10 faryzeusze zadali Jezusowi pytanie o rozwód?
18. Dlaczego uczniowie byli zaskoczeni (10:26) tym, co Jezus powiedział w 10:25?
19. Dlaczego w rozdziale 11 Jezus jedzie na młodym osiołku?
20. Dlaczego w rozdziale 11 Jezus oczyszcza świątynię?
21. Dlaczego pytanie z wersetu 11:28 jest takie istotne?
22. Co sprawia, że przypowieść na początku rozdziału 12 jest tak wymowna? Do kogo się odnosi?
23. Jakie jest największe przykazanie Starego Testamentu?
24. Dlaczego werset 13:30 jest tak trudny do zinterpretowania?
25. Objasnij werset 15:34 własnymi słowami.

WPROWADZENIE DO EWANGELII ŁUKASZA

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Ewangelia Łukasza jest najdłuższą z Ewangelii. Ewangelia Łukasza i Dzieje Apostolskie (zakładając, że List do Hebrajczyków nie został napisany przez Pawła) zawierają największą liczbę stron zapisanych przez jednego autora w Nowym Testamencie – a do tego jest on poganinem i przedstawicielem drugiego pokolenia chrześcijan!
- B. Łukasz pisze najlepszą greką koine ze wszystkich autorów Nowego Testamentu – z możliwym wyjątkiem autora Listu do Hebrajczyków. Najwidoczniej grecki był jego językiem ojczystym. Był także dobrze wykształconym lekarzem (zob. Kol 4:14).
- C. Łukasz podkreśla miłość i troskę Jezusa o tych, których przywódcy żydowscy nawet nie zauważali:
 - 1. kobiety (np. Maria, Elżbieta, Anna, Maria i Marta, itd.)
 - 2. ubogich (zob. błogosławieństwa Łukasza, Łk 6:20-23, oraz nauki o bogactwie, zob. 12:13-21; 16:9-13.19-31)
 - 3. osoby społecznie, rasowo i religijnie ostracyzowane
 - a. niemoralne kobiety (zob. 7:36-50)
 - b. Samarytan (zob. 9:51-56; 10:29-37; 17:11-16)
 - c. trędowatych (zob. 17:11-19)
 - d. celników (zob. 3:12-13; 18:9-14; 19:1-10)
 - e. przestępców (zob. 23:35-43)
- D. Łukasz odnotowuje wspomnienia naocznego świadka – Marii (tj. pierwsze dwa rozdziały Dziejów Apostolskich), a być może także jej genealogię (tj. 3:23-38). Ewangelia Łukasza ukazuje troskę Jezusa i o Żydów, i pogan.

II. AUTOR

- A. Jednogłośna tradycja wczesnego Kościoła
 - 1. Ireneusz z Lyonu (175-195 r. n.e., *Adversus Haereses [Przeciw herezjom]* 3.1.1; 3.14.10) jasno stwierdza, że Łukasz zapisał w księdze ewangelii głoszoną przez Pawła.
 - 2. *Prolog antymarcjoński do Ewangelii Łukasza* (175 r. n.e.) podaje, że Łukasz był autorem Ewangelii.
 - 3. Tertulian (150-160-220/240, *Przeciw Marcjonowi* 4:2.3; 4:5.3) donosi, że Łukasz stworzył streszczenie ewangelii Pawła.
 - 4. *Kanon Muratoriego* (180-200 r. n.e.) wymienia Łukasza jako autora i nazywa go lekarzem oraz towarzyszem Pawła. Podaje także, że spisał on swoją relację ze słyszenia (co oznacza, że rozmawiał z naocznymi świadkami).
 - 5. Orygenes, którego komentarz do Ewangelii Mateusza cytowany jest u Euzebiusza (*Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 6:25:6), potwierdza, że autorem tej Ewangelii był Łukasz.
 - 6. Euzebiusz z Cezarei (*Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 3:4:2.6-7) także potwierdza, że Łukasz napisał zarówno Ewangelie, jak i Dzieje Apostolskie.
- B. Wewnętrzne dowody na autorstwo Łukasza
 - 1. Ewangelia ta, podobnie jak bardzo wiele dzieł biblijnych, jest anonimowa.
 - 2. Jeśli Ewangelia Łukasza i Dzieje Apostolskie to zestaw dwóch tomów, co wydaje się

uzasadnione ze względu na podobne wprowadzenie, to fragmenty Dziejów Apostolskich pisane w pierwszej osobie liczby mnogiej (zob. 16:10-17; 20:5-16; 21:1-18; 27:1-28:16) są relacją naocznego świadka działań misyjnych Pawła.

3. Wprowadzenie do Ewangelii Łukasza (zob. 1:1-4) podaje, że Łukasz badał zeznania naocznych świadków, aby stworzyć historyczną relację o życiu Jezusa, co świadczy o tym, że należał do drugiego pokolenia chrześcijan. Wprowadzenie do Ewangelii Łukasza dotyczy także Dziejów Apostolskich. Ewangelia Łukasza i Dzieje Apostolskie częściowo pokrywają się w czasie (tj. wydarzenia, które nastąpiły po zmartwychwstaniu).

III. CO WIEMY O ŁUKASZU

A. *Prolog antymarcjoński do Ewangelii Łukasza* (175 r. n.e.)

1. Urodzony w Antiochii Syryjskiej
2. Lekarz
3. Nieżonaty
4. Uczeń Pawła
5. Pisał w Achai
6. Zmarł w wieku 84 lat w Beocji

B. Euzebiusz z Cezarei (275-339 n.e.), *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 3.4.2

1. Z Antiochii
2. Towarzysz misyjny Pawła
3. Autor Ewangelii i Dziejów Apostolskich

C. Hieronim ze Strydonu (346-420 n.e.), *Migna* XXVI. 18

1. Pisał w Achai
2. Zmarł w Beocji

D. Był świetnie wykształconym człowiekiem

1. Prawidłowo posługuje się gramatyką greki koine
2. Obszerny zasób słownictwa (szczególnie medycznego i żeglarskiego)
3. Metody badawcze (zob. 1:1-4)
4. Prawdopodobnie był lekarzem (zob. Kol 4:14). Zawarty w Ewangelii negatywny komentarz na temat lekarzy (Mk 5:26) pominięto w paraleli w Łk 8:43. Łukasz posłużył się terminami związanymi z medycyną, lekarstwami, chorobami, itp. co najmniej 300 razy (zob. W. K. Hobart, *The Medical Language of Luke [Medyczny język Ewangelii Łukasza]* lub A. Harnack, *Luke the Physician [Łukasz – lekarz]*).

E. Był poganinem

1. Paweł wydaje się wprowadzać rozróżnienie w swojej liście pomocników w Kol 4:10-11 na obrzezanych (tj. „Ci, będąc z Żydów”) i innych (tj. Epafras, Łukasz i Demas).
2. W Dz 1:19 Łukasz pisze „w ich języku”, mając na myśli aramejski, co wskazuje na to, że nie był to jego język.
3. W swojej Ewangelii Łukasz pomija wszystkie spory z faryzeuszami dotyczące żydowskiego prawa ustnego.

F. Zaskakujące jest, że spośród wszystkich osób, które mogłyby napisać najdłuższą Ewangelię, a razem z Dziejami Apostolskimi stać się autorem większości Nowego Testamentu, wybrany został mało znany i nie będący naocznym świadkiem (tj. apostołem) poganin. Taka jest jednak zgodna i

niekwestionowana tradycja wczesnego Kościoła.

IV. DATA POWSTANIA

- A. Nie wiemy, jaki był związek pomiędzy (1) pierwotnymi notatkami badawczymi Łukasza (prawdopodobnie sporządzonymi podczas pobytu Pawła w więzieniu w Cezarei) [zob. Dz 23-26, szczeg. 24:27]; (2) ich ostateczną wersją (tj. Ewangelią Łukasza w obecnym kształcie, czerpiącą z Ewangelii Marka i źródła „Q”) oraz (3) rozpowszechnianiem Ewangelii Łukasza i Dziejów Apostolskich (napisane do lub dla Teofila).
- B. Musiała zostać napisana przed rokiem 95 n.e., ponieważ *1 List Klemensa* zawiera cytaty lub nawiązania do Dziejów Apostolskich, te zaś powstały później niż Ewangelia.
1. Dz 13:33 - *1 List Klemensa* 18:1
 2. Dz 20:36 - *1 List Klemensa* 2:1
- C. Dzieje Apostolskie musiały powstać przed zniszczeniem Jerozolimy (70 r. n.e.) przez rzymskiego generała Tytusa.
1. Brak wzmianek o śmierci:
 - a. Apostoła Jakuba (62 r. n.e.)
 - b. Apostoła Pawła (64-67 r. n.e.)
 2. Kazanie Szczepana w Dz 7 nie wspomina o zniszczeniu świątyni, co byłoby wymowną ilustracją Bożego sądu nad judaizmem.
 3. Paweł odwiedza Jerozolimę w Dz 21 i Łukasz, gdyby pisał po roku 70, najprawdopodobniej wspomniałby o zniszczeniu Jerozolimy w swojej Ewangeli.
- D. Jeśli Łukasz posłużył się Ewangelią Marka jako zarysem i/lub Łukasz stworzył swoje pisma niedługo po przeprowadzonych w Palestynie badaniach, Ewangelia powstała pod koniec lat 50. lub na początku lat 60. I w. n.e. (przy czym Dzieje Apostolskie napisane zostały niedługo po tym, jak Paweł przebywał jeszcze w więzieniu w Rzymie w latach 62-63 n.e.).

V. ADRESACI

- A. Pisma Łukasza dedykowane są Teofilowi (zob. Łk 1:1-4; Dz 1:1). Powstało kilka teorii odnośnie tożsamości tej osoby:
1. Był rzymskim urzędnikiem państwowym, ponieważ Łukasz nazywa go „dostojnym” w Łk 1:3 i posługuje się tym samym tytułem w odniesieniu do Feliksa (zob. Dz 23:26; 24:3) i Festusa (zob. Dz 26:25).
 2. Był zamożnym patronem (imię Teofil było powszechne wśród Żydów i Greków), który pomógł pokryć wydatki związane z napisaniem, kopiowaniem i dystrybucją Ewangelii Łukasza i Dziejów Apostolskich.
 3. Jego imię oznacza „Bóg ukochał” lub „miłośnik Boga”, co może być ukrytym odniesieniem do jakiegoś chrześcijanina.
- B. Ewangelia Łukasza skierowana jest do pogan:
1. Wyjaśnia żydowskie zwyczaje
 2. Głosi, że Ewangelia przeznaczona jest dla wszystkich ludzi (zob. 2:10)
 3. Cytuje prorocтва odnoszące się do „wszelkiego ciała” (zob. 3:5-6, gdzie cytowany jest fragment z Iz 40)
 4. Genealogia sięga Adama (tj. dotyczy wszystkich ludzi, zob. 3:38)
 5. Zawiera wiele przykładów Bożej miłości do pogan (np. Łukasz poszerza grono zaproszonych na mesjańską ucztę, 13:29)
 6. Przykłady ze Starego Testamentu ogłaszają Bożą miłość do pogan (zob. 2:32; 4:25-77)
 7. Wielkie Posłannictwo Łukasza – przebaczenie ogłoszone wszystkim narodom (zob. 24:47)

VI. ZAMYSL(Y) PISM ŁUKASZA

- A. Wszystkie Ewangelie napisane zostały do konkretnych grup ludzi w celu ewangelizacji (zob. J 20:30-31)
1. Mateusza do Żydów
 2. Marka do Rzymian
 3. Łukasza do pogan
 4. Jana do pogan
- Tylko Łukasz wspomina o rozesłaniu siedemdziesięciu dwóch (zob. 10:1-24). Dla rabinów siedemdziesiąt było liczbą oznaczającą języki świata (zob. Rdz 10). Wysyłając siedemdziesięciu głosicieli dobrej nowiny Jezus oznajmia, że Ewangelia skierowana jest do wszystkich.
- B. Inne możliwe zamysły
1. Odpowiedź na opóźniające się drugie przyjście Jezusa
 - a. Łk 21 przypomina fragmenty Mt 24 i Mk 13, ale zawiera także pewne różnice dotyczące nieuchronnego powrotu Chrystusa na końcu świata.
 - b. Łukasz pisze jednak także o ewangelizacji świata, co zajmie Kościołowi jakiś czas (zob. 24:47).
 - c. Łukasz (podobnie jak Paweł) podkreśla także, że Królestwo Boże jest tu i teraz (zob. 10:9.11; 11:20; 17:21), jak również w przyszłości.
 - d. Pomocne podsumowanie opinii i dyskusji pomiędzy uczonymi biblijnymi znaleźć można w Anchor Bible, tom 28, s. 231-235.
 2. Objasnienie chrześcijaństwa rzymskim urzędnikom państwowym (podobnie jak Dzieje Apostolskie)
 - a. Tytuł „dostojny” we wprowadzeniu.
 - b. W Łk 23 Piłat trzykrotnie powtarza „Nie znajduję żadnej winy w tym człowieku” (zob. 23:4.14-15.22).
 - c. W Dziejach Apostolskich urzędnicy państwowi przedstawieni są w dobrym świetle, a przemowy Pawła do przedstawicieli Rzymu świadczą o szacunku do nich, na który ci reagują pozytywnie (zob. Dz 26:31-32).
 - d. Przy ukrzyżowaniu rzymski setnik także składa pozytywne świadectwo o Jezusie (zob. Łk 23:47).
- C. Są pewne wyjątkowe teologiczne kwestie odgrywające pewną rolę, jeżeli chodzi o zamysł pism Łukasza.
1. Łukasz okazuje szczególną troskę pewnym grupom ludzi:
 - a. Ubodzy vs. bogaci (np. błogosławieństwa Łukasza, Łk 6:20-23)
 - b. Wyrzutkowie
 - (1) niemoralne kobiety (zob. Łk 7:36-50)
 - (2) Samarytanie (zob. Łk 9:51-56; 10:29-37)
 - (3) buntowniczy zbiegowie (zob. Łk 15:11-32)
 - (4) celnicy (zob. Łk 15:11-32)
 - (5) trędowaci (zob. Łk 17:11-19)
 - (6) przestępcy (zob. Łk 23:39-43)
 2. Łukasz wspomina o świątyni w Jerozolimie. Ewangelia rozpoczyna się od Żydów i ich Pism (tj. Jezus wypełnia prorocтва ST), ale ci Go odrzucają (zob. 11:14-36) i staje się Zbawicielem całego świata (zob. 10:1-24), zastępując ich świątynię Sobą samym.

VII. ŹRÓDŁA EWANGELII ŁUKASZA

A. Powstało kilka teorii dotyczących związku pomiędzy Ewangelią Mateusza, Marka i Łukasza (Ewangelią synoptycznymi).

1. Jednolita tradycja wczesnego Kościoła podaje, że Łukasz, lekarz pogańskiego pochodzenia i towarzysz wypraw misyjnych apostoła Pawła, jest autorem Ewangelii.
2. Około roku 1776 A. E. Lessing (a później Gieseler w 1818) stworzył teorię zakładającą ustne stadium rozwoju Ewangelii synoptycznych („widzieć razem”). Stwierdził, że wszystkie one bazowały na wcześniejszych tradycjach ustnych, zmodyfikowanych przez autorów na potrzeby ich docelowych słuchaczy:

- a. Mateusz: Żydzi
- b. Marek: Rzymianie
- c. Łukasz: poganie

Każda z nich wiązała się z innym geograficznym ośrodkiem chrześcijaństwa:

- a. Mateusz: Antiochia, Syria lub Judea
- b. Marek: Rzym, Italia
- c. Łukasz: Cezarea Nadmorska, Palestyna lub Achaja
- d. Jan: Efez, Azja Mniejsza

3. Na początku XIX w. J. J. Griesbach zaproponował teorię, według której Mateusz i Łukasz stworzyli oddzielne relacje o życiu Jezusa zupełnie niezależnie od siebie. Marek napisał krótką Ewangelię próbując pogodzić te dwa różne opowiadania.
4. Na początku XX w. H. J. Holtzmann stworzył teorię głoszącą, że pierwszą spisana Ewangelią była Ewangelia Marka, a Mateusz i Łukasz posłużyli się jej zarysem oraz oddzielnym dokumentem zawierającym słowa Jezusa, zwanym Q (z niem. *Quelle* – źródło). Teoria ta nazwana została teorią „dwóch źródeł” (w 1832 opowiedział się za nią Fredrick Schleiermacher).

Niektórzy spekulują, że ta lista cytatów z Jezusa, o strukturze przypominającej starotestamentową literaturę mądrościową, może być dokumentem, którego autorstwo Papiasz przypisywał Mateuszowi. Problem polega na tym, że nie przetrwała ani jedna kopia tej listy powiedzeń Jezusa. Jeśli Kościół tak bardzo cenił sobie Ewangelie, jak mógł stracić listę powiedzeń Założyciela Wiary, z której korzystali zarówno Mateusz, jak i Łukasz?

5. Później B. H. Streeter stworzył zmodyfikowaną wersję teorii „dwóch źródeł”, którą nazwał teorią „czterech źródeł”. Zakładała ona „proto-Łukasza”, Ewangelię Marka i źródło Q.
6. Powyższe teorie powstawania Ewangelii synoptycznych są tylko spekulacjami. Nie ma historycznych dowodów ani faktycznych manuskryptów, które potwierdzałyby istnienie źródła Q i „proto-Łukasza”.

Współczesna nauka po prostu nie wie, jak powstały Ewangelie ani kto je napisał (to samo dotyczy starotestamentowego Prawa i proroków wcześniejszych). Ten brak informacji nie wpływa jednak na przekonanie Kościoła o ich natchnieniu i wiarygodności – zarówno jako dokumentów historycznych, jak i związanych z wiarą.

7. Pomiędzy Ewangelią synoptycznymi występuje wiele oczywistych podobieństw, jeżeli chodzi o strukturę i dobór słów. Jest jednak także wiele uderzających różnic. Różnice są czymś normalnym w relacjach naocznych świadków. Różnice pomiędzy tymi trzema opowiadaniem naocznych świadków nie przeszkadzały wczesnemu Kościołowi.

Możliwe, że za pozorne nieścisłości odpowiadają docelowi odbiorcy, styl autora i różne używane języki (aramejski i grecki). Należy zaznaczyć, że natchnieni autorzy,

redaktorzy lub kompilatorzy mieli swobodę, by wybierać, układać, dostosowywać i streszczać wydarzenia z życia Jezusa i Jego nauki (zob. *How to Read the Bible for All Its Worth* [polskie wydanie: *Jak czytać Biblię?*], Fee i Stuart, s. 113-148).

- B. Łukasz jednoznacznie stwierdza, że zbadał (zob. Łk 1:1-4) życie Jezusa rozmawiając z naocznymi świadkami. Uwięzienie Pawła w Cezarei Nadmorskiej dało Łukaszowi czas i dostęp do tych osób. Rozdziały 1-2 mogą być odzwierciedleniem wspomnień Marii (zob. Sir William Ramsay, *Was Christ Born at Bethlehem? [Czy Chrystus urodził się w Betlejem?]*) – podobnie jak zawarta w rozdziale 3 genealogia.
- C. Kilka źródeł wczesnego Kościoła wspomina o tym, że Łukasz towarzyszył apostołowi Pawłowi w podróżach misyjnych. Niektóre z tych wczesnych źródeł twierdzą także, że nauka Pawła miała wpływ na Ewangelię Łukasza. Niezaprzeczalnym faktem jest, że światowa misja ewangelii jest jasno określona jako wypełnione proroctwo w Ewangelii Łukasza, Dziejach Apostolskich i pismach Pawła.

VIII. WYJĄTKOWOŚĆ EWANGELII ŁUKASZA

- A. Pierwsze dwa rozdziały są wyjątkowe dla Ewangelii Łukasza i mogą pochodzić od Marii – podobnie jak zawarta w 3:23-28 genealogia.
- B. Cuda opisane tylko w Ewangelii Łukasza:
 - 1. wskreszenie syna wdowy z Nain, 7:12-17
 - 2. uzdrowienie chorej kobiety w synagodze w szabat, 13:10-17
 - 3. uzdrowienie chorego mężczyzny w synagodze w szabat, 14:1-6
 - 4. uzdrowienie dziesięciu trędowatych; tylko jeden – Samarytanin – wraca, by podziękować, 17:11-18
- C. Przypowieści zrelacjonowane tylko w Ewangelii Łukasza
 - 1. Miłosierny Samarytanin, 10:25-37
 - 2. Natrętny przyjaciel, 11:5-13
 - 3. Bogaty głupiec, 12:13-21
 - 4. Zgubiona moneta, 15:8-10
 - 5. Dwóch synów, 15:11-32
 - 6. Nieuczciwy zarządca, 16:1-8
 - 7. Bogacz i Łazarz, 16:19-31
 - 8. niesprawiedliwy sędzia, 18:1-8
 - 9. Faryzeusz i celnik, 18:9-14
- D. Przypowieści występujące w Ewangelii Łukasza, które zawarte są także w Ewangelii Mateusza, ale w innym kontekście
 - 1. 12:39-46 (Mt 24:43-44)
 - 2. 14:16-24 (Mt 22:2-14)
 - 3. 19:11-27 (Mt 25:14-30)
- E. Inne wyjątkowe relacje
 - 1. Wydarzenia opisane w pierwszych dwóch rozdziałach
 - 2. Celnik Zacheusz, 19:1-10
 - 3. Jezus wysłany przez Piłata na przesłuchanie do Heroda, 23:8-12
 - 4. Dwóch ludzi na drodze do Emaus, 24:13-32

F. Najbardziej wyjątkowe elementy Ewangelii Łukasza znajdują się we fragmencie 9:51-18:14. Łukasz nie opiera się tu na Ewangelii Marka ani źródle Q (tj. powiedzeniach Jezusa spisanych być może przez Mateusza). Nawet podobne wydarzenia lub nauki ujęte są w inną formę. Zbiorczy temat tej części to „w drodze do Jerozolimy” (zob. 9:51; 13:22.33; 17:11; 18:31; 19:11.28), czyli tak naprawdę droga Jezusa na krzyż.

IX. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. Niepłodna, 1:7
2. Wyzwolenie, 1:68
3. Moc zbawcza, 1:69
4. Spis ludności, 2:1
5. Gorliwy (zelota), 6:15
6. Królestwo Boże, 6:20
7. „Przygrywaliśmy wam”, 7:32
8. Przełożony synagogi, 8:49
9. „Syn Człowieczy musi wiele wycierpieć”, 9:22
10. Samarytanin, 10:33
11. Biada wam, 11:42.43.44.47.52
12. Nawrócenie, 13:3.5
13. Ciasne drzwi, 13:24
14. Nosić swój krzyż, 14:27
15. Mamona, 16:11
16. Prawo i Prorocy, 16:16
17. Łono Abrahama, 16:22
18. Kamień młyński, 17:2
19. „Aż czasy pogan przeminą”, 21:24
20. Starszyzna ludu, 22:66
21. Raj, 23:43

X. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Teofil, 1:3
2. Zachariasz, 1:5
3. anioł Pański, 1:11; 2:9
4. Gabriel, 1:26
5. Kwiryniusz, 2:2
6. Anna, 2:36
7. Tyberiusz, 3:1
8. Tetrarcha Herod, 3:1.19
9. Kajfasz, 3:2
10. Naaman, 4:27
11. Królowa z Południa, 11:31
12. Zachariasz, 11:51
13. Łazarz, 16:23
14. Zacheusz, 19:2
15. Józef, 23:50
16. Kleofas, 24:18

XI. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Galilea, 1:26
2. Nazaret, 2:4
3. Betlejem, 2:4
4. Iturea, 3:1
5. Betsaida, 9:10
6. Korozaïn, 10:13
7. Tyr, 10:13
8. Kafarnaum, 10:15
9. Samaria, 17:11
10. Sodomia, 17:29
11. Jerycho, 19:1
12. Emaus, 24:13
13. Betania, 24:50

XII. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Jakie jest znaczenie faktu, że Bóg najpierw objawił narodzenie Jezusa pasterzom?
2. Co znaczy wypowiedź Jezusa w 2:49?
3. Dlaczego genealogia w Ewangelii Łukasza sięga aż do Adama?
4. Jak uczniowie łamali prawo w 6:1-5? Jakie prawo łamali?
5. Objasnij słowa Jezusa z 6:46.
6. Dlaczego Jan wątpił, czy Jezus jest obiecany Mesjaszem, we fragmencie 17:18-23?
7. Dlaczego Gerazeńczycy chcieli, żeby Jezus odszedł?
8. Wyjaśnij własnymi słowami, co wynika z wersetu 9:62.
9. Kiedy szatan spadł z nieba? (10:18)
10. Dlaczego Żydzi nienawidzili Samarytan?
11. Czy fragment 12:41-48 sugeruje istnienie poziomów kary lub piekła?
12. Wyjaśnij fragment 13:28-30 własnymi słowami.
13. Jaki jest zamysł (lub zamysły) przypowieści o synu marnotrawnym zawartej w 15:11-32?
14. Wyjaśnij werset 16:18 własnymi słowami – zwróć jednak uwagę, aby zinterpretować go w świetle jego tła historycznego.
15. Czy fragment 17:34-35 przemawia za tajemnym pochwyeniem? Dlaczego lub dlaczego nie?
16. Dlaczego pytanie z wersetu 20:2 jest tak istotne?
17. Kim są rolnicy z wersetu 20:10?
18. Czy w świetle wersetu 22:3 Judasz był odpowiedzialny za swoje czyny?
19. Dlaczego Łukasz uznał za istotne zawarcie w swojej Ewangelii wersetu 23:20?

WPROWADZENIE DO EWANGELII JANA

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Mateusz i Łukasz rozpoczynają swoje Ewangelie od narodzin Jezusa, Marek – od chrztu Chrystusa, a Jan – od czasu przed stworzeniem świata.
- B. Od pierwszego wersetu pierwszego rozdziału swojej Ewangelii Jan ukazuje pełnię bóstwa Jezusa z Nazaretu i powraca do tego tematu oraz kładzie na niego nacisk w całym jej tekście. Ewangelie synoptyczne natomiast odsłaniają tę tajemnicę o wiele później („tajemnica mesjańska”).
- C. Jan najwyraźniej pisze swoją Ewangelię w świetle podstawowych twierdzeń zawartych w Ewangeliach synoptycznych. Dąży do uzupełnienia i zinterpretowania życia i nauczania Jezusa wobec potrzeb wczesnego Kościoła (koniec I w. n.e.).
- D. Wygląda na to, że Jan buduje swoją opowieść o Jezusie wokół:
 1. Siedmiu cudów/znaków i ich interpretacji
 2. Dwudziestu siedmiu wymian zdań i/lub rozmów z różnymi ludźmi
 3. Niektórych świąt i dni świątecznych, takich jak:
 - a. Szabat,
 - b. Pascha (J 5-6),
 - c. Święto Namiotów (J 7-10)
 - d. Chanuka – uroczystość poświęcenia świątyni (J 10: 22-39).
 4. Stwierzeń „Jam jest”:
 - a. Odnoszących się do boskiego imienia (YHWH):
 - 1) Ja jestem (J 4:26; 8:24.28; 13:19; 18:5-6),
 - 2) Zanim Abraham stał się, Ja jestem (J 8:54-59).
 - b. Użytych z orzecznikiem w mianowniku:
 - 1) Jam jest chleb życia (J 6:35.41.48.51),
 - 2) Ja jestem światłością świata (J 8:12),
 - 3) Ja jestem bramą owiec (J 10:7.9),
 - 4) Ja jestem dobrym pasterzem (J 10:11.14),
 - 5) Ja jestem zmartwychwstaniem i życiem (J 11:25),
 - 6) Ja jestem drogą i prawdą, i życiem (J 14:6),
 - 7) Ja jestem prawdziwym krzewem winnym (J 15:1.5).
- E. Różnice pomiędzy Ewangelią Jana i pozostałymi Ewangeliemi:
 1. Chociaż prawdą jest, że natura głównego zamysłu Jana jest teologiczna, to jednak posługuje się on również bardzo konkretnymi i szczegółowymi faktami historycznymi i geograficznymi. Dokładna przyczyna rozbieżności pomiędzy Ewangeliemi synoptycznymi i Ewangelią Jana jest nieznana.
 - a. wczesny okres służby Jezusa w Judei (wczesne wypędzenie kupców ze świątyni),
 - b. chronologia i data ostatniego tygodnia życia Jezusa,
 - c. celowa zmiana struktury w celach teologicznych.
 2. Pomocne będzie zatrzymanie się i przedyskutowanie oczywistych różnic występujących pomiędzy Ewangelią Jana i pozostałymi Ewangeliemi. Pozwolę sobie tu zacytować fragmenty z książki George’a Eldona Ladda *A Theology of the New Testament [Teologia Nowego Testamentu]* mówiące o tych różnicach:
 - a. „Czwarta Ewangelia różni się od Ewangelii synoptycznych tak dalece, że należy uczciwie rozważyć pytanie, czy ukazuje ona dokładnie naukę Jezusa, czy też wiara chrześcijańska zmieniła tradycję tak, że historia wchłonięta została przez interpretację teologiczną”. (s. 215)
 - b. „Wy tłumaczenie, które wydaje się najłatwiejsze, jest takie, że nauki Jezusa są wyrażone specyficznym idiomatycznym językiem apostoła Jana. Jeżeli jest to właściwe

rozwiązanie i musimy uznać, że Czwarta Ewangelia jest napisana swoistym językiem Jana, to powstaje jeszcze jedno ważne pytanie: Do jakiego stopnia teologia Czwartej Ewangelii jest teologią Jana raczej niż samego Jezusa? Jak bardzo nauczanie Jezusa zostało przyswojone przez Jana – tak, że to co zawarte jest w jego Ewangelii jest raczej interpretacją niż dokładnym przedstawieniem tego, o czym nauczał Jezus?” (s. 215)

- c. Ladd cytuje także W. F. Albrighta z rozdziału „Recent Discoveries in Palestine and the Gospel of John” [„Ostatnie odkrycia w Palestynie a Ewangelia Jana”] z książki *The Background of New Testament and Its Eschatology [Tło Nowego Testamentu i jego eschatologia]* pod redakcją W. D. Davisa i D. Daube’go:

„Nie ma zasadniczej różnicy pomiędzy nauczaniem Jana i synoptyków; kontrast między nimi polega na nawarstwieniu tradycji powiązanych z pewnymi aspektami nauki Chrystusa, szczególnie tymi, które wydają się najbardziej przypominać nauki esseńczyków.

Nic nie wskazuje na to, żeby którakolwiek z nauk Jezusa została zmieniona lub sfalszowana, ani żeby został do nich dodany jakiś istotny nowy składnik. Łatwo się zgodzić ze stwierdzeniem, że potrzeby wczesnego Kościoła wpłynęły na dobór tematów zawartych w Ewangelii, ale nie ma powodu, by przypuszczać, że potrzeby tegoż Kościoła były przyczyną wymysłów lub innowacji znaczących z punktu widzenia teologii.

Jednym z najdziwniejszych założeń uczonych i teologów zajmujących się krytyką Nowego Testamentu jest to, że umysł Jezusa był do takiego stopnia ograniczony, że każda widoczna różnica pomiędzy Janem i synoptykami nie może być spowodowana niczym innym, jak tylko różnicami w poglądach wczesnochrześcijańskich teologów. Każdy wielki myśliciel i wielka osobowość będą rozumiani inaczej przez innych przyjaciół i słuchaczy, którzy wybiorą to, co jest dla nich bliskie i przydatne, spośród tego, co zobaczyli i usłyszeli”. (s. 170-171)

- d. Jeszcze jeden cytat z książki George’a E. Ladda:

„Różnica pomiędzy nimi nie polega na tym, że Ewangelia Jana jest teologiczna, a pozostałe nie, tylko na tym, że każda z nich jest teologiczna na inny sposób. Interpretacja historii może spowodować, iż fakty związane z pewnymi sytuacjami będą przekazane w prawdziwszym świetle niż te przedstawione jako sama kronika wydarzeń. Jeżeli opowieść Jana jest teologiczną interpretacją wydarzeń, to jest to interpretacja tych wydarzeń, co do których Jan nie miał żadnych wątpliwości, że rzeczywiście miały one miejsce w historii. Oczywiście jest, że Ewangelie synoptyczne nie miały w zamierzeniu oddać wypowiedzi Jezusa dosłownie – *ipsissima verba*, jak również nie miały one być biograficznymi relacjami wydarzeń z życia Jezusa. Są one raczej obrazami Jezusa i streszczeniami jego nauk. Mateusz i Łukasz swobodnie przegrupowują materiał zawarty w Ewangelii Marka i relacjonują nauczanie Jezusa ze znaczną swobodą. Jeśli Jan napisał swoją Ewangelię z większą swobodą, niż Mateusz i Łukasz, to zrobił to dlatego, że chciał stworzyć głębszy i ostatecznie bardziej realistyczny portret Jezusa”. (s. 221-222)

II. AUTOR

- A. Ewangelia ta napisana jest anonimowo, ale tekst zawiera sugestie, że Jan jest jej autorem:
1. Autor jest naocznym świadkiem (J 19:35)
 2. Wyrażenie „umiłowany uczeń” (Polikrates i Ireneusz z Lyonu identyfikują go jako apostoła Jana)
 3. Jan, syn Zebedeusza, nigdy nie wymieniony z imienia

- B. Tło historyczne w sposób oczywisty wynika z samego tekstu Ewangelii, więc kwestia autorstwa nie jest rzeczą kluczową przy interpretacji. Zasadnicze znaczenie ma natomiast potwierdzenie, że autor był autorem natchnionym!
- Autorstwo i data napisania Ewangelii Jana nie wpływa na natchnienie, tylko na interpretację. Komentatorzy starają się określić tło historyczne oraz okoliczności, które przyczyniły się do powstania tej księgi. Do czego powinniśmy porównać dualizm Ewangelii Jana:
1. Dwóch epok żydowskich,
 2. Qumrańskiego nauczyciela sprawiedliwości,
 3. Zaratusztrianizmu,
 4. Myśli gnostyckiej,
 5. Wyjątkowej perspektywy Jezusa?
- C. Wczesna tradycja utrzymuje, że apostoł Jan, syn Zebedeusza, jest człowiekiem, który był naocznym świadkiem wydarzeń opisanych w Ewangelii. Wymaga to wyjaśnienia, ponieważ źródła zewnętrzne z II w. n.e. zdają się wskazywać na zaangażowanie innych osób w powstanie tej Ewangelii:
1. Starzejącego się apostoła zachęcali do pisania współwyznawcy i starsi Efezjanie (Klemens z Aleksandrii cytowany przez Euzebiusza z Cezarei)
 2. Apostoł Andrzej (*Kanon Muratoriego*, 180-200 r. n.e., Rzym)
- D. Niektórzy współcześni uczeni zakładają istnienie jeszcze jednego autora, popierając swoje twierdzenia kilkoma założeniami dotyczącymi stylu i tematyki Ewangelii. Wielu określa czas powstania Ewangelii na początek II w. n.e. (przed 115 r. n.e.) i twierdzi, że napisana została przez:
1. Uczniów Jana (znajdujących się w sferze jego wpływów), którzy pamiętali jego nauczanie (J. Weiss, B. Lightfoot, C. H. Dodd, O. Cullman, R. A. Culpepper, C. K. Barrett).
 2. „Jana Starszego” (Jana Prezbitera) (jednego spośród wczesnych przywódców w Azji, znajdującego się pod wpływem teologii i terminologii apostoła Jana); jest o tym mowa w niejasnym fragmencie tekstu Papiasza z Hierapolis (70-146 r. n.e.), cytowanym przez Euzebiusza z Cezarei (280-339 r. n.e.).
- E. Dowody przemawiające za tym, że to Jan był podstawowym źródłem materiału, z którego powstała Ewangelia:
1. Dowody wewnętrzne:
 - a. Autor znał żydowskie nauczanie i rytuały oraz podzielał starotestamentowy światopogląd
 - b. Autor znał Palestynę i Jerozolimę sprzed 70 r. n.e.
 - c. Autor twierdzi, że jest naocznym świadkiem:
 - 1) 1:14
 - 2) 19:35
 - 3) 21:24
 - d. Autor był członkiem grupy apostołów, ponieważ:
 - 1) Zna szczegóły dotyczące czasu i miejsca wydarzeń (nocne procesy Jezusa)
 - 2) Zna szczegóły mówiące o konkretnych liczbach (stągwie kamienne z 2:6 i ryby z 21:11)
 - 3) Zna szczegóły dotyczące osób
 - 4) Zna szczegóły dotyczące wydarzeń i reakcji na nie
 - 5) Wydaje się być nazywany „umiłowanym uczniem”:
 - a) 13:23.25
 - b) 19:26-27
 - c) 20:2-5.8
 - d) 21:7.20-24
 - 6) Wydaje się być członkiem tego samego wewnętrznego kręgu, do którego należał również Piotr:
 - a) 13:24
 - b) 20:2
 - c) 21:7

- 7) Imię Jan, syn Zebedeusza nie pojawia się w tej Ewangelii, co jest bardzo nietypowe, ponieważ był on członkiem wewnętrznego kręgu apostołów.
2. Dowody zewnętrzne:
 - a. Ewangelia ta znana była następującym osobom:
 - 1) Ireneusz z Lyonu (120-202 r. n.e.), który był uczniem Polikarpa ze Smyrny, znał apostoła Jana (zob. Euzebiusz z Cezarei, *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 5:20:6-7) – „Następnie Jan, uczeń Pański, który spoczywał na piersi Jego, także wydał *Ewangelię* ze swego pobytu w Efezie.” (Euzebiusz, *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 5:8:4, tłum. na j. polski ks. Arkadiusz Lisiecki, Poznań 1924).
 - 2) Klemens Aleksandryjski (153-217 r. n.e.) – „Tymczasem Jan [...] na prośbę swych uczniów i za Ducha natchnieniem napisał Ewangelię duchową.” (Euzebiusz, *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 6:14:7, tłum. na j. polski ks. Arkadiusz Lisiecki, Poznań 1924).
 - 3) Justyn Męczennik (110-165 r. n.e.) w *Dialogach z Żydem Tryfonem*.
 - 4) Tertulian (145-220 r. n.e.).
 - b. Bardzo wczesne świadectwa o autorstwie apostoła Jana:
 - 1) Polikarp ze Smyrny (70-156 r. n.e., według Ireneusza z Lyonu), biskup Smyrny (155 r. n.e.).
 - 2) Papiasz z Hierapolis (70-146 r. n.e., według traktatu Tertuliana *Przeciw Marcjonowi* i Euzebusza z Cezarei), biskup Hierapolis w Azji Mniejszej, o którym mówiono, że był uczniem apostoła Jana.
- F. Przyczyny wątpliwości co do tradycyjnego autorstwa:
 1. Powiązanie Ewangelii Jana z tematami gnostyckimi,
 2. Oczywisty dodatek rozdziału 21,
 3. Rozbieżności chronologiczne pomiędzy Ewangelią Jana i synoptykami,
 4. Jan nie nazywałby siebie samego „umiłowanym uczniem”,
 5. Jezus opisywany przez Jana posługiwał się innym słownictwem i odmiennymi gatunkami wypowiedzi niż u synoptyków.
 - G. Jeśli przyjmiemy, że był to apostoł Jan, co możemy powiedzieć na jego temat?
 1. Pisał z Efezu (słowa Ireneusza z Lyonu: „wydał Ewangelię ze swego pobytu w Efezie”)
 2. Pisał w podeszłym wieku (Ireneusz z Lyonu podaje, że Jan dożył czasów cesarza rzymskiego Trajana, który panował w latach 98-117 n.e.).

III. DATA

- A. Jeżeli założymy, że autorem był apostoł Jan, to Ewangelia ta mogła być napisana:
 1. Przed 70 r. n.e., kiedy Jerozolima została zniszczona przez rzymskiego generała (późniejszego cesarza) Tytusa:
 - a. 5:2: „W Jerozolimie zaś znajduje się sadzawka Owcza, nazwana po hebrajsku Betesda, zaopatrzona w pięć krużganków...”,
 - b. Powtarzające się użycie nazwy „uczniowie” wskazującej na grupę apostołów,
 - c. Fragmenty uważane za późniejsze elementy gnostyckie zostały znalezione w rękopisach znad Morza Martwego, które pokazują, że były one częścią żargonu teologicznego w I w. n.e.,
 - d. Nie ma wzmianki na temat zniszczenia świątyni i Jerozolimy w 70 r. n.e.
 - e. Słynny amerykański archeolog W. F. Albright twierdzi, że Ewangelia powstała pod koniec lat 70. lub na początku lat 80. n.e.
 2. W późniejszych latach I w. n.e.:
 - a. Dobrze rozwinięta teologia apostoła Jana,
 - b. Upadek Jerozolimy nie jest wspomniany, gdyż miał miejsce jakieś 20 lat wcześniej,
 - c. Jan używał sformułowań podobnych do tych używanych przez gnostyków,

- d. Wczesne tradycje Kościoła:
 - 1) Ireneusz z Lyonu,
 - 2) Euzebiusz z Cezarei.
- B. Jeżeli założymy, że autorem był „Jan Starszy” (Prezbiter), to datę napisania należałoby umieścić pomiędzy początkiem a środkiem II w. n.e. Ta teoria rozpowszechniona została przez Dionizego Wielkiego, który odrzucił autorstwo apostoła Jana (z przyczyn literackich). Euzebiusz, który z przyczyn teologicznych odrzucił ideę, że apostoł Jan był autorem Apokalipsy, był przekonany, że znalazł innego Jana tworzącego w odpowiednim czasie i miejscu w cytacie z Papiasza *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 3:39:5-6), który wymienia dwóch Janów: (1) apostoła i (2) Starszego (Prezbitera).

IV. ADRESACI

- A. Pierwotnie Ewangelia Jana została napisana do Kościołów w rzymskiej prowincji Azji Mniejszej, w szczególności do Efezu.
- B. Z powodu głębokiej prostoty, a zarazem głębi życia i osoby Jezusa z Nazaretu, stała się ona ulubioną Ewangelią zarówno dla wierzących pogan hellenistycznych, jak i grup gnostyckich.

V. ZAMYŚŁY

- A. Sama Ewangelia stwierdza swój ewangelizacyjny zamysł: J 20:30-31. Była napisana dla:
 - 1. Czytelników żydowskich,
 - 2. Czytelników nieżydowskich (pogan),
 - 3. Pierwszych gnostyków.
- B. Wydaje się kłaść nacisk na apologetykę:
 - 1. Przeciwko fanatycznym wyznawcom Jana Chrzciciela,
 - 2. Przeciwko początkom fałszywych nauk gnostyckich (szczególnie prolog Ewangelii); fałszywe nauki gnostyckie stanowią również tło innych ksiąg NT:
 - a. List do Efezjan,
 - b. List do Kolosan,
 - c. Listy pasterskie (1 List do Tymoteusza, List do Tytusa, 2 List do Tymoteusza),
 - d. 1 List Jana (mógł on być listem przewodnim do Ewangelii).
- C. Możemy przypuszczać, że zamysł zawarty w tekście wersetu 20:31 może być rozumiany jako promujący doktrynę wytrwałości świętych, a także ewangelizacji, ponieważ zbawienie jest w tej Ewangelii zawsze opisywane w CZASIE TERAŹNIEJSZYM. W tym sensie Jan, tak samo jak Jakub, może równoważyć zbyt duży nacisk kładziony przez niektóre grupy z Azji Mniejszej na teologię Pawła (zob. 2 P 3:15-16). Zaskakujące jest, że wczesna tradycja kościoła kojarzy z Efezem Jana, a nie Pawła (zob. F. F. Bruce, *Peter, Steven, James i John: Studies in Non-Pauline Christianity [Piotr, Szczepan, Jakub i Jan: badania nad niepaulińskim chrześcijaństwem]*, s. 120-121).
- D. Można odnieść wrażenie, że epilog (rozdział 21.) odpowiada na konkretne pytania wczesnego Kościoła:
 - 1. Jan uzupełnia relacje Ewangelii synoptycznych. Skupia się jednak na służbie Jezusa w Judei, a szczególnie w Jerozolimie,
 - 2. Odpowiada na 3 pytania zawarte w rozdziale 21:
 - a. Przywrócenie Piotra,
 - b. Długowieczność Jana,
 - c. Opóźnianie się powtórnego przyjścia Jezusa.

- E. Niektórzy są zdania, że Jan umniejsza znaczenie sakramentalizmu i celowo ignoruje oraz nie odnotowuje lub nie omawia obrządków, pomimo, że miał ku temu doskonałe możliwości, jak wynika z kontekstu rozdziału 3 (chrzest) i 6 (Eucharystia – Ostatnia Wieczerza).

VI. ZARYS

- A. Filozoficzno-teologiczny prolog (1:1-18) i praktyczny epilog (rozdział 21.).
- B. Siedem cudów/znaków w czasie publicznej posługi Jezusa (rozdziały 2-12) i ich interpretacja:
1. Przemienienie wody w wino podczas wesela w Kanie Galilejskiej (2:1-11),
 2. Uzdrawienie syna urzędnika królewskiego w Kafarnaum (4:46-54),
 3. Uzdrawienie chromego nad sadzawką Owczą w Jerozolimie (5:1-18),
 4. Nakarmienie pięciu tysięcy w Galilei (6:1-15),
 5. Chodzenie po wodzie – Jezioro Galilejskie (6:16-21),
 6. Uzdrawienie niewidomego od urodzenia w Jerozolimie (9:1-41),
 7. Wskreszenie Łazarza w Betanii (11:1-57).
- C. Wymiany zdań i rozmowy z ludźmi:
1. Jan Chrzciciel (1:19-34; 3:22-36),
 2. Uczniowie:
 - a. Andrzej i Piotr (1:35-42)
 - b. Filip i Natanael (1:43-51)
 3. Nikodem (3:1-21),
 4. Samarytanka (4:1-45),
 5. Żydzi w Jerozolimie (5:10-47),
 6. Tłum w Galilei (6:22-66),
 7. Piotr i uczniowie (6:67-71),
 8. Bracia Jezusa (7:1-13),
 9. Żydzi w Jerozolimie (7:14-8:59; 10:1-42),
 10. Uczniowie w wieczerniku (13:1-17:26),
 11. Aresztowanie i sąd żydowski (18:1-27),
 12. Sąd rzymski (18:28- 19:16),
 13. Rozmowy po zmartwychwstaniu (20:11-29):
 - a. Z Marią Magdaleną
 - b. Z dziesięcioma apostołami
 - c. Z Tomaszem
 14. Rozmowa z Piotrem w epilogu (21:1-25),
 15. (7:53- 8:11 – opowiadanie o kobiecie cudzołożnej nie było częścią pierwotnej Ewangelii Jana!).
- D. Niektóre dni świąteczne/święta:
1. Szabaty (5:9; 7:22; 9:14; 19:31),
 2. Paschy (2:13; 6:4; 11:55; 18:28),
 3. Święto Namiotów (rozdziały 8-9),
 4. Chanuka (uroczystość poświęcenia świątyni, zob. 10:22).
- E. Użycie zwrotu „Jam jest”:
1. „Ja jestem” (4:26; 6:20; 8:24.28.54-59; 13:19; 18:5-6.8),
 2. „Jam jest chleb życia” (6:35.41.48.51),
 3. „Ja jestem światłością świata” (8:12; 9:5),
 4. „Ja jestem bramą owiec” (10:7. 9),
 5. „Ja jestem dobrym pasterzem” (10:11.14),
 6. „Ja jestem zmartwychwstaniem i życiem” (11:25),
 7. „Ja jestem drogą i prawdą, i życiem” (14:6),

8. „Ja jestem prawdziwym krzewem winnym” (15:1.5).

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. Słowo, 1:1
2. Wierzyć, 1:7
3. „Świat stał się przez Nie”, 1:10
4. „Słowo stało się ciałem”, 1:14
5. Prawda, 1:17
6. Prorok, 1:21
7. Baranek Boży, 1:29
8. „Jak gołębicą”, 1:32
9. Rabbi, 1:38
10. „Zaprawdę, zaprawdę”, 1:51
11. „Aniołów Bożych wstępujących i zstępujących”, 1:51
12. „Sześć stągwi kamiennych”, 2:6
13. „Dostojnik żydowski”, 3:1
14. Narodzić się powtórnie, 3:3
15. „Potrzeba, by wywyższono Syna Człowieczego”, 3:14; 12:34
16. „Życie wieczne”, 3:16
17. „Jam jest chleb życia”, 6:35.48
18. „Święto Namiotów”, 7:2
19. „Jesteś opętany przez złego ducha”, 7:20; 8:48; 10:20
20. Rozproszeni (diaspora), 7:35
21. „Jezus nie został jeszcze uwielbiony”, 7:39
22. „Zanim Abraham stał się, JA JESTEM”, 8:58
23. „Wyłączony z synagogi”, 9:22
24. „Brama owiec”, 10:7
25. „Uroczyście Poświęcenia świątyni”, 10:22
26. „Błuźnisz”, 10:36
27. „Znalazł osiołka, dosiadł go”, 12:14
28. „Godzina”, 12:23
29. „Wszedł w niego szatan”, 13:27
30. „Przykazanie nowe”, 13:34
31. „Mieszkania”, 14:2
32. „Wytrwajcie we Mnie”, 15:4
33. „Podniósłszy oczy ku niebu”, 17:1
34. „Jedyne prawdziwego Boga”, 17:3
35. „Przed założeniem świata”, 17:24
36. Ubiczować, 19:1
37. Gabbata, 19:13
38. Golgota, 19:17
39. „Prosili Piłata, aby ukrzyżowanym połamano golenie”, 19:31
40. „Żydowski dzień Przygotowania”, 19:42

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Jan, 1:6
2. Syn Boży, 1:34
3. Mesjasz, 1:41
4. Kefas, 1:42
5. Nikodem, 3:1
6. Prorok, 7:40
7. Łazarz, 11:2
8. Didymos, 11:16
9. Judasz Iskariota, 13:2
10. Opiekun [PL], 14:26 (BT: Pocieszyciel)
11. Malchos, 18:10
12. Annasz, 18:24
13. Maria, żona Kleofasa, 19:25

IX. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Galilea, 1:43
2. Nazaret, 1:45
3. Kana, 2:1
4. Kafarnaum, 2:12
5. Ainon w pobliżu Salim, 3:23
6. Samaria, 4:4
7. Jezioro Tyberiadzkie, 6:1
8. Betlejem, 7:42
9. Betania, 11:1
10. Cedron, 18:1
11. Morze Tyberiadzkie, 21:1

X. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Dlaczego werset J 1:1 jest tak istotny?
2. Dlaczego chrzest Jana był niezwykły?
3. Co to znaczy narodzić się na nowo?
4. Jaki jest związek pomiędzy wiarą i posłuszeństwem w 3:36 [PL]?
5. Co oznacza werset 4:24?
6. Dlaczego werset 5:4 jest w nawiasie kwadratowym?
7. Czy werset 9:2 wskazuje na reinkarnację? Jeśli nie, wyjaśnij, dlaczego.
8. Wyjaśnij ironię wyrażoną w wersecie 9:4.
9. Wyjaśnij własnymi słowami fragment 10:34-35.
10. Dlaczego Jezus umył nogi uczniów w rozdziale 13? Gdzie rozgrywają się wydarzenia z rozdziałów 13-17?
11. Dlaczego werset J 14:6 jest tak istotny?
12. Dlaczego werset J 14:23 jest tak istotny?
13. Wyjaśnij werset J 15:16.
14. Zawarta w J 17 modlitwa zwana jest „modlitwą arcykapłańską Jezusa”. Modli się on o trzy różne osoby lub grupy. Wymień je.

15. Wyjaśnij wymianę zdań pomiędzy Jezusem a Piłatem opisaną w J 18:33-38.
16. Czy uczniowie otrzymali Ducha w J 20:22, czy w Dniu Pięćdziesiąticy w Dz 1?
17. Dlaczego werset J 20:31 jest tak istotny?

WPROWADZENIE DO DZIEJÓW APOSTOLSKICH

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Dzieje Apostolskie stanowią niezbędny łącznik pomiędzy relacjami o życiu Jezusa (Ewangeliami), opisanym w tej księdze rozgłaszaniem ich przez apostołów a interpretacją i zastosowaniem w nowotestamentowych listach apostołskich.
- B. Wczesny Kościół rozwinął i korzystał z dwóch zbiorów nowotestamentowych pism: (1) czterech Ewangelii i (2) pism apostołskich (tj. listów Pawła). Jednak w obliczu rodzących się w II w. n.e. chrystologicznych herezji wartość Dziejów Apostolskich stała się oczywista. Księga ta przedstawia treść i zamysł nauki apostołów (*kerygmy*) oraz niesamowite rezultaty ewangelii.
- C. Historyczną dokładność Dziejów Apostolskich podkreślają i potwierdzają współczesne odkrycia archeologiczne – szczególnie jeśli chodzi o tytuły rzymskich urzędników państwowych (np. *stratēgoi*, 16:20.22.35.36 [słowo to zastosowane zostało także do dowódców straży świątynnej, Łk 22:4.52; Dz 4:1; 5:24-26]; *politarchas*, 17:6.8; oraz *prōtō*, Dz 28:7, zob. A. N. Sherwin-White, *Roman Society and Roman Law in the New Testament [Rzymskie społeczeństwo i prawo rzymskie w Nowym Testamencie]*). Łukasz wspomina także o napięciach we wczesnym Kościele – opisuje nawet kłótnię pomiędzy Pawłem a Barnabą (zob. Dz 15:39). Jest to odzwierciedleniem zrównoważonego, bezstronnego i opartego na rzetelnych badaniach piśmiennictwa historycznego/teologicznego.
- D. Starożytne greckie teksty podają tytuł tej księgi w nieco innych formach:
1. Manuskrypt \aleph (Sinaiticus), Tertulian, Didymos z Aleksandrii, Euzebiusz z Cezarei oddają go jako „Dzieje” (podobnie jak angielskie tłumaczenia ASV i NIV).
 2. Manuskrypty B (tj. Vaticanus), D (tj. Bezae) jako dopisek, Ireneusz z Lyonu, Tertulian, Cyrian, Atanazy Aleksandryjski mają „Dzieje Apostolskie” (podobnie jak angielskie tłumaczenia KJV, RSV i NEB oraz większość polskich przekładów)
 3. Manuskrypty A² (tj. pierwsza korekta Kodeksu Aleksandryjskiego), E, G oraz Jan Chryzostom oddają go jako „Dzieje Świętych Apostołów”.
- Możliwe, że greckie słowo *praxeis*, *praxis* (tj. dzieje, drogi, zachowanie, czyny, praktyka) odzwierciedla starożytny śródziemnomorski gatunek literacki opisujący życie i czyny sławnych lub wpływowych osób (tj. Jana, Piotra, Szczepana, Filipa, Pawła). Pierwotnie księga ta nie miała tytułu (podobnie jak Ewangelia Łukasza).
- E. Są dwie oddzielne tradycje tekstualne Dziejów Apostolskich. Krótsza to wersja aleksandryjska (MSS P⁴⁵, P⁷⁴, \aleph , A, B, C). Zachodnia rodzina manuskryptów (P²⁹, P³⁸, P⁴⁸ i D) wydaje się obejmować o wiele więcej szczegółów. Nie ma pewności co do tego, czy pochodzą one od autora, czy są późniejszymi dodatkami skrybów opartymi o tradycje wczesnego Kościoła. Większość zajmujących się tym badaczy jest zdania, że zachodnie manuskrypty zawierają późniejsze dodatki, ponieważ (1) wygładzają lub próbują poprawić dziwne lub trudne teksty; (2) uzupełniają treść o dodatkowe szczegóły; (3) wstawiają konkretne sformułowania dla podkreślenia Jezusa jako Chrystusa; oraz (4) nie są cytowane przez żadnych pisarzy wczesnochrześcijańskich z pierwszych trzech wieków (zob. F. F. Bruce, *Acts: Greek Text [Dzieje: tekst grecki]*, s. 69-80). Bardziej szczegółowe omówienie tej kwestii znaleźć można w dziele *A Textual Commentary on the Greek New Testament [Komentarz tekstualny do greckiego Nowego Testamentu]* Bruce’a M. Metzgera, wydanym przez United Bible Societies, s. 259-272.

Z powodu ogromnej liczby późniejszych dodatków ten komentarz nie zajmuje się wszystkimi opcjami tekstualnymi. Omawia on tylko i wyłącznie warianty tekstualne, które są kluczowe dla interpretacji.

II. AUTOR

- A. Księga ta jest anonimowa, wiele wskazuje jednak na autorstwo Łukasza.
1. Wyjątkowe i zaskakujące fragmenty pisane w pierwszej osobie liczby mnogiej, 16:10-17 (druga podróż misyjna do Filipi); 20:5-15; 21:1-18 (koniec trzeciej podróży misyjnej) oraz 27:1-28:16 (Paweł wysłany jako więzień do Rzymu) mocno wskazują na Łukasza jako autora.
 2. Związek pomiędzy trzecią Ewangelią a Dziejami Apostolskimi staje się oczywisty przy porównaniu Łk 1:1-4 i Dz 1:1-2.
 3. Łukasza, lekarza pogańskiego pochodzenia, wymienia Kol 4:10-14, Flm 1:24 i 2 Tm 4:11 jako towarzysza Pawła. Łukasz jest jedynym pogańskim autorem NT.
 4. Jednogłośne świadectwo wczesnego Kościoła wymienia Łukasza jako autora.
 - a. Rzymski *Kanon Muratoriego* (180-200 r. n.e. stwierdza: „zebrane przez Łukasza, lekarza”)
 - b. Pisma Ireneusza z Lyonu (130-200 n.e.)
 - c. Pisma Klemensa Aleksandryjskiego (156-215 n.e.)
 - d. Pisma Tertuliana (60-200 n.e.)
 - e. Pisma Orygenesesa (185-254 n.e.)
 5. Wewnętrzne dowody opierające się na stylistyce i słownictwie (szczególnie chodzi o terminy medyczne) potwierdzają autorstwo Łukasza (Sir William Ramsay i A. Harnack).
- B. Dysponujemy trzema źródłami informacji o Łukaszu.
1. Trzy fragmenty NT (Kol 4:10-14; Flm 24; 2 Tm 4:11) oraz same Dzieje Apostolskie.
 2. Pochodzący z II w. n.e. *Prolog antymarcjoński do Ewangelii Łukasza* (160-180 r. n.e.).
 3. Żyjący w IV w. n.e. historyk wczesnego Kościoła, Euzebiusz z Cezarei, w swoim dziele *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* (3:4) pisze: “Łukasz, który był rodem z Antjochji, z zawodu lekarzem, a stale towarzyszył Pawłowi i z innymi apostołami się nie tylko przejściowo spotykał, złożył dowód, że się od nich nauczył leczenia dusz, bo pozostawił nam dwie przez Boga natchnione księgi (...) *Ewangelja* (...) *Dzieje apostołskie*” (tłum. na j. polski ks. Arkadiusz Lisiecki, Poznań 1924).
 4. Informacje te składają się na sylwetkę Łukasza:
 - a. poganin (wymieniony w Kol 4:12-14 jako pomocnik razem z Epafrasem i Demasem, a nie wśród żydowskich towarzyszy)
 - b. pochodził albo z Antiochii Syryjskiej (jeśli rację ma *Prolog antymarcjoński do Ewangelii Łukasza*) albo z Filipi w Macedonii (komentarz Williama Ramsaya do Dz 16:19)
 - c. lekarz (zob. Kol 4:14, lub przynajmniej dobrze wykształcony człowiek)
 - d. nawrócił się w wieku średnim po powstaniu Kościoła w Antiochii (*Prolog antymarcjoński do Ewangelii Łukasza*)
 - e. towarzysz podróży Pawła (fragmenty Dziejów Apostolskich pisane w pierwszej osobie liczby mnogiej)
 - f. nieżonaty
 - g. autor trzeciej Ewangelii i Dziejów Apostolskich (podobne wprowadzenia, styl i słownictwo)

h. umarł w wieku 84 lat w Beocji

C. Wątpliwości co do autorstwa Łukasza

1. W swoim kazaniu na Wzgórzu Marsowym w Atenach Paweł posługuje się greckimi kategoriami i terminami filozoficznymi, aby zbudować płaszczyznę porozumienia (zob. Dz 17), ale w Rz 1-2 wydaje się uznawać wszelkie „płaszczyzny porozumienia” (tj. przyrodę, wewnętrzne świadectwo moralne) za daremne.
2. Kazania i wypowiedzi Pawła w Dziejach Apostolskich malują jego obraz jako żydowskiego chrześcijanina, który poważnie traktuje Mojżesza, podczas gdy listy Pawła deprecjonują Prawo jako problematyczne i przemijające.
3. Kazania Pawła w Dziejach Apostolskich nie są tak skupione na eschatologii jak pierwsze księgi jego autorstwa (tzn. 1 i 2 List do Tesaloniczan).
4. To przeciwstawienie terminów, stylów i punktów nacisku jest interesujące, ale nie rozstrzygające. Kiedy te same kryteria zastosujemy do Ewangelii, Jezus synoptyków wypowiada się diametralnie inaczej niż Jezus Jana – a jednak bardzo niewielu uczonych zaprzecza, aby wszystkie Ewangelie były odzwierciedleniem życia Jezusa.

D. Przy omawianiu autorstwa Dziejów Apostolskich kluczowe jest poświęcenie uwagi źródłom, z których korzystał Łukasz, ponieważ wielu uczonych (np. C. C. Torrey) jest zdania, że tworząc dużą część pierwszych piętnastu rozdziałów posługiwał się aramejskimi dokumentami źródłowymi (lub tradycjami ustnymi). Jeśli tak rzeczywiście było, Łukasz jest redaktorem tego materiału, a nie jego autorem. Nawet w przypadku późniejszych kazań Pawła Łukasz przedstawia tylko podsumowania jego słów, nie przytaczając ich pełnego zapisu. Pytanie o źródła, z których korzystał Łukasz, jest kluczowym zagadnieniem, jeżeli chodzi o jego autorstwo tej księgi.

III. DATA

- A. Zdania na temat czasu powstania Dziejów Apostolskich są podzielone i cały czas toczy się dyskusja na ten temat. Same opisywane w nich wydarzenia miały miejsce w latach 30-63 n.e. (Paweł został zwolniony z więzienia w Rzymie w połowie lat 60. I w., a następnie ponownie uwięziony i stracony za czasów Nerona, prawdopodobnie w ramach prześladowań, które wybuchły w roku 65).
- B. Zakładając apologetyczną naturę księgi wobec władzy rzymskiej, można zaproponować datę (1) przed 64 r. n.e. (początek prześladowań chrześcijan w Rzymie przez Nerona) i/lub (2) związaną z żydowskim buntem z lat 66-73 n.e.
- C. Data napisania Ewangelii Łukasza wpływa na czas powstania Dziejów Apostolskich. Ponieważ zdobycie Jerozolimy przez Tytusa w roku 70 n.e. jest w niej przepowiedziane (tj. Łk 21), ale nie opisane, wydaje się, że musiała ona powstać przed tą datą. Jeśli tak, Dzieje Apostolskie, napisane jako druga część tego samego dzieła, datować można na lata 80. I w. n.e.
- D. Biorąc pod uwagę nagłe zakończenie Dziejów Apostolskich (tj. Paweł pozostaje w więzieniu w Rzymie, F. F. Bruce), właściwa wydaje się data związana z końcem pierwszego uwięzienia Pawła w Rzymie – 58-63 r. n.e.
- E. Kilka dat związanych z wydarzeniami historycznymi odnotowanymi w Dziejach Apostolskich
1. powszechny głód za Klaudiusza, Dz 11:28, 44-48 r.
 2. śmierć Heroda Agryppy I, Dz 12:20-23, wiosna roku 44
 3. Sergiusz Paweł prokonsulem, Dz 13:7, ustanowiony w 53 r.

4. wygnanie Żydów z Rzymu przez Klaudiusza, Dz 18:2, rok 49 (?)
5. Gallio prokonsulem, Dz 18:12, rok 51 lub 52 (?)
6. Feliks prokonsulem, Dz 23:26; 24:27, lata 52-56 (?)
7. zastąpienie Feliksa Festusem, Dz 24:27, 57-60 r. (?)
8. Rzymscy urzędnicy w Judei
 - a. Prokuratorzy
 - (1) Poncjusz Piłat, 26-36 r.
 - (2) Marcellus, 36-37 r.
 - (3) Marullus, 37-41 r.
 - b. W 41 r. n.e. rzymskie rządy za pośrednictwem prokuratorów zastąpione zostały modelem imperialnym. Rzymski cesarz Klaudiusz ustanowił władcą Heroda Agryppę I.
 - c. Po śmierci Heroda Agryppy I w roku 44 przywrócono rządy prokuratorów i trwały one do roku 66
 - (1) Antoniusz Feliks
 - (2) Porcjusz Festus

IV. ZAMYŚL I STRUKTURA

- A. Jednym z zamysłów Dziejów Apostolskich było udokumentowanie szybkiego wzrostu liczby naśladowców Jezusa: od żydowskich korzeni po ogólnoswiatową służbę; od zamkniętego wieczernika po pałac cezara:
1. Ten geograficzny wzorzec zgodny jest z Dz 1:8, gdzie zawarte jest Wielkie Posłannictwo (zob. Mt 28:19-20).
 2. Ta ekspansja geograficzna wyrażona jest na kilka sposobów:
 - a. Za pośrednictwem głównych miast i granic państw. Dzieje Apostolskie wymieniają 32 kraje, 54 miasta i 9 śródziemnomorskich wysp. Trzy najważniejsze miasta to Jerozolima, Antiochia i Rzym (zob. Dz 9:15).
 - b. Za pośrednictwem kluczowych osób. Dzieje Apostolskie można niemal podzielić na dwie połowy: tę opisującą służbę Piotra i tę dotyczącą działalności Pawła. Księga ta wymienia ponad 95 osób, głównymi postaciami są jednak: Piotr, Szczepan, Filip, Barnaba, Jakub i Paweł.
 - c. W Dziejach Apostolskich wielokrotnie zastosowane zostały dwie lub trzy formy literackie, wydające się odzwierciedlać świadomą strukturę założoną przez autora:

(1) streszczenia wydarzeń	(2) informacje o rozwoju	(3) posługiwanie się liczbami
1:1 – 6:7 (w Jerozolimie)	2:47	3:41
6:8 – 9:31 (w Palestynie)	5:14	4:4
9:32 – 12:24 (do Antiochii)	6:7	5:14
12:25 – 15:5 (do Azji Mniejszej)	9:31	6:7
16:6 – 19:20 (do Grecji)	12:24	9:31
19:21 – 28:31 (do Rzymu)	16:5	11:21.24
	19:20	12:24
		14:1
		19:20
- B. Dzieje Apostolskie w oczywisty sposób odnoszą się do nieporozumienia związanego ze śmiercią Jezusa za zdradę stanu. Łukasz wydaje się pisać do pogan (Teofil, być może rzymski urzędnik). Posługuje się mowami Piotra, Szczepana i Pawła, aby ukazać (1) knowania Żydów oraz (2)

pozytywny stosunek rzymskich urzędników państwowych wobec chrześcijaństwa. Rzymianie nie mieli się czego obawiać ze strony naśladowców Jezusa.

1. Mowy chrześcijańskich przywódców
 - a. Piotr, 2:14-40; 3:12-26; 4:8-12; 10:34-43
 - b. Szczepan, 7:1-53
 - c. Paweł, 13:10-42; 17:22-31; 20:17-25; 21:40-22:21; 23:1-6; 24:10-21; 26:1-29
 2. Kontakty z urzędnikami państwowymi
 - a. Poncjusz Piłat, Łk 23:13-25
 - b. Sergiusz Paweł, Dz 13:7.12
 - c. Władze Filipi, 16:35-40
 - d. Gallio, Dz 18:12-17
 - e. Azjarchowie Efezu, Dz 19:23-41 (szczeg. w. 31)
 - f. Klaudiusz Lizjasz, Dz 23:26
 - g. Feliks, Dz 24
 - h. Porcjusz Festus, Dz 24
 - i. Agryppa II, Dz 26 (szczeg. w. 32)
 - j. Publiusz, Dz 28:7-10
 3. Przy porównaniu kazań Piotra i Pawła oczywiste staje się, że Paweł nie jest innowatorem, tylko wiernym głosicielem apostoelskich, ewangelicznych prawd. *Kerygma* jest spójna!
- C. Łukasz nie tylko bronił chrześcijaństwa przed władzami Rzymu, ale i Pawła przed Kościołem pogan. Paweł był wielokrotnie atakowany przez żydowskie grupy (tj. judaizujących z Listu do Galacjan, „superapostołów” z 2 Kor 10-13 i hellenistyczne grupy [tj. gnostycyzm wzmiankowany w Listach do Kolosan i Efezjan]). Łukasz ukazuje normalność Pawła, dając także czytelnikowi jasny wgląd w jego serce i teologię poprzez jego podróże i kazania.
- D. Choć w zamyśle Dzieje Apostolskie nie miały być doktrynalną księgą, zawierają zapis elementów kazań pierwszych apostołów, nazwanych przez C. H. Dodda *kerygmą* (tj. zasadniczymi prawdami o Jezusie). Pomaga nam to odkryć, co uważali oni za najważniejsze elementy ewangelii – szczególnie w odniesieniu do śmierci i zmartwychwstania Jezusa.

TEMAT SPECJALNY: *KERYGMA* WCZESNEGO KOŚCIOŁA

Jest wiele opinii na temat chrześcijaństwa. Nasze czasy są czasami religijnego pluralizmu – podobnie jak pierwszy wiek naszej ery. Osobiście w pełni akceptuję i przyjmuję wszystkie grupy twierdzące, że znają Jezusa Chrystusa i ufają Mu. Wszyscy mamy jakieś różnice zdań, ale zasadniczo w chrześcijaństwie chodzi przede wszystkim o Jezusa. Są jednak grupy, które podają się za chrześcijan, a w rzeczywistości są ich „sobowtórami” lub „nowinkarzami”. Jak rozpoznać różnicę?

Są dwa sposoby:

- A. Książka, która pomaga zorientować się we wierzeniach współczesnych sekt (na podstawie ich własnych tekstów) to *The Kingdom of the Cults [Królestwo sekt]* Waltera Martina.
- B. Kazania wczesnego Kościoła, szczególnie te wygłoszone przez apostołów Piotra i Pawła w Dziejach Apostolskich, przedstawiają ogólny zarys tego, jak natchnieni autorzy z pierwszego wieku prezentowali chrześcijaństwo różnym grupom. To wczesne „zwiastowanie” lub „głoszenie” (którego podsumowaniem są Dzieje Apostolskie) określane jest greckim słowem *kerygma*. Poniżej znajdują się podstawowe prawdy ewangelii o Jezusie z Dziejów Apostolskich:

1. Wypełnia wiele obietnic ST – Dz 2:17-21.30-31.34; 3:18-19.24; 10:43; 13:17-23.27.33-37.40.41; 26:6-7.22-23
2. Został posłany przez JHWH zgodnie z obietnicą – Dz 2:23; 3:26
3. Czynił cuda dla potwierdzenia swojego przesłania i objawienia Bożego współczucia – Dz 2:22; 3:16; 10:38
4. Został wydany i odrzucony – Dz 3:13-14; 4:11
5. Ukrzyżowano Go – Dz 2:23; 3:14-15; 4:10; 10:39; 13:28; 26:23
6. Został wskrzeszony – Dz 2:24.31-32; 3:15.26; 4:10; 10:40; 13:30; 17:31; 26:23
7. Został wyniesiony na prawicę Boga – Dz 2:33-36; 3:13.21
8. Przyjdzie jeszcze raz – Dz 3:20-21
9. Został ustanowiony Sędzią – Dz 10:42; 17:31
10. Zesłał Ducha Świętego – Dz 2:17-18.33.38-39; 10:44-47
11. Jest Zbawicielem wszystkich, którzy wierzą – Dz 13:38-39
12. Nie ma innego Zbawiciela – Dz 4:12; 10:34-36

Oto kilka sposobów reakcji na te apostołskie filary prawdy:

1. Nawrócenie – Dz 2:38; 3:19; 17:30; 26:20
2. Wiara – Dz 2:21; 10:43; 13:38-39
3. Chrzest – Dz 2:38; 10:47-48
4. Przyjęcie Ducha – Dz 2:38; 10:47
5. Wszyscy mogą przyjść do Boga – Dz 2:39; 3:25; 26:23

Schemat ten służył za podstawę zwiastowania wczesnego kościoła, choć różni autorzy Nowego Testamentu pomijali pewne jego elementy lub podkreślali w swoim nauczaniu inne szczegóły. Cała Ewangelia Marka dokładnie odzwierciedla Piotrowy aspekt *kerygmy*. Tradycja podaje, że Marek układał kazania Piotra wygłoszone w Rzymie w spisana Ewangelię. Zarówno Mateusz, jak i Łukasz naśladują zasadniczą strukturę Ewangelii Marka.

- E. W swoim komentarzu *The Book of Acts, the Early Struggle for an Unhindered Gospel [Dzieje Apostolskie, początkowa walka o Ewangelię bez przeszkód]* Frank Stagg twierdzi, że zamysłem tej książki jest przede wszystkim przejście przesłania o Jezusie (tj. ewangelii) od ściśle narodowego judaizmu do uniwersalnej wiadomości skierowanej do wszystkich ludzi. Komentarz Stagga skupia się na zamyśle lub zamysłach Łukasza przyświecających mu przy pisaniu Dziejów Apostolskich. Pomocne podsumowanie i analiza różnych teorii na ten temat znajduje się na stronach 1-18. Stagg koncentruje się na zawartym w wersecie 28:31 określeniu „bez przeszkód”, będącym niezwykłym zakończeniem tej książki, jako na kluczu do zrozumienia nacisku kładzionego przez Łukasza na rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa i pokonywanie przez nie wszelkich barier.
- F. Chociaż Dzieje Apostolskie wspominają o Duchu Świętym ponad pięćdziesiąt razy, nie są to „Dzieje Ducha Świętego”. W aż jedenastu rozdziałach tej książki nie ma o Nim żadnej mowy. Najczęściej wymieniany jest w pierwszej połowie Dziejów Apostolskich, w której Łukasz cytuje inne źródła (być może napisane pierwotnie po aramejsku). Dzieje Apostolskie nie opisują Ducha Świętego w taki sam sposób, co Ewangelie przedstawiają Jezusa. Nie chodzi tu o umniejszanie pozycji Ducha, tylko o uniknięcie budowania teologii Ducha głównie lub wyłącznie na podstawie Dziejów Apostolskich.
- G. Dzieje Apostolskie nie mają za zadanie nauczać doktryny (zob. Fee i Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth [polskie wydanie: Jak czytać Biblię?]*, s. 94-112). Przykładem tego jest usiłowanie opierania o tę księgę teologii nawrócenia. Próby takie skazane są na porażkę. Nawrócenie w Dziejach Apostolskich przebiega różnie i zawiera w sobie rozmaite elementy. Który wzorzec jest więc normatywny? Doktrynalnej pomocy szukać musimy w Listach Nowego Testamentu.

Interesujący jest jednak fakt, że niektórzy uczeni (np. Hans Conzelmann) uważają, że Łukasz dokonuje celowej reorientacji rychłych eschatologii I w. w kierunku postawy cierplivej służby w obliczu opóźniającej się paruzji. Królestwo działa z mocą tu i teraz, przemieniając życie ludzi. W centrum uwagi znajduje się terażniejsze funkcjonowanie Kościoła, a nie eschatologiczna nadzieja.

- H. Inny możliwy zamysł Dziejów Apostolskich podobny jest do tego stojącego za Rz 9-11 i dotyczy tego, dlaczego Żydzi odrzucili żydowskiego Mesjasza, a Kościół stał się w przeważającej mierze pogański. Kilka fragmentów Dziejów Apostolskich jasno potwierdza ogólnoswiatową naturę ewangelii. Jezus wysłał uczniów na cały świat (zob. 1:8). Żydzi Go odrzucają, ale poganie odpowiadają na Jego wezwanie. Jego przesłanie dociera do Rzymu.

Możliwe, że zamysłem Łukasza było ukazanie, że żydowskie chrześcijaństwo (tj. Piotr) i chrześcijaństwo pogańskie (tj. Paweł) mogą żyć i rozwijać się razem! Nie konkurują ze sobą, tylko razem ewangelizują świat.

- I. W kwestii zamysłu zgadzam się z F. F. Bruce'em (tj. *New International Commentary [Nowym Międzynarodowym Komentarzem]*, s. 18), że ponieważ Ewangelia Łukasza i Dzieje Apostolskie stanowiły pierwotnie jeden tom, prolog do Ewangelii Łukasza (tj. 1:1-4) dotyczy także Dziejów Apostolskich. Łukasz, choć nie był naocznym świadkiem wszystkich wydarzeń, dokładnie je zbadał i skrupulatnie spisał, posługując się własnymi ramami historycznymi, literackimi i teologicznymi.

Oznacza to, że zarówno w swojej Ewangelii, jak i narracji chce on ukazać historyczną rzeczywistość oraz teologiczną wiarygodność (zob. Łk 1:4) Jezusa i Kościoła. Być może Dzieje Apostolskie skupiają się na motywie wypełnienia (tj. „bez przeszkód”, zob. 28:31, ostatnie słowa księgi). Temat ten przedstawiany jest za pomocą wielu różnych słów i sformułowań (zob. Walter L. Liefeld, *Interpreting the Book of Acts [Interpretacja Dziejów Apostolskich]*, s. 23-24). Ewangelia nie jest późniejszym uzupełnieniem, planem B ani czymś nowym. Jest częścią ustalonego z góry Bożego planu (zob. Dz 2:23; 3:18; 4:28; 13:29).

V. GATUNEK LITERACKI

- A. W NT Dzieje Apostolskie pełnią tę samą funkcję, co księgi od Jozuego po 2 Królewską – jest to narracja historyczna. Biblijna narracja historyczna opowiada o faktach, nie skupia się jednak na chronologii ani nie ma na celu wyczerpującego opisu wydarzeń. Wybiera pewne wydarzenia wyjaśniające kim jest Bóg, kim są ludzie, jak Bóg jedna nas ze sobą i jak chce, żebyśmy żyli.
- B. Problem z interpretacją narracji biblijnej polega na tym, że jej autorzy nie wskazali w tekście (1) swoich zamysłów, (2) głównej prawdy ani (3) informacji o tym, jak powinniśmy naśladować zapisane treści. Czytelnik musi przemyśleć następujące kwestie:
1. Dlaczego to wydarzenie zostało zapisane?
 2. Jak odnosi się ono do wcześniejszego materiału biblijnego?
 3. Jaka jest centralna prawda teologiczna?
 4. Czy kontekst literacki ma tu jakieś znaczenie? (Jakie wydarzenie poprzedza lub następuje po analizowanym wydarzeniu? Czy ten temat został poruszony gdzie indziej?)
 5. Jak rozległy jest kontekst literacki? (Czasem obszerne fragmenty narracji składają się na jeden temat lub zamysł teologiczny).
- C. Narracja historyczna nie powinna być jedynym źródłem doktryny. Często zapisywane są rzeczy, które są nieistotne dla zamysłu autora. Może ona ilustrować prawdy zawarte w innych fragmentach Biblii. Sam fakt, że coś się stało, nie oznacza, że jest to Bożą wolą dla wszystkich wierzących we wszystkich epokach (np. samobójstwo, poligamia, święta wojna, branie do rąk węży, itp.).

- D. Najbardziej pomocne podsumowanie tego, jak interpretować narracje historyczne, znaleźć można w książce Gordona Fee i Douglasa Stuarta *How to Read the Bible For All Its Worth* [polskie wydanie: *Jak czytać Biblię?*], s. 78-93 i 94-112.

VI. BIBLIOGRAFIA DOTYCZĄCA TŁA HISTORYCZNEGO

Nowe książki umiejscawiające Dzieje Apostolskie w I w. n.e. autorstwa klasyków. To interdyscyplinarne podejście znacznie wspomaga zrozumienie NT. Redaktorem serii jest Bruce M. Minter.

- A. *The Book of Acts in Its Ancient Literary Setting* [Dzieje Apostolskie i ich starożytne tło literackie]
- B. *The Book of Acts in Its Graeco-Roman Setting* [Dzieje Apostolskie i ich grecko-rzymskie tło]
- C. *The Book of Acts i Paul in Roman Custody* [Dzieje Apostolskie i Paweł w rzymskim więzieniu]
- D. *The Book of the Acts in Its Palestinian Setting* [Dzieje Apostolskie i ich palestyńskie tło]
- E. *The Book of Acts in Its Diaspora Setting* [Dzieje Apostolskie i ich tło związane z diasporą]
- F. *The Book of Acts in Its Theological Setting* [Dzieje Apostolskie i ich tło teologiczne]

Inne bardzo pomocne pozycje:

- A. A. N. Sherwin-White, *Roman Society and Roman Law in the New Testament* [Rzymskie społeczeństwo i prawo rzymskie w Nowym Testamencie]
- B. Paul Barnett, *Jesus and the Rise of Early Christianity* [Jezus i powstanie wczesnego chrześcijaństwa]
- C. James S. Jeffers, *The Greco-Roman World* [Świat grecko-rzymski]

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „Wiele dowodów”, 1:3
2. „Czterdzieści dni”, 1:3
3. „Królestwo Boże”, 1:3
4. „Obłok zabrał Go”, 1:9
5. „Odległość drogi szabatowej”, 1:12
6. „Pole Krwi”, 1:19
7. „Losy”, 1:26
8. „Dzień Pięćdziesiąticy”, 2:1
9. „Napełnieni Duchem Świętym”, 2:4
10. „Mówić obcymi językami”, 2:4
11. „Prozelici”, 2:11; 13:43
12. „Z woli postanowienia i przewidzenia Bożego”, 2:23
13. Otchłań (*Hades*), 2:31
14. „Prawica Boga”, 2:33
15. „Nawróćcie się”, 2:38; 3:19
16. „Łamanie chleba”, 2:42.46
17. „Modlitwa o godzinie dziewiątej”, 3:1
18. „Prosił o jałmużnę”, 3:2
19. „Krużganek Salomona”, 3:11; 5:12

20. „Święty i Sprawiedliwy”, 3:14
21. „Dni ochłody, 3:20
22. „Nieuczenni i prości”, 4:13
23. „Skonał”, 7:60
24. „Droga”, 9:2
25. „Położył (...) ręce”, (zob. 8:17)
26. „Kohorta”, 10:1
27. „Chrześcijananie”, 11:26
28. Wrózenie, 16:16
29. „Wraz z całym swym domem”, 16:33
30. „Epikurejski”, 17:18
31. „Stoicki”, 17:18
32. „Areopag”, 17:22
33. „Egzorcycyści żydowscy”, 19:13
34. „Wielu też z tych, co uprawiali magię, pozносиło księgi”, 19:19
35. „Srebrne świątynki Artemidy, 19:24

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Teofil, 1:1
2. Niewiasty, 1:14
3. Maciej, 1:23
4. Saduceusze, 4:1; 5:17
5. Annasz, 4:6
6. Kajfasz, 4:6
7. „Przełożeni ludu i starsi”, 4:8
8. Ananiasz, 5:1; 9:10
9. Safira, 5:1
10. Gamaliel, 5:34
11. Szczepan, 6:5
12. Szaweł, 7:58; 8:1; 9:1
13. Filip, 8:5
14. Dorkas, 9:36
15. Korneliusz, 10:1
16. Agabos, 11:28; 21:10
17. Eutyech, 20:9

IX. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Jerozolima, 1:8
2. Judea, 1:8
3. Samaria, 1:8
4. Partowie, 2:9
5. Kapadocja, 2:9
6. Pont, 2:9
7. Azja, 2:9
8. Frygia, 2:10

9. Pamfilia, 2:10
10. Egipt, 2:10
11. Libia, 2:10
12. Cyrena, 2:10
13. Kreteńczycy, 2:11
14. Nazaret, 2:22
15. Aleksandria, 6:9
16. Cylicja, 6:9
17. Damaszek, 9:2
18. Cezarea, 9:30
19. Jafa, 9:36
20. Fenicja, 11:19
21. Cypr, 11:20
22. Tars, 11:25
23. Sydon, 12:20
24. Filipi, 16:12
25. Berea, 17:10
26. Ateny, 17:16
27. Korynt, 18:1

X. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Jak werset 1:6 zdradza brak zrozumienia u apostołów?
2. Jak werset 1:8 wiąże się z Mt 28:19-20?
3. Wymień wymagania stawiane apostołom (1:22).
4. Dlaczego „wiatr” i „ogień” łączone są z Duchem? (2:2-3)
5. Wyjaśnij, na czym polegał cud z wersetu 2:8.
6. Piotr twierdzi, że wypełniło się proroctwo Joela. Jak więc wyjaśnić wersety 1:17 i 19-20?
7. Jakie jest teologiczne znaczenie tego, że Jezus nazywany jest „Panem” i „Chrystusem”? (2:36)
8. Czy werset 2:44 stanowi biblijne uzasadnienie dla komunizmu? (zob. 4:34-35)
9. Wyjaśnij implikacje wersetu 3:18.
10. Wyjaśnij, jak ST cytowany w wersecie 4:11 odnosi się do Jezusa.
11. Czy wypełnienie Duchem zawsze wiąże się w Dziejach Apostolskich ze składaniem świadectwa?
12. Wymień wymagania wobec „Siedmiu” z Dz 6. Czy byli oni diakonami?
13. Dlaczego Szaweł był tak wściekły na chrześcijan? (8:1-3)
14. Czy fragment 8:15-16 jest przedstawieniem kolejności wydarzeń przy zbawieniu dla współczesnych wierzących?
15. Jakie jest zadanie języków w 10:44-48?
16. Dlaczego Paweł przemawiał najpierw w lokalnych synagogach? (13:5)
17. Jakie wydarzenie w Listrze sprawiło, że Paweł i Barnaba rozdarli swoje szaty? (14:8-18)
18. Jaki był cel soboru jerozolimskiego opisanego w Dz 15?
19. O co pokłócili się Paweł i Barnaba? (15:36-41)
20. Dlaczego Duch zabronił Pawłowi iść do Azji? (16:6)
21. Dlaczego władze miasta były tak zaniepokojone w 16:35-40?
22. Jak Pryscylla i Akwila pomogli Apollosowi? (18:24-28)

23. Dlaczego werseł 20:21 jest tak istotny?
24. Jakie są implikacje wersełu 21:9?
25. Dlaczego Paweł został uwięziony w Jerozolimie w Dz 21?
26. Wyjaśnij fragment 23:6-7 własnymi słowami.

WPROWADZENIE DO LISTU DO RZYMIAN

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. List do Rzymian jest najbardziej systematyczną i logiczną doktrynalną księgą apostoła Pawła. Napisana została w odpowiedzi na to, co działo się w Rzymie, co czyni z niej dokument „okolicznościowy”. Stało się coś, co skłoniło Pawła do napisania listu. Jest on jednak także najbardziej neutralnym z pism Pawła – jego odpowiedzią na zaistniały problem (być może chodziło o zazdrość pomiędzy wierzącymi przywódcami pochodzenia żydowskiego i pogańskiego) było jasne przedstawienie ewangelii i tego, jak przekłada się ona na codzienne życie.
- B. Pawłowa prezentacja ewangelii w Liście do Rzymian miała wpływ na życie Kościoła w każdej epoce:
1. Augustyn nawrócił się w 386 r. czytając fragment Rz 13:13-14.
 2. Marcin Luter zyskał nowe zrozumienie zbawienia w 1513 r. porównując Ps 31:2 z Rz 1:17 (zob. Ha 2:4).
 3. Jan Wesley nawrócił się w 1738 r. słuchając kazania Lutera będącego wprowadzeniem do Listu do Rzymian.
- C. Poznanie Listu do Rzymian jest równoznaczne z poznaniem chrześcijaństwa. Księga ta przekuwa życie i nauczanie Jezusa na fundamentalne prawdy dla Kościoła we wszystkich epokach.

II. AUTOR

Autorstwo Pawła nie ulega wątpliwości. Werset 1:1 zawiera typowe dla niego pozdrowienie. Panuje ogólny konsensus co do tego, że jego „cierniem w ciele” był słaby wzrok. Nie napisał więc tego listu własnoręcznie, tylko z pomocą skryby, Tercjusza (zob. 16:22).

III. DATA

- A. Prawdopodobna data powstania Listu do Rzymian to 56-58 r. n.e. Jest on jedną z niewielu ksiąg Nowego Testamentu, których datę powstania da się określić dość dokładnie. W przypadku Listu do Rzymian wskazówek dostarcza porównanie Dz 20:2ff z Rz 15:17ff. List do Rzymian został prawdopodobnie napisany w Koryncie pod koniec trzeciej podróży misyjnej Pawła – tuż przed jego wyruszeniem do Jerozolimy.
- B. Możliwa chronologia pism Pawła na podstawie F. F. Bruce’a i Murraya Harrisa z pewnymi zmianami.

	<u>Księga</u>	<u>Data</u>	<u>Miejsce napisania</u>	<u>Związek z Dziejami Apostolskimi</u>
1.	List do Galacjan	48	Antiochia Syryjska	14:28; 15:2
2.	1 List do Tesaloniczan	50	Korynt	18:5
3.	2 List do Tesaloniczan	50	Korynt	
4.	1 List do Koryntian	55	Efez	19:20
5.	2 List do Koryntian	56	Macedonia	20:2
6.	List do Rzymian	57	Korynt	20:3
7.-10.	Listy więzienne			

	List do Kolosan	wczesne lata 60.	
	List do Efezjan	wczesne lata 60.	Rzym
	List do Filemona	wczesne lata 60.	
	List do Filipian	koniec 62 – 63	28:30-31
11.-13.	Czwarta podróż misyjna		
	1 List do Tymoteusza	63 (lub później, ale przed 68)	Macedonia
	List do Tytusa	63	Efez (?)
	2 List do Tymoteusza	64	Rzym

IV. ADRESACI

List skierowany jest do Rzymu. Nie wiemy, kto założył tam Kościół:

- A. Mogły to być niektóre z osób, które odwiedziły Jerozolimę w dzień Pięćdziesiątnicy, nawróciły się, wróciły do domu i zapoczątkowały Kościół (zob. Dz 2:10).
- B. Mogli to być uczniowie uciekający przed prześladowaniami, które wybuchły w Jerozolimie po śmierci Szczepana (zob. Dz 8:4).
- C. Mogli to być ludzie, którzy nawrócili się w trakcie wypraw misyjnych Pawła i przybyli do Rzymu. Paweł nigdy nie odwiedził tego Kościoła, chociaż bardzo tego pragnął (zob. Dz 19:21). Miał tam wielu przyjaciół (zob. Rz 16).

Paweł najwyraźniej planował odwiedzić Rzym po drodze do Hiszpanii (zob. Rz 15:28), gdzie zamierzał się udać po dostarczeniu „daru miłości” do Jerozolimy. Paweł czuł, że jego służba we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego się skończyła. Poszukiwał nowych pól misyjnych (zob. 16:20-23). Wydaje się, że list ten, napisany przez Pawła w Grecji, zaniósł do Rzymu Feba, diakonisa, która podróżowała w tamtym kierunku (zob. Rz 16:1). Co sprawia, że ten list, napisany gdzieś wśród korynckich uliczek, jest tak cenny? Marcin Luter nazwał go „naczelną księgą Nowego Testamentu i najczystsza Ewangelią”. Wartość tej księgi zasadza się na tym, że jest ona dogłębnym objaśnieniem ewangelii przez nawróconego rabina, Szawła z Tarsu, powołanego na apostoła pogan. Większość listów Pawła jest mocno związana z lokalnymi okolicznościami, z Listem do Rzymian jednak jest inaczej. Jest to systematyczna prezentacja całego życia wiary apostoła.

Czy zdawałeś sobie sprawę, chrześcijaninie, że większość używanych dzisiaj technicznych terminów opisujących „wiarę” („usprawiedliwienie”, „przypisanie”, „usynowienie” i „uświęcenie”) pochodzi z Listu do Rzymian? Módl się, żeby Bóg otworzył Cię na ten wspaniały list w poszukiwaniu Jego woli dla naszego życia dzisiaj.

V. ZAMYŚL

- A. Apel o pomoc w jego podróży misyjnej do Hiszpanii. Paweł uważał swoją apostolską pracę we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego za skończoną (zob. 16:20-23).
- B. Odniesienie się do konfliktu w rzymskim Kościele pomiędzy wierzącymi pochodzenia żydowskiego i pogańskiego. Prawdopodobnie był on skutkiem wygnania wszystkich Żydów z Rzymu i ich późniejszego powrotu. W międzyczasie żydowscy przywódcy chrześcijańscy zastąpieni zostali przez przywódców pochodzenia pogańskiego.
- C. Przedstawienie się rzymskiemu Kościołowi. Paweł spotykał się z dużym oporem ze strony szczerze

nawróconych Żydów w Jerozolimie (sobór jerozolimski z Dz 15), nieszczerych Żydów (judaizujących z Listu do Galacjan i 2 Kor 3:10-13), oraz ze strony pogan (Listy do Kolosan i Efezjan), którzy próbowali łączyć ewangelię ze swoimi ulubionymi teoriami lub filozofiami.

- D. Pawła oskarżano o bycie niebezpiecznym innowatorem, lekkomyślnie uzupełniającym naukę Jezusa o obce elementy. List do Rzymian był jego sposobem systematycznej obrony. Ukazuje w nim prawdziwość ewangelii posługując się Starym Testamentem i naukami Jezusa (Ewangeliami).

VI. KRÓTKI ZARYS

A. Wprowadzenie (1:1-17)

1. Powitanie (1:1-17)
 - a. Autor (1-5)
 - b. Adres (6-7a)
 - c. Pozdrowienie (7b)
2. Powód napisania (1:8-15)
3. Temat (1:16-17)

B. Potrzeba boskiej sprawiedliwości (1:18-3:20)

1. Upadek świata pogan (1:18-32)
2. Hipokryzja Żydów i pogańskich moralistów (2:1-16)
3. Sąd nad Żydami (2:17-3:8)
4. Powszechne potępienie (3:9-20)

C. Czym jest boska sprawiedliwość (3:21-8:39)

1. Sprawiedliwość wyłącznie z wiary (3:21-31)
2. Podstawa sprawiedliwości: Boża obietnica (4:1-25)
 - a. Pojednanie Abrahama (4:1-5)
 - b. Dawid (4:6-8)
 - c. Związek Abrahama z obrzezaniem (4:9-12)
 - d. Boża obietnica dla Abrahama (4:13-25)
3. Uzyskanie sprawiedliwości (5:1-21)
 - a. Aspekt subiektywny: niezasłużona miłość, niezrównana radość (5:1-5)
 - b. Obiektywna podstawa: niesamowita Boża miłość (5:6-11)
 - c. Typologia Adam/Chrystus: przestępstwo Adama, Boże zaopatrzenie (5:12-21)
4. Boska sprawiedliwość musi skutkować osobistą sprawiedliwością (6:1-7:25)
 - a. Uwolnienie od grzechu (6:1-14)
 - (1) Przypuszczalne zastrzeżenie (6:1-2)
 - (2) Znaczenie chrztu (6:3-14)
 - b. Niewolnik szatana czy Boga: twój wybór (6:15-23)
 - c. Małżeństwo człowieka z Prawem (7:1-6)
 - d. Prawo jest dobre, ale grzech udaremnia to, co dobre (7:7-14)
 - e. Odwieczne zmagania dobra i zła w sercu wierzącego (7:15-25)
5. Obserwowalne następstwa boskiej sprawiedliwości (8:1-39)
 - a. Życie w Duchu (8:1-17)
 - b. Odkupienie stworzenia (8:18-25)
 - c. Nieustanna pomoc Ducha (8:26-30)
 - d. Prawne zwycięstwo usprawiedliwienia z wiary (8:31-39)

- D. Boży zamysł dla całej ludzkości (9:1-11:32)
 - 1. Wybór Izraela (9:1-33)
 - a. Prawdziwi dziedzice wiary (9:1-13)
 - b. Boża suwerenność (9:14-26)
 - c. Uniwersalny Boży plan obejmuje także pogan (9:27-33)
 - 2. Zbawienie Izraela (10:1-21)
 - a. Boża a ludzka sprawiedliwość (10:1-13)
 - b. Boże miłosierdzie wymaga posłańców, wezwanie do światowej misji (10:14-18)
 - c. Ciągła niewiara Izraela w Chrystusa (10:19-21)
 - 3. Porażka Izraela (11:1-36)
 - a. Żydowska reszta (11:1-10)
 - b. Zazdrość Żydów (11:11-24)
 - c. Tymczasowa ślepotą Izraela (11:25-32)
 - d. Uwielbienie Pawła dla Boga (11:33-36)
- E. Następstwa daru boskiej sprawiedliwości (12:1-15:13)
 - 1. Wezwanie do poświęcenia się (12:1-2)
 - 2. Posługiwanie się darami (12:3-8)
 - 3. Relacje wierzących z innymi wierzącymi (12:9-21)
 - 4. Stosunek do władzy (13:1-7)
 - 5. Relacje z bliźnimi (13:8-10)
 - 6. Relacje z naszym Panem (13:11-14)
 - 7. Relacje z innymi członkami Kościoła (14:1-12)
 - 8. Nasz wpływ na innych (14:13-23)
 - 9. Relacje w podobieństwie do Chrystusa (15:1-13)
- F. Zakończenie (15:14-33)
 - 1. Osobiste plany Pawła (15:14-29)
 - 2. Prośba o modlitwy (15:30-33)
- G. Postscriptum (16:1-27)
 - 1. Pozdrowienia (16:1-24)
 - 2. Błogosławieństwo (16:25-27)

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

- 1. Apostoł, 1:1
- 2. „Pochodzący według ciała z rodu Dawida”, 1:3
- 3. Święci, 1:7
- 4. Sprawiedliwość, 1:17
- 5. Gniew Boży, 1:18
- 6. Nawrócenie, 2:4
- 7. „U Boga nie ma względu na osobę”, 2:11
- 8. Obrzezanie, 2:25
- 9. „Słowa Boże”, 3:2
- 10. Sprawiedliwy, 3:4
- 11. Przebłaganie, 3:25
- 12. „Chlubimy się także z ucisków”, 5:3

13. „Teraz przez krew Jego zostaliśmy usprawiedliwieni”, 5:9
14. „Dar sprawiedliwości”, 5:17
15. „Kto bowiem umarł, stał się wolny od grzechu”, 6:7
16. Uświęcenie, 6:19
17. „Duch Boży w was mieszka”, 8:9
18. Abba, 8:15
19. Wytrwałość, 8:25
20. „Od wieków poznał”, 8:29
21. Przeznaczył, 8:29
22. „Obdarzył chwałą”, 8:29
23. „Prawica Boga”, 8:34
24. „Zwierzchności (...), Moce”, 8:38
25. „Przybrane synostwo”, 9:4
26. Przymierza, 9:4
27. „Kamień obrazy”, 9:33
28. Wyznać, 10:9
29. Wierzyć, 10:4.11
30. Gałęzie naturalne, 11:21
31. Tajemnica, 11:25
32. Amen, 11:36
33. „Przestrzegajcie gościnności”, 12:13
34. Złorzeczyć, 12:14
35. „Niech będzie poddany władzom, sprawującym rządy”, 13:1
36. „Odrzućmy (...) przyobleczmy”, 13:12
37. „Słaby w wierze”, 14:1
38. „My, którzy jesteśmy mocni”, 15:1

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Abraham, 4:1
2. Praojcowie, 9:5
3. Ezaw, 9:13
4. Baal, 11:4
5. Feba, 16:1
6. Pryska i Akwila, 16:3
7. Junias, 16:7 (PL: Junia)
8. Tercjusz, 16:22

IX. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Rzym, 1:7
2. Kenchry, 16:1

X. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Dlaczego werset 1:16 jest tak charakterystyczny dla Pawła?
2. Pod jakimi dwoma względami wszyscy ludzie znają Boga? (tj. rozdziały 1-2)
3. Jak fragment 1:26-27 odnosi się do aktualnej kwestii homoseksualizmu?
4. Jak werset 2:6 wiąże się z Ga 6:7?
5. Fragment 3:9-18 zawiera serię cytatów ze ST. Do jakiej prawdy teologicznej się odnoszą?
6. Dlaczego werset 4:6 jest tak istotny?
7. Wyjaśnij werset 4:15 własnymi słowami.
8. Co werset 5:8 mówi o Bogu?
9. Pod jakim względem wersety 5:18 i 19 są paralelne?
10. Wyjaśnij praktyczne następstwa wersetu 6:11.
11. Werset 6:23 nazwany został ewangelią w pigułce. Dlaczego?
12. Wyjaśnij różnicę pomiędzy „nowym duchem” a „przestarzałą literą”.
13. Co opisuje rozdział 7?
14. Co fragment 7:7-12 mówi o zamiśle prawa ST?
15. Jak werset 7:19 odnosi się do Twojego życia?
16. Wyjaśnij werset 8:22 własnymi słowami.
17. Czy we fragmencie 8:26-27 jest mowa o mówieniu językami?
18. Jak werset 8:28 łączy się z 8:29?
19. Jaki jest temat jednostki literackiej, którą tworzą rozdziały 9-11?
20. Wyjaśnij werset 10:4 własnymi słowami.
21. Wyjaśnij werset 11:7 własnymi słowami.
22. Wyjaśnij werset 11:26 własnymi słowami.
23. Czy dary duchowe wymienione w rozdziale 12 nadal obowiązują i funkcjonują?
24. Wyjaśnij werset 12:20 własnymi słowami.
25. Wyjaśnij werset 14:14 własnymi słowami.
26. Wyjaśnij werset 14:23 własnymi słowami.

WPROWADZENIE DO 1 LISTU DO KORYNTIAN

(PRAKTYCZNE RADY DLA BORYKAJĄCEGO SIĘ Z PROBLEMAMI KOŚCIOŁA)

I. WYJĄTKOWOŚĆ 1 LISTU DO KORYNTIAN

- A. Jest cytowany przez ojców wczesnego Kościoła częściej i wcześniej niż jakiegokolwiek inne pismo Pawła, co podkreśla jego istotne znaczenie i użyteczność.
- B. W *Kanonie Muratoriego*, będącym powstałą w Rzymie (200 r. n.e.) listą ksiąg kanonicznych, wymieniony jest jako pierwsze spośród pism Pawła, co także wskazuje na jego dużą wagę.
- C. W tym praktycznym liście Paweł wprowadza rozróżnienie pomiędzy swoją osobistą opinią a nakazami Pana. Opiera się jednak na swojej znajomości nauki Jezusa na każdy omawiany temat. Wtedy, kiedy mógł, przekazywał słowa Jezusa. Wierzył, że jego opinie także są natchnione i obowiązujące (zob. 7:25.40).
- D. Przewodnią zasadą Pawła dotyczącą społeczności kościelnej jest to, że wolność poszczególnych wierzących, ale także ich stosowna odpowiedzialność zbiorowa, nie zasada się na prawie, tylko na miłości. Zdrowie i rozwój całego Kościoła biorą górę nad wszelkimi osobistymi preferencjami lub przywilejami (zob. 12:7).
- E. List ten (wraz z 2 Listem do Koryntian) pozwala nam przyjrzeć się nowotestamentowemu Kościołowi, jego strukturze, metodom i przesłaniu. Należy jednak także pamiętać, że ten konkretny Kościół był problematycznym, nietypowym zgromadzeniem.

II. KORYNT – MIASTO

- A. Zimowe szlaki żeglugowe wokół najbardziej wysuniętej na południe części Grecji (tj. Przylądka Malea) były bardzo niebezpieczne. Dlatego kluczowa była jak najkrótsza trasa lądowa. Położenie geograficzne Koryntu – na ok. 6,5-kilometrowym przesmyku pomiędzy Zatoką Koryncką (tj. Morzem Adriatyckim) a Zatoką Saronką (tj. Morzem Egejskim) – sprawiło, że miasto to stało się dużym ośrodkiem transportu morskiego, a także handlu (specjalizowało się w pewnych rodzajach garncarstwa i szczególnym typie mosiądzu) i wojska. W czasach Pawła to właśnie tam stykały się ze sobą kultury Wschodu i Zachodu.
- B. Korynt był także ważnym ośrodkiem kulturalnym świata grecko-rzymskiego, ponieważ dwa razy w roku odbywały się tam igrzyska istmijskie, które zapoczątkowane zostały w 581 r. p.n.e. (w świątyni Posejdona). Ich rozmachowi i znaczeniu dorównywały tylko organizowane co cztery lata igrzyska olimpijskie w Atenach (Tukidydes, Hist. 1.13.5).
- C. W 146 r. p.n.e. Korynt zamieszany był w rewoltę (tj. Związek Achajski) przeciwko Rzymowi i został zniszczony przez rzymskiego generała Lucjusza Mummiusza. Grecy mieszkańcy miasta zostali wzięci do niewoli. Ze względu na gospodarcze i wojskowe znaczenie Koryntu został on odbudowany – albo w 46, albo 48 r. p.n.e. – przez Juliusza Cezara. Miasto stało się rzymską kolonią, do której udawali się żołnierze po przejściu w stan spoczynku. Jego architektura i kultura naśladowała Rzym. W 27 r. p.n.e. Korynt stał się ośrodkiem administracyjnym rzymskiej (tj. senatorskiej) prowincji Achai, która przerodziła się w prowincję imperium w 15 r. n.e.
- D. Akropol Starego Koryntu, wznoszący się na prawie 600 m nad równiną, mieścił świątynię Afrodyty,

z którą związanych było 1000 prostytutek (Strabon, *Geografia*, 8.6.20-22). Określenie „Koryntianin” (tj. *Korinthiazesthai*, termin ukuty przez Arystofanesa [450-385 r. p.n.e.]) było równoznaczne z rozwiązłym, rozpustnym życiem. Świątynia, podobnie jak większość miasta, zniszczona została w trzęsieniu ziemi około 150 lat przed przybyciem Pawła – i po raz kolejny w 77 r. n.e. Nie wiadomo, czy kult płodności przetrwał do czasów Pawła. Od kiedy w 146 r. p.n.e. Rzymianie zniszczyli miasto i zabili lub wzięli w niewolę wszystkich jego mieszkańców, grecki charakter miasta zastąpiony został rzymskim statusem kolonialnym (Pauzaniusz, II.3.7). To właśnie rzymski kontekst kulturowy, a nie kultura grecka, ma duży wpływ na interpretację 1 Listu do Koryntian.

III. AUTOR

- A. Właśnie do tego miasta Paweł przybył w trakcie swojej drugiej podróży misyjnej; relację o tym znaleźć można w Dz 18:1-21. Pan objawił Pawłowi w widzeniu, że wiele osób uwierzy i że jego służba nie napotka skutecznego oporu (zob. Dz 18:9-10).
- B. Strategią misyjną Pawła było zakładanie Kościołów w ówczesnych głównych miastach. Wiedział, że nawróceni przyjezdni, podróżujący kupcy i żeglarze będą rozprzestrzeniać ewangelię dalej. To do lokalnego Kościoła należało wzięcie odpowiedzialności za ewangelizację i uczniostwo w swoim regionie.
- C. Paweł znalazł w Koryncie Akwile i Pryscylłę, którzy także byli wierzącymi Żydami i wytwórcami namiotów lub rymarzami. Zostali oni zmuszeni do opuszczenia Rzymu w roku 49 n.e. wskutek edyktu Klaudiusza (Orozjusz, *Hist.* 7:6:15-16) zakazującego wszelkich żydowskich zwyczajów i rytuałów (zob. Dz 18:2). Paweł przybył do Koryntu sam. Zarówno Sylas, jak i Tymoteusz wypełniali inne zadania w Macedonii (zob. Dz 18:5). Paweł był bardzo zniechęcony (zob. Dz 18:9-19; 1 Kor 2:3). Wytrwał jednak i pozostał w Koryncie przez osiemnaście miesięcy (zob. Dz 18:11).
- D. Pawłowe autorstwo tej księgi potwierdza Klemens Rzymski, który napisał list do Koryntu w 95/96 r. n.e. (*1 List Klemensa* 37:5; 47:1-3; 49:5). Pawłowe autorstwo tego listu nigdy nie było poddawane w wątpliwość – nawet przez współczesnych uczonych.

IV. DATA

- A. Data przybycia Pawła do Koryntu ustalona została na podstawie znalezionej w Delfach inskrypcji cesarza Klaudiusza, według której Gallio był prokonsulem od lipca 51 r. do lipca roku 52 (zob. Dz 18:12-17), co oznaczałoby, że Paweł pojawił się w Koryncie około roku 49-50 n.e.
- B. Data napisania listu Pawła przypadłaby w związku z tym na połowę lat 50. List powstał w Efezie, gdzie Paweł usługiwał przez dwa (zob. Dz 19:10) lub trzy lata (zob. Dz 20:34).
- C. Możliwa chronologia pism Pawła na podstawie F. F. Bruce’a i Murraya Harrisa z pewnymi zmianami.

	<u>Księga</u>	<u>Data</u>	<u>Miejsce napisania</u>	<u>Związek z Dziejami Apostolskimi</u>
1.	List do Galacjan	48	Antiochia Syryjska	14:28; 15:2
2.	1 List do Tesaloniczan	50	Korynt	18:5
3.	2 List do Tesaloniczan	50	Korynt	
4.	1 List do Koryntian	55	Efez	19:20

5.	2 List do Koryntian	56	Macedonia	20:2
6.	List do Rzymian	57	Korynt	20:3
7.-10.	Listy więzienne			
	List do Kolosan	wczesne lata 60.		
	List do Efezjan	wczesne lata 60.	Rzym	
	List do Filemona	wczesne lata 60.		
	List do Filipian	koniec 62 – 63		28:30-31
11.-13.	Czwarta podróż misyjna			
	1 List do Tymoteusza	63 (lub później, ale przed 68)	Macedonia	
	List do Tytusa	63	Efez (?)	
	2 List do Tymoteusza	64	Rzym	

(Najprawdopodobniej Paweł został stracony w roku 65).

V. ADRESAT LISTU

- A. Adresatem listu był nowopowstały Kościół składający się w przeważającej mierze z pogan. Populacja Koryntu była różnorodna – zarówno rasowo, jak i kulturowo. Z archeologii i Pisma Świętego (zob. Dz 18:4-8) wiemy, że w Koryncie mieściła się synagoga.
- B. Rzymscy żołnierze przechodzili w stan spoczynku i udawali się tam po dwudziestu latach służby wojskowej. Korynt był wolnym miastem, rzymską kolonią i stolicą rzymskiej prowincji Achai.
- C. List wydaje się odzwierciedlać obecne w tym Kościele różne grupy: (1) Greków, intelektualistów, którzy nadal byli bardzo dumni ze swoich tradycji filozoficznych i próbowali łączyć chrześcijańskie objawienie ze starymi zwyczajami i tradycjami intelektualnymi; (2) rzymskich patronów i elity społeczne; (3) społeczność wierzących Żydów składającą się głównie z „bogobojnych” pogan, którzy uczęszczali do synagogi; oraz (4) dużą liczbę nawróconych niewolników.

VI. ZAMYŚL LISTU

- A. Paweł słyszał o problemach, które zrodziły się w Koryncie, z czterech źródeł:
 1. Ludzie Chloe, 1:11.
 2. List od tego Kościoła z pytaniami, 7:1.25; 8:1; 12:1; 16:1.12.
 3. Osobiste odwiedziny Stefanasa, Fortunata i Achaika, 16:17. Być może list (#2) został doręczony właśnie przez nich (#3).

Co ciekawe, Murray Harris stworzył zarys 1 Listu do Koryntian w oparciu o informacje na temat tego Kościoła uzyskane przez Pawła:

 1. Ustna relacja członków domu Chloe, w reakcji na którą Paweł napisał rozdziały 1-4.
 2. Ustna relacja przedstawicieli Kościoła (tj. Stefanasa, Fortunata i Achaika), w reakcji na którą Paweł napisał rozdziały 5-6.
 3. Pisemne pytania od Kościoła, w odpowiedzi na które napisał rozdziały 7-16.
- B. Kościół podzielił się; różne grupy opowiadały się za różnymi przywódcami: Pawłem, Apollosem, Piotrem, a być może także Chrystusem (zob. 1:12). Podział dotyczył nie tylko przywództwa, ale także pewnych kwestii moralnych oraz korzystania z darów duchowych. Głównym punktem zapalnym był apostołski autorytet Pawła (szczególnie w 2 Liście do Koryntian)!

VII. KONTAKTY PAWŁA Z KOŚCIOŁEM W KORYNCIE – WSTĘPNA PROPOZYCJA

A. Ile listów do Koryntu napisał Paweł?

1. Tylko dwa, 1 i 2 List do Koryntian
2. Trzy, ale jeden zaginął
3. Cztery, ale dwa zaginęły
4. Niektórzy współcześni uczeni odnajdują części dwóch zaginionych listów w 2 Liście do Koryntian:
 - a. poprzedni list (1 Kor 5:9 [PL]) w 2 Kor 6:14-17:1)
 - b. surowy list (2 Kor 2:3-4.9; 7:8-12) w 2 Kor 10-13)
5. Pięć, przy czym piątym listem byłyby rozdziały 10-13 2 Listu do Koryntian, wysłane po przyniesieniu przez Tytusa kolejnych złych wiadomości

B. Teoria #3 wydaje się najlepiej pasować do:

1. Poprzedniego, zaginionego listu (1 Kor 5:9)
2. 1 Listu do Koryntian
3. Surowego listu, zaginionego (być może jego część zawarta jest w 2 Kor 2:1-11; 7:8-12)
4. 2 Listu do Koryntian

C. Proponowana rekonstrukcja wydarzeń:

DATA	WIZYTA	LIST
50-52 r. n.e. Druga podróż misyjna Pawła	a. Podczas swojej drugiej podróży misyjnej Paweł pozostał w Koryncie przez osiemnaście miesięcy (zob. Dz 18:1-11)	
52 r. n.e. Gallio był prokonsulem od roku 52 (zob. Dz 18:12-17)		a. Wydaje się, że w 1 Kor 5:9-11 mowa jest o liście dotyczącym niemoralnej sytuacji w Kościele. List ten jest nieznan, chyba że: (1) jak zakładają niektórzy, jego częścią jest 2 Kor 6:14-7:1; (2) 2 Kor 2:3.4.9 to epistolarnie aorysty i chodzi o 2 List do Koryntian.
56 r. n.e. (wiosna)	b. Paweł usłyszał o problemach w tym Kościele w trakcie pobytu w Efezie z dwóch źródeł: (1) od ludzi Chloe, 1 Kor 1:11 oraz od (2) Stefanasa, Fortunata i Achaika, 1 Kor 16:17. Najwidoczniej przynieśli oni list z pytaniami od korynckich Kościołów domowych.	
56 r. n.e. (zima) lub 57 r. n.e. (zima)	c. Paweł przybywa z awaryjną, bolesną wizytą do Koryntu (nie została ona odnotowana w Dziejach Apostolskich, zob. 2 Kor	b. Paweł odpowiada na te pytania (zob. 1 Kor 7:1.25; 8:1; 12:1; 16:1.2) w 1 Liście do Koryntian. Tymoteusz (zob. 1 Kor 4:17) zaniósł jego odpowiedź z Efezu (zob. 1 Kor 16:8) do Koryntu. Tymoteusz nie potrafił rozwiązać problemów w tym Kościele.

57-58 r. n.e. (zima)	<p>2:1). Nie odniosła ona pożądanego skutku, ale obiecał, że wróci.</p> <p>d. Paweł planował spotkać się z Tytusem w Troadzie, ale Tytus nie przybył, więc Paweł udał się do Macedonii (zob. 2 Kor 2:13; 7:5.13), być może do Filipi (zob. MSS B^c, K, L, P).</p> <p>e. Ostatnie odwiedziny Pawła w Koryncie, o których wiemy, wzmiankowane są w Dz 20:2-3. Chociaż Korynt nie jest tam wymieniony z nazwy, wiadomo, że chodzi właśnie o to miasto. Paweł spędził tam zimowe miesiące.</p>	<p>c. Paweł napisał surowy list (zob. 2 Kor 2:3-4:9; 7:8-12) do korynckich Kościołów domowych, który został dostarczony przez Tytusa (zob. 2 Kor 2:13; 7:13-15). List ten jest nieznanymi – chyba że, jak zakładają niektórzy, jest on częścią 2 Kor (rozdziały 10-13).</p> <p>d. Odnalazł Tytusa i usłyszał od niego, że Kościół poszedł za jego przywództwem. Wtedy napisał 2 List do Koryntian, wyrażając wielką wdzięczność (zob. 7:11-16). Został on dostarczony przez Tytusa.</p> <p>e. Niektórzy uczeni tłumaczą wyraźną zmianę nastroju pomiędzy rozdziałami 1-9 a 10-13 dotarciem do Pawła kolejnych złych wieści (być może dotyczących ponownego uaktywnienia się starych przeciwników i pojawienia się nowych) od Kościołów domowych w Koryncie po napisaniu rozdziałów 1-9 (F. F. Bruce).</p>
----------------------	--	---

VIII. WNIOSKI

- A. W 1 Liście do Koryntian widzimy Pawła jako pasterza reagującego na problemy w Kościele. W tym liście oraz w Liście do Galacjan obserwujemy, jak stosuje uniwersalną prawdę ewangelii na różne sposoby, w zależności od potrzeb danego Kościoła: wolność dla Kościołów w Galatach/granice dla Kościoła korynckiego.
- B. Księga ta albo jest serią „kulturowych dinozaurów”, albo bogatym zbiorem zasadniczych prawd zastosowanych do konkretnych okoliczności historycznych/kulturowych. Musimy uważać, żeby nie mylić prawdy z jej kulturowymi zastosowaniami. Pomocne omówienie tego bardzo ważnego zagadnienia hermeneutycznego znaleźć można w książce Gordona D. Fee i Douglasa Stuarta *How To Read the Bible for All Its Worth* [polskie wydanie: *Jak czytać Biblię?*], s. 65-76.
- C. Ta księga doprowadzi Cię do ostateczności, jeżeli chodzi o Twoją duchową umiejętność interpretowania Biblii. Zmusi Cię do ponownego przemyślenia niektórych aspektów Twojej teologii. Jak niewiele innych ksiąg biblijnych rzuci światło na Bożą wolę dla naszych czasów.

IX. KRÓTKI ZARYS I LISTU DO KORYNTIAN

- A. Wprowadzenie, 1:1-9
 - 1. Pozdrowienie, 1:1-3
 - 2. Dziękczynienie, 1:4-9
- B. Odpowiedź na problemy w Koryncie, 1:10-6:20
 - 1. Podziały w Kościele wynikające z opacznego rozumienia motywacji i przesłania chrześcijańskiego przywództwa (tj. Paweł, Apollos, Piotr), 1:10-4:12
 - 2. Wstrząsająca niemoralność, 5:1-13
 - 3. Procesujący się chrześcijanie, 6:1-11
 - 4. Chrześcijańska wolność ograniczana odpowiedzialnością, 6:12-20
- C. List z Koryntu z palącymi pytaniami, 7:1-16:4
 - 1. Ludzka seksualność, 7:1-40
 - 2. Stosunek do bałwochwalczej kultury i chrześcijańska wolność, 8:1-11:1
 - 3. Chrześcijański kult i duchowość, 11:2-14:40
 - 4. Myśli o eschatologii, a zwłaszcza zmartwychwstaniu, 15:1-58
 - 5. Zbiórka na Kościół-matkę w Jerozolimie, 16:1-4
- D. Uwagi końcowe
 - 1. Plany podróży Pawła (i jego towarzyszy w służbie), 16:5-12
 - 2. Końcowe napomnienie i pozdrowienia, 16:13-24

X. ZALECANE LEKTURY NA TEMAT MYŚLI PAWŁA

- A. *The Mind of St. Paul [Umysł św. Pawła]*, William Barclay, wydawnictwo Harper & Row
- B. *Paul, Apostle of the Heart Set Free [Paweł, apostoł wyzwolonego serca]*, F. F. Bruce, wydawnictwo Eerdmans
- C. *The Origins of Paul's Religion [Pochodzenie religii Pawła]*, J. Gresham Machen, wydawnictwo Eerdmans
- D. *Paul, An Outline of His Theology [Paweł, zarys jego teologii]*, Herman Ridderbos (tłum, na j. ang. John De Witt), wydawnictwo Eerdmans
- E. *Epochs in the Life of Paul [Epoki życia Pawła]*, A. T. Robertson, wydawnictwo Baker
- F. *A Man In Christ [Człowiek w Chrystusie]*, James S. Stewart, wydawnictwo Harper & Row
- G. *Dictionary of Paul i His Letters [Słownik Pawła i jego listów]*, wydawnictwo IVP
- H. *Paul in the Roman World [Paweł w świecie rzymskim]*, *The Conflict at Corinth [Konflikt w Koryncie]*, Robert M. Grant, wydawnictwo Westminster, John Knox Press
- I. *Philo and Paul Among the Sophists [Filon i Paweł wśród sofistów]*, Bruce W. Winter, wydawnictwo Eerdmans
- J. *After Paul Left Corinth [Kiedy Paweł opuścił Korynt]*, Bruce W. Winter

XI. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

- 1. Uświęceni, 1:2
- 2. Wieki, 2:7.8
- 3. „Głębokości Boga”, 2:10
- 4. „Boża budowla”, 3:9
- 5. „[Jesteście] świątynią Boga”, 3:16.17

6. Tajemnice Boże, 4:1
7. „Wydajcie takiego szatanowi”, 5:5
8. „Będziemy sądzili także aniołów”, 6:3
9. „A takimi byli niektórzy z was”, 6:11
10. „Co do dziewic”, 7:25
11. „Abym (...) sam przypadkiem nie został uznany za niezdatnego”, 9:27
12. „Demonom składają w ofierze”, 10:20
13. „Pić z kielicha Pana”, 10:21
14. „Ze względu na aniołów”, 11:10
15. „Słyszę (...), że zdarzają się między wami spory”, 11:18
16. „Niech Jezus będzie przeklęty”, 12:3
17. „Rozpoznawanie duchów”, 12:10
18. „Cymbał brzmiały”, 13:1
19. „Gdy zaś przyjdzie to, co jest doskonałe”, 13:10
20. „Widzimy jakby w zwierciadle, niejasno”, 13:12
21. Prorokowanie, 14:39
22. Pokonać, 15:24
23. „Zbiórka (...) na rzecz świętych”, 16:1

XII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Sostenes, 1:1
2. Ludzie Chloe, 1:11
3. Apollos, 1:12
4. Kefas, 1:12
5. Kryspus i Gajus, 1:14
6. „Władcy tego świata”, 2:6.8
7. Człowiek zmysłowy, 2:14
8. Człowiek duchowy, 3:1
9. Niemowlęta w Chrystusie, 3:1
10. Kefas, 15:5
11. Dwunastu, 15:5
12. Jakub, 15:7

XIII. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Korynt, 1:2
2. Kościoły Galacji, 16:1
3. Jerozolima, 16:3
4. Macedonia, 16:5
5. Efez, 16:8
6. Achaja, 16:15
7. Azja, 16:19

XIV. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Dlaczego Żydzi odrzucili Jezusa jako Mesjasza?
2. Dlaczego Grecy odrzucili Jezusa?

3. Dlaczego Paweł tak negatywnie wypowiada się o filozofii w 1:18-25 i 2:1-5?
4. Wyjaśnij implikacje fragmentu 1:26-31.
5. Do kogo odnosi się fragment 3:10-15?
6. Dlaczego ten Kościół został potępiony przez Pawła w 5:1-8?
7. Czy fragment 6:1-11 zakazuje współczesnym chrześcijanom pozywania się do sądów?
8. Czy w rozdziale 7 Paweł sugeruje, że celibat jest wolą Bożą?
9. Czy fragment 7:12-13 wskazuje na to, że wierzący mogą wchodzić w związki małżeńskie z niewierzącymi?
10. W czym rozdział 8 przypomina Rz 14?
11. Dlaczego Paweł nie brał pieniędzy od Kościoła w Koryncie? (9:3-18)
12. Wyjaśnij, co wynika z fragmentu 9:19-23.
13. Wyjaśnij fragment 10:1-13 własnymi słowami.
14. Co sprawia, że 10:13 to tak cudowny werseł dla wierzących?
15. Sformułuj duchową zasadę zawartą w wersecie 10:23 własnymi słowami.
16. W jaki sposób werseł 11:5 zaprzecza 14:34?
17. Czy werseł 11:30 oznacza, że niektórzy wierzący umarli z powodu przyjmowania Wieczery Pańskiej?
18. Wyjaśnij okoliczności wypowiedzi Pawła w wersecie 11:34.
19. Jakie są następstwa duchowej zasady wyrażone w wersecie 11:7?
20. Jak dary duchowe wiążą się z naturalnymi talentami? Kiedy wierzący otrzymują dar lub dary duchowe?
21. Jaka jest odpowiedź fragmentu 12:29-30 na pytanie „Czy wszyscy wierzący powinni mówić językami?” (14:5)
22. Co według wersełu 13:8 przeminie, a co pozostanie?
23. Jakie zasady posługiwania się językami w czasie wspólnych zebrań wyznacza rozdział 14?
24. Na jakie trzy grupy Paweł nakłada ograniczenia, jeżeli chodzi o wspólne zebrania w rozdziale 14?
25. Wymień elementy ewangelii zawarte we fragmencie 15:1-4.
26. Kiedy w życiu Jezusa ma miejsce wydarzenie opisane w wersecie 15:6?
27. W czym werseł 15:22 przypomina Rz 5:12-21?

WPROWADZENIE DO 2 LISTU DO KORYNTIAN

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Księga ta ukazuje serce i umysł apostoła pogan bardziej dogłębnie niż którykolwiek list Pawła. Jest ona najbliższa jego duchowej/duszpasterskiej autobiografii.
- B. Księga ta może być największym retorycznym dziełem Pawła. W książce *An Introduction to the New Testament [Wprowadzenie do Nowego Testamentu]* Raymond E. Brown pisze: „może to być najbardziej przekonujące pod względem oratorskim z wszystkich pism Pawła” (s. 541). Miało ono na celu odparcie twierdzeń sofistów, którzy przybyli do Koryntu i zaczęli atakować zarówno stosowane przez Pawła metody publicznego przemawiania, jak i ich treść (tj. jego wywód przeciwko mądrości w 1 Kor 1-4).

TEMAT SPECJALNY: SOFIŚCI

Greckie słowo *sofia* oznacza mądrość. Wywodzący się od niego termin *sophistēs* nabrał znaczenia kogoś „umiejętnego” lub „wykształconego w retoryce”. Zazwyczaj oznaczał publicznego mówcę, często wędrownego, który przybywał do miasta i próbował założyć szkołę, w której uczyłyby dzieci elity. To właśnie publiczne nauczanie (tj. pokaz retoryki) zwracało na niego uwagę rodziców, którzy prosili go o prywatne lekcje lub nauczanie swoich dzieci.

Pomiędzy tymi „mędrkami” panowała ogromna konkurencja w kwestii reputacji i umiejętności przyciągania uczniów. Istniał nawet zestaw wskazówek odnoszących się do tego, jak poszukiwać okazji do przemawiania. Jedną z tych określonych procedur był czas, w którym filozof wymieniał swoje kwalifikacje i atuty.

Problemy Pawła w Koryncie wydają się być związane z:

1. Podziałami w Kościele – każda grupa uważała, że podąża za jednym konkretnym nauczycielem (1 Kor 1-4)
2. Posiadającymi hellenistyczne wykształcenie żydowskimi fałszywymi nauczycielami z Jerozolimy (2 Kor 10-13)

Zastrzeżenia do „mądrości” wyrażone przez Pawła w 1 Kor 1-4 ściągnęły na niego krytykę ze strony tych, którzy szczylicili się swoim filozoficznym, retorycznym wykształceniem i osądzali wszystkich innych na podstawie tych kryteriów. To zaskakujące, że żydowscy nauczyciele byli dumni z kwestii filozoficznych, ale w judaizmie precedens ustanowił już Filon z Aleksandrii – a być może także wykształcenie i pochodzenie Apollosa z Aleksandrii.

Paweł nie był wytwornym mówcą publicznym, za co go atakowano. Broni się tworząc wyrafinowane, zrównoważone i dobrze przemyślane formy retoryczne w 2 Kor 10-13. Posługując się stosowanymi przez nich terminami i formami obnaża ich niewłaściwe postawy oraz arogancję. Zob. Bruce W. Winter, *Philo and Paul Among the Sophists [Filon i Paweł wśród sofistów]*.

- C. Księga ta jest dziwnym połączeniem – jak sam Paweł – duchowych szczytów i dolin oraz swobodnie płynących emocji przechodzących od gniewu do wielkiej radości.

- D. Księga ta jest w rzeczywistości listem, a jako list przedstawia tylko jedną część toczącej się rozmowy. Wiele wydarzeń poprzedzających i okoliczności, z których logicznie wynikają odpowiedzi Pawła, zostało utraconych. Jest to dobry przykład prawdy, że listy Nowego Testamentu zostały pierwotnie napisane w odpowiedzi na konkretne potrzeby, a nie jako niezależne traktaty teologiczne.
- E. Księga ta była zaniedbywana przez uczonych i kaznodziei – niestety, ponieważ jest źródłem najbardziej rozstrzygającego paulińskiego omówienia cierpienia w chrześcijańskim życiu.
- F. Księga ta zawiera wnikliwe wskazówki dla duszpasterzy dotyczące tego, jak radzić sobie z problemami w lokalnych Kościołach. Paweł daje nam wszystkim wzór do naśladowania wśród osobistych ataków i nieporozumień.

II. AUTOR

- A. Nawet w obliczu obecnego podważania tradycyjnego autorstwa ksiąg biblijnych, w przypadku 2 Listu do Koryntian autorstwo Pawła nigdy nie było poddawane w wątpliwość.
- B. Księga ta jest tak autobiograficzna, a niektóre z zawartych w niej zdań tak trudne do zrozumienia, że prawdopodobieństwo, że ktoś mógłby podszywać się pod Pawła pisząc taki list jest bardzo małe. Poziom trudności i szczegółowości tej księgi przemawia za jej autentycznością. Prawdą jest, że wielu uczonych zajmujących się Nowym Testamentem jest zdania, że 2 List do Koryntian jest połączeniem kilku oddzielnych listów Pawła w jeden. Moim zdaniem jest to jeden list, ponieważ:
 - 1. Nic nie wskazuje na brak jedności w żadnym ze starożytnych greckich manuskryptów.
 - a. Brak wariacji w jednostkach literackich
 - b. Brak manuskryptu, który nie zawierałby wszystkich trzynastu rozdziałów.
 - 2. Choć fragment 2 Kor 13 był najwyraźniej nieznany Klemensowi Rzymskiemu w 96 r. n.e., cytuje go Polikarp w 105 r. n.e.
 - 3. Księga ta jest zrozumiała jako całość. Wydaje się, że zawiera tematy wskazujące na jej jedność, takie jak cierpienie.
 - 4. Dowody wewnętrzne są zbyt ograniczone, aby bronić radykalnego podziału 2 Listu do Koryntian.
- C. Paweł podany jest jako autor w 1:1 i 10:1.

III. DATA

- A. Data napisania tego listu nierozdzielnie łączy się z czasem powstania 1 Listu do Koryntian i Dziejów Apostolskich.
- B. Dz 18:1-18 i 20:2-3 opisują wizytę Pawła w Koryncie, ale wydaje się, że był tam co najmniej jeszcze jeden raz (2 Kor 2:1; trzecia wizyta wymieniona jest w 12:14; 13:1-2).
- C. Główną kwestią jest związek czasowy pomiędzy odwiedzinami Pawła w Koryncie i jego listami do tamtejszego Kościoła.
- D. Problem z datowaniem wydarzeń związanych z Koryntem jest taki, że nie posiadamy żadnych zewnętrznych dowodów ani informacji o tym, co działo się pomiędzy Dz 18:1-18 a 20:2-3, poza mglistymi dowodami wewnętrznymi zawartymi w samych Listach do Koryntian.
- E. Kontakty Pawła z Kościołem w Koryncie – proponowana rekonstrukcja

DATA	WIZYTA	LIST
50-52 r. n.e. Druga podróż misyjna Pawła	b. Podczas swojej drugiej podróży misyjnej Paweł pozostał w Koryncie przez osiemnaście miesięcy (zob. Dz 18:1-11)	
52 r. n.e. Gallio był prokonsulem od roku 52 (zob. Dz 18:12-17)		c. Wydaje się, że w 1 Kor 5:9-11 mowa jest o liście dotyczącym niemoralnej sytuacji w Kościele. List ten jest nieznanym, chyba że: (1) jak zakładają niektórzy, jego częścią jest 2 Kor 6:14-7:1; (2) 2 Kor 2:3.4.9 to epistolarne aorysty i chodzi o 2 List do Koryntian.
56 r. n.e. (wiosna)	c. Paweł usłyszał o problemach w tym Kościele w trakcie pobytu w Efezie z dwóch źródeł: (1) od ludzi Chloe, 1 Kor 1:11 oraz od (2) Stefanasa, Fortunata i Achaika, 1 Kor 16:17. Najwidoczniej przynieśli oni list z pytaniami od korynckich Kościołów domowych.	
56 r. n.e. (zima) lub 57 r. n.e. (zima)	d. Paweł przybywa z awaryjną, bolesną wizytą do Koryntu (nie została ona odnotowana w Dziejach Apostolskich, zob. 2 Kor 2:1). Nie odniosła ona pożądanego skutku, ale obiecał, że wróci.	d. Paweł odpowiada na te pytania (zob. 1 Kor 7:1.25; 8:1; 12:1; 16:1.2) w 1 Liście do Koryntian. Tymoteusz (zob. 1 Kor 4:17) zaniósł jego odpowiedź z Efezu (zob. 1 Kor 16:8) do Koryntu. Tymoteusz nie potrafił rozwiązać problemów w tym Kościele.
	e. Paweł planował spotkać się z Tytusem w Troadzie, ale Tytus nie przybył, więc Paweł udał się do Macedonii (zob. 2 Kor 2:13; 7:5.13), być może do Filippi (zob. MSS B ^c , K, L, P).	d. Paweł napisał surowy list (zob. 2 Kor 2:3-4:9; 7:8-12) do korynckich Kościołów domowych, który został dostarczony przez Tytusa (zob. 2 Kor 2:13; 7:13-15). List ten jest nieznanym – chyba że, jak zakładają niektórzy, jest on częścią 2 Kor (rozdział 10-13).
		f. Odnalazł Tytusa i usłyszał od niego, że Kościół poszedł za jego przywództwem. Wtedy napisał 2 List do Koryntian, wyrażając wielką wdzięczność (zob. 7:11-16). Został on dostarczony przez Tytusa.

57-58 r. n.e. (zima)	f. Ostatnie odwiedziyny Pawła w Koryncie, o których wiemy, wzmiankowane są w Dz 20:2-3. Chociaż Korynt nie jest tam wymieniony z nazwy, wiadomo, że chodzi właśnie o to miasto. Paweł spędził tam zimowe miesiące.	g. Niektórzy uczeni tłumaczą wyraźną zmianę nastroju pomiędzy rozdziałami 1-9 a 10-13 dotarciem do Pawła kolejnych złych wieści (być może dotyczących ponownego uaktywnienia się starych przeciwników i pojawienia się nowych) od Kościołów domowych w Koryncie po napisaniu rozdziałów 1-9 (F. F. Bruce).
----------------------	--	--

IV. ILE LISTÓW DO KORYNTIAN NAPISAŁ PAWEŁ

- A. Tylko dwa, 1 i 2 List do Koryntian.
- B. Trzy – jeden z nich zaginął.
- C. Cztery – zaginęły dwa.
- D. Niektórzy współcześni uczeni uważają, że zaginione listy są częścią 2 Kor:
 - 1. poprzedni list (1 Kor 5:9) zawarty jest w 2 Kor 6:14-7:1
 - 2. surowy list (2 Kor 2:3-4.9; 7:8-12) zawarty jest w 2 Kor 10-13
- E. Pięć – piątym listem jest 2 Kor 10-13; wysłany został po doniesieniach Tytusa, przekazujących kolejne złe wieści.
- F. Osobiście opowiadam się za opcją C (zob. też H. C. Thiessen, *Introduction to the New Testament [Wprowadzenie do Nowego Testamentu]*, s. 209):
 - 1. poprzedni list – zaginiony (1 Kor 5:9)
 - 2. 1 Kor
 - 3. surowy list – zaginiony (2 Kor 2:1-11, 7:8-12)
 - 4. 2 Kor

V. WROGOWIE PAWŁA W KORYNCIE

- A. W 2 Liście do Koryntian problem wydaje się polegać na tym, że w różnych Kościołach domowych dominowały różne frakcje (niekoniecznie są to te same odłamy, co w 1 Kor, choć jest to możliwe):
 - 1. grupa wierzących popierających tradycyjną rzymską kulturę i zwyczaje
 - 2. grupa wierzących popierających tradycyjne greckie wykształcenie retoryczne
 - 3. grupa wierzących popierających tradycyjną żydowską kulturę i zwyczaje
 - 4. grupa wierzących pochodzących spośród bezbronnych i pozbawionych praw członków społeczeństwa
- B. Dalsze kontrowersje wywołało przybycie żydowskich wichrzycieli z Palestyny (zob. 2 Kor 10-13). Różnią się oni od judaizujących, o których mowa w Liście do Galacjan, oraz żydowskich/greckich legalistów wspomnianych w Liście do Kolosan. Najprawdopodobniej byli to wykształceni w retoryce charyzmatyczni przywódcy podobni do Apollosa.
- C. O to kilka oskarżeń kierowanych do Pawła, na które ten odpowiada:

1. Paweł jest lekkomyślny (tj. jego plany podróży się zmieniły, zob. 1:15ff)
2. Paweł pisze mocne słowa, ale kiedy wypowiada się osobiście, jest słaby (zob. 10:10).
3. Paweł nie jest dobrym oratorem (zob. 10:10; 11:6).
4. Paweł nie przyjmuje pieniędzy (zob. 11:7ff; 12:13ff).
5. Paweł nie jest prawdziwym apostołem (zob. 11:5.13; 12:4).
6. Paweł nie jest prawowiernym Żydem (zob. 11:21ff).
7. Paweł nie otrzymał takiego bezpośredniego objawienia ani duchowych wizji jak oni (zob. 12:1ff).

VI. OKOLICZNOŚCI I ZAMYŚŁ 2 LISTU DO KORYNTIAN

- A. Wdzięczność za pozytywną reakcję na przywództwo Pawła (zob. 2:12.13; 7:11-16).
- B. Przygotowanie do trzeciej wizyty Pawła (zob. 10:1-11). Jego drugie odwiedziny w Koryncie były najwyraźniej bolesne i zakończone porażką. Zmiana emocjonalnego tonu w rozdziałach 10-13 jest oczywista. Niektórzy twierdzą, że jest tak dlatego, że kilka listów Pawła do Koryntian połączonych zostało w 2 Kor. Możliwe też, że Paweł napisał te rozdziały po tym, jak usłyszał o ponownym nasileniu się sprzeciwu wśród korynckiej społeczności. Są one emocjonalnie nacechowanym dodatkiem.
- C. Odparcie oskarżeń wędrownych żydowskich fałszywych nauczycieli (zob. 10-12), którzy odrzucali:
 1. Pawła jako osobę,
 2. jego motywacje,
 3. jego autorytet,
 4. jego styl przemawiania,
 5. przesłanie Ewangelii.

VII. MOŻLIWE JEDNOSTKI LITERACKIE

- A. Stworzenie zarysu tej książki jest bardzo trudne ze względu na:
 1. Zmiany nastroju
 2. Różnorodność tematów
 3. Długie wtrącenia (2:14-7:1 lub 7:4)
 4. Naszą ograniczoną wiedzę na temat lokalnej sytuacji
- B. Tak czy inaczej w oczywisty sposób wyróżniają się w niej trzy główne podziały tematyczne:
 1. Paweł odpowiada na przyniesione przez Tytusa wiadomości i opowiada o swoich planowanych podróżach, rozdziały 1-7 (fragment ten zawiera długie wtrącenie dotyczące apostołskiej służby Pawła, 2:14-7:1 lub 7:4)
 2. Paweł zachęca do dokończenia zbiórki na rzecz Kościoła w Jerozolimie, rozdziały 8-9
 3. Paweł broni swojej pozycji przywódczej, rozdziały 10-13
- C. Jestem przekonany o jedności 2 Listu do Koryntian ze względu na to, że:
 1. Nic nie wskazuje na brak jedności w żadnym ze starożytnych greckich manuskryptów.
 - a. Brak wariacji w jednostkach literackich
 - b. Brak manuskryptu, który nie zawierałby wszystkich trzynastu rozdziałów.
 2. Chociaż fragment 2 Kor 13 był najwyraźniej nieznanymi Klemensowi Rzymskiemu w 96 r. n.e., cytuje go Polikarp w 105 r. n.e.
 3. Księga ta jest rozumiana jako całość. Wydaje się, że zawiera tematy wskazujące na jej

jedność, takie jak cierpienie.

4. Dowody wewnętrzne są zbyt ograniczone, aby bronić radykalnego podziału 2 Listu do Koryntian.

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. Łaska i pokój, 1:2
2. „W dzień Pana naszego Jezusa”, 1:14
3. „Wycisnął na nas pieczęć”, 1:22
4. „Pozwala nam zawsze zwyciężać”, 2:14 n (NT – Seweryn Kowalski: „prowadzi nas od triumfu do triumfu”)
5. Woń, 2:14
6. „Kupczą słowem Bożym”, 2:17
7. Listy polecające, 3:1
8. „Za sprawą Ducha Pańskiego”, 3:18 n (Biblia Paulistów: „za sprawą Pana, który jest Duchem)
9. Człowiek zewnętrzny, 4:16
10. Człowiek wewnętrzny, 4:16
11. „Przybytek doczesnego zamieszkania”, 5:1 n (PL: „namiot naszego ziemskiego mieszkania”)
12. „Ducha jako zadatek”, 5:5
13. Nowe stworzenie, 5:17
14. Pojednał, 5:18
15. „Oręż bojowania naszego nie jest z ciała”, 10:4
16. Anioł światłości, 11:14
17. Trzecie niebo, 12:2
18. Raj, 12:4
19. Święty pocałunek, 13:12

IX. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. „Bóg tego świata”, 4:4
2. Beliar, 6:15 (BP: Belial)
3. Tytus, 7:6

X. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Achaja, 1:1
2. Azja, 1:8
3. Macedonia, 1:16
4. Judea, 1:16
5. Korynt, 1:23
6. Troada, 2:12
7. Damaszek, 11:32

XI. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Jakie są teologiczne implikacje wersetu 1:20?
2. Wyjaśnij własnymi słowami werset 3:6.
3. W jakich dwóch znaczeniach użyte jest w rozdziale 3. słowo „zasłona”? (4:3)
4. Wymień cierpienia Pawła z fragmentów 4:7-11; 6:4-10 i 11:23-28.

5. Czy wierzący staną przed sądem Chrystusa? Jeśli tak, to po co?
6. Objasnij własnymi słowami duchową zasadę zawartą w 5:14-15.
7. Jaką doktrynę wyraża werseł 5:21?
8. Wymień wytyczne dotyczące dawania zawarte w rozdziałach 8-9.
9. Jak Paweł opisywany jest przez swoich przeciwników w 10:10?
10. O kim mówi Paweł w wersecie 11:4?
11. Wymień dziedziny, w których Paweł porównuje się z innymi we fragmencie 11:21-30.
12. Co było ościeniem w ciele Pawła? (12:7)

WPROWADZENIE DO LISTU DO GALACJAN

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. List do Galacjan jest jednym z najbardziej przejrzystych wyrazów radykalnie nowej prawdy niezасłużonego zbawienia tylko z łaski i jedynie przez wiarę. Księżde tej nadaje się często tytuł „Wielkiej karty chrześcijańskich swobód”.
- B. List ten wzniecił płomień protestanckiej reformacji.
1. Marcin Luter powiedział: „krótki List do Galacjan jest moim listem; zaręczyłem się z nim; jest moją żoną”.
 2. Jan Wesley odnalazł trwały pokój dzięki kazaniu na temat Listu do Galacjan.
 3. W swoim *Study Guide Commentary [Komentarzu i przewodniku do studiowania]*, s. 11, Curtis Vaughan pisze: „jest niewiele ksiąg, które miałyby głębszy wpływ na ludzkie umysły, bardziej ukształtowały bieg historii ludzkości i tak trafnie odpowiadały na najgłębsze potrzeby współczesnego życia”.
- C. Ten skupiony na doktrynie list, być może pierwszy z listów Pawła, poprzedza List do Rzymian, gdzie rozwinięta została doktryna usprawiedliwienia z wiary niezależnego od żydowskiego nacisku na przestrzeganie Prawa:
1. Zbawienia nie można znaleźć i w Prawie, i w łasce.
 2. Zbawienie znaleźć można albo w Prawie, albo w łasce.
 3. Następstwem prawdziwego nawrócenia będzie podobieństwo do Chrystusa.
 4. Należy wystrzegać się chrześcijańskiego legalizmu.
- D. To radykalnie niezасłużone zbawienie, tylko z łaski i jedynie przez wiarę, jest czymś, czego rozpaczliwie potrzebujemy w naszych czasach z powodu nawracających, subtelnych namów naszej skupionej na sobie i zorientowanej na uczynki świadomości religijnej. Prosta prawda o inicjującej, pełnej poświęcenia, bezwarunkowej Bożej miłości przyjmowanej przez ludzkie opamiętanie i pokorną wiarę jest podważana w każdej epoce. Nie chodzi o to, że fałszywi nauczyciele odrzucali centralną rolę Chrystusa w dziele odkupienia, tylko o to, że coś do niego dodawali. Nie chodzi o to, co dodajemy, tylko o sam fakt, że to robimy!

II. AUTOR

Nigdy nie zgłaszano poważnych wątpliwości co do autorstwa Pawła. Księga ta stanowi ważny filar pism paulińskich. List do Galacjan jest wysoce autobiograficzny i osobisty, bardzo emocjonalny, a jednocześnie cechujący się precyzyjną logiką.

III. DATA I ADRESACI

- A. Te dwa aspekty tła historycznego należy rozpatrywać razem, ponieważ są dwie rywalizujące ze sobą teorie dotyczące tożsamości adresatów, które wpływają na datowanie listu. Obie te teorie podają logiczne argumenty i mają niewielkie oparcie w materiale biblijnym.
- B. Te dwie teorie to:
1. Tradycyjna teoria, wyznawana jednogłównie aż do XVIII w.
 - a. Nazywana jest „północną teorią Listu do Galacjan”.

- b. Zakłada, że „Galacja” odnosi się do etnicznych Galacjan z północno-środkowego płaskowyżu Turcji (zob. 1 P 1:1). Ci etniczni Galacjanie byli Celtami (gr. *Keltoi*, łac. *Gall*), którzy najechali te tereny w III w. p.n.e. Nazywano ich „Gallo-Grekami” w odróżnieniu od ich zachodnioeuropejskich krewniaków. Zostali pokonani w 230 r. p.n.e. przez Attalosa I, króla Pergamonu. Ich zasięg geograficzny ograniczał się do północno-środkowej Azji Mniejszej lub współczesnej Turcji.
 - c. Zakładając, że chodzi o tę grupę etniczną, list ten został napisany w połowie lat 50. I w. n.e. w czasie drugiej lub trzeciej podróży misyjnej Pawła. Podróżował wtedy z Sylasem i Tymoteuszem.
 - d. Niektórzy uważają, że chorobą Pawła wspomnianą w Ga 4:13 była malaria. Twierdzą, że udał się na północ, w górzyste rejony, aby uciec od bagnistych, malarycznych nadbrzeżnych nizin.
2. Druga teoria przedstawiona została przez Sir Wm. M. Ramsaya w książce *St. Paul the Traveller and Roman Citizen* [Św. Paweł – podróżnik i obywatel rzymski] wydanej w Nowym Jorku przez G. P. Putnam’s Sons w 1896 r.
- a. Podczas gdy tradycyjna teoria definiowała „Galację” w kategoriach etnicznych, nowa teoria twierdzi, że chodzi o obszar administracyjny. Wydaje się, że Paweł często posługiwał się nazwami rzymskich prowincji (zob. 1 Kor 16:19; 2 Kor 1:1; 8:1, itp.). Rzymska prowincja „Galacja” obejmowała większy obszar niż etniczna „Galacja”. Etniczni Celtowie bardzo wcześnie poparli Rzym, za co nagrodzono ich większą lokalną autonomią i poszerzoną władzą terytorialną. Jeśli ten duży obszar znany był pod nazwą „Galacji”, możliwe, że pierwsza podróż misyjna Pawła do leżących na południu miast: Antiochii Pizydyjskiej, Listry, Derbe i Ikonium, opisana w Dz 13-14, dotyczyła właśnie tych Kościołów.
 - b. Zakładając prawdziwość „teorii południowej” data powstania księgi byłaby wcześniejsza – bliska, ale poprzedzająca „sobór jerozolimski” z Dz 15, poruszający te same tematy, co List do Galacjan. Sobór odbył się w roku 48-49 n.e., a list napisany został najprawdopodobniej w tym samym okresie. Jeśli istotnie tak było, jest to pierwszy list Pawła w Nowym Testamencie.
 - c. Pewne przesłanki przemawiające za południową teorią Listu do Galacjan:
 - (1) List ten nie wymienia z imienia towarzyszy podróży Pawła, trzykrotnie wspomina jednak o Barnabie (zob. 2:1.9.13). Pasuje to do pierwszej podróży misyjnej Pawła.
 - (2) List ten wspomina o tym, że Tytus nie był obrzezany (zob. 2:1-5). Wskazuje to na to, że było to przed soborem jerozolimskim opisanym w Dz 15.
 - (3) Wzmianka o Piotrze (zob. 2:11-14) i kwestii społeczności z poganami także wskazuje na czas przed soborem jerozolimskim.
 - (4) Przy okazji wysłania do Jerozolimy pieniędzy wymienieni zostali różni towarzysze Pawła z rozmaitych okolic (zob. Dz 20:4). Nie ma jednak nikogo z miast północnej Galacji, chociaż wiemy, że Kościoły etnicznych Galacjan także wzięły udział w zbiorce (zob. 1 Kor 16:1).
3. Szczegółowe omówienie różnych argumentów na poparcie tych teorii znaleźć można w stosownych komentarzach. Chociaż każda z nich przytacza ważne argumenty, na chwilę obecną nie osiągnięto konsensusu co do tego, jak było w rzeczywistości. Wydaje się jednak, że najbliższa faktom jest „teoria południowa”.

C. Związek Listu do Galacjan z Dziejami Apostolskimi:

1. Paweł odwiedził Jerozolimę pięciokrotnie, co zostało odnotowane przez Łukasza w Dziejach Apostolskich:
 - a. 9:26-30, po jego nawróceniu
 - b. 11:30; 12:25, z darem zebrany wśród pogańskich Kościołów w odpowiedzi na głód w Jerozolimie
 - c. 15:1-30, sobór jerozolimski
 - d. 18:22, krótki pobyt
 - e. 21:15ff., kolejne wyjaśnienie pracy wśród pogan
2. List do Galacjan wspomina o dwóch wizytach w Jerozolimie:
 - a. 1:18, trzy lata później
 - b. 2:1, po czternastu latach
3. Najprawdopodobniej Dz 9:26 łączy się z Ga 1:18. Fragmenty Dz 11:30 i 15:1ff dotyczą spotkań, o których wspomina Ga 2:1.
4. Wydarzenia opisywane w Dz 15 i Ga 2 różnią się między sobą, najprawdopodobniej jednak wynika to z:
 - a. różnych perspektyw,
 - b. różnych zamysłów Łukasza i Pawła,
 - c. faktu, że wydarzenia opisywane w Ga 2 mogły mieć miejsce jakiś czas przed spotkaniem przedstawionym w Dz 15, ale były z nim związane.

D. Możliwa chronologia pism Pawła na podstawie F. F. Bruce'a i Murraya Harrisa z pewnymi zmianami.

	<u>Księga</u>	<u>Data</u>	<u>Miejsce napisania</u>	<u>Związek z Dziejami Apostolskimi</u>
1.	List do Galacjan	48	Antiochia Syryjska	14:28; 15:2
2.	1 List do Tesaloniczan	50	Korynt	18:5
3.	2 List do Tesaloniczan	50	Korynt	
4.	1 List do Koryntian	55	Efez	19:20
5.	2 List do Koryntian	56	Macedonia	20:2
6.	List do Rzymian	57	Korynt	20:3
7.-10.	Listy więzienne			
	List do Kolosan	wczesne lata 60.		
	List do Efezjan	wczesne lata 60.	Rzym	
	List do Filemona	wczesne lata 60.		
	List do Filipian	koniec 62 – 63		28:30-31
11.-13.	Czwarta podróż misyjna			
	1 List do Tymoteusza	63 (lub później, ale przed 68)	Macedonia	
	List do Tytusa	63	Efez (?)	
	2 List do Tymoteusza	64	Rzym	

IV. ZAMYŚŁ LISTU

- A. Paweł pisze o trzech różnych problematycznych obszarach związanych z przesłaniem fałszywych nauczycieli. Heretycy ci otrzymali miano „judaizujących”, ponieważ uważali, że aby stać się chrześcijaninem, należy najpierw zostać Żydem (zob. 6:12). Jego zastrzeżenia odnoszą się do stawianych przez nich zarzutów:
1. Że Paweł nie jest prawdziwym apostołem, takim jak Dwunastu (zob. Dz 1:21-22); jest więc zależny od ich autorytetu lub przynajmniej od autorytetu Kościoła-Matki w Jerozolimie.
 2. Że przesłanie Pawła różni się od przesłania apostołów, a więc jest fałszywe. Wydaje się to mieć bezpośredni związek z koncepcją „usprawiedliwienia z wiary w oderwaniu od Prawa”. Jerozolimscy apostołowie pozostawali bardzo żydowski w swoim życiu osobistym.
 3. Z Kościołami tymi wiązał się w jakiś sposób pewien element libertynizmu (zob. 5:18-6:8), ale kwestia tego, jak wyglądało to w praktyce, pozostaje sporna. Niektórzy dopatrują się nawet w tym liście dwóch grup docelowych: judaizujących oraz gnostyków (zob. 4:8-11). Najlepszym rozwiązaniem wydaje się jednak odniesienie tych wersetów do pogańskich praktyk. Żydzi martwili się stylem życia pogan. Jak głoszona przez Pawła radykalna, niezasłużona łaska miała się do pogańskiego bałwochwalstwa i braku umiaru?
- B. Doktrynalnie księga ta jest bardzo podobna do Listu Pawła do Rzymian. Te dwie księgi zawierają główne doktryny Pawła powtarzane i rozwijane w różnych okolicznościach.

V. KRÓTKI ZARYS

- A. Prolog, 1:1-10
1. ogólny wstęp do księgi
 2. powód napisania
- B. Paweł broni swojego apostołstwa, 1:11-2:14
- C. Paweł broni prawd doktrynalnych swojej ewangelii, 2:15-4:20
- D. Paweł broni praktycznych następstw swojej ewangelii, 5:1-6:10
- E. Osobiste podsumowanie i zakończenie, 6:11-18

VI. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „Obecny zły świat”, 1:4 (BW: „teraźniejszy wiek zły”)
2. „Inna Ewangelia”, 1:6
3. Judaizm, 1:13
4. Tradycje przodków, 1:14
5. „A to jest niemożliwe”, 2:17 (PL: „W żadnym razie”)
6. „Nierozumni Galaci” 3:1.3
7. Urzekł, 3:1
8. „Na próżno”, 3:4; 4:11
9. „Cięży przekleństwo”, 3:10
10. „Jego potomstwu”, 3:16
11. „Przekazane zostało przez aniołów; podane przez pośrednika”, 3:19
12. „Byliśmy poddani pod straż Prawa”, 3:23
13. „Żywioły tego świata”, 4:3.9

14. Abba, 4:6
15. Choroba, 4:13
16. „Ten z niewolnicy (...), ten z wolnej”, 4:23
17. Alegoryczny, 4:24
18. „Postępujcie według Ducha” (BT II), 5:16
19. Owoc Ducha (BT V), 5:22
20. „Jak wielkie litery”, 6:11
21. „Blizny, znamię przynależności do Jezusa”, 6:17

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. „Anioł z nieba”, 1:8
2. Kefas, 1:18
3. Barnaba, 2:1
4. Tytus, 2:1
5. „Ci, którzy cieszą się powagą”, 2:2.6
6. „Fałszywi bracia”, 2:4
7. „Uważani za filary”, 2:9
8. „Ci, którzy pochodzili z obrzezania”, 2:12 (PL: „zwoleńnicy obrzezania”)
9. „Opiekuni i rządcy”, 4:2
10. Hagar, 4:24

VIII. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Kościoły Galacji, 1:2
2. Arabia, 1:17
3. Damaszek, 1:17
4. Syria, 1:21
5. Cylicja, 1:21
6. Antiochia, 2:11

IX. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Wyjaśnij własnymi słowami fragment 1:11-12.
2. Kiedy Paweł prześladował Kościół Boży? (1:13)
3. Dlaczego niektórzy chcieli, żeby Tytus został obrzezany? (7:3)
4. Wyjaśnij werset 2:6 własnymi słowami.
5. Werset Ga 2:16 można uznać za temat całej księgi. Dlaczego?
6. Wyjaśnij werset 2:20 własnymi słowami.
7. Jak odpowiedziałbyś na pytanie zadane przez Pawła w 3:3?
8. Wyjaśnij znaczenie cytatu z Rdz 15:6.8 w Ga 3:6-8.
9. W jaki sposób Jezus został przeklęty? (3:13)
10. Jaki jest zamysł ST w świetle wersetu 3:19?
11. Dlaczego werset 3:22 jest tak trafnym podsumowaniem?
12. Co czyni prawdę wyrażoną w wersecie 3:28 tak znaczącą?
13. Co było chorobą Pawła wspomnianą w 4:13?
14. Jaki jest cel chrześcijaństwa? (4:19)
15. Jaką teologiczną myśl przekazuje Paweł w wersecie 5:3?
16. Wyjaśnij zastosowane w 5:9 przysłowie.

17. Co oznacza sformułowanie „wypadliście z łaski” w wersecie 5:4?
18. Jak werset 5:13 łączy się z fragmentem Rz 14:1-15:13?
19. Wyjaśnij werset 5:23 własnymi słowami.
20. Jak wierzący mają odnosić się do innych wierzących, którzy grzeszą? (6:1-5)
21. Jaka duchowa zasada wyrażona została w wersecie 6:7?
22. Jak werset 6:10 odnosi się do osób spoza społeczności wierzących?

WPROWADZENIE DO LISTU DO EFEZJAN

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Zawarte w tej księdze prawdy miały wpływ na życie wielu świętych:
 - 1. Samuel Coleridge nazwał ją „boskim dziełem człowieka”
 - 2. Jan Kalwin twierdził, że jest to jego ulubiona księga Biblii
 - 3. Na łożu śmierci John Knox poprosił, żeby przeczytano mu kazania Kalwina o Liście do Efezjan
- B. Księga ta ochrzczona została „perłą w koronie” lub zwieńczeniem teologii Pawła. Wszystkie poruszane przez niego tematy są w niej wyrażone w formie niezwykle trafnych podsumowań.
- C. Bóg posłużył się Listem do Rzymian dla wzbudzenia reformacji, a Listu do Efezjan użyje, aby zjednoczyć podzielone chrześcijaństwo. Jedność i wspólnota wierzących w Chrystusie dalece górują nad dzielącymi ich różnicami.

II. AUTOR

- A. Paweł
 - 1. Jednoznacznie wymieniony w 1:1 i 3:1
 - 2. Wzmianki o uwięzieniu (prawdopodobnie w Rzymie) w 3:1; 4:1; 6:20
 - 3. Niemal jednomyślna tradycja Kościoła
 - a. Klemens Rzymski w 95 r. n.e. napisał list do Koryntu, w którym cytuje fragment 4:4-6
 - b. Ignacy Antiocheński (30-107 r. n.e.) cytuje 1:9; 2:19 i 3:4-9
 - c. Polikarp (65-155 r. n.e.), uczeń apostoła Jana i biskup Smyrny, potwierdza autorstwo Pawła
 - d. Ireneusz z Lyonu (130-200 r. n.e.) potwierdza autorstwo Pawła
 - e. Klemens Aleksandryjski (150-2120 r. n.e.) potwierdza autorstwo Pawła
 - 4. List ten wymieniony jest:
 - a. na liście przyjętych ksiąg stworzonej przez Marcjona (który przybył do Rzymu w 140 r. n.e.)
 - b. w *Kanonie Muratoriego* (180-200 r. n.e.) – rzymskim spisie kanonicznych ksiąg, gdzie umieszczony został wśród pism Pawła
 - 5. Zarówno zakończenie Listu do Kolosan, jak i Efezjan składa się z 29 słów, które są prawie takie same w grece (w Liście do Kolosan użyto dwóch dodatkowych słów).
- B. Inny autor
 - 1. Erazm z Rotterdamu jako pierwszy poddał w wątpliwość autorstwo Pawła ze względu na:
 - a. Styl – długie zdania, bardzo nietypowe dla pozostałych listów Pawła
 - b. Brak osobistych pozdrowień
 - c. Wyjątkowe słownictwo
 - 2. XVIII-wieczni krytycy tekstu zaczęli zaprzeczać autorstwu Pawła:
 - a. Niektóre wersety wydają się pochodzić od wierzącego z drugiego pokolenia, 2:20; 3:5
 - b. Teologiczne słowa użyte zostały w różnych znaczeniach (np. „tajemnica”)
 - c. Wyjątkowość gatunku literackiego, jakim jest list okólny

C. Odpowiedzi na zarzuty Erazma

1. Styl jest inny, ponieważ Paweł pisząc List do Efezjan przebywał w więzieniu i miał czas na rozmyślania.
2. Brak osobistych pozdrowień tłumaczy fakt, że List do Efezjan był listem okólnym, który miał zostać wysłany do wielu Kościołów w okolicy. Rzymska trasa pocztowa obejmująca Efez i dolinę rzeki Likos, widoczna jest w Ap 2-3. Paweł napisał bliźniaczą księgę – List do Kolosan – do konkretnej grupy trzech Kościołów, i w nim zawarł osobiste pozdrowienia.
3. Liczba wyjątkowych słów w Liście do Efezjan jest dokładnie taka sama, jak liczba wyjątkowych słów (*hapax legomena*) w Liście do Rzymian. Zamyśl, temat, adresaci i okoliczności napisania są wyjaśnieniem dla użycia nowych słów.
4. W 1 Kor 12:28 Paweł pisze o „apostołach i prorokach”, co przypomina 2:20 i 3:5. Nikt nie podważa Pawłowego autorstwa 1 Listu do Koryntian.

III. LITERACKIE POWIĄZANIA POMIĘDZY LISTEM DO KOLOSAN A LISTEM DO EFEZJAN

A. Historyczne powiązania pomiędzy Listami do Kolosan i Efezjan:

1. Epafras (Kol 1:7; 4:12; Flm 1:23) nawrócił się, kiedy Paweł głosił Ewangelię w Efezie (Dz 19)
 - a. Zaniósł swoją nowo odnalezioną wiarę w swoje ojczyste strony – do doliny rzeki Likos.
 - b. Założył trzy Kościoły – w Hierapolis, Laodycei i Kolosach.
 - c. Epafras poprosił Pawła o radę w kwestii łączenia świątopoglądów przez heretyków. Paweł znajdował się w rzymskim więzieniu (wczesne lata 60. I w. n.e.)
2. Pojawili się fałszywi nauczyciele, którzy zaczęli łączyć Ewangelię z grecką ontologią
 - a. współwieczny duch i materia
 - b. dobry duch (Bóg)
 - c. zła materia (stworzenie)
 - d. istnienie szeregu eonów (anielskich poziomów) pomiędzy dobrym najwyższym Bogiem a mniejszym bóstwem, które uformowało materię
 - e. zbawienie oparte na znajomości sekretnych haseł pomagających ludziom przechodzić przez poszczególne eony

B. Literackie powiązania pomiędzy tymi dwoma listami Pawła

1. Paweł usłyszał o herezji w tych Kościołach, w których sam nigdy osobiście nie był, od Epafrasa.
2. Napisał wymowny list, w którym w krótkich, emocjonalnych zdaniach sprzeciwiał się fałszywym nauczycielom. Jego głównym tematem było uniwersalne panowanie Jezusa. Księga ta znana jest jako List Pawła do Kolosan.
3. Wydaje się, że niedługo po napisaniu Listu do Kolosan, Paweł, który miał w więzieniu dużo czasu, rozwinął poruszone w nim tematy. List do Efezjan charakteryzuje się długimi zdaniami i rozwiniętymi koncepcjami teologicznymi (1:3-14.15-23; 2:1-10.14-18.19-22; 3:1-12.14-19; 4:11-16; 6:13-20). Wychodząc od Listu do Kolosan Paweł wyciąga z niego teologiczne wnioski. Głównym tematem Listu do Efezjan jest jedność wszystkiego w Chrystusie – co kontrastowało z rodzącymi się koncepcjami gnostyckimi.

C. Podobna struktura literacka i teologiczna

1. Podobieństwa w zasadniczej strukturze
 - a. bardzo podobne wstępy
 - b. sekcje doktrynalne dotyczące przede wszystkim Chrystusa

- c. wzywające do chrześcijańskiego stylu życia sekcje praktyczne posługujące się tymi samymi kategoriami, określeniami i zwrotami
- d. ich zakończenia są prawie identyczne – w grece zawierają 29 kolejnych identycznych słów, przy czym w Liście do Kolosan dodano dwa różne słowa.
2. Podobieństwo słów i krótkich sformułowań
- | | |
|--------------------------|--|
| Ef 1:1c i Kol 1:2a | „wierni” |
| Ef 1:4 i Kol 1:22 | „święci i nieskalani” |
| Ef 1:7 i Kol 1:14 | „odkupienie (...) odpuszczenie” |
| Ef 1:10 i Kol 1:20 | „wszystko (...) to, co w niebiosach, i to, co na ziemi” |
| Ef 1:15 i Kol 1:3-4 | „usłyszawszy o (...) miłości względem wszystkich świętych” |
| Ef 1:18 i Kol 1:27 | „bogactwo chwały” |
| Ef 2:1 i Kol 1:13 | „byliście umarłymi” |
| Ef 2:16 i Kol 1:20 | „pojednać (...) krzyż” |
| Ef 3:2 i Kol 1:25 | „władarstwo” |
| Ef 3:3 i Kol 1:26.27 | „tajemnica” |
| Ef 4:3 i Kol 3:14 | „jedność” |
| Ef 4:15 i Kol 2:19 | „rosnąć” i „Głowa” |
| Ef 4:24 i Kol 3:10.12.14 | „przyoblec” |
| Ef 4:31 i Kol 3:8 | „gniew”, „uniesienie”, „znieważanie”, „złość” |
| Ef 5:3 i Kol 3:5 | „nierząd”, „nieczystość”, „chciwość” |
| Ef 5:5 i Kol 3:5 | „bałwochwalstwo” |
| Ef 5:6 i Kol 3:6 | „gniew Boży” |
| Ef 5:16 i Kol 4:5 | „Wyzyskujcie chwilę sposobną” |
3. Identyczne sformułowania i zdania
- Ef 1:1a i Kol 1:1a
Ef 1:1b i Kol 1:2a
Ef 1:2a i Kol 1:2b
Ef 1:13 i Kol 1:5
Ef 2:1 i Kol 2:13
Ef 2:5b i Kol 2:13c
Ef 4:1b i Kol 1:10a
Ef 6:21-22 i Kol 4:7-8 (29 kolejnych identycznych słów poza *kai syndoulos* w Liście do Kolosan)
4. Podobieństwo sformułowań i zdań
- Ef 1:21 i Kol 1:16
Ef 2:1 i Kol 1:13
Ef 2:16 i Kol 1:20
Ef 3:7a i Kol 1:23d.25a
Ef 3:8 i Kol 1:27
Ef 4:2 i Kol 3:12
Ef 4:29 i Kol 3:8; 4:6
Ef 4:32b i Kol 3:13b
Ef 5:15 i Kol 4:5
Ef 5:19-20 i Kol 3:16
5. Teologicznie równoznaczne koncepcje:
- | | |
|----------------------|----------------------------------|
| Ef 1:3 i Kol 1:3 | Modlitwa dziękczynna |
| Ef 2:1.12 i Kol 1:21 | Oddzielenie od Boga |
| Ef 2:15 i Kol 2:14 | Wrogość Prawa |
| Ef 4:1 i Kol 1:10 | Godne postępowanie |
| Ef 4:15 i Kol 2:19 | Wzrost Ciała Chrystusa ku Głowie |

Ef 4:19 i Kol 3:5
 Ef 4:22,31 i Kol 3:8
 Ef 4:32 i Kol 3:12-13
 Ef 5:4 i Kol 3:8
 Ef 5:18 i Kol 3:16
 Ef 5:20 i Kol 3:17
 Ef 5:22 i Kol 3:18
 Ef 5:25 i Kol 3:19
 Ef 6:1 i Kol 3:20
 Ef 6:4 i Kol 3:21
 Ef 6:5 i Kol 3:22
 Ef 6:9 i Kol 4:1
 Ef 6:18 i Kol 4:2-4

Nieczystość seksualna
 Porzucenie grzechów
 Wzajemna dobroć chrześcijan
 Mowa chrześcijan
 Napełnienie Duchem = słowem Chrystusa
 Dziękowanie Bogu za wszystko
 Poddanie żon mężom
 Miłość mężów do żon
 Posłuszeństwo dzieci rodzicom
 Ojcowie, nie pobudzajcie dzieci do gniewu
 Posłuszeństwo niewolników panom
 Panowie i niewolnicy
 Prośba Pawła o modlitwę

6. Terminy użyte zarówno w Liście do Kolosan, jak i Liście do Efezjan, nie występujące w pozostałych pismach Pawła

a. „pełnia”

Ef 1:23

„Pełnią Tego, który napełnia wszystko wszelkimi sposobami”

Ef 3:19

„abyście zostali napełnieni całą Pełnią Bożą”

Ef 4:13

„do miary wielkości według Pełni Chrystusa”

Kol 1:19

„aby w Nim zamieszkała cała Pełnia”

Kol 2:9

„W Nim bowiem mieszka cała Pełnia”

b. Chrystus jako „głowa” Kościoła

Ef 4:15; 5:23 i Kol 1:18; 2:19

c. „obcy”

Ef 2:12; 4:18 i Kol 1:21

d. „wyzyskiwać sposobną chwilę”

Ef 5:16 i Kol 4:5

e. „wkorzenie”

Ef 3:17 i Kol 2:7

f. „słowo prawdy, Dobra Nowina”

Ef 1:13 i Kol 1:5

g. „znosząc”

Ef 4:2 i Kol 3:13

h. nietypowy dobór słów i terminologia („utrzymywane w łączności”, „zaopatrywane”)

Ef 4:16 i Kol 2:19

D. Podsumowanie

1. Ponad jedna trzecia zawartych w Liście do Kolosan słów występuje także w Liście do Efezjan. Szacuje się, że 75 ze 155 wersetów Listu do Efezjan ma swój odpowiednik w Liście do Kolosan. Obie te księgi zawierają informację, że zostały napisane przez Pawła w więzieniu.
2. Oba listy zostały doręczone przez przyjaciela Pawła – Tychika.
3. Oba zostały wysłane do tego samego obszaru (Azji Mniejszej).
4. Oba omawiają ten sam chrystologiczny temat.
5. Oba kładą nacisk na Chrystusa jako głowę Kościoła.
6. Oba zachęcają do godnego chrześcijańskiego życia.

E. Główne różnice

1. W Liście do Kolosan Kościół zawsze opisywany jest jako lokalny, a w Liście do Efezjan – uniwersalny. Być może jest tak z powodu okólnej natury Listu do Efezjan.
2. List do Efezjan nie wspomina bezpośrednio o herezjach, podczas gdy List do Kolosan poświęca im wiele uwagi. W obu listach występują jednak określenia charakterystyczne dla gnostyków („mądrość”, „wiedza”, „pełnia”, „tajemnica”, „zwierchności i władze”, „włodarstwo”).
3. W Liście do Kolosan drugie przyjscie Chrystusa jest bliskie, a w Liście do Efezjan – odroczone w czasie. Kościół był i jest powołany do służby wśród upadłego świata (2:7; 3:21; 4:13).
4. Kilka charakterystycznych paulińskich terminów zastosowanych jest w różnych znaczeniach, np. określenie „tajemnica”. W Liście do Kolosan tajemnicą jest Chrystus (Kol 1:26-27; 2:2; 4:3), a w Liście do Efezjan (1:9; 5:32) jest to plan zjednoczenia pogan i Żydów, wcześniej ukryty, a teraz objawiony.
5. List do Efezjan zawiera liczne nawiązania do Starego Testamentu (1:22 – Ps 8; 2:17 – Iz 57:19; 2:20 – Ps 118:22; 4:8 – Ps 68:19; 4:26 – Ps 4:5; 5:14 – Iz 26:19, 51:17, 52:1, 60:1; 5:31 – Rdz 2:24; 6:2-3 – Wj 20:12; 6:14 – Iz 11:5, 59:17; 6:15 – Iz 52:7), a List do Kolosan tylko jedno lub dwa (2:3 – Iz 11:2 i 2:22 – Iz 29:13).

F. Choć listy te są bardzo podobne pod względem słownictwa, szyku zdań, a często także zarysu, wyrażają także odmienne prawdy.

1. Trynitarne błogosławieństwo łaski – Ef 1:3-14
2. Fragment o łasce – Ef 2:1-10
3. Połączenie Żydów i pogan w jedno nowe ciało – Ef 2:11-3:13
4. Jedność i obdarowanie ciała Chrystusa – Ef 4:1-16
5. „Chrystus i Kościół” jako wzorzec dla „męża i żony” – Ef 5:22-33
6. Fragment o walce duchowej – 6:10-18
7. Fragment chrystologiczny – Kol 1:13-18
8. Ludzkie zasady i rytuały religijne – Kol 2:16-23
9. Temat uniwersalnego znaczenia Chrystusa w Liście do Kolosan vs. temat jedności wszystkiego w Chrystusie w Liście do Efezjan

G. Podsumowując, wydaje się, że A. T. Robertson i F. F. Bruce mają rację twierząc, że Paweł napisał obie księgi w niewielkim odstępie czasowym, rozwijając poruszone w Liście do Kolosan myśli do formy koronnego przedstawienia prawdy.

IV. DATA

- A. Data napisania tego listu wiąże się z jednym z pobytów Pawła w więzieniu – w Efezie, Filipi, Cezarei lub Rzymie. Więzienie w Rzymie najlepiej pasuje do faktów przedstawionych w Dziejach Apostolskich.
- B. Jeśli założymy, że list ten powstał podczas pobytu Pawła w więzieniu w Rzymie, pozostaje pytanie, czy było to pierwsze, czy drugie uwięzienie. Dzieje Apostolskie podają, że Paweł znalazł się w rzymskim więzieniu na początku lat 60. I w. n.e. Później został uwolniony i napisał listy pasterskie (1 i 2 List do Tymoteusza oraz List do Tytusa). Następnie aresztowano go ponownie i zabito przed 9 czerwca 68 r. n.e. (dniem samobójstwa Nerona).
- C. Najbardziej prawdopodobną datą napisania Listu do Efezjan w świetle posiadanych przez nas

informacji wydaje się pierwszy pobyt Pawła w więzieniu na początku lat 60. I w. n.e.

- D. Najprawdopodobniej to Tychik z Onezymem zanieśli Listy do Kolosan, Efezjan i Filemona do Azji Mniejszej.
- E. Możliwa chronologia pism Pawła na podstawie F. F. Bruce'a i Murraya Harrisa z pewnymi zmianami.

	<u>Księga</u>	<u>Data</u>	<u>Miejsce napisania</u>	<u>Związek z Dziejami Apostolskimi</u>
1.	List do Galacjan	48 (teoria południowa)	Antiochia Syryjska	14:28; 15:2
2.	1 List do Tesaloniczan	50	Korynt	18:5
3.	2 List do Tesaloniczan	50	Korynt	
4.	1 List do Koryntian	55	Efez	19:20
5.	2 List do Koryntian	56	Macedonia	20:2
6.	List do Rzymian	57	Korynt	20:3
7.-10.	Listy więzienne			
	List do Kolosan	wczesne lata 60. (więzienie)		
	List do Efezjan	wczesne lata 60. (więzienie)	Rzym	
	List do Filemona	wczesne lata 60. (więzienie)		
	List do Filipian	koniec 61–62 (więzienie)		28:30-31
11.-13.	Czwarta podróż misyjna			
	1 List do Tymoteusza	63 (lub później, ale przed 68)	Macedonia	
	List do Tytusa	63	Efez (?)	
	2 List do Tymoteusza	64	Rzym	

V. ADRESACI

- A. Wiele manuskryptów (papiirusy Chestera Beatty'ego, P⁴⁶; Kodeks Synajski, α ; Kodeks Watykański, B; tekst grecki Orygenesza oraz tekst grecki Tertuliana) pomija frazę „w Efezie” w wersecie 1:1. Nie zawiera jej także BT IV i angielskie tłumaczenia RSV oraz Williams.
- B. Grecka struktura gramatyczna w. 1 może zawierać nazwę miejsca. Być może ze względu na to, że był to list okólny, nazwa Kościoła została pozostawiona pusta, żeby można ją było uzupełnić przy głośnym odczytywaniu Kościołom. Może to być wyjaśnienie użytego w Kol 4:15-16 sformułowania „list z Laodycei”, oznaczającego najprawdopodobniej właśnie List do Efezjan (Marcjon określał List do Efezjan tytułem „List do Laodycean”).
- C. List do Efezjan napisany został przede wszystkim do pogan (zob. 2:1; 4:17), których Paweł nie poznał osobiście (1:15; 3:2). Kościoły w dolinie rzeki Likos (w Laodycei, Hierapolis i Kolosach) nie zostały założone przez Pawła, tylko Epafrasa (Kol 1:7; 4:12; Flm 1:23).

VI. ZAMYŚL

- A. Temat księgi wyrażony jest w we fragmentach 1:10 i 4:1-10, podkreślających jedność wszystkiego w Chrystusie. Jezus przywraca Boży obraz w ludzkości i świecie (*kosmos*).
- B. List do Efezjan jest jednym z czterech listów więziennych Pawła. Zarys Listu do Efezjan i do Kolosan jest bardzo podobny. List do Kolosan został napisany, aby przeciwstawić się herezji początkowego gnostycyzmu w dolinie rzeki Likos w Azji Mniejszej. List do Efezjan powstał jako list okólny skierowany do Kościołów z tego samego obszaru, aby przygotować je na nadejście tej herezji. List do Kolosan jest zwięzły i surowy, podczas gdy List do Efezjan stanowi rozwinięte, logiczne przedstawienie tych samych prawd w bardzo długich zdaniach (1:3-14.15-23; 2:19; 3:1-7, itd.).

VII. KRÓTKI ZARYS

- A. Księga ta, podobnie jak większość pism Pawła, naturalnie dzieli się na dwie części:
 - 1. Jedność w Chrystusie, rozdziały 1-3 (teologia)
 - 2. Jedność w Kościele, rozdziały 4-6 (zastosowanie)
- B. Sugerowany zarys tematyczny
 - 1. Tradycyjny pauliński wstęp, 1:1-2
 - 2. Ojcowski plan zjednoczenia wszystkiego w Chrystusie, 1:3-3:21
 - a. Uwielbienie Pawła dla Ojca, 1:3-14
 - (1) za miłość Ojca przed założeniem świata
 - (2) za miłość Ojca w Jego Synu we właściwym czasie
 - (3) za ciągłą miłość Ojca przez Ducha na przestrzeni czasu
 - b. Modlitwa Pawła do Ojca o Kościoły, 1:15-23
 - (1) o zrozumienie objawienia Ojca w Chrystusie
 - (2) o potężne działanie mocy Ojca we wierzących
 - (3) o wywyższenie Chrystusa przez Ojca ponad wszystko
 - c. Paulińskie rozumienie Ojcowskiego planu dla całej ludzkości, 2:1-3:13
 - (1) potrzeba grzesznej ludzkości
 - (2) łaskawe Boże zaopatrzenie
 - (3) konieczność ludzkiej odpowiedzi w ramach przymierza
 - (4) pełne objawienie planu Ojca
 - d. Modlitwa Pawła do Ojca o wierzących, 3:14-21
 - (1) o wewnętrzne wzmocnienie (za sprawą Ducha)
 - (2) o pełne zrozumienie Ewangelii (nie tylko jako prawd podanych w formie twierdzeń) w doświadczeniu i miłości
 - (3) o wypełnienie Pełnią Bożą (którą jest Chrystus)
 - (4) wszystko to pochodzi od Boga, który może zrobić nieskończenie więcej
 - 3. Ojcowskie pragnienie jedności Jego nowego ludu, 4:1-6:20
 - a. Odzwierciedleniem jedności Trójjedynego Boga jest jedność Jego dzieci, 4:1-16
 - (1) jedność nie oznacza jednorodności, tylko styl życia cechujący się miłością
 - (2) Bóstwo jest Trójjedyną jednością
 - (3) dary duchowe są dla dobra całego ciała, a nie osobistego zaszczytu
 - (4) jedność wymaga służby
 - (5) jedność jest atakowana przez aniołów
 - (6) jedność jest w Chrystusie

- b. Zestawienie chrześcijańskiej jedności z pogańskim skupieniem na sobie, 4:17-5:14
 - (1) odrzucicie uczynki starego życia
 - (2) ubierzcie się w podobieństwo do Chrystusa
 - c. Sposoby osiągnięcia i utrzymywania jedności, 5:15-6:9
 - (1) ciągle wypełnienie Duchem
 - (2) opis życia pełnego Ducha
 - (a) pięć imiesłówów, wersety 19-21
 - (b) trzy przykłady z domu
 - i. mężowie – żony
 - ii. rodzice – dzieci
 - iii. panowie – niewolnicy
 - d. Zmagania o chrześcijańską jedność, 6:10-20
 - (1) duchowa walka
 - (2) zbroja Boża
 - (3) moc modlitwy
4. Końcowe uwagi, 6:21-24

VIII. FILOZOFICZNE I TEOLOGICZNE POCHODZENIE FAŁSZYWYCH NAUCZYCIELI (GNOSTYCYZMU)

A. Gnostyckie wierzenia z I i II w. n.e.:

1. Ontologiczny (wieczny) dualizm pomiędzy duchem (Bogiem) a materią (fizycznymi przedmiotami).
2. Duch jest dobry, a materia – zła.
3. Szereg anielskich poziomów (*eonów*) pomiędzy świętym najwyższym Bogiem a mniejszym bóstwem, które ukształtowało złą materię.
4. Droga do zbawienia
 - a. znajomość tajemnego hasła umożliwiającego przechodzenie przez anielskie sfery z ziemi do nieba,
 - b. boska iskra obecna we wszystkich ludziach, choć nie wszyscy rozumieją i przyjmą zbawczą wiedzę,
 - c. wiedza dana jest tylko elitarnej grupie w drodze szczególnego objawienia.
5. Etyka
 - a. zupełnie bez związku z życiem duchowym (libertarianie, antynomiści)
 - b. kluczowa dla zbawienia (legaliści)

B. Sprzeczność z historycznym, biblijnym chrześcijaństwem

1. Oddzielanie człowieczeństwa i boskości Chrystusa (gnostycy twierdzili, że nie mógł być w pełni Bogiem i w pełni człowiekiem).
2. Odrzucenie Jego zastępczej śmierci jako jedynej drogi zbawienia.
3. Zastąpienie niezasłużonej Bożej łaski ludzką wiedzą.

IX. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. Święci, 1:1
2. Pan, 1:2
3. Wyżyny niebieskie, 1:3
4. „Przed założeniem świata”, 1:4

5. Nieskalani, 1:4
6. Przeznaczył, 1:5
7. Odkupienie, 1:7
8. Tajemnica, 1:9
9. „Pełnia czasów”, 1:10
10. „Naznaczeni pieczęcią”, 1:13
11. Zadatek, 1:14
12. Chwała, 1:17
13. „Posadził po swojej prawicy”, 1:20
14. „Pełnia Tego, który napęlnia wszystko wszelkimi sposobami”, 1:23
15. „Sposób tego świata”, 2:2
16. „Dar Boga”, 2:8
17. „Współobywatele świętych”, 2:19
18. „Kamień węgielny”, 2:20
19. „śmiały przystęp (...) z ufnością”, 3:12
20. „Oszustwo ze strony ludzi”, 4:14
21. „Przebiegłość w sprowadzaniu na manowce fałszu”, 4:14
22. „Postępujcie drogą miłości”, 5:2
23. „Wdzięczna wonność”, 5:2
24. „Królestwo Chrystusa i Boga”, 5:5
25. „Bądźcie sobie wzajemnie poddani”, 5:21
26. „Pełna zbroja Boża”, 6:11
27. „Przepasawszy biodra wasze”, 6:14
28. „Miecz Ducha”, 6:17

X. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Gnostycy
2. „Władca mocarstwa powietrza”, 2:2
3. Paganie
4. Apostołowie, 4:11
5. Prorocy, 4:11
6. Ewangelści, 4:11
7. Głowa, 4:15
8. Diabeł, 4:27
9. Buntownicy, 5:6
10. „Dzieci światłości”, 5:8
11. „Pierwiastki duchowe zła”, 6:12
12. Tychik, 6:21

XI. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE – BRAK

XII. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Jaki jest temat przewodni fragmentu 1:3-14?
2. Dlaczego sformułowanie „ku chwale Jego majestatu” występuje trzykrotnie we fragmencie 1:3-14?
3. Dlaczego Paweł tak często wspomina w tej księdze o „mądrości i zrozumieniu” oraz

„wiedzy”?

4. Do kogo odnosi się werset 1:19?
5. Objasnij żydowską koncepcję dwóch epok (1:21).
6. Streść temat fragmentu 2:1-3.
7. Streść temat fragmentu 2:4-6.
8. Wyjaśnij historyczne nawiązanie z wersetu 2:14.
9. O jakim objawieniu mówi Paweł w wersecie 3:3?
10. Dlaczego Paweł nazywa siebie „najmniejszym ze wszystkich świętych”? (3:8)
11. Dlaczego we fragmencie 4:4-6 słowo „jeden” występuje tak wiele razy?
12. Czym jest dar Chrystusa w 4:7?
13. Z jakiego fragmentu ST pochodzi cytat Pawła w wersecie 4:8? Dlaczego brzmienie cytatu Pawła jest inne niż w ST, który czytasz?
14. Dlaczego werset 4:12 jest tak istotny?
15. Czy werset 5:5 wprowadza ograniczenia co do tego, kto może być zbawiony?
16. Jak bycie pijanym wiąże się z byciem wypełnionym Duchem? (5:18)
17. Dlaczego miłość i ofiara Chrystusa za Kościół zostają w tym liście odniesione do chrześcijańskiego domu? (5:25-33)
18. Jaki jest związek pomiędzy „czczeniem” a „posłuszeństwem”?
19. Dlaczego werset 6:18 jest nam tak potrzebny w dzisiejszych czasach?

WPROWADZENIE DO LISTU DO FILIPIAN

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Jest to jeden z najmniej oficjalnych listów Pawła. W przypadku tego Kościoła nie odczuwał potrzeby potwierdzenia swojego autorytetu jako apostoła. Jego wielka miłość do tych ludzi jest oczywista. Pozwolił nawet, aby wysyłali mu pieniądze (zob. 1:5.7; 4:15), co w jego przypadku zdarzało się bardzo rzadko.
- B. Choć Paweł jest w więzieniu, ponad szesnaście razy używa określenia oznaczającego radość (w formie rzeczownikowej i czasownikowej). Jego pokój i nadzieja nie były zależne od okoliczności.
- C. W Kościele tym obecne były pewne elementy fałszywego nauczania (zob. 3:2.18-19). Heretycy ci wydają się podobni do tych zwanych judaizującymi, aktywnych w Kościołach Galacji. Twierdzili oni, że przed przyjęciem chrześcijaństwa należy przejść na judaizm.
- D. List ten zawiera przykład wczesnochrześcijańskiego hymnu, wyznania wiary lub liturgicznego wiersza (zob. 2:6-11). Jest to jeden z najpiękniejszych chrystologicznych fragmentów w całym Nowym Testamencie (zob. J 1:1-14; Kol 1:13-20; Hbr 1:2-3). Paweł posługuje się nim jako wzorem pokory Chrystusa do naśladowania przez każdego wierzącego (zob. 2:1-5), a nie w znaczeniu doktrynalnym.
- E. W tej składającej się ze 104 wersetów księdze imię lub tytuł Jezusa występuje 51 razy. To, kto zajmuje centralne miejsce w sercu, umyśle i teologii Pawła, jest oczywiste.

II. FILIPPI I MACEDONIA

A. Filippi – miasto

- 1. W 356 r. p.n.e. zostało zdobyte i rozbudowane przez Filipa II Macedońskiego – ojca Aleksandra Wielkiego. Pierwotnie była to tracka wieś o nazwie *Krenides* (źródła). Było to ważne miasto ze względu na znajdujące się w jego pobliżu rudy złota.
- 2. Po bitwie pod Pydną w 168 r. p.n.e. region ten stał się prowincją rzymską, a później jedną z czterech prowincji Macedonii.
- 3. W 42 r. p.n.e. Brutus i Kasjusz (republikanie) starli się z Antoniuszem i Oktawianem (imperialistami) pod Filippi. Spór dotyczył reformy rządu w Rzymie. Po tej bitwie Antoniusz osiedlił tam niektórych swoich zwycięskich weteranów.
- 4. W 31 r. p.n.e. po bitwie pod Akcjum, w której Oktawian pokonał Antoniusza, rzymscy popiecznicy Antoniusza zostali wygnani do Filippi.
- 5. W 31 r. p.n.e. Filippi stało się kolonią rzymską (zob. Dz 16:12). Mieszkańców miasta ogłoszono obywatelami rzymskimi. Posługiwano się łaciną i miasto stało się podobne do małego Rzymu. Było położone przy Via Egnatia – głównej rzymskiej drodze ze wschodu na zachód. Szczególne przywileje obywateli rzymskich, którymi cieszyli się Filipianie, obejmowały:
 - a. zwolnienie z podatku pogłównego i gruntowego
 - b. prawo do kupowania i sprzedawania posiadłości
 - c. ochrona i prawa wynikające z prawa rzymskiego
 - d. urzędnicy władz lokalnych (pretorzy i liktorzy)

B. Przybycie Ewangelii do Filippi

1. Podczas swojej drugiej podróży misyjnej Paweł chciał skierować się na północ, aby udać się do północno-środkowej Azji (dzisiejsza Turcja, biblijna Bitynia). Zobaczył jednak wizję człowieka (być może Łukasza) z Macedonii (północna Grecja), proszącego go, żeby przyszedł i im pomógł (Dz 16:6-10). Za pośrednictwem tej wizji Duch skierował Pawła do Europy.
2. Pawłowi towarzyszyli pomocnicy:
 - a. Sylas (Sylwan)
 - (1) Sylas był jednym z przywódców w Kościele jerozolimskim i prorokiem, który zastąpił Barnabę w roli misyjnego współpracownika Pawła (zob. Dz 15:15.22.32.36-41);
 - (2) Razem z Pawłem został wtrącony do więzienia w Filippi (Dz: 16:16-26);
 - (3) Paweł zawsze nazywał go Sylwanem (zob. 2 Kor 1:19; 1 Tes 1:1; 2 Tes 1:1);
 - (4) Możliwe, że później Sylas, podobnie jak Jan Marek, został towarzyszem Piotra (zob. 1 P 5:12).
 - b. Tymoteusz
 - (1) Nawrócił się podczas pierwszej podróży misyjnej Pawła (zob. Dz 16:1-2; 2 Tm 1:5; 3:15);
 - (2) Jego babcia i matka były Żydówkami, a jego ojciec – Grekiem (zob. Dz 16:1; 2 Tm 1:5);
 - (3) Ponieważ miał dobrą opinię wśród braci (zob. Dz 16:2) i Paweł dostrzegł u niego obdarowanie do służby (zob. 1 Tm 4:14; 2 Tm 1:6), wybrał go jako pomocnika zamiast Jana Marka (zob. Dz 13:13);
 - (4) Paweł obrzezał Tymoteusza, żeby został przyjęty przez Żydów (zob. Dz 16:3);
 - (5) Tymoteusz stał się zaufanym przedstawicielem apostoła Pawła (zob. Flp 2:19-22; 1 Kor 4:17; 3:2.6; 2 Kor 1:1.19).
 - c. Łukasz
 - (1) Anonimowy, ale prawdopodobny autor Ewangelii Łukasza i Dziejów Apostolskich;
 - (2) Najwyraźniej Łukasz był poganinem i lekarzem (zob. Kol 4:14). Niektórzy uważają, że określenie tłumaczone jako „lekarz” oznaczało kogoś dobrze wykształconego. Z pewnością prawdą jest, że posiadał obszerną wiedzę z kilku technicznych dziedzin poza medycyną – np. znał się na żeglarstwie. Jezus posługiwał się jednak tym samym określeniem mając na myśli „lekarza” (zob. Mt 9:12; Mk 2:17; 5:26; Łk 4:23; 5:31);
 - (3) Towarzysz podróży Pawła (zob. Dz 16:10-17; 20:5-15; 21:1-18; 27:1-28:16; Kol 4:14; 2 Tm 4:11; Flm 1:24);
 - (4) Co ciekawe, fragmenty Dziejów Apostolskich pisane w pierwszej osobie liczby mnogiej („my”) zaczynają się i kończą w Filippi. W książce *Paul, Apostle of the Heart Set Free [Paweł, apostoł wyzwolonego serca]* (s. 219), F. F. Bruce sugeruje, że Łukasz pozostał w Filippi, żeby pomóc nowo nawróconym i zebrać kolektę od pogan na rzecz Kościoła w Jerozolimie.
 - (5) Być może Łukasz był osobistym lekarzem Pawła. Paweł zmagał się z różnymi fizycznymi dolegliwościami po swoim nawróceniu (zob. Dz 9:3.9), w trakcie służby (zob. 2 Kor 4:7-12; 6:4-10; 11:23-29) i w związku ze swoją szczególną słabością (zob. 2 Kor 12:1-10).
3. Paweł powrócił do Filippi w trakcie swojej trzeciej podróży misyjnej (zob. Dz 20:1-3.6).

Wcześniej posyłał tam Sylasa i Tymoteusza (zob. Dz 19:19-24; Flp 2:19-24).

- C. Filippi jako kolonia rzymska (zob. Dz 16:12)
1. Paweł posługuje się słownictwem związanym ze statusem tego miasta jako kolonii rzymskiej:
 - a. „pretorium”, 1:13
 - b. „obywatelstwo”, 3:20 (Dz 16:22-34, 35-40)
 - c. „dom Cezara”, 4:22
 2. Miasto zamieszkane było przez rzymskich żołnierzy w stanie spoczynku lub na wygnaniu. Pod wieloma względami funkcjonowało jak „mały Rzym”. Rzymskie trendy były widoczne na ulicach Filippi (zob. Dz 26:21).
 3. Zarówno Paweł (Dz 22:25; 26:32), jak i Syłas (Dz 16:37) byli obywatelami rzymskimi, co dawało im pewne prawa i status społeczny.
- D. Macedonia – prowincja
1. W Macedonii kobiety cieszyły się większą swobodą społeczną i możliwościami gospodarczymi niż w całym imperium rzymskim.
 2. Przykładem tego jest:
 - a. obecność wielu kobiet na modlitwie nad rzeką za miastem (zob. Dz 16:13)
 - b. biznesmenka Lidia (zob. Dz 16:14)
 - c. kobiety – współpracowniczki w głoszeniu Ewangelii (zob. 4:2-3)
 - d. liderki z Tesaloniki (także w Macedonii, zob. Dz 17:4)

III. AUTOR

- A. Ten osobisty list zawsze przypisywany był Pawłowi. Zaimki pierwszej osoby (takie jak „ja” i „mój”) występują w nim 51 razy.
- B. Cytują lub nawiązują do niego wczesnochrześcijańscy autorzy (wyczerpującą listę cytatów znaleźć można w książce H. C. G. Moule’a *Studies in Philipians [Studium Listu do Filipian]* (s. 20-21) wydanej przez Kregel):
1. Klemens Rzymski w *1 Liście Klemensa*, napisanym do Kościoła w Koryncie około roku 95 n.e.;
 2. Ignacy Antiocheński w *Listach Ignacego*, ok. 110 r. n.e.;
 3. Polikarp, towarzysz apostoła Jana, w *Liście do Filipian*, ok. 110 r. n.e.;
 4. *Prolog marcjoński do Listu Pawła do Filipian* (autorstwa zwolennika heretyka Marcjona), ok. 170 r. n.e.;
 5. Ireneusz z Lyonu, ok. 180 r. n.e.;
 6. Klemens z Aleksandrii, ok. 190 r. n.e.;
 7. Tertulian z Kartaginy, ok. 210 r. n.e.
- C. Chociaż w wersecie 1:1 wraz z Pawłem wymieniony jest Tymoteusz, był on jego współpracownikiem, a nie współautorem listu (choć mógł od czasu do czasu służyć Pawłowi jako skryba).

IV. DATA

- A. Data napisania listu zależna jest od tego, w którym więzieniu przebywał Paweł (zob. 2 Kor 11:23):
1. Filippi, Dz 16:23-40;
 2. Efez, 1 Kor 15:32; 2 Kor 1:8;

3. Jerozolima/Cezarea, Dz 21:32-23:30;
 4. Rzym, Dz 28:30 (wspomina o tym także *Prolog marcjoński do Listu do Filipian*).
- B. Większość uczonych jest zdania, że do kontekstu życia Pawła i Dziejów Apostolskich najlepiej pasuje więzienie w Rzymie. Jeśli istotnie tak było, najbardziej prawdopodobny wydaje się początek lat 60. I w. n.e.
- C. Księga ta znana jest jako jeden z „listów więziennych” Pawła (Listy do Kolosan, Efezjan, Filemona i Filipian). Na podstawie wewnętrznych przesłanek wydaje się, że Listy do Kolosan, Efezjan i Filemona powstały na początku pobytu Pawła w rzymskim więzieniu i zostały zabrane do Azji Mniejszej przez Tychika (Kol 4:7; Ef 6:21). List do Filipian napisany został w innym tonie. Paweł wydaje się pewny, że zostanie uwolniony z więzienia (1:17-26) i ich odwiedzi (2:24).
- Struktura ta przewiduje także czas na (1) dotarcie wpływu Pawła do cesarskich żołnierzy (zob. 1:13; Dz 28:16) i sług (zob. 4:22) oraz (2) kilka podróży posłańców z Kościoła w Filipi do Pawła i z powrotem.

V. ZAMYŚL(Y) LISTU

- A. Przekazanie dziękczynienia Pawła za ten kochający Kościół, który kilkakrotnie udzielił mu wsparcia finansowego, a nawet wysłał swojego pomocnika – Epafrodyta (zob. 1:3-11; 2:19-30; 4:10-20). List ten mógł także zostać napisany dla wyjaśnienia wcześniejszego powrotu Epafrodyta do domu, podczas gdy Paweł nadal pozostawał w więzieniu.
- B. Przekazanie Filipianom zachęty w związku z okolicznościami, w których Paweł się znajdował. Ewangelia rozprzestrzeniła się także w więzieniu! Paweł był zniewolony, ale Ewangelia – nie.
- C. Przekazanie Filipianom zachęty wśród fałszywego nauczania podobnego do przesłania judaizujących w Galatach. Heretycy ci domagali się, żeby nowo nawrócone osoby najpierw przechodziły na judaizm, a dopiero później na chrześcijaństwo (zob. Dz 15).
- Jednak, ponieważ zawarta w wersecie 3:19 lista grzechów lepiej pasuje do greckich fałszywych nauczycieli (gnostyków), niż do żydowskich, tożsamość heretyków jest niepewna. Możliwe, że niektórzy wierzący powrócili do swojego wcześniejszego, pogańskiego stylu życia.
- D. Przekazanie Filipianom zachęty do radości nawet wśród wewnętrznych i zewnętrznych prześladowań. Radość Pawła nie była zależna od okoliczności – opierała się na jego wierze w Chrystusa.
- Ta radość wśród problemów nie zasadza się na stoickiej rezygnacji, tylko chrześcijańskim światopoglądzie i jest ciągłym zmaganiem. Paweł opisuje charakterystyczne dla chrześcijańskiego życia napięcie posługując się metaforami zaczerpniętymi z różnych dziedzin życia:
1. sportowe (zob. 3:12.14; 4:3);
 2. wojskowe (zob. 1:7.12.15.16.17.22.28.30);
 3. handlowe (zob. 3:7.8; 4:15.17.18).

VI. ZARYS KONTEKSTU

- A. Sporządzenie zarysu Listu do Filipian jest trudne, ponieważ jest on bardzo osobisty i nieformalny. Paweł pisał do przyjaciół i zaufanych współpracowników w Chrystusie. Jego serce wyrwało się do nich, zanim umysł był w stanie uporządkować myśli. W cudownie przejrzysty sposób księga ta ukazuje serce wielkiego apostoła pogan. Paweł czuł „radość” w Chrystusie we wszelkich

okolicznościach i w służbie Ewangelii!

B. Jednostki literackie

1. Charakterystyczny pauliński wstęp, 1:1-2
 - a. Pozdrowienie
 - (1) od Pawła (i Tymoteusza)
 - (2) do świętych w Filipi (wraz z biskupami i diakonami), 1:1
 - (3) stylizowana modlitwa Pawła, 1:2
 - b. Modlitwa, 1:3-11
 - (1) współpracownicy w Ewangelii od początku, 1:5
 - (2) wspierali służbę Pawła, 1:7
 - (3) Prośba Pawła o:
 - (a) obfitą miłość, 1:9
 - (b) obfite poznanie, 1:9
 - (c) obfite wycucie, 1:9
 - (d) obfitą świętość, 1:10
2. Troska Pawła o Filipian i ich troska o Pawła w więzieniu, 1:12-26
 - a. Bóg posłużył się jego pobytom w więzieniu, aby:
 - (1) dotrzeć z Ewangelią do gwardii cesarskiej, 1:13
 - (2) dotrzeć z Ewangelią do innych domowników cesarza, 1:13; 4:22
 - (3) dodać śmiałości innym głosicielom Ewangelii, 1:14-18
 - b. Pewność Pawła, że zostanie zwolniony ze względu na:
 - (1) ich modlitwy, 1:19
 - (2) Ducha Świętego, 1:19
 - c. Pewność siebie Pawła niezależnie od uwolnienia czy śmierci, 1:20-26
3. Zachęta Pawła, 1:27-2:18
 - a. wezwanie do jedności w Chrystusie wśród prześladowań, 1:27-30
 - b. ofiarne życie na wzór Chrystusa, 2:1-4
 - c. Chrystus jako nasz wzór, 2:5-11
 - d. życie w pokoju i jedności w świetle przykładu Chrystusa, 2:12-18
4. Plany Pawła związane z Filipi, 2:19-30
 - a. wysłanie Tymoteusza, 2:19-24
 - b. odesłanie Epafrodyta, 2:25-30
5. Sprzeciw wobec fałszywych nauczycieli, 1:27; 4:1
 - a. psy, fałszywi zwolennicy obrzezania, judaizujący (Dz 15: Ga), 3:1-4
 - b. żydowskie dziedzictwo Pawła:
 - (1) wobec fałszywych nauczycieli, 3:5-6
 - (2) wobec Chrystusa, 3:7-16
 - c. smutek Pawła z ich powodu, 3:17-21
6. Paweł powtarza swoje wezwania:
 - a. jedność, 4:1-3
 - b. podobieństwo do Chrystusa, 4:4-9
7. Paweł ponownie wyraża wdzięczność za pomoc Filipian
 - a. ich ostatni dar, 4:10-14
 - b. ich poprzedni dar, 4:15-20 (1:5)
8. Typowe dla Pawła zakończenie, 4:21-23

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „W moich kajdanach”, 1:7.13
2. „Ożywiony miłością”, 1:8
3. „Dzień Chrystusa”, 1:10
4. „Plon sprawiedliwości”, 1:11
5. Pretorium, 1:13
6. „Dla Niego cierpieć”, 1:29
7. „Ogołocił samego siebie”, 2:7
8. „Stawszy się podobnym do ludzi”, 2:7
9. Wyznać, 2:11
10. „Nie na próżno biegłem i nie na próżno się trudziłem”, 2:16
11. „Krew moja ma być wylana przy ofiarniczej posłudze”, 2:17
12. „Strzeżcie się psów”, 3:2
13. „Hebrajczyk z Hebrajczyków”, 3:5
14. „Wrogowie krzyża Chrystusowego”, 3:18
15. „Nasza bowiem ojczyzna jest w niebie”, 3:20
16. „Których imiona są w księdze życia”, 4:3

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Biskupi, 1:1 (PL: przełożeni)
2. Diakoni, 1:1 (PL: opiekunowie)
3. Tymoteusz, 2:19
4. Epafrodyt, 2:25
5. „Okaleczeni”, 3:2 (inne tłumaczenia: „fanatycy obrzezania”, „przesada w obrzezywaniu”)
6. Syntycha, 4:2

IX. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Filipi, 1:1
2. Macedonia, 4:15
3. Tesalonika, 4:16

X. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Jaką doktrynę podkreśla werset 1:6?
2. Wyjaśnij, co Paweł miał na myśli w wersecie 1:16.
3. Na co wskazuje sformułowanie „Duch Jezusa Chrystusa”? (1:19)
4. Wyjaśnij werset 1:21 własnymi słowami.
5. Jak werset 2:6 ma się do przedwieczności i boskości Jezusa?
6. Dlaczego Jezus umarł na krzyżu? (2:8)
7. Do kogo odnosi się sformułowanie „istoty niebieskie i ziemskie i podziemne”? (2:10)
8. Co to znaczy „zabiegać o własne zbawienie z bojaźnią i drżeniem”? (2:12)
9. Wymień kwalifikacje Pawła jako Żyda opisane w 3:4-6.
10. Co oznacza werset 3:9?
11. Flp 4:5 oznajmia, że „Pan jest blisko”. Jeśli tak jest, to dlaczego jeszcze nie powrócił?

WPROWADZENIE DO LISTU DO KOLOSAN

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Dzięki Bogu za heretyków w Kolosach; to z ich powodu Paweł napisał ten wymowny list. Warto pamiętać o tym, że aby zrozumieć tę księgę, musimy odnieść ją do jej tła historycznego. Listy Pawła nazywane są „dokumentami okolicznościowymi”, ponieważ odnosi się w nich do lokalnych problemów, stosując do nich uniwersalne prawdy ewangelii. Herezja w Kolosach była rzadko spotykaną mieszanką filozofii greckiej (gnostycyzmu) i judaizmu.
- B. Zasadniczym tematem tej księgi jest uniwersalne panowanie Jezusa (zob. 1:15-17). Jej chrystologia jest niezrównana! List do Kolosan stanowi podstawowy zarys Listu do Efezjan. Paweł wiedział, że ta herezja będzie się rozprzestrzeniać w Azji Mniejszej. List do Kolosan sprzeciwia się fałszywemu nauczaniu, podczas gdy List do Efezjan rozwija jego główne wątki, aby przygotować inne Kościoły na jej nadejście. List do Kolosan kładzie nacisk na chrystologię, a List do Efezjan podkreśla jedność wszystkiego w Chrystusie, który jest Panem wszechzrzeszy.
- C. Paweł bardzo zdecydowanie sprzeciwia się legalizmowi, zarówno żydowskiemu, jak i greckiemu (2:6-23).

II. MIASTO

- A. Pierwotnie miasto Kolosy było częścią królestwa Pergamonu we Frygii. W 133 r. p.n.e. zostało przekazane rzymskiemu senatowi.
- B. W czasach poprzedzających działalność Pawła Kolosy były dużym ośrodkiem handlowym (zob. Herodot, *Dzieje* VII:30 i Ksenofont, *Anabaza* 1:2:6).
 - 1. Dolina, w której leżały Kolosy, była wiodącym producentem wełny, w szczególności czarnej, a także barwionej, oraz purpury i szkarłatu, dla całego starożytnego świata śródziemnomorskiego. Wulkaniczna gleba zapewniała świetne pastwiska, a zawierająca kredę woda przydawała się w procesie farbowania (Strabon, 13:4:14).
 - 2. Aktywność wulkaniczna (Strabon, 12:8:6) wielokrotnie niszczyła miasto w ciągu jego historii; ostatni raz miało to miejsce w roku 60 (Tacyt) lub 64 n.e. (Euzebiusz z Cezarei).
- C. Kolosy położone były nad rzeką Likos, która jest dopływem rzeki Meander, przepływającej obok Efezu, znajdującego ok. 160 km w dół jej biegu. W tej samej dolinie leżały także Hierapolis (w odległości 10 km) i Laodycea (w odległości 16 km) (zob. 1:2; 2:1; 4:13.15-16).
- D. Po zbudowaniu przez Rzymian Via Egnatia – głównej drogi ze wschodu na zachód, omijającej Kolosy, miasto prawie zupełnie się wyludniło (Strabon). Podobnie stało się z Petrą w regionie Palestyny zwanym Transjordanią.
- E. Miasto zamieszkiwali głównie poganie (Frygijczycy i osadnicy greccy), miało też jednak sporą populację żydowską. Józef Flawiusz podaje, że Antioch III Wielki (223-187 r. p.n.e.) przeniósł 2 tysiące Żydów z Babilonu do Kolosów. Źródła historyczne wskazują na to, że w roku 76 n.e. okręg, którego stolicą były Kolosy, zamieszkiwało 11 tysięcy żydowskich mężczyzn.

III. AUTOR

- A. Jest dwóch nadawców: Paweł i Tymoteusz (zob. Kol 1:1). Głównym autorem jest jednak Paweł; Tymoteusz przesłał pozdrowienia jako współpracownik Pawła i być może jego skryba (*amanuensus*).
- B. Starożytna literatura jednogłośnie potwierdza, że autorem tego listu był Paweł:
1. Marcjon (który przybył do Rzymu około roku 140 n.e.), herezyk występujący przeciwko Staremu Testamentowi, włączył go do swojego zbioru paulińskiego.
 2. *Kanon Muratoriego* (lista kanonicznych ksiąg powstała w Rzymie około roku 200 n.e.) wymienia go wśród listów Pawła.
 3. Cytuje z niego wielu ojców wczesnego Kościoła, określając Pawła jako autora:
 - a. Ireneusz z Lyonu (pisał w latach 177-190 n.e.)
 - b. Klemens Aleksandryjski (żył w latach 160-216 n.e.)

IV. LITERACKIE POWIĄZANIA POMIĘDZY LISTEM DO KOLOSAN A LISTEM DO EFEZJAN

- A. Historyczne powiązania pomiędzy tymi dwoma listami więziennymi są następujące:
1. Epafras (Kol 1:7; 4:12; Flm 1:23) nawrócił się, kiedy Paweł głosił Ewangelię w Efezie (Dz 19)
 - a. Zaniósł swoją nowo odnalezioną wiarę w swoje ojczyste strony – do doliny rzeki Likos.
 - b. Założył trzy Kościoły – w Hierapolis, Laodycei (zob. 4:13) i Kolosach.
 - c. Epafras poprosił Pawła o radę w kwestii łączenia świątopoglądów przez herezyków. Paweł znajdował się w więzieniu (zob. 4:3.18) w Rzymie (wczesne lata 60. I w. n.e.).
 2. Fałszywi nauczyciele głosili grecką metafizykę
 - a. współwieczny duch i materia
 - b. dobry duch (Bóg)
 - c. zła materia (stworzenie)
 - d. szereg *eonów* (anielskich poziomów) pomiędzy dobrym najwyższym Bogiem a mniejszym bóstwem, które uformowało materię
 - e. zbawienie oparte na znajomości sekretnych haseł pomagających ludziom przechodzić przez poszczególne poziomy (*eony*) do dobrego najwyższego Boga
- B. Literackie powiązania pomiędzy tymi dwoma listami Pawła
1. Paweł usłyszał o herezji w tych Kościołach, w których sam nigdy osobiście nie był (zob. 1:7-8).
 2. Napisał wymowny list, w którym w krótkich, emocjonalnych zdaniach sprzeciwiał się fałszywym nauczycielom. Jego głównym tematem było uniwersalne panowanie Jezusa. Księga ta znana jest jako List Pawła do Kolosan.
 3. Wydaje się, że niedługo po napisaniu Listu do Kolosan, Paweł, który miał w więzieniu dużo czasu, rozwinął poruszone w nim tematy w księdze znanej jako List do Efezjan. Wiedział, że próby połączenia myśli greckiej i ewangelii w celu uczynienia chrześcijaństwa „odpowiednim” dla kultury greckiej przedostaną się do wszystkich nowych Kościołów w Azji Mniejszej. List do Efezjan charakteryzuje się długimi zdaniami i rozwiniętymi koncepcjami teologicznymi (1:3-14.15-23; 2:1-10.14-18.19-22; 3:1-12.14-19; 4:11-16; 6:13-20). Wychodząc od Listu do Kolosan Paweł wyciąga z niego teologiczne wnioski. Głównym tematem Listu do Efezjan jest jedność wszystkiego w Chrystusie – co kontrastowało z rodzącymi się gnostyckimi koncepcjami *eonów* (anielskich poziomów).

C. Podobna struktura literacka i teologiczna

1. Podobieństwa w zasadniczej strukturze

- a. bardzo podobne wstępy
- b. sekcje doktrynalne dotyczące przede wszystkim Chrystusa
- c. sekcje praktyczne wzywające do chrześcijańskiego stylu życia posługujące się tymi samymi kategoriami, określeniami i zwrotami
- d. ich zakończenia są prawie identyczne – w grece zawierają 29 kolejnych identycznych słów, przy czym List do Kolosan zawiera dwa dodatkowe słowa („współpracownik w Panu”). Por. Ef 6:21-22 i Kol 4:7-9.

2. Podobieństwo słów i krótkich sformułowań

Ef 1:1c i Kol 1:2a	„wierni”
Ef 1:4 i Kol 1:22	„święci i nieskalani”
Ef 1:7 i Kol 1:14	„odkupienie (...) odpuszczenie”
Ef 1:10 i Kol 1:20	„wszystko (...) to, co w niebiosach, i to, co na ziemi”
Ef 1:15 i Kol 1:3-4	„usłyszawszy o (...) miłości względem wszystkich świętych”
Ef 1:18 i Kol 1:27	„bogactwo chwały”
Ef 2:1 i Kol 1:13	„byliście umarłymi”
Ef 2:16 i Kol 1:20	„pojednać (...) krzyż”
Ef 3:2 i Kol 1:25	„włodarstwo”
Ef 3:3 i Kol 1:26.27	„tajemnica”
Ef 4:3 i Kol 3:14	„jedność”
Ef 4:15 i Kol 2:19	„rosnąć” i „Głowa”
Ef 4:24 i Kol 3:10.12.14	„przyoblec”
Ef 4:31 i Kol 3:8	„gniew”, „uniesienie”, „znieważanie”, „złość”
Ef 5:3 i Kol 3:5	„nierząd”, „nieczystość”, „chciwość”
Ef 5:5 i Kol 3:5	„bałwochwalstwo”
Ef 5:6 i Kol 3:6	„gniew Boży”
Ef 5:16 i Kol 4:5	„Wyzyskujcie chwilę sposobną”

3. Identyczne sformułowania i zdania

Ef 1:1a i Kol 1:1a
Ef 1:1b i Kol 1:2a
Ef 1:2a i Kol 1:2b
Ef 1:13 i Kol 1:5
Ef 2:1 i Kol 2:13
Ef 2:5b i Kol 2:13c
Ef 4:1b i Kol 1:10a
Ef 6:21-22 i Kol 4:7-8 (29 kolejnych identycznych słów poza <i>kai syndoulos</i> w Liście do Kolosan)

4. Podobieństwo sformułowań i zdań

Ef 1:21 i Kol 1:16
Ef 2:1 i Kol 1:13
Ef 2:16 i Kol 1:20
Ef 3:7a i Kol 1:23d.25a
Ef 3:8 i Kol 1:27
Ef 4:2 i Kol 3:12
Ef 4:29 i Kol 3:8; 4:6
Ef 4:32b i Kol 3:13b
Ef 5:15 i Kol 4:5
Ef 5:19-20 i Kol 3:16

5. Teologicznie równoznaczne koncepcje:
- | | |
|-----------------------|---|
| Ef 1:3 i Kol 1:3 | Modlitwa dziękczynna |
| Ef 2:1.12 i Kol 1:21 | Oddzielenie od Boga |
| Ef 2:15 i Kol 2:14 | Wrogość Prawa |
| Ef 4:1 i Kol 1:10 | Godne postępowanie |
| Ef 4:15 i Kol 2:19 | Wzrost Ciała Chrystusa ku Głowie |
| Ef 4:19 i Kol 3:5 | Nieczystość seksualna |
| Ef 4:22,31 i Kol 3:8 | Porzucenie grzechów |
| Ef 4:32 i Kol 3:12-13 | Wzajemna dobroć chrześcijan |
| Ef 5:4 i Kol 3:8 | Mowa chrześcijan |
| Ef 5:18 i Kol 3:16 | Napełnienie Duchem = słowem Chrystusa |
| Ef 5:20 i Kol 3:17 | Dziękowanie Bogu za wszystko |
| Ef 5:22 i Kol 3:18 | Poddanie żon mężom |
| Ef 5:25 i Kol 3:19 | Miłość mężów do żon |
| Ef 6:1 i Kol 3:20 | Posłuszeństwo dzieci rodzicom |
| Ef 6:4 i Kol 3:21 | Ojcowie, nie pobudzajcie dzieci do gniewu |
| Ef 6:5 i Kol 3:22 | Posłuszeństwo niewolników panom |
| Ef 6:9 i Kol 4:1 | Panowie i niewolnicy |
| Ef 6:18 i Kol 4:2-4 | Prośba Pawła o modlitwę |
6. Terminy użyte zarówno w Liście do Kolosan, jak i Liście do Efezjan, nie występujące w pozostałych pismach Pawła
- „pełnia”

Ef 1:23	„Pełnią Tego, który napełnia wszystko wszelkimi sposobami”
Ef 3:19	„abyście zostali napełnieni całą Pełnią Bożą”
Ef 4:13	„do miary wielkości według Pełni Chrystusa”
Kol 1:19	„aby w Nim zamieszkała cała Pełnia”
Kol 2:9	„W Nim bowiem mieszka cała Pełnia”
 - Chrystus jako „głowa” Kościoła
Ef 4:15, 5:23 i Kol 1:18; 2:19
 - „obcy”
Ef 2:12; 4:18 i Kol 1:21
 - „wyzyskiwać sposobną chwilę”
Ef 5:16 i Kol 4:5
 - „wkorzenie”
Ef 3:17 i Kol 2:7
 - „słowo prawdy, Dobra Nowina”
Ef 1:13 i Kol 1:5
 - „znosząc”
Ef 4:2 i Kol 3:13
 - nietypowy dobór słów i terminologia („utrzymywane w łączności”, „zaopatrywane”)
Ef 4:16 and Kol 2:19

D. Podsumowanie

- Ponad jedna trzecia zawartych w Liście do Kolosan słów występuje także w Liście do Efezjan. Szacuje się, że 75 ze 155 wersetów Listu do Efezjan ma swój odpowiednik w Liście do Kolosan. Obie te księgi zawierają informację, że zostały napisane przez Pawła w więzieniu.

2. Oba listy zostały doręczone przez przyjaciela Pawła – Tychika.
3. Oba zostały wysłane do tego samego obszaru (Azji Mniejszej).
4. Oba omawiają ten sam chrystologiczny temat.
5. Oba kładą nacisk na Chrystusa jako głowę Kościoła.
6. Oba zachęcają do godnego chrześcijańskiego życia.

E. Główne różnice

1. W Liście do Kolosan Kościół zawsze opisywany jest jako lokalny, a w Liście do Efezjan – uniwersalny. Być może jest tak z powodu okólnej natury Listu do Efezjan.
2. List do Efezjan nie wspomina bezpośrednio o herezjach, podczas gdy List do Kolosan poświęca im wiele uwagi. W obu listach występują jednak określenia charakterystyczne dla gnostyków („mądrość”, „wiedza”, „pełnia”, „tajemnica”, „zwierchności i władze”, „włodarstwo”).
3. W Liście do Kolosan drugie przyście Chrystusa jest bliskie, a w Liście do Efezjan – odroczone w czasie. Kościół był i jest powołany do służby wśród upadłego świata (2:7; 3:21; 4:13).
4. Kilka charakterystycznych paulińskich terminów zastosowanych jest w różnych znaczeniach, np. określenie „tajemnica”. W Liście do Kolosan tajemnicą jest Chrystus (Kol 1:26-27; 2:2; 4:3), a w Liście do Efezjan (1:9; 5:32) jest to plan zjednoczenia pogan i Żydów, wcześniej ukryty, a teraz objawiony.
5. List do Efezjan zawiera liczne nawiązania do Starego Testamentu (1:22 – Ps 8; 2:17 – Iz 57:19; 2:20 – Ps 118:22; 4:8 – Ps. 68:19; 4:26 – Ps. 4:5; 5:14 – Iz 26:19, 51:17, 52:1, 60:1; 5:31 – Rdz 2:24; 6:2-3 – Wj 20:12; 6:14 – Iz 11:5, 59:17; 6:15 – Iz 52:7), a List do Kolosan tylko jedno lub dwa (2:3 – Iz 11:2 i 2:22 – Iz 29:13).

F. Choć listy te są bardzo podobne pod względem słownictwa, szyku zdań, a często także zarysu, wyrażają także odmienne prawdy.

1. Trynitarne błogosławieństwo łaski – Ef 1:3-14
2. Fragment o łasce – Ef 2:1-10
3. Połączenie Żydów i pogan w jedno nowe ciało – Ef 2:11-3:13
4. Jedność i obdarowanie ciała Chrystusa – Ef 4:1-16
5. „Chrystus i Kościół” jako wzorzec dla „męża i żony”
6. Fragment o walce duchowej – 6:10-18
7. Fragment chrystologiczny – Kol 1:13-18
8. Ludzkie zasady i rytuały religijne – Kol 2:16-23
9. Temat uniwersalnego znaczenia Chrystusa w Liście do Kolosan vs. temat jedności wszystkiego w Chrystusie w Liście do Efezjan

G. Podsumowując, wydaje się, że A. T. Robertson i F. F. Bruce mają rację twierdząc, że Paweł napisał obie księgi w niewielkim odstępie czasowym, rozwijając poruszone w Liście do Kolosan myśli do formy koronnego przedstawienia prawdy w Liście do Efezjan.

V. DATA

- A. Data napisania Listu do Kolosan wiąże się z jednym z pobytów Pawła w więzieniu – w Efezie, Filipi, Cezarei lub Rzymie. Więzienie w Rzymie najlepiej pasuje do faktów przedstawionych w Dziejach Apostolskich.
- B. Jeśli założymy, że list ten powstał podczas pobytu Pawła w więzieniu w Rzymie, pozostaje pytanie,

czy było to pierwsze, czy drugie uwięzienie. Dzieje Apostolskie podają, że Paweł znalazł się w rzymskim więzieniu na początku lat 60. I w. n.e. Później został uwolniony i napisał listy pasterskie (1 i 2 List do Tymoteusza oraz List do Tytusa). Następnie aresztowano go ponownie i zabito przed 9 czerwca 68 r. n.e. (dniem samobójstwa Nerona), najprawdopodobniej w roku 67 n.e.

- C. Najbardziej prawdopodobną datą napisania Listu do Kolosan (oraz Efezjan i Filemona) w świetle posiadanych przez nas informacji wydaje się pierwszy pobyt Pawła w więzieniu na początku lat 60. I w. n.e. (List do Filipian był ostatnim z listów więziennych, napisany najprawdopodobniej w środku lat 60. I w.).
- D. Najprawdopodobniej to Tychik z Onezymem zanieśli Listy do Kolosan, Efezjan i Filemona do Azji Mniejszej. Potem (być może nawet kilka lat później) Epafrodyt, po wyzdrowieniu z choroby, zabrał List do Filipian do swojego Kościoła.
- E. Możliwa chronologia pism Pawła na podstawie F. F. Bruce'a i Murraya Harrisa z pewnymi zmianami.

	<u>Księga</u>	<u>Data</u>	<u>Miejsce napisania</u>	<u>Związek z Dziejami Apostolskimi</u>
1.	List do Galacjan	48 (teoria południowa)	Antiochia Syryjska	14:28; 15:2
2.	1 List do Tesaloniczan	50	Korynt	18:5
3.	2 List do Tesaloniczan	50	Korynt	
4.	1 List do Koryntian	55	Efez	19:20
5.	2 List do Koryntian	56	Macedonia	20:2
6.	List do Rzymian	57	Korynt	20:3
7.-10.	Listy więzienne			
	List do Kolosan	wczesne lata 60. (więzienie)		
	List do Efezjan	wczesne lata 60. (więzienie)	Rzym	
	List do Filemona	wczesne lata 60. (więzienie)		
	List do Filipian	koniec 61–62 (więzienie)		28:30-31
11.-13.	Czwarta podróż misyjna			
	1 List do Tymoteusza	63 (lub później, ale przed 68)	Macedonia	
	List do Tytusa	63	Efez (?)	
	2 List do Tymoteusza	64	Rzym	

VI. ADRESACI I OKOLICZNOŚCI NAPISANIA

- A. Kościół ten został najwyraźniej założony przez Epafrasa (zob. 1:7.8; 2:1; 4:12-13), który najprawdopodobniej został nawrócony przez Pawła w Efezie (zob. Kol 1:7-8 i por. 2:1). Składał się głównie z pogan (zob. 1:21; 3:7). Epafras przybył do Pawła do więzienia, aby opowiedzieć mu o problemie fałszywych nauczycieli głoszących mieszankę chrześcijaństwa i filozofii greckiej zwaną gnostycyzmem (2:8) i będących zwolennikami żydowskiego legalizmu (zob. żydowskie elementy,

2:11.16.17: 3:11; kult aniołów, 1:16; 2:15.18 i asceza, 2:20-23). Kolosy zamieszkiwała bardzo duża społeczność żydowska, która w znacznym stopniu uległa hellenizacji. Istota problemu skupiała się na osobie i dziele Chrystusa. Gnostycy zaprzeczali temu, żeby Jezus był w pełni człowiekiem, ale w zupełności zgadzali się, że był w pełni bogiem ze względu na wyznawany przez nich wieczny dualizm pomiędzy materią a duchem. Potwierdzali Jego boskość, ale zaprzeczali Jego człowieczeństwu. Odrzucali także Jego wyższość, jeśli chodzi o pośrednictwo. Wierzyli w wiele anielskich poziomów (*eonów*) pomiędzy dobrym najwyższym bogiem a ludzkością; Jezus, choć najwyższy, był dla nich tylko jednym z bogów. Cechował ich także ekskluzywizm intelektualny (zob. 3:11.14.16.17) i nacisk na szczególną, wyjątkową, tajemną wiedzę (zob. 2:15.18.19) jako na drogę do Boga zamiast odkupieńczej zastępczej ofiary Jezusa i reakcji wiary oraz pokuty ludzkości w odpowiedzi na Jego niezasłużony dar przebaczenia.

- B. Z powodu tej teologicznej, filozoficznej atmosfery List do Kolosan podkreśla:
1. Wyjątkowość osoby Chrystusa i dokonanego przez Niego dzieła zbawienia.
 2. Kosmologiczne posiadanie, panowanie i znaczenie Jezusa z Nazaretu – Jego narodzin, nauki, życia, śmierci, zmartwychwstania i wniebowstąpienia! On jest Panem wszystkiego i wszystkich!

VII. ZAMYŚL

Zamiarem Pawła było zdyskredytowanie herezji w Kolosach. Aby osiągnąć ten cel, wywyższa Chrystusa jako obraz samego Boga (1:15), Stwórcę (1:16), przedwiecznego i podtrzymującego wszystko (1:17), głowę Kościoła (1:18), pierwszego wśród zmartwychwstałych (1:18), pełnię boskości w ciele (1:19, 2:9) i sprawcę pojednania (1:20-22). Oznacza to, że Chrystus był w zupełności wystarczający. Wierzący otrzymali pełnię w Chrystusie (2:10). Teologicznie herezja z Kolosów w ogóle nie była w stanie zapewnić duchowego zbawienia. Była pustą i zwodniczą filozofią (2:8), całkowicie niezdolną do opanowania starej, grzesznej natury (2:23).

Powracającym tematem w Liście do Kolosan jest zupełna wystarczalność Chrystusa w zestawieniu z pustką czysto ludzkiej filozofii. Tę wystarczalność wyraża uniwersalne panowanie Jezusa. Jest On właścicielem, stwórcą i suwerennym Panem wszystkich rzeczy – widzialnych i niewidzialnych (zob. 1:15-18).

VIII. ZARYS

- A. Tradycyjny pauliński wstęp
1. Określenie nadawcy, 1:1
 2. Określenie adresatów, 1:2a
 3. Pozdrowienia, 1:2b
- B. Zwierzchnictwo Chrystusa (tematy 1-10 na podstawie zarysu akapitów w angielskiej Biblii NKJV)
1. Wiara w Chrystusa, 1:3-8
 2. Wyższość Chrystusa, 1:9-18
 3. Pojednanie w Chrystusie, 1:19-23
 4. Ofiarna służba dla Chrystusa, 1:24-29
 5. Nie filozofia, a Chrystus, 2:1-10
 6. Nie legalizm, a Chrystus, 2:11-23
 7. Nie cielesność, a Chrystus, 3:1-11
 8. Przyobleczcie się w Chrystusa, 3:12-17

9. Niech Chrystus wpływa na wasze domy, 3:19-4:1
10. Niech Chrystus wpływa na wasze życie codzienne, 4:2-6

- C. Posłańcy Pawła, 4:7-9
- D. Przyjaciele Pawła przesyłają pozdrowienia, 4:1-14
- E. Paweł przesyła pozdrowienia, 4:15-17
- F. Zakończenie napisane własnoręcznie przez Pawła, 4:18

IX. GNOSTYCYZM

- A. Większość naszej wiedzy na temat tej herezji pochodzi z gnostyckich pism z II w. n.e. Zaczątek jego idei pojawił się już jednak w I w. (zwoje znad Morza Martwego).
- B. Problemem w Kolosach była hybryda chrześcijaństwa, początków gnostycyzmu i legalistycznego judaizmu.
- C. Niektóre założenia gnostycyzmu walentyniańskiego i ceryntiańskiego z II w. n.e.
 1. Współwieczność materii i ducha (ontologiczny dualizm). Materia jest zła, a duch dobry. Bóg, który jest duchem, nie może być bezpośrednio zaangażowany w kształtowanie złej materii.
 2. Istnienie emanacji (*eonów* lub anielskich poziomów) pomiędzy Bogiem a materią. Ostatnim lub najniższym z nich był JHWH Starego Testamentu, który stworzył wszechświat (*kosmos*).
 3. Jezus, podobnie jak JHWH, był emanacją, ale wyższą w hierarchii, bliższą prawdziwemu Bogu. Niektórzy uznawali Go za najwyższą emanację, ale nadal mniejszą od Boga i z pewnością nie wcielone bóstwo (zob. J 1:14). Ponieważ materia jest zła, Jezus nie mógł mieć ludzkiego ciała i nadal pozostawać boskim. Wydawał się tylko człowiekiem, tak naprawdę jednak był bogiem (zob. 1 J 1:1-3; 4:1-6).
 4. Zbawienie osiągnięte było dzięki wierze w Jezusa oraz szczególnej wiedzy, którą posiadały tylko wyjątkowe osoby. Wiedza (hasła) była potrzebna do przechodzenia przez niebiańskie sfery. W celu uzyskania dostępu do Boga wymagany był także żydowski legalizm.
- D. Gnostycy fałszywi nauczyciele propagowali dwa przeciwstawne systemy etyczne:
 1. Dla jednych styl życia nie miał żadnego związku ze zbawieniem. Zbawienie i duchowość zawierały się ich zdaniem w tajemnej wiedzy (hasłach) pozwalającej na przechodzenie pomiędzy anielskimi poziomami (*eonami*).
 2. Dla drugich styl życia był kluczowy dla osiągnięcia zbawienia. Fałszywi nauczyciele opisani w tej księdze podkreślali ascetyczny styl życia jako dowód prawdziwej duchowości (zob. 2:16-23).
- E. Więcej informacji na temat gnostycyzmu zawiera książka Hansa Jonasa *The Gnostic Religion [Religia gnostycka]* wydana przez Beacon Press.

X. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „Nadzieja [nagrody] odłożonej dla was w niebie”,
2. Ewangelia, 1:5
3. „Władza ciemności”, 1:13
4. Odkupienie, 1:14

5. „Bóg niewidzialny”, 1:15
6. „Aby w Nim zamieszkała cała Pełnia”, 1:19
7. „Wprowadziwszy pokój przez krew Jego krzyża”, 1:20
8. „Dopełniam braki udręk Chrystusa”, 1:24
9. Ludzka tradycja, 2:8
10. „Żywioty świata”, 2:8.20
11. „Razem z Nim pogrzebani w chrzcie”, 2:12
12. „Was, umarłych na skutek występków”, 2:13
13. „Skreślił zapis dłużny”, 2:14
14. „Wasze życie jest ukryte z Chrystusem w Bogu”, 3:3
15. Barbarzyńca, 3:11
16. „List z Laodycei”, 4:16

XI. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Epafras, 1:7; 4:12
2. „Pierworodny wobec każdego stworzenia”, 1:15
3. „Czy Trony, czy Panowania, czy Zwierzchności, czy Władze”, 1:16
4. „Pierworodny spośród umarłych”, 1:18
5. Scyta, 3:11
6. Tychik, 4:7
7. Onezym, 4:9
8. Marek, 4:10
9. Łukasz, 4:14
10. Demas, 4:14

XII. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Kolosy, 1:2
2. Laodycea, 2:1
3. Hierapolis, 4:13

XIII. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Dlaczego Paweł poświęca tak wiele uwagi wiedzy i mądrości? (1:9)
2. Co oznacza ostrzeżenie w wersecie 1:23?
3. Jaka jest Boża obietnica ukryta w przeszłych wiekach? (1:27)
4. Czy Paweł nie znał osób z tego Kościoła? (2:1)
5. Jak ktoś mógł wziąć ich w niewolę poprzez filozofię? (2:8)
6. Jaką doktrynę podkreśla werseł 2:9?
7. Wyjaśnij rzymskie historyczne tło stojące za wersem 2:15.
8. Do kogo odnosi się fragment 2:16-17?
9. Jak fragment 2:14-23 traktuje legalizm?
10. Dlaczego grzechy z werseł 3:5 są równe bałwochwalstwu?
11. Jaki jest związek pomiędzy Kol 3:11 a Ga 3:28?
12. Jaki jest związek pomiędzy Kol 3:16 a Ef 5:18?
13. Jaka duchowa zasada została przedstawiona w wersecie 3:23?
14. Wyjaśnij własnymi słowami metaforę z werseł 4:6.

15. Dlaczego Paweł własnoręcznie pisał zakończenia swoich listów? (4:18)

WPROWADZENIE DO LISTÓW DO TESALONICZAN

I. UWAGI WSTĘPNE

A. Krótkie podsumowanie

1. Listy do Tesaloniczan dostarczają bogactwa informacji o Pawle – zarówno w roli misjonarza, jak i pastora. Dowiadujemy się o tym, jak w krótkim czasie założył Kościół, a potem modlił się o niego i troszczył o jego wzrost, rozwój oraz służbę.
2. Widzimy w nich, jak Paweł wiernie głosił ewangelię, troszczył się o nawróconych, ganił ich, chwalił, udzielał im instrukcji, napominał, nauczał, kochał, dawał im całego siebie. Był zadowolony z ich dotychczasowych postępów, a zarazem rozczarowany tempem, w jakim dojrzewali.
3. W tych listach spotykamy gorliwego, kochającego sługę Chrystusa i mały, płomienny, wzrastający nowy Kościół. I Paweł, i Tesaloniczanie byli wiernymi Bożymi narzędziami i służyli sobie nawzajem naśladować Chrystusa w sposób, który jest rzadko spotykany wśród Bożego ludu.

B. Tesalonika – miasto

1. Krótka historia Tesaloniki
 - a. Tesalonika leżała u szczytu Zatoki Termajskiej. Była nadbrzeżnym miastem znajdującym się przy jednej z głównych rzymskich dróg, Via Egnatia (drodze narodów), zaczynającej się w Rzymie i biegnącej na wschód. Była także portem morskim i leżała w pobliżu żyznej, dobrze nawodnionej nadmorskiej równiny. Te trzy atuty sprawiły, że Tesalonika stała się największym i najważniejszym ośrodkiem handlowym i politycznym w Macedonii.
 - b. Tesalonika początkowo nosiła nazwę Termy, wywodzącą się od położonych w jej okolicy gorących źródeł. Historyk Pliniusz Starszy pisze o Termach i Tesalonice jako o współistniejących miastach. Jeśli tak było w rzeczywistości, Tesalonika po prostu otoczyła Termy i objęła je swoimi granicami (Leon Morris, *The First and Second Epistles to the Thessalonians [Pierwszy i drugi list do Tesaloniczan]*, Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1991, s. 11). Większość historyków jest jednak zdania, że Kassander, jeden z generałów Aleksandra Wielkiego, zmienił nazwę Term w roku 315 p.n.e., nadając jej imię córki Filipa Macedońskiego i przyrodniej siostry Aleksandra, a swojej żony – Tessaloniki (Strabon VII fragment 21). Na pewnym etapie pierwszych wieków rozprzestrzeniania się chrześcijaństwa Tesalonika otrzymała przydomek „prawowiernego miasta” ze względu na swój chrześcijański charakter (Dean Farrar, *The Life and Work of St. Paul [Życie i dzieło św. Pawła]*, Nowy Jork: Cassell and Company, Limited, 1904, s. 364). Dzisiaj Tesalonika znana jest jako Saloniki i pozostaje ważnym greckim miastem.
 - c. Tesalonika była podobną do Koryntu kosmopolityczną metropolią zamieszkaną przez ludy z całego znanego ówczesnie świata.
 - (1) Barbarzyńskie germańskie plemiona z północy, które przyniosły ze sobą swoją pogańską religię i kulturę.
 - (2) Grecy z Achai, południa i wysp Morza Egejskiego, którzy z kolei wzbogacali miasto o swoje obycie oraz filozofię.
 - (3) Osiedlali się w nim także Rzymianie z zachodu – głównie żołnierze w stanie

spoczynku. Wnieśli oni do Tesaloniki swoją siłę woli, bogactwo i władzę polityczną.

- (4) Przybywali do niego także liczni Żydzi ze wschodu; w pewnym punkcie stanowili jedną trzecią populacji miasta. Wzbogacili je o swoją etyczną monoteistyczną wiarę i narodowe uprzedzenia.
- d. Tesalonika, zamieszкана przez około 200 tysięcy osób, była prawdziwie kosmopolitycznym miastem. Ze względu na gorące źródła stanowiła kurort i ośrodek zdrowotny. Była także centrum handlowym dzięki portowi morskemu, żyznym równinom i bliskości Via Egnatia.
- e. Jako stolica i największe miasto Tesalonika stanowiła także centralną siedzibę polityczną Macedonii. Ponieważ była stolicą rzymskiej prowincji i mieszkało w niej wielu obywateli rzymskich (głównie żołnierzy w stanie spoczynku), zyskała status wolnego miasta. Tesalonika nie płaciła daniny i rządziła się prawem rzymskim, ponieważ większość Tesaloniczan stanowili obywatele rzymscy. Ze względu na to włodarzy miasta nazywano „politarchami”. Tytuł ten nie występuje nigdzie indziej w literaturze, został jednak zachowany w inskrypcji na łuku triumfalnym w Tesalonice znanym jako Brama Wardarska (Farrar, s. 371n.).

2. Wydarzenia prowadzące do przybycia Pawła do Tesaloniki

- a. Do przybycia Pawła do Tesaloniki doprowadziło wiele wydarzeń. Za wszystkimi fizycznymi okolicznościami stało jednak bezpośrednie i jednoznaczne Boże powołanie. Z początku Paweł nie planował udania się na kontynent europejski. Jednak jego pragnieniem w czasie drugiej podróży misyjnej było odwiedzenie Kościołów, które założył w czasie pierwszej podróży, a potem udanie się na wschód. Kiedy jednak nadszedł czas wyruszenia na północny wschód, Bóg zaczął zamykać wszystkie drzwi. Kulminacją tych wydarzeń była macedońska wizja Pawła (zob. Dz 16:6-10). Miało to dwa skutki: po pierwsze ewangelia dotarła na kontynent europejski, a po drugie Paweł, z powodu okoliczności, jakie napotkał w Macedonii, zaczął pisać swoje Listy (Thomas Carter, *Life and Letters of Paul [Życie i listy Pawła]*, Nashville: Cokesbury Press, 1921, s. 112).
- b. Poza wspomnianym powyżej duchowym prowadzeniem, fizyczne okoliczności, które doprowadziły Pawła do Tesaloniki, były następujące:
 - (1) Paweł udał się do Filippi, małego miasteczka nieposiadającego własnej synagogi. Jego praca w tym miejscu została uniemożliwiona przez właścicieli prorokującej, opętanej niewolnicy oraz władze miasta. Paweł doznał upokorzenia i został pobity, ale pomimo tego wszystkiego w mieście powstał Kościół. Z powodu sprzeciwu i kary fizycznej Paweł zmuszony był opuścić Filippi – być może wcześniej, niż by sobie tego życzył.
 - (2) Gdzie miał się udać po odejściu z Filippi? Przeszedł przez Amfipolis i Apollonię, gdzie również nie było synagog.
 - (3) Przybył do największego miasta w okolicy – Tesaloniki, która posiadała synagogę. Zwyczajem Pawła było odwiedzanie w pierwszej kolejności lokalnych Żydów. Robił tak ze względu na:
 - (a) ich znajomość Starego Testamentu;
 - (b) możliwość nauczania i wygłaszania kazań, którą dawała synagoga;
 - (c) ich pozycję jako wybranego ludu, Bożego ludu przymierza (zob. Mt 10:6; 15:24; Rz 1:16-17; 9-11);
 - (d) fakt, że Jezus ofiarował się najpierw im, a potem światu – a Paweł poszedł

za Jego przykładem.

3. Towarzysze Pawła

- a. W Tesalonice Pawłowi towarzyszyli Syłas i Tymoteusz. W Filippi był z nim Łukasz i pozostał w mieście po odejściu Pawła. Wnioskujemy to z 16 i 17 rozdziału Dziejów Apostolskich, gdzie narracja prowadzona jest w pierwszej i trzeciej osobie: w Filippi Łukasz pisze o „nas”, ale do Tesaloniki udają się „oni”.
- b. Syłas lub Sylwan był człowiekiem, którego Paweł wziął ze sobą w drugą podróż misyjną po tym, jak Barnaba i Jan Marek udali się z powrotem na Cypr:
 - (1) Pierwsza wzmianka o nim w Biblii pojawia się w Dz 15:22, gdzie nazwany jest człowiekiem przodującym wśród braci w Kościele jerozolimskim.
 - (2) Był także prorokiem (zob. Dz 15:32).
 - (3) Podobnie jak Paweł był obywatelem rzymskim (zob. Dz 16:37).
 - (4) Wraz z Judą Barsabasem wysłany został przez Kościół jerozolimski do Antiochii dla rozeznania sytuacji (zob. Dz 15:22.30-35).
 - (5) Paweł chwali go w 2 Kor 1:19 i wymienia go w kilku listach.
 - (6) Później wymieniony jest razem z Piotrem jako nadawca 1 Listu Piotra (zob. 1 P 5:12).
 - (7) Zarówno Paweł, jak i Piotr nazywają go Sylwanem, podczas gdy Łukasz określa go mianem Sylasa.
- c. Towarzyszem i współpracownikiem Pawła był także Tymoteusz:
 - (1) Paweł poznał go w Listrze, gdzie nawrócił się podczas jego pierwszej podróży misyjnej.
 - (2) Tymoteusz był pół-grekiem (ze strony ojca), pół-żydem (ze strony matki). Paweł chciał, aby pomagał mu w ewangelizacji pogan.
 - (3) Paweł obrzezał go, aby mógł pracować także wśród Żydów.
 - (4) Tymoteusz wymieniony jest w powitaniu w: 2 Liście do Koryntian, Liście do Kolosan, 1 i 2 Liście do Tesaloniczan i Liście do Filemona.
 - (5) Paweł mówił o nim jako o swoim „dziecku w wierze” (zob. 1 Tm 1:2; 2 Tm 1:2; Tt 1:4). Z ogólnego tonu Pawła w jego listach wynika, że Tymoteusz był od niego młodszy i nieśmiały.
 - (6) Paweł bardzo mu ufał i na nim polegał (zob. Dz 19:27; 1 Kor 4:17; Flp 2:19).
- d. Wśród towarzyszy Pawła wymienić także należy ludzi, którzy przybyli do Tesaloniki i kontynuowali z nim jego misje. Są to Arystarch (Dz 19:29; 20:4; 27:2) oraz Sekundus (Dz 20:4). Możliwe także, że Demas pochodził z Tesaloniki (Flm 1:24; 2 Tm 4:10).

4. Służba Pawła w Tesalonice

- a. Służba Pawła w mieście odbywała się według jego utartego schematu zwracania się najpierw do Żydów, a potem do pogan. Przez trzy szabaty przemawiał w synagodze. Jego przesłaniem była wieść, że Jezus jest Mesjaszem. Posługiwał się pismami Starego Testamentu dla ukazania, że Mesjasz miał cierpieć (zob. Rdz 3:15; Iz 53), a nie być doczesnym przywódcą politycznym. Paweł podkreślał także zmartwychwstanie i oferował zbawienie wszystkim. Jezus był przez niego jasno przedstawiany jako obiecany od dawna Mesjasz, który może zbawić wszystkich.
- b. W odpowiedzi na to przesłanie niektórzy Żydzi, wielu pobożnych pogan i wiele wpływowych kobiet przyjęło Jezusa jako Zbawiciela i Pana. Analiza tych grup nawróconych osób wiele wnosi w rozumienie późniejszych listów Pawła do tego Kościoła.

- c. Większość tego Kościoła stanowili poganie, o czym świadczy brak nawiązań do ST w obu listach. Paganie chętnie przyjęli Jezusa jako Zbawiciela i Pana z kilku powodów:
- (1) Ich tradycyjne religie były pozbawionymi mocy przesądami. Tesalonika leżała u stóp góry Olimp i wszyscy wiedzieli, że jej wierzchołek jest pusty.
 - (2) Ewangelia była dostępna wszystkim za darmo.
 - (3) Chrześcijaństwo nie miało w sobie żydowskiego wykluczającego nacjonalizmu. Religia żydowska była dla wielu osób pociągająca ze względu na jej monoteizm i wysoki poziom moralny, ale jednocześnie odpychała wielu ludzi ze względu na budzące wstręt ceremonie (takie jak obrzezanie) oraz właściwe jej uprzedzenia rasowe i narodowe.
- d. Wiele wpływowych kobiet przyjęło chrześcijaństwo ze względu na to, że miały one swobodę decydowania o sobie w kwestii religii. W Macedonii i Azji Mniejszej kobiety cieszyły się większą wolnością niż w pozostałych częściach świata grecko-rzymskiego (Sir Wm. M. Ramsay, *St. Paul the Traveller and Roman Citizen [Święty Paweł – podróżnik i obywatel rzymski]*, New York: G. P. Putnam's Sons, 1896, s. 227). Natomiast uboższa klasa kobiet, choć były wolne, pozostawała pod wpływem uprzedzeń i politeizmu (Ramsay, s. 229).
- e. Okres, przez który Paweł pozostał w Tesalonice, jest dla wielu osób problematyczny:
- (1) Dz 17:2 zawiera informację, że Paweł przez trzy szabaty rozprawiał w synagodze w Tesalonice.
 - (2) 1 Tes 2:7-11 podaje, że Paweł wykonywał tam swój zawód – wyrabiał namioty lub, jak sugerują niektórzy, przedmioty skórzane.
 - (3) Werset Flp 4:16 przemawia za dłuższym pobytem, w trakcie którego Paweł dwukrotnie otrzymał od Kościoła w Filipi wsparcie finansowe. Odległość między tymi dwoma miastami wynosiła około 160 km. Niektórzy sugerują, że Paweł mieszkał tam przez dwa lub trzy miesiące, a trzy szabaty odnoszą się jedynie do jego służby wśród Żydów (Shepard, s. 165).
 - (4) Za wyjaśnieniem tym przemawiają odmienne informacje o nawróconych w Dz 17:4 i 1 Tes 1:9 oraz 2:4. Kluczową różnicą pomiędzy nimi jest odrzucenie bożków przez pogan. W Dziejach Apostolskich poganie byli żydowskimi prozelitami, którzy już wcześniej odwrócili się od bożków. Kontekst wskazuje na to, że służba Pawła wśród pogan mogła mieć większy zasięg niż wśród Żydów.
 - (5) To, kiedy Paweł rozwinął tę szerszą służbę wśród pogan, pozostaje niepewne, ponieważ zawsze udawał się on najpierw do Żydów. Po tym, jak oni odrzucali jego przesłanie, zwracał się do pogan. Kiedy ci zareagowali na ewangelię licznymi nawróceniami, Żydzi poczuli zazdrość (co stanowiło jedną z technik misyjnych Pawła, zob. Rz 9-11) i wywołali zamieszki wśród miejskiego spólstwa.
- f. Z powodu zamieszek Paweł opuścił dom Jazona i ukrył się razem z Tymoteuszem i Sylasem – a co najmniej nie było ich, kiedy tłum wtargnął do domu Jazona w ich poszukiwaniu. Politarchowie zmusili Jazona do złożenia poręki, aby zapewnić pokój. Dlatego Paweł w nocy opuścił miasto i udał się do Berei. Mimo to Kościół nadal składał świadectwo o Chrystusie wśród silnego sprzeciwu swojego otoczenia.

II. AUTOR

- A. 1 List do Tesaloniczan. Tylko współcześni krytycy formy poddają w poważną wątpliwość autorstwo Pawła i autentyczność 1 Tes, ale ich wnioski przekonały niewielu uczonych. 1 Tes zawarty jest w *Kanonie Marcjona* (140 r. n.e.) oraz *Kanonie Muratoriego* (200 r. n.e.). Oba spisy kanonicznych ksiąg NT rozprowadzane były w Rzymie. Ireneusz z Lyonu wspominał 1 Tes z nazwy (tworzył on około roku 180 n.e.).
- B. 2 List do Tesaloniczan.
1. Księga ta nie zawsze uznawana była za paulińską i atakowano ją z wielu względów:
 - a. Pierwszym problemem jest słownictwo. List ten zawiera wiele słów nie występujących w pozostałych listach Pawła.
 - b. „Styl jest stereotypowy, a miejscami osobliwie formalny” (Heard, s. 186).
 - c. Zarzuca się, że eschatologia 1 Tes i 2 Tes jest niespójna.
 - d. 2 Tes przedstawia wyjątkowe dla całego NT spojrzenie na antychrysta. Z tego powodu niektórzy twierdzą, że Paweł nie mógł być jego autorem.
 2. Autentyczność 2 Tes opiera się na kilku przesłankach:
 - a. Uznawali go Polikarp ze Smyrny, Ignacy Antiocheński i Justyn Męczennik;
 - b. Zawiera go *Kanon Marcjona*;
 - c. Zawiera go *Kanon Muratoriego*;
 - d. Ireneusz wspomina o nim z nazwy;
 - e. Słownictwo, styl i teologia są tak paulińskie, jak 1 Tes.
- C. Porównanie 1 Tes i 2 Tes
1. Te dwa listy są do siebie bardzo podobne – nie tylko pod względem idei, ale także faktycznej frazeologii. Podobieństwa występują w około jednej trzeciej materiału – i to po wykluczeniu języka formuły wstępnej i końcowej.
 2. Ogólny ton 2 Tes różni się od pierwszego listu – jest chłodniejszy i bardziej oficjalny. Jest to jednak zrozumiałe, jeżeli weźmie się pod uwagę emocjonalne okoliczności związane z napisaniem pierwszego listu oraz zaistniałe w międzyczasie problemy, do których odnosi się drugi.
- D. Kolejność listów
1. Inną interesującą hipotezę zaproponował F. W. Manson na podstawie notatek Johanna Weissa. Utrzymują oni, że kolejność tych ksiąg jest odwrócona, przywołując następujące argumenty:
 - a. próby i prześladowania są nasilone w 2 Tes, a w 1 Tes należą do przeszłości;
 - b. w 2 Tes mowa jest o wewnętrznych trudnościach, o których autor listu dopiero co się dowiedział, podczas gdy w 1 Tes okoliczności są znane wszystkim zainteresowanym;
 - c. twierdzenie, że Tesaloniczanie nie muszą być pouczeni o czasach i chwilach (1 Tes 5:1) nabiera sensu, jeśli znają już 2 Tes 2;
 - d. sformułowanie „odnośnie...” (w języku polskim oddaje je Nowa Biblia Gdańska) w 1 Tes 4:9.13; 5:1 jest tym samym, co to użyte w 1 Kor 7:1.25; 8:1, gdzie autor odwołuje się do treści przesłanego do niego listu. Zdaniem Mansona odpowiedzi mogą dotyczyć pytań zadanych w związku z twierdzeniami zawartymi w 2 Tes.
 2. Przeciwno tym argumentom przemawia kilka przesłanek:
 - a. w porównaniu z 1 Tes kwestie poruszane przez Pawła w 2 Tes ulegają pogłębieniu i intensyfikacji;

- b. fragmenty 2 Tes odnoszą się do listu od Pawła (2:2.15; 3:17) i jeśli założymy, że nie był to 1 Tes, zostajemy z problemem zaginionego listu;
- c. w drugim liście brakuje osobistych wspomnień stanowiących tak istotny element pierwszego, co wydaje się naturalne przy założeniu, że 2 Tes napisany został po 1 Tes;
- d. jeśli odwrócimy kolejność, ton listów wydaje się zupełnie nienaturalny w świetle istniejącej sytuacji.

III. DATY POWSTANIA LISTÓW

- A. Data napisania Listów do Tesaloniczan należy do najpewniejszych dat, jakimi dysponujemy, jeżeli chodzi o listy Pawła. Posiadamy informację, że kiedy Paweł był w Koryncie, został pojmany i przyprawiony przed Galliona, prokonsula Achai. W Delfach odkryto inskrypcję odpowiadającą na pytanie zadane cesarzowi Klaudiuszowi przez tego samego Galliona. Datowana jest na dwunasty rok uprawnień sędziowskich cesarza i po jego dwudziestej szóstej aklamacji jako cesarza. Ten dwunasty rok trwał pomiędzy 25 stycznia 52 r. n.e. a 24 stycznia 53 r. n.e. Chociaż data dwudziestej szóstej aklamacji nie jest dokładnie znana, dwudziesta siódma miała miejsce przed 1 sierpnia 52 r. n.e. W takim razie decyzja Klaudiusza została przekazana Gallionowi w pierwszej połowie 52 r. n.e. Prokonsulowie zazwyczaj obejmowali stanowisko na początku lata i pełnili ten urząd przez rok. Wydaje się więc, że Gallio rozpoczął swoją kadencję na początku lata roku 51 n.e. (Morris, s. 15).
- B. Takie datowanie kadencji prokonsula nie rozwiązuje zupełnie wszystkich problemów związanych z datowaniem Listów do Tesaloniczan. Paweł przebywał w Koryncie przez 18 miesięcy (Dz 18:11), nie wiadomo jednak, kiedy dokładnie stanął przed Gallionem. Większość komentatorów datuje 1 i 2 List do Tesaloniczan na rok 50-51 n.e.
- C. Możliwa chronologia pism Pawła na podstawie F. F. Bruce'a i Murraya Harrisa z pewnymi zmianami.

	<u>Księga</u>	<u>Data</u>	<u>Miejsce napisania</u>	<u>Związek z Dziejami Apostolskimi</u>
1.	List do Galacjan	48 (teoria południowa)	Antiochia Syryjska	14:28; 15:2
2.	1 List do Tesaloniczan	50	Korynt	18:5
3.	2 List do Tesaloniczan	50	Korynt	
4.	1 List do Koryntian	55	Efez	19:20
5.	2 List do Koryntian	56	Macedonia	20:2
6.	List do Rzymian	57	Korynt	20:3
7.-10.	Listy więzienne			
	List do Kolosan	wczesne lata 60. (więzienie)		
	List do Efezjan	wczesne lata 60. (więzienie)	Rzym	
	List do Filemona	wczesne lata 60. (więzienie)		
	List do Filipian	koniec 61-62 (więzienie)		28:30-31
11.-13.	Czwarta podróż misyjna			
	1 List do Tymoteusza	63 (lub później, ale przed 68)	Macedonia	

List do Tytusa	63	Efez (?)
2 List do Tymoteusza	64	Rzym

IV. WYDARZENIA ZWIĄZANE Z LISTAMI DO TESALONICZAN

- A. Wydarzenia, które doprowadziły do napisania przez Pawła Listów do Tesaloniczan, są złożone i wzajemnie powiązane. Należy zwrócić przy tym uwagę na pewne rozróżnienia – szczególnie te dotyczące fizycznego i emocjonalnego tła. Paweł był zmuszony opuścić nowych wierzących w Tesalonice, ponieważ Żydzi podburzyli przesądny, politeistyczny motłoch miejski do wywołania zamieszek i wtargnięcia do domu Jazona w poszukiwaniu Pawła i jego towarzyszy. Po przesłuchaniu przed politarchami Jazon i inni przywódcy chrześcijańscy zmuszeni zostali do złożenia poręki w celu zaprowadzenia porządku. Kiedy Paweł o tym usłyszał, uświadomił sobie, że musi wyruszyć dalej i opuścić ten młody, niedojrzały Kościół. Razem z Tymoteuszem i Sylasem udał się więc do Berei. Wydaje się, że Tymoteusz początkowo pozostał w Tesalonice (zob. Dz 17:10), a następnie dołączył do Sylasa, aby udać się do Aten (zob. Dz 17:15). Z początku rzetelna reakcja Żydów w Berei była dla Pawła błogosławieństwem po wcześniejszym doznaniu tak dużego sprzeciwu ze strony Żydów. To jednak nie trwało długo. Żydzi z Tesaloniki przybyli do Berei i zaczęli wywoływać niepokoje, przez które Paweł zmuszony był do udania się w dalszą drogę.
- B. Tym razem Paweł udał się do Aten, gdzie spotkał się z chłodnym i obojętnym przyjęciem. Stał się nowinką dla akademickich filozofów. Jego doświadczenia w Macedonii nacechowane były prześladowaniami i sprzeciwem. Był bity, pozbawiany ubrań i wypędzany nocą z miast. Uczni z niego kpili, a poganie i wielu jego własnych rodaków go nienawidziło (zob. 2 Kor 4:7-11; 6:4-10; 11:23-29).
- C. Paweł został zmuszony do opuszczenia obiecującego Kościoła w Tesalonice w kluczowym momencie. Byli oni jeszcze niedojrzali w wierze i spotykali się z prześladowaniami i cierpieniem. Paweł nie mógł już znieść tej psychicznej udręki. W trosce o nowo nawróconych, będąc gdzieś pomiędzy Bereą a Atenami, Paweł wysłał Tymoteusza i Sylasa z powrotem do macedońskich Kościołów. Tymoteusz udał się do Tesaloniki. Wiele osób uważa, że pozostał tam i pełnił służbę przez sześć miesięcy lub cały rok. Kościół ten rozpaczliwie potrzebował nauczania, pociechy i zachęty. Tymoteusz sam nawrócił się niewiele wcześniej – podczas pierwszej podróży misyjnej Pawła i był z nim od kiedy ten wyruszył do Listry w swojej drugiej podróży misyjnej. Był więc początkujący w służbie, ale Paweł bardzo mu ufał. Było to pierwsze zadanie Tymoteusza jako oficjalnego przedstawiciela Pawła.
- D. Paweł sam prowadził służbę w Atenach i był bardzo zniechęcony i przygnębiony brakiem odpowiedzi na ewangelię w Macedonii oraz przybity swoją nieustanną troską o tamtejszych nowych chrześcijan. Szczególnie martwił się o Kościół w Tesalonice. Czy Kościół założony w tak krótkim czasie i pośród tak trudnych okoliczności miał szansę przetrwania (Carter, s. 115)? Co więcej, przez jakiś czas nie docierały do niego wieści od Tymoteusza i Sylasa (prawdopodobnie przez sześć miesięcy lub cały rok, chociaż niektórzy twierdzą, że był to miesiąc lub dwa) (Farrar, s. 369). W takim właśnie stanie emocjonalnym znajdował się Paweł przybywając do Koryntu.
- E. W Koryncie wydarzyły się dwie rzeczy, które bardzo zachęciły Pawła.
1. Wizja, że Bóg ma w Koryncie wielu ludzi, którzy odpowiedzą na ewangelię (Dz 18:9-10).
 2. Przybycie Tymoteusza i Sylasa z dobrymi wieściami (Dz 18:5). To właśnie sprawozdanie Tymoteusza z Tesaloniki skłoniło Pawła do napisania do nich listu z Koryntu. Paweł

odpowiada w nim na pytania tego Kościoła dotyczące kwestii doktrynalnych i praktycznych.

- F. 2 Tes napisany został niedługo po 1 Tes, ponieważ za pośrednictwem pierwszego listu Paweł nie osiągnął wszystkiego, co zamierzał. Dowiedział się także o innych problemach. Wielu uczonych jest zdania, że 2 Tes powstał około pół roku po 1 Tes.

V. ZAMYŚŁ LISTÓW

- A. Zamyśl Listów do Tesaloniczan jest trojaki:
1. Przekazanie radości i wdzięczności Pawła za wierność Tesaloniczan i ich podobieństwo do Chrystusa pomimo prześladowań.
 2. Odpowiedź na kierowaną przeciw niemu krytykę odnośnie jego motywacji i charakteru.
 3. Omówienie powrotu Pana. Ten eschatologiczny element nauki Pawła zrodził w umysłach chrześcijan w Tesalonice dwa pytania:
 - a. Co stanie się z wierzącymi, którzy umarli przed powrotem Pana?
 - b. Co stanie się z tymi wierzącymi spośród nich, którzy przestali pracować i siedzieli beczynnie w oczekiwaniu na powrót Pana (Barclay, s. 21-22)?
- B. Wiele z powyższych kwestii wyjaśnić można faktem, że był to młody i bardzo gorliwy Kościół. Jednak z powodu okoliczności, w jakich się znalazł, młodzi wierzący byli niedostatecznie kształceni i poddawani dyscyplinie. Problemy te świadczą o tym, czego można się spodziewać po tego rodzaju Kościele: nowych wierzących, słabych, tchórzliwych, beczynnych, wizjonerów i zagubionych.
- C. Powód napisania 2 Tes był następujący: „Jest to po prostu druga recepta na tą samą przypadłość, sporządzona po odkryciu, że pewne uporczywe objawy nie ustąpiły po pierwszej kuracji” (Walker, s. 2968).

VI. BIBLIOGRAFIA CYTOWANYCH ŹRÓDEŁ

Barclay, William. *The Letters and the Revelation. The New Testament [Listy i Apokalipsa. Nowy Testament]*. 2 tomy. Nowy Jork: Collins, 1969.

Carter, Thomas. *Life and Letters of Paul [Życie i listy Pawła]*. Nashville: Cokesbury Press, 1921.

Farrar, Dean. *The Life and Work of St. Paul [Życie i dzieło św. Pawła]*. Nowy Jork: Cassell and Company, Limited, 1904.

Heard, Richard. *An Introduction to the New Testament [Wprowadzenie do Nowego Testamentu]*. Nowy Jork: Harper and Row Publishers, 1950.

Metzger, Bruce Manning. *The New Testament: Its Background, Growth and Content [Nowy Testament: jego tło, rozwój i treść]*. Nashville: Abingdon Press, 1965.

Manson, T. W. *Studies in the Gospels and Epistles [Studium Ewangelii i Listów]*. Filadelfia: Westminster, 1962.

Morris, Leon. *The First and Second Epistles to the Thessalonians [Pierwszy i Drugi List do Tesaloniczan]*. Grand Rapids: Eerdmans, 1991.

Ramsay, W. M. *St. Paul the Traveller and Roman Citizen [Św. Paweł – podróżnik i obywatel rzymski]*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1896.

Shepard, J. W. *The Life and Letters of Paul [Życie i listy Pawła]*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1950.

Walker, R. H. *The International Standard Bible Encyclopedia [Encyklopedia Biblii ISB]*. Vol. V. N. D.

VII. ZARYS TREŚCI*

- A. Pozdrowienie, 1:1
- B. Modlitwa dziękczynna, 1:2-4
- C. Wspomnienia, 1:5-2:16
 - 1. Reakcja Tesaloniczan na początkowe głoszenie ewangelii, 1:5-10
 - 2. Głoszenie ewangelii w Tesalonice, 2:1-16
 - a. Czystość motywacji przybyłego zespołu, 2:1-6a
 - b. Odmowa przyjęcia wsparcia, 2:6b-9
 - c. Nienaganne zachowanie zespołu, 2:10-12
 - d. Jego przesłanie Słowa Bożego, 2:13
 - e. Prześladowanie, 2:14-16
- D. Relacja Pawła z Tesaloniczanami, 2:17-3:13
 - 1. Jego pragnienie powrotu, 2:17.18
 - 2. Radość Pawła z Tesaloniczan, 2:19.20
 - 3. Misja Tymoteusza, 3:1-5
 - 4. Wieści przyniesione przez Tymoteusza, 3:6-8
 - 5. Zadowolenie Pawła, 3:9.10
 - 6. Modlitwa Pawła, 3:11-13
- E. Wezwanie do chrześcijańskiego życia, 4:1-12
 - 1. Ogólne, 4:1.2
 - 2. Czystość seksualna, 4:3-8
 - 3. Braterska miłość, 4:9.10
 - 4. Zarabianie na swoje utrzymanie, 4:11.12
- F. Kwestie związane z drugim przyjściem Chrystusa, 4:13-5:11
 - 1. Wierzący, którzy umarli przed paruzją, 4:13-18
 - 2. Czas paruzji, 5:1-3
 - 3. Synowie dnia, 5:4-11
- G. Ogólne wezwania, 5:12-22
- H. Zakończenie, 5:23-28

*W przeciwieństwie do większości pozostałych listów Pawła, księgi tej nie da się jednoznacznie podzielić na część doktrynalną i praktyczną. Gdyby podążać za ogólnym wzorcem, omówienie drugiego przyjścia w 4:17-18 znalazłoby się w części praktycznej, a nie doktrynalnej! Paruzja jest nie tylko doktryną, którą należy wyznawać, ale także życiem w oczekiwaniu Jego powrotu w każdej chwili.

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „Staliście się naśladowcami naszymi”, 1:6
2. „Bóg żywy i prawdziwy”, 1:9
3. „Nadchodzący gniew”, 1:10
4. „Jak matka troskliwie opiekująca się swoimi dziećmi”, 2:7
5. „Sprzeciwiają się wszystkim ludziom”, 2:15
6. „Przeszkodził nam szatan”, 2:18
7. „Dopełnić tego, czego brak waszej wierze”, 3:10
8. Uświęcenie, 4:3
9. „Umierają” („zasypiają”), 4:13
10. „Nie wyprzedzimy tych, którzy pomarli”, 4:15
11. „Trąba Boża”, 4:16
12. „Obłoki”, 4:17
13. „W ten sposób zawsze będziemy z Panem”, 4:17
14. „Kiedy bowiem będą mówić...”, 5:3
15. Spać, 5:6.7
16. Trzeźwość, 5:8
17. „Pancerz wiary i miłości”, 5:8
18. „Hełm nadziei zbawienia”, 5:8
19. Święty pocałunek, 5:26
20. Cierpliwość, 2 Tes 1:4
21. Wieczna zagłada, 2 Tes 1:9
22. Odstępstwo, 2 Tes 2:3
23. „Pan Jezus zgładzi tchnieniem swoich ust”, 2 Tes 2:8

IX. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Sylwan, 2 Tes 1:1
2. Archanioł, 1 Tes 4:16
3. „Człowiek grzechu”, 2 Tes 2:3
4. „Ten, co teraz powstrzymuje”, 2 Tes 2:7
5. „Brat, który postępuje wbrew porządkowi”, 2 Tes 3:6

X. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Tesalonika, 1:1
2. Macedonia, 1:8
3. Achaja, 1:8
4. Filippi, 2:2
5. Judea, 2:14
6. Ateny, 3:1

XI. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. W wersetach 2:3 i 2:5 Paweł na pięć sposobów opisuje swoją naukę. Wymień je.
2. Dlaczego Paweł nie przyjmował pieniędzy od Kościołów, w których nauczał? (2:9)
3. Jak werset 4:11 ma się do historycznych okoliczności, które skłoniły Pawła do napisania tego listu? (a także 2 Tes 3:6-12)
4. Jaki jest związek wersetu 4:17 z pochwyceniem?
5. Do czego odnosi się werset 5:1?
6. Dlaczego Paweł opisuje wierzącego człowieka jako żołnierza? (5:8)?
7. Jak fragment 5:12-13 odnosi się do dzisiejszych duchownych?
8. Wymień, do czego wzywani są wierzący we fragmencie 5:14-22.
9. Czy na podstawie 5:23 człowiek jest trójdzielny?
10. Jaki jest temat przewodni 2 Tes 1? Czym różni się on od 1 Tes 1?
11. Czy werset 2 Tes 2:4 wymaga odbudowania żydowskiej świątyni?
12. Jak werset 2 Tes 2:11 odnosi się do wolnej woli i odpowiedzialności człowieka?
13. Jak fragment 2 Tes 2:13-15 równoważy predestynację i wolną wolę?

WPROWADZENIE DO LISTÓW PASTERSKICH 1 i 2 LIST DO TYMOTEUSZA oraz LIST DO TYTUSA

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Miejsca wymienione w 1 Tm, 2 Tm i Tt nie pasują ani do chronologii Dziejów Apostolskich, ani pozostałych listów Pawła.
1. Odwiedziny w Efezie (zob. 1 Tm 1:3)
 2. Odwiedziny w Troadzie (zob. 2 Tm 4:13)
 3. Odwiedziny w Milecie (zob. 2 Tm 4:20)
 4. Misja na Kretę (zob. Tt 1:5)
 5. Misja do Hiszpanii (na podstawie Klemensa Rzymskiego, 95 r. n.e. oraz wstępu do *Kanonu Muratoriego*, 180-200 r. n.e.)
Wydaje mi się, że Paweł został wypuszczony z więzienia (na początku lub w połowie lat 60., o czym świadczy *1 List Klemensa 5*, napisany około 95 r. n.e.) i udał się w czwartą podróż misyjną, a później został ponownie aresztowany i stracony przed 68 r. n.e. (samobójstwem Nerona).
- B. Powszechnie uważa się, że listy te napisane zostały głównie w celach administracyjnych (związanych z organizacją Kościoła). Jednak po lekturze części *New International Biblical Commentary [Nowego Międzynarodowego Komentarza Biblijnego]* (Gordon Fee, tom 13) dotyczącej 1 Tm, 2 Tm i Tt doszedłem do przekonania, że powodem ich napisania było fałszywe nauczanie pojawiające się w Kościołach domowych w Efezie (1 Tm) i na Krecie (Tt).
- C. Pod pewnymi względami listy pasterskie wyznaczają administracyjny wzorzec podobny do *Podręcznika dyscypliny* (alternatywny tytuł: *Reguła Zrzeszenia*) esseńczyków. Te wskazówki były tym bardziej potrzebne w obliczu rodzących się i rozprzestrzeniających odchyłeń od apostołskiej formy i nauczania.
- D. Podobieństwo pomiędzy listami pasterskimi a słownictwem Łukasza w jego Ewangelii i Dziejach Apostolskich może wynikać z faktu, że Paweł posługiwał się nim jako skrybą (zob. C. F. C. Moule, *The Problem of the Pastoral Epistles: A Reappraisal [Problem listów pasterskich: nowe spojrzenie]*). W książce *Luke and the Pastoral Epistles [Łukasz a listy pasterskie]* S. G. Wilson twierdzi nawet, że te trzy księgi mogły być napisane przez Łukasza trzecim tomem zarysowującym rozprzestrzenianie się ewangelii poza Rzym.
- E. Dlaczego łączy się te trzy listy w jedną grupę? Czy istnieje możliwość, że dotyczą one odrębnych czasów/miejsc/kwestii? Tylko 1 Tm i Tt odnoszą się do organizacji Kościoła. Tak naprawdę chodzi o (1) ich słownictwo; (2) fałszywych nauczycieli, którzy wydają się łączyć te księgi; oraz (3) fakt, że trudno wpasować je (wzięte razem) w chronologię Dziejów Apostolskich.

II. AUTOR

- A. Same listy podają, że napisane są przez apostoła Pawła (zob. 1 Tm 1:1; 2 Tm 1:1 i Tt 1:1) do jego przedstawicieli – Tymoteusza i Tytusa.
- B. Kwestia autorstwa listów pasterskich zaczęła być dyskutowana w XIX i XX wieku. Zwolennicy odrzucenia autorstwa Pawła zazwyczaj podają następujące argumenty:

1. Rozwinięta organizacja Kościoła (kwalifikacje przywódców)
 2. Rozwinięty gnostycyzm (udokumentowany w II w. n.e.)
 3. Rozwinięta teologia (wyznania wiary)
 4. Różnice w stylu i słownictwie (jedna trzecia użytych w nich słów nie występuje w pozostałych pismach Pawła)
- C. Różnice te można wyjaśnić następująco:
1. Są to ostatnie pisma Pawła i prawdopodobnie skrybą był Łukasz
 2. Słownictwo i styl zależą od okoliczności towarzyszących powstaniu listów
 3. Idee gnostyckie były rozwinięciem myśli żydowskiej z I w. n.e. (zob. zwoje znad Morza Martwego)
 4. Paweł był wybitnym teologiem i twórczym pisarzem dysponującym szerokim zasobem słownictwa
- D. Coraz lepiej rozumiemy zjawisko precedensu historycznego
1. Paweł korzystał z pomocy zawodowego chrześcijańskiego skryby (w tym przypadku mógł nim być Łukasz)
 2. Paweł tworzył te listy razem ze współautorami (tj. częścią swojego zespołu misyjnego, zob. 2 Tm 4:11)
 3. Paweł posłużył się cytatami z liturgii lub hymnów (pomocne podsumowanie tej kwestii znaleźć można w książce *Dictionary of Paul and His Letters [Słownik Pawła i jego listów]* pod redakcją Hawthorne'a i Martina, wydanej przez IVP, s. 664).
Sugestia, że pewne części listów pasterskich są cytatami z innych źródeł, pomaga wyjaśnić ilość *hapax legomena* (słów występujących w NT tylko raz), niepaulińskich idiomów i stosowania paulińskich terminów w nietypowych znaczeniach.
 - a. doksologie (zob. 1 Tm 1:17; 6:15-17)
 - b. lista przywar (zob. 1 Tm 1:9-10)
 - c. wymagania wobec duchownych (zob. 1 Tm 3:1b-13)
 - d. wyznania zaczerpnięte z hymnów (zob. 1 Tm 2:5-6; 3:16; 2 Tm 1:9-10; Tt 3:3-7)
 4. Hymny (zob. 1 Tm 6:11-12,15-16; 2 Tm 2:11-13; Tt 2:11-14)
 - a. Starotestamentowy *midrasz* (zob. 1 Tm 1:9-10; 2:9-3:1a; 5:17-18; 2 Tm 2:19-21; Tt 3:3-7)
 - b. Formuła
 - (1) „nauka zasługująca na wiarę” (zob. 1 Tm 1:15; 2:9-3:1a; 2 Tm 2:11-13; Tt 3:3-8)
 - (2) „rozumiejąc” (zob. 1 Tm 1:9-10; 2 Tm 3:1-5)
 - (3) „to” (zob. 1 Tm 4:6,11; 2 Tm 2:14; Tt 1:15-16; 2:1)
 5. Cytat z greckiego poety (zob. Tt 1:12 [Epimenides i/lub Eurypides])
- E. Byłoby zaskakujące, gdyby „paulinista” z II w. n.e. (jak twierdzą niektórzy) wspominał o tak konkretnych szczegółach jak imiona poszczególnych osób (tj. Hymenajos, 1 Tm 1:20; 2 Tm 2:17; Aleksander, 1 Tm 1:20; Zenas, Tt 3:13) czy wydarzenia (choroba Trofima w Milecie, 2 Tm 4:20; rola wdowy, 1 Tm 5:9), które nie są wymienione w pozostałych pismach Pawła. Fakty te nie pasują do założenia o pseudoepigrafii.
- Pomocny artykuł na temat pseudonimów związanych z listami NT znaleźć można w dziele Carsona, Moo i Morrisa *An Introduction to the New Testament [Wprowadzenie do Nowego Testamentu]*, s. 367-371.

III. DATA

- A. Jeśli Paweł rzeczywiście został zwolniony z więzienia (po zakończeniu Dziejów Apostolskich, najprawdopodobniej około roku 59-61 n.e.), to czy istnieje jakaś wczesna tradycja związana z jego dziejami w tym okresie (tj. głoszeniem ewangelii w Hiszpanii, zob. Rz 15:24.28)?
1. Listy pasterskie (zob. 2 Tm 4:10)
 2. *1 List Klemensa* 5
 - a. Paweł głosił ewangelię na wschodzie i zachodzie (tj. w Hiszpanii)
 - b. Paweł został stracony za „prefektów” (tj. Tygellinusa i Sabinusa, którzy pełnili swoje funkcje w ostatnim roku panowania Nerona – 68 r. n.e.)
 3. Wstęp do *Kanonu Muratoriego* (listy kanonicznych ksiąg stworzonej w Rzymie około 180-200 r. n.e.)
 4. Euzebiusz z Cezarei, *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 2:22:1-8 podaje, że Paweł został uwolniony z więzienia w Rzymie
- B. Wydaje się, że 1 Tm i Tt powstały w niewielkim odstępie czasu przed ponownym aresztowaniem Pawła. 2 Tm jest ostatnim pismem Pawła i jego pożegnaniem z więzienia.
- C. Możliwa chronologia pism Pawła na podstawie F. F. Bruce’a i Murraya Harrisa z pewnymi zmianami.

	<u>Księga</u>	<u>Data</u>	<u>Miejsce napisania</u>	<u>Związek z Dziejami Apostolskimi</u>
1.	List do Galacjan	48	Antiochia Syryjska	14:28; 15:2
2.	1 List do Tesaloniczan	50	Korynt	18:5
3.	2 List do Tesaloniczan	50	Korynt	
4.	1 List do Koryntian	55	Efez	19:20
5.	2 List do Koryntian	56	Macedonia	20:2
6.	List do Rzymian	57	Korynt	20:3
7.-10.	Listy więzienne			
	List do Kolosan	wczesne lata 60.		
	List do Efezjan	wczesne lata 60.	Rzym	
	List do Filemona	wczesne lata 60.		
	List do Filipian	koniec 62 – 63		28:30-31
11.-13.	Czwarta podróż misyjna			
	1 List do Tymoteusza	63 (lub później, ale przed 68)	Macedonia	
	List do Tytusa	63	Efez (?)	
	2 List do Tymoteusza	64	Rzym	

IV. ADRESACI

- A. Nazwa „listy pasterskie” pochodzi z komentarza D. N. Berdota z 1703 r. i opisuje ich wyjątkową treść i charakter. Jednakże Tymoteusz i Tytus nie byli pastorami, tylko apostołskimi delegatami.
- B. Księgi te napisane zostały do Kościołów w formie listów do współpracowników Pawła – Tymoteusza i Tytusa. Paweł zwraca się do kongregacji za pośrednictwem swojego zespołu przywódców. Na szerszą grupę odbiorców tych listów Pawła wskazują:

1. formalne wstępy wspominające o jego apostołstwie
2. druga osoba liczby mnogiej w zakończeniu wszystkich trzech listów
3. obrona powołania Pawła (zob. 1 Tm 2:7)
4. fakt, że Paweł pisze do Tymoteusza o rzeczach, o których ten już się dowiedział w czasie spędzonym z nim (zob. 1 Tm 3:15)

V. OKOLICZNOŚCI/ZAMYŚŁ

- A. Głównym celem tych ksiąg była walka z rodzącymi się herezjami (zob. 1 Tm 1:3-7). Herezje te mogły być połączeniem żydowskich i gnostyckich tendencji (podobnie jak w przypadku fałszywych nauczycieli z Listu do Efezjan i Kolosan). Prawdopodobnie były to dwie oddzielne grupy.
- B. ST podaje konkretne wskazówki dotyczące organizacji społeczności wiernych. NT nie zawiera dokładnych wytycznych odnośnie struktury lub administracji Kościoła. Listy pasterskie (1 Tm, 2 Tm i Tt) zawierają najbardziej precyzyjne instrukcje dotyczące tych kwestii z całego NT.
- C. 1 List do Tymoteusza został napisany:
 1. aby polecić Tymoteuszowi, żeby nadal pozostał w Efezie (zob. 1 Tm 1:3)
 2. aby rozprawić się z fałszywymi nauczycielami (zob. 1 Tm 1:19-20; 4:1-5; 6:4-5.20-21)
 3. aby pomóc zorganizować przywództwo (zob. 1 Tm 3)
- D. Tytus otrzymał podobne zadanie odpierania herezji i organizowania Kościoła na Krecie (zob. 1:5).
- E. 2 List do Tymoteusza napisany został przez Pawła w więzieniu. Nie ma on wielkich nadziei na uwolnienie (zob. 4:6-8.16-18).
- F. Listy te kładą duży nacisk na „zdrową naukę” (tj. właściwą doktrynę) – zob. 1 Tm 1:10; 4:6; 6:3; 2 Tm 1:13; 4:3; Tt 1:9; 2:1) lub „zdrową wiarę” (zob. Tt 1:13; 2:2). Bóg powierzył tę „zdrową naukę” Pawłowi (zob. 1 Tm 1:11); Paweł przekazał ją Tymoteuszowi (zob. 1 Tm 6:20), a ten miał powierzyć ją „zasługującym na wiarę ludziom” (zob. 2 Tm 2:2).

VI. FAŁSZYWI NAUCZYCIELE

- A. Trudno powiedzieć coś więcej o tych fałszywych nauczycielach ze względu na brak konkretnych informacji pochodzących z I w. n.e. Paweł pisze do tych, którzy stykali się z nimi bezpośrednio. W związku z tym nie omawia ich teologii, tylko zazwyczaj potępia ich styl życia i motywacje (podobnie jak Juda).
- B. Główne zagadnienie interpretacyjne dotyczy tego, czy byli oni:
 1. Żydami
 2. Grekami
 3. jednymi i drugimi
- C. Wydaje się, że ci fałszywi nauczyciele łączyli elementy żydowskie i gnostyckie. Jednak jak doszło do tego, że te dwa zupełnie odmienne ruchy religijne uległy scaleniu?
 1. Judaizm zawsze zawierał pewne elementy dualistyczne (zob. zwoje znad Morza Martwego)
 2. W II w. n.e. gnostycyzm czerpał z tych wspólnych bliskowschodnich wątków filozoficznych/teologicznych i rozwijał je
 3. Judaizm w diasporze był dużo bardziej eklektyczny niż wyobrażali to sobie wcześniej współcześni uczeni

4. W Liście do Kolosan opisany jest precedens żydowsko-gnostyckiej herezji z I w. n.e.

D. Pewne elementy związane z fałszywymi nauczycielami

1. Żydowskie aspekty

a. fałszywi nauczyciele

(1) uczeni w Prawie (zob. 1 Tm 1:7)

(2) obrzezani (zob. Tt 1:10)

b. fałszywi nauczyciele zajmujący się żydowskimi mitami (zob. 1 Tm 1:4; Tt 1:14)

c. fałszywi nauczyciele zajmujący się przepisami żywieniowymi (zob. 1 Tm 4:1-5)

d. fałszywi nauczyciele zajmujący się genealogiami (zob. 1 Tm 1:4; 4:7; 2 Tm 4:4; Tt 1:14-15; 3:9)

2. Gnostyckie aspekty (zob. Temat specjalny w Tt 1)

a. Restrykcyjna asceza

(1) zabranianie zawierania małżeństw (zob. 1 Tm 4:3)

(2) wykluczanie niektórych pokarmów (zob. 1 Tm 4:3)

b. Wykorzystywanie seksualne (zob. 1 Tm 1:10; 2 Tm 3:6-7; Tt 1:11.15)

c. Nacisk na wiedzę (zob. 1 Tm 4:1-3; 6:20)

VII. KANONICZNOŚĆ

A. Listy Pawła zostały zebrane w jeden tom zatytułowany „Apostoł”, który był rozsyłany do wszystkich Kościołów. Jedyne grecki manuskrypt listów Pawła, w którym brakuje 1 i 2 Tm oraz Tt (a także 2 Tes i Flm) to papirusowy manuskrypt z około 200 r. n.e. określony symbolem P⁴⁶ (należy do papirusów Chestera Beatty’ego). Jednak nawet to jest spekulacją, ponieważ w manuskrypcie tym brakuje kilku ostatnich stron. Wszystkie pozostałe greckie manuskrypty zawierają pisma, które później otrzymały miano „listów pasterskich”.

B. Starożytne źródła, które cytują, wspominają albo nawiązują do listów pasterskich

1. Przywódcy wczesnego Kościoła

a. Pseudo-Barnaba (70-130 r. n.e.) cytuje 2 Tm i Tt

b. Klemens Rzymski (95-97 r. n.e.) nawiązuje do 1 Tm i 2 Tm oraz cytuje Tt 3:1

c. Polikarp ze Smyrny (110-150 r. n.e.) nawiązuje do 1 Tm, 2 Tm i Tt

d. Hermas (115-140 r. n.e.) cytuje 1 Tm i 2 Tm

e. Ireneusz z Lyonu (130-202 r. n.e.) często cytuje 1 Tm, 2 Tm i Tt

f. Diognet (150 r. n.e.) cytuje Tt

g. Tertulian (150-220 r. n.e.) cytuje 1 Tm, 2 Tm i Tt

h. Orygenes (185-254 r. n.e.) cytuje 1 Tm, 2 Tm i Tt

2. Spisy kanonicznych ksiąg zawierające listy pasterskie

a. *Kanon Muratoriego* (stworzony w Rzymie około roku 200 n.e.)

b. *Kodeks Barococcio* (206 r. n.e.)

c. *Spis Apostolski* (300 r. n.e.)

d. *Spis z Cheltenham* (360 r. n.e.)

e. *Lista Atanazego* (367 r. n.e.)

3. Wczesne wersje zawierające listy pasterskie

a. starołacińska (150-170 r. n.e.)

b. starosyryjska (200 r. n.e.)

4. Synody wczesnego Kościoła, które potwierdziły natchniony status listów pasterskich

- a. Nicea (325-340 r. n.e.)
 - b. Hippona (393 r. n.e.)
 - c. Kartagina (397 i 419 r. n.e.)
- C. Proces wypracowywania konsensusu wśród wczesnochrześcijańskich kongregacji imperium rzymskiego doprowadził do powstania kanonu. Na konsensus ten bez wątpienia wpływały wewnętrzne i zewnętrzne naciski społeczne. Wydaje się, że podstawowe kryteria włączenia do kanonu były następujące:
1. Związek z apostołem
 2. Przesłanie spójne z innymi pismami apostołskimi
 3. Przemienione życie osób, które spotkały się z tymi pismami
 4. Rosnąca zgodność spisów przyjętych ksiąg wśród tych wczesnych Kościołów
- D. Potrzeba kanonu zrodziła się w związku z:
1. Opóźniającym się drugim przyjściem Chrystusa
 2. Geograficznymi odległościami pomiędzy Kościołami a apostołami
 3. Śmiercią apostołów
 4. Pojawieniem się pierwszych fałszywych nauczycieli
 - a. Judaizm
 - b. Filozofia grecka
 - c. Mieszanka elementów żydowskich i gnostyckich (List do Kolosan)
 - d. Inne grecko-rzymskie religie misteryjne (np. kult Mitry)
 Działo się to w miarę docierania ewangelii do różnych kultur.
- E. Kwestia kanoniczności jest historycznie związana z autorstwem. Wczesny Kościół uznał listy pasterskie za pisma Pawła. Moje własne założenia dotyczące kanoniczności obejmują udział Ducha Świętego – nie tylko w procesie pisania Biblii, ale także jej gromadzenia i zachowywania. Kwestia autorstwa Pawła (które zakładam) nie wpływa na natchnienie i kanoniczność.

VIII. NIEKTÓRE TERMINY I SFORMUŁOWANIA W 1 LIŚCIE DO TYMOTEUSZA

1. „Swego prawowitego dziecka w wierze”, 1:2
2. Błźnierca, 1:13
3. Amen, 1:17
4. Pośrednik, 2:5
5. Okup, 2:6
6. „Podnosząc ręce czyste”, 2:8
7. „Nienaganny”, 3:2
8. „Nadużywający wina”, 3:8
9. „Tajemnica wiary”, 3:9
10. „Nauki demonów”, 4:1
11. „Mają własne sumienie napiętnowane”, 4:2
12. „Światowe (...) baśnie”, 4:7
13. „Włożenie rąk”, 4:14; 5:22
14. Prezbiterzy, 4:14
15. „Miej we czci te wdowy, które są rzeczywiście wdowami”, 5:3
16. „Pierwsze zobowiązanie”, 5:12
17. „Podwójna cześć”, 5:17

18. Poprzestawanie, 6:6
19. Światłość niedostępna, 6:16

IX. NIEKTÓRE OSOBY W 1 LIŚCIE DO TYMOTEUSZA

1. Ojciec, 1:2
2. „Uczni w Prawie”, 1:7
3. „Król wieków”, 1:17
4. Hymenajos i Aleksander, 1:20
5. Biskup, 3:2 (NT Seweryn Kowalski: „przełożony”)
6. Diakoni, 3:8
7. Kobiety, 3:11
8. Prezbiterzy, 5:17 (PL: „starsi”)
9. Poncjusz Piłat, 6:13

X. MIEJSCA NA MAPIE W 1 LIŚCIE DO TYMOTEUSZA

1. Macedonia, 1:3
2. Efez, 1:3

XI. PYTANIA DO DYSKUSJI DO 1 LISTU DO TYMOTEUSZA

1. Opisz własnymi słowami fałszywych nauczycieli wymienionych we fragmencie 1:3-4.
2. Czy fragment 1:9-11 jest odzwierciedleniem Dziesięciu Przykazań? Jeśli tak, jakie są różnice?
3. Dlaczego Paweł uważał się za pierwszego ze wszystkich grzeszników? (1:15)
4. Do jakiego wydarzenia w życiu Tymoteusza odnosi się werset 1:18?
5. Co oznacza przekazanie przez Pawła niektórych osób szatanowi? (1:20)
6. Dlaczego werset 2:4 jest tak ważny?
7. Objasnij werset 2:9 w świetle kultury I w. n.e.
8. Jakie zastosowanie ma werset 2:12 dzisiaj?
9. Wyjaśnij werset 2:15 własnymi słowami.
10. Wymień kwalifikacje biskupa (przełożonego). (3:1-7)
11. Dlaczego werset 3:16 uważa się za cytat z wczesnego hymnu?
12. Dlaczego fałszywi nauczyciele zabraniali zawierania małżeństw? (4:3)
13. Jaki jest związek wersetu 4:4 z Rz 14?
14. Wyjaśnij werset 4:10 własnymi słowami.
15. Jakie wydarzenie opisuje werset 4:14?
16. Jak werset 5:19 odzwierciedla ST?
17. Jakiego problemu kulturowego dotyczy werset 5:23?
18. Wyjaśnij werset 6:10 własnymi słowami.
19. Skąd pochodzą tytuły Jezusa z 6:15?

XII. NIEKTÓRE TERMINY I SFORMUŁOWANIA W 2 LIŚCIE DO TYMOTEUSZA

1. „Rozpalił na nowo charyzmat Boży”, 1:6
2. Depozyt, 1:14
3. Gangrena, 2:17
4. „Mając pieczęć”, 2:19
5. Naczynia, 2:20

6. Właściciel, 2:21
7. „W porę, nie w porę”, 4:2
8. „Zmyślane opowiadania”, 4:4
9. „Księgi (...), pergaminy”, 4:13
10. „Paszcza lwa”, 4:17

XIII. NIEKTÓRE OSOBY W 2 LIŚCIE DO TYMOTEUSZA

1. Przodkowie, 1:3
2. Lois, 1:5
3. Eunice, 1:5
4. Onezyfor, 1:16
5. Hymenajos, 2:17
6. Filetos, 2:17
7. Jannes i Jambres, 3:8.9
8. Ewangelista, 4:5
9. Demas, 4:10
10. Łukasz, 4:11
11. Marek, 4:11
12. Tychik, 4:12
13. Aleksander, 4:14

XIV. MIEJSCA NA MAPIE W 2 LIŚCIE DO TYMOTEUSZA

1. Azja, 1:15
2. Rzym, 1:17
3. Efez, 1:18; 4:12
4. Antiochia, 3:11
5. Ikonium, 3:11
6. Listra, 3:11
7. Tesalonika, 4:10
8. Galacja, 4:10
9. Dalmacja, 4:10
10. Troada, 4:13
11. Korynt, 4:20
12. Milet, 4:20

XV. PYTANIA DO DYSKUSJI DO 2 LISTU DO TYMOTEUSZA

1. W jakim więzieniu znajdował się Paweł? (lokalizacja)
2. Wyjaśnij werset 1:12 własnymi słowami.
3. Pod jakim względem werset 1:9 przypomina Tt 3:5a?
4. Co zrobił Onezyfor dla Pawła w więzieniu? (1:16-18)
5. 2 Tm 2:2 to bardzo ważny werset. Dlaczego?
6. Dlaczego uważa się, że werset 2:11 jest cytatem z wczesnochrześcijańskiego hymnu?
7. Do czego odnosi się werset 2:15?
8. Czy werset 2:25 oznacza, że to Bóg udziela nawrócenia? Jeśli tak, to co z tego wynika?
9. Co wierzący powinni robić, żeby pomagać „uwiedzionym” przez szatana? (2:24-25)

10. Kogo i czego dotyczy fragment 3:6-7?
11. Dlaczego werset 3:16 jest taki ważny?
12. Dlaczego Paweł nie mógł uzdrowić Trofima?

WPROWADZENIE DO LISTU DO TYTUSA

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. List do Tytusa jest częścią zbioru listów Pawła znanych jako „listy pasterskie”. Jest tak dlatego, że 1 i 2 List do Tymoteusza i List do Tytusa zawierają skierowane do jego współpracowników wskazówki dotyczące tego, (1) jak radzić sobie z fałszywymi nauczycielami, (2) jak ustanawiać przywódców w lokalnych Kościołach oraz (3) jak zachęcać innych do pobożności. Widoczna kolejność powstania tych ksiąg jest następująca: 1 Tm i/lub Tt, a później 2 Tm. List do Tytusa porusza te same tematy, co 1 List do Tymoteusza. Być może Tt został napisany jako pierwszy, ponieważ jego wstęp jest bardzo rozwinięty i pełen teologicznych treści.
- B. Podróże Pawła i tych jego współpracowników nie pasują do przebiegu drogi Pawła opisanego w Dziejach Apostolskich. Z tego względu wiele osób zakłada, że świadczy to o tym, że Paweł został zwolniony z więzienia i odbył czwartą podróż misyjną.
- C. Lata czwartej podróży misyjnej przypadałyby pomiędzy początkiem lat 60. I w. n.e. a rokiem 68, ponieważ Paweł został ścięty za rządów Nerona, a ten popełnił samobójstwo w 68 r. n.e. (wiele głosów przemawia za umiejscowieniem śmierci Pawła w 65 r. n.e. w czasie trwających wtedy prześladowań).

II. TYTUS

- A. Tytus był jednym z najbardziej zaufanych współpracowników Pawła. Świadczy o tym fakt, że Paweł posyłał go do problematycznych miejsc takich jak Korynt i Kreta.
- B. Tytus był poganinem (Tymoteusz był tylko pół-Grekiem), nawróconym dzięki nauce Pawła. Paweł nie zgodził się na obrzezanie Tytusa (zob. Ga 2:3).
- C. Jest często wymieniany w listach Pawła (zob. 2 Kor 2:13; 7:6-15; 8:6-24; 12:18; Ga 2:1-3; 2 Tm 4:10) i fakt, że Łukasz nie wspomina o nim w Dziejach Apostolskich, jest bardzo zaskakujący. Niektóre komentarze tłumaczą to następująco:
 - 1. Być może Tytus był krewnym Łukasza (możliwe, że bratem) i wymienienie jego imienia byłoby uznane za kulturowo niestosowne.
 - 2. Tytus był głównym źródłem, z którego Łukasz czerpał informacje o życiu i służbie Pawła, i dlatego, podobnie jak Łukasz, nie został wymieniony.
- D. Towarzyszył Pawłowi i Barnabie w czasie kluczowego soboru jerozolimskiego, opisanego w Dz 15, na którym omawiano i decydowano w sprawie stosunku nowych wierzących pochodzenia pogańskiego do Prawa Mojżeszowego.
- E. Księga ta skupia się na radach przekazywanych przez Pawła Tytusowi dotyczących jego posługi na Krecie. Tytus był tam oficjalnym zastępcą/legatem Pawła.
- F. Ostatnia zawarta w NT informacja na temat Tytusa jest taka, że został on posłany, aby pełnić służbę w Dalmacji (zob. 2 Tm 4:10).

III. FAŁSZYWI NAUCZYCIELE

- A. Najwidoczniej na Krecie była grupa fałszywych nauczycieli, którzy sprzeciwiali się ewangelii Pawła.

1. Ich nauki teologiczne prowadziły do konfliktu z pobożnym stylem życia, którego oczekuje się od wszystkich wierzących.
 2. Odniesienia do pobożnego życia: 1:1.16; 2:7.14; 3:1.8.14
 3. Podsumowania cech charakteru: 2:11-14; 3:4-7
- B. Niektóre aspekty tego fałszywego nauczania są wyraźnie żydowskie (zob. 1:10.14; 3:8-9). Herezje te są połączeniem żydowskiego legalizmu i greckiej myśli spekulacyjnej (gnostycyzm – zob. Temat specjalny w Tt 1:1). Osoby te przypominają fałszywych nauczycieli, o których mowa w 1 Tm, Kol i Ef. Listy pasterskie koncentrują się także na herezji – nie skupiają się wyłącznie na organizacji Kościoła.

IV. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „Pobożność”, 1:1
2. „W nadziei życia wiecznego”, 1:2
3. „Prawdomówny Bóg”, 1:2 (Przekład Toruński Nowego Przymierza: „Bóg, Ten który nie kłamie”)
4. Gościnnie, 1:8
5. Żydowskie baśnie, 1:14
6. Zdrowa nauka, 2:1
7. Cierpliwość, 2:2
8. „Na tym świecie”, 2:12 (PL: „w obecnym wieku”)
9. „Błogosławiona nadzieja”, 2:13
10. Odkupić, 2:14
11. Obmycie odradzające, 3:5

V. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. „Prezbiterzy”, 1:5 (PL: „starsi”)
2. Biskup, 1:7 (inne tłumaczenia: starszy, dozorca, dogląający, przełożony, nadzorca)
3. „Obrzezani”, 1:10
4. „Ich własny wieszcz”, 1:12
5. „Zwierzchnie władze”, 3:1 (PL: „zwierzchności oraz władze”)
6. Tychik, 3:12
7. Apollos, 3:13

VI. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Kreta, 1:5
2. Nikopolis, 3:12

VII. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Dlaczego fakt, że w Liście do Tytusa zarówno Bóg Ojciec, jak i Jezus są nazywani „Zbawicielem” (każdy po trzy razy), jest tak doniosły?
2. Co werset 1:16 mówi o fałszywych nauczycielach?
3. Czy fragment 2:1-5 odnosi się do przywódców Kościoła, czy jego członków?
4. Dlaczego werset 2:11 jest tak istotny?
5. Czy werset 2:13 nazywa Jezusa Bogiem?

6. Dlaczego werset 3:5a jest centralnym poruszonym przez Pawła tematem?
7. Czy werset 3:5b naucza odrodzenia przez chrzest?

WPROWADZENIE DO LISTU DO FILEMONA

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Księga ta jest przykładem prywatnego listu. Były one bardzo rozpowszechnione w grecko-rzymskim świecie w I w. n.e. Prawdopodobnie mieścił się on na jednym arkuszu papirusu (zob. 3 List Jana). Nie ma pewności co do tego, kto jest głównym adresatem listu: (1) Filemon; (2) Apfia i Archip (zob. Kol 4:17) lub (3) w pewnym sensie cały Kościół domowy.
- B. List ten dostarcza wglądu w:
 - 1. Metody duszpasterskie apostoła Pawła,
 - 2. Kościoły domowe I w. n.e. (zob. Rz 16:5; 1 Kor 10:19; Kol 4:15).
- C. Chrześcijaństwo już wtedy radykalnie zmieniało środowisko społeczne świata śródziemnomorskiego. Rozpadały się przeszkadzające rozprzestrzenianiu się ewangelii bariery społeczne (zob. 1 Kor 12:13; Ga 3:28; Kol 3:11).

II. AUTOR

- A. Osobisty charakter tego listu przekonuje większość czytelników (za wyjątkiem F. C. Baura), że jego autorem jest apostoł Paweł.
- B. Listy do Filemona i do Kolosan są ze sobą ściśle związane:
 - 1. To samo pochodzenie
 - 2. Te same osoby przekazują pozdrowienia
 - 3. To samo zakończenie
 - 4. Tychik dostarczył list do Kolosan i udał się w dalszą podróż z Onezymem (zob. Kol 4:7.9). Jeśli autorem Listu do Filemona jest Paweł, List do Kolosan także został napisany przez niego (co poddają w wątpliwość niektórzy współcześni uczeni).
- C. Wymieniony jest wśród listów Pawła zarówno przez wczesnego heretyka Marcjona (który przybył do Rzymu ok. roku 140 n.e.), jak i w spisie kanonicznych ksiąg zwanym *Kanonem Muratoriego* (powstał on w Rzymie pomiędzy 180 a 200 r. n.e.).

III. DATA

- A. Data powstania tego listu wiąże się z jednym z pobytów Pawła w więzieniu (w Efezie, Filipi, Cezarei lub Rzymie). Najbardziej zgodne z wydarzeniami opisanymi w Dziejach Apostolskich jest uwięzienie w Rzymie.
- B. Jeśli założymy, że list powstał podczas uwięzienia w Rzymie, pozostaje jeszcze pytanie, o które uwięzienie chodzi. Paweł był w więzieniu na początku lat 60. I w., co opisują Dzieje Apostolskie. Został jednak uwolniony i napisał listy pasterskie (1 i 2 List do Tymoteusza i List do Tytusa). Następnie aresztowano go ponownie i zabito przed 9 czerwca 60 r. n.e. (samobójstwem Nerona). Uwzględniając znane nam fakty, najbardziej prawdopodobną datą powstania Listów do Kolosan, Efezjan i Filemona jest pierwszy pobyt Pawła w więzieniu na początku lat 60. I w. List do Filipian powstał najpewniej w połowie lat 60. I w.
- C. Tychik z Onezymem prawdopodobnie zanieśli Listy do Kolosan, Efezjan i Filemona do Azji

Mniejszej. Później (być może upłynęło wiele lat) Epafrodyt, wyzdrowiawszy z fizycznej choroby, zaniósł List do Filipian do swojego Kościoła.

- D. Możliwa chronologia pism Pawła na podstawie F. F. Bruce'a i Murraya Harrisa z pewnymi zmianami.

	<u>Księga</u>	<u>Data</u>	<u>Miejsce napisania</u>	<u>Związek z Dziejami Apostolskimi</u>
1.	List do Galacjan	48	Antiochia Syryjska	14:28; 15:2
2.	1 List do Tesaloniczan	50	Korynt	18:5
3.	2 List do Tesaloniczan	50	Korynt	
4.	1 List do Koryntian	55	Efez	19:20
5.	2 List do Koryntian	56	Macedonia	20:2
6.	List do Rzymian	57	Korynt	20:3
7.-10.	Listy więzienne			
	List do Kolosan	wczesne lata 60.		
	List do Efezjan	wczesne lata 60.	Rzym	
	List do Filemona	wczesne lata 60.		
	List do Filipian	koniec 62 – 63		28:30-31
11.-13.	Czwarta podróż misyjna			
	1 List do Tymoteusza	63 (lub później, ale przed 68)	Macedonia	
	List do Tytusa	63	Efez (?)	
	2 List do Tymoteusza	64	Rzym	

IV. POWÓD NAPISANIA LISTU (osoby wymienione w Liście do Filemona)

- A. Filemon był właścicielem niewolników w Kolosach. Nawrócił się za sprawą Pawła – najprawdopodobniej w wyniku jego służby w Efezie.
- B. Onezym był zbiegłym niewolnikiem. On także nawrócił się dzięki Pawłowi, tyle że przebywając w rzymskim więzieniu (61-63 r. n.e.). Nie znamy szczegółowych okoliczności ich spotkania. Być może (1) obaj byli więźniami, (2) Onezym został po coś wysłany do Pawła lub (3) Onezym pytał Pawła o radę po tym, jak zmienił zdanie w kwestii ucieczki.
- C. Epafras był wierzącym z Azji Mniejszej i założycielem Kościołów w dolinie rzeki Likos (Kolosa, Laodycea i Hierapolis). Przyniósł uwiezionemu Pawłowi wieści i herezji w Kolosach oraz wierności Filemona.
- D. Tychik był doręczycielem trzech listów Pawła skierowanych do tych okolic: do Kolosan, Efezjan i do Filemona (zob. Kol 4:7-9; Ef 6:21-22). Onezym także wyruszył z nim, żeby stanąć przed swoim panem (zob. w. 11). List do Filemona jest jednym z dwóch prywatnych listów zachowanych w Nowym Testamencie (zob. 3 List Jana).

Około pięćdziesięciu lat później (w 110 r. n.e.) Ignacy Antiocheński, w drodze do Rzymu, gdzie miał zginąć męczeńską śmiercią, napisał list (*List do Kościoła w Efezie* 1:3) do biskupa Efezu imieniem Onezym! Być może był to właśnie ten nawrócony niewolnik!

V. ZAMYŚŁ LISTU

- A. Ukazuje on, jak Paweł używał swojej apostołskiej władzy i duszpasterskiej zachęty.
- B. Wyraża to, jak chrześcijaństwo uczyniło niewolników i panów, bogatych i biednych braćmi i siostrami. Prawda ta po pewnym czasie pociągnęła za sobą radykalne zmiany w imperium rzymskim.
- C. Odzwierciedla przekonanie Pawła, że zostanie uwolniony z więzienia w Rzymie i wróci do Azji Mniejszej.

VI. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

- 1. „Kościół [gromadzący] się w tym domu”, w. 2
- 2. „Moje dziecko (...) Onezym”, w. 10
- 3. „Nieużyteczny (...) użyteczny”, w. 11
- 4. „Winien mi jesteś samego siebie”, w. 19

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

- 1. Apfia, w. 2
- 2. Onezym, w. 10
- 3. Epafras, w. 23
- 4. Marek, w. 24

VIII. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE – BRAK

IX. PYTANIA DO DYSKUSJI

- 1. Jak Paweł odwołuje się do swojej apostołskiej władzy w 1:8?
- 2. Jak ta krótka księga wpływa na kwestię niewolnictwa?
- 3. Czy w. 18 wskazuje na to, że Onezym okradł swojego pana?
- 4. Czy w. 19 świadczy o tym, że Paweł zazwyczaj korzystał z pomocy skryby?

WPROWADZENIE DO LISTU DO HEBRAJCZYKÓW

I. KLUCZOWA UWAGA WSTĘPNA

Kiedy studiowałem tę księgę, stawało się dla mnie coraz bardziej oczywiste, że moja teologia ukształtowana została przez teologię Pawła. Bardzo trudno jest mi pozwolić różnym pozostałym autorom NT na przedstawienie ich natchnionych myśli, ponieważ mam tendencję, by umieszczać je w paulińskich kategoriach. Jest to szczególnie wyraźne w nacisku, jaki List do Hebrajczyków kładzie na trwanie w wierze. W tej księdze wiara nie jest prawno-sądowym statusem (usprawiedliwienie z wiary), tylko wiernym życiem do samego końca (rozdziały 11-12).

Obawiam się, że wiele z pytań, z którymi zmagam się odnośnie Listu do Hebrajczyków, nigdy nie zostałyby zadanych przez jego autora (ani też Piotra i Jakuba). List do Hebrajczyków, jak wszystkie księgi NT, jest dokumentem okazjonalnym. Muszę pozwolić autorowi mówić własnym głosem, nawet jeśli jest to dla mnie niewygodne; nawet jeśli nie posługuje się moimi ukochanymi kategoriami, a nawet radykalnie je rozbija. Nie śmiałybym zastąpić przesłania natchnionego autora NT moją teologią systematyczną.

Wolę pokutować ze swojego teologicznego dogmatyzmu i żyć w nowotestamentowym napięciu, którego w pełni nie rozumiem ani nie lubię. Obawiam się, że patrzę na NT przez filtr współczesnych konwencjonalnych ewangelikalnych ram pojęciowych. Chcę trzymać się biblijnych obietnic Bożej miłości, opatrności i zachowującej od złego mocy; jednocześnie czuję się jednak oskarżany przez mocne przestrogi i nakazy autorów NT. Wydaje mi się, że tak naprawdę chcę podpisywać się i pod niezasłużonym zbawieniem, i chrześcijańskim życiem, za które oddaje się wszystko. Gdzie jednak postawić granicę, kiedy ten ideał nie jest urzeczywistniany? Czy wieczna wspólnota z Bogiem jest początkową, czy ciągłą odpowiedzią wiary? List do Hebrajczyków jasno wyraża nakaz tej drugiej. Postrzega życie chrześcijańskie od jego końca, a nie początku.

Nie oznacza to zbawienia skupionego na uczynkach, tylko skoncentrowanego na uczynkach potwierdzenia zbawienia. Wiara jest jego dowodem, a nie mechanizmem jego otrzymania (to rola łaski). Wierzący nie są zbawiani przez uczynki, tylko do uczynków. Uczynki nie są środkiem, tylko skutkiem zbawienia. Pobożne, wierne, codzienne upodabnianie się do Chrystusa to nie coś, co robimy, ale kim w Nim jesteśmy. Tam, gdzie nie ma przemienionego i przemieniającego się życia wiary, nie ma dowodów na zbawienie ani jego pewności. Tylko Bóg zna serca i okoliczności. W swoim zamyśle pewność zbawienia ma towarzyszyć życiu wiary, a nie być tylko początkowym teologicznym przekonaniem pozbawionym dowodów w postaci postępowania.

Modłę się, żebyśmy pozwolili natchnionemu autorowi NT mówić jasno i nie sprowadzali Listu do Hebrajczyków do roli teologicznego przypisu do ram teologii systematycznej – czy to kalwinistycznej, czy arminiańskiej.

II. WSTĘPNE SPOSTRZEŻENIA

- A. Dla przekazania zawartego w niej przesłania, księga ta posługuje się tekstami ST w interpretacji rabinicznej hermeneutyki. Aby zrozumieć zamysł pierwotnego autora, list ten interpretować należy w świetle rabinicznego judaizmu I w. n.e., a nie współczesnej myśli zachodniej.
- B. Początek tej księgi przypomina kazanie (nie zawiera przywitania ani typowych pozdrowień), a jego koniec jest charakterystyczny dla listu (typowe paulińskie zakończenie rozdziału 13). Możliwe, że jest ona przeznaczoną dla synagogi homilią przerobioną na list. W wersecie 13:22 autor lub autorka nazywa swoją księgę „słowem zachęty”. Ta sama fraza użyta została także w Dz 13:15 w odniesieniu do kazania.

- C. List do Hebrajczyków jest bardzo wnikliwym nowotestamentowym komentarzem do Przymierza Mojżeszowego:
 1. bardzo autorytatywne spojrzenie na ST
 2. porównanie starego i nowego przymierza
 3. jedyna księga NT nazywająca Jezusa naszym arcykapłanem
- D. Księga ta pełna jest ostrzeżeń przed odpadnięciem od wiary („cofnięciem się”, zob. 10:38) lub powrotem do judaizmu (tj. rozdziały 2, 4, 5, 6, 10, 12; zob. książkę *No Easy Salvation [Nielatwe zbawienie]* autorstwa R. C. Glaze’a Jr. wydaną przez Insight Press).
- E. Chociaż jest to nadmierne uproszczenie, pomocna jest znajomość nauczania Pawła i nacisku kładzionego przez niego na zbawienie jako dokonane dzieło suwerennego Boga (tj. usprawiedliwienie z wiary), przedstawiającego pewność zbawienia jako podstawową prawdę. Piotr, Jakub oraz 1 i 2 List Jana podkreślają ciągle obowiązki wynikające z nowego przymierza i twierdzą, że pewność zbawienia jest codziennie potwierdzana przez przemienione i przemieniające się życie. Autor Listu do Hebrajczyków, podkreślając wierne życie (zob. rozdział 11), przedstawia pewność zbawienia z perspektywy końca życia. Współczesne zachodnie racjonalne myślenie ma tendencję do polaryzacji tych punktów widzenia, podczas gdy NT, którego autorzy natchnieni byli przez tego samego Ducha, pozostawia je w napięciu, potwierdzając wszystkie trzy. Pewność zbawienia nigdy nie jest celem, a produktem ubocznym czynnej wiary w Boga obietnice.

III. AUTORSTWO

- A. Chociaż autorstwo Listu Hebrajczyków jest sporne, kilka wczesnych gnostyckich dzieł (tj. *Ewangelia Prawdy*, *Ewangelia Filipa* i *Apokryf Jana*) wielokrotnie go cytują, co dowodzi, że już w II w. n.e. był uważany za część autorytatywnych pism chrześcijańskich (zob. Andrea Helmbold, *The Nag Hammadi Gnostic Texts and the Bible [Teksty gnostyckie z Nag Hammadi a Biblia]*, s. 91).
- B. Kościół wschodni (Aleksandria, Egipt) uznawał autorstwo Pawła, co widoczne jest w fakcie wymienienia Listu do Hebrajczyków wśród pism Pawła we wczesnym spisaniu na papirusie manuskrypcie P⁴⁶. Nosi on nazwę papirusu Chestera Beatty’ego i powstał pod koniec II w. n.e. Umieszcza on List do Hebrajczyków po Liście do Rzymian. Niektórzy aleksandryjscy przywódcy dostrzegali problemy literackie związane z paulińskim autorstwem tej księgi.
 1. Klemens Aleksandryjski (150-215 r. n.e., cytowany przez Euzebiusza z Cezarei) stwierdza, że Paweł napisał ten list po hebrajsku, a Łukasz przetłumaczył go na grecki.
 2. Orygenes (185-253 r. n.e.) pisze, że myśl jest paulińska, ale księga napisana została przez jego późniejszego naśladowcę, takiego jak Łukasz lub Klemens Rzymski.
- C. Księgę tę pomija przyjęty przez Kościół zachodni spis listów Pawła zwany *Kanonem Muratoriego* (jest to lista kanonicznych ksiąg NT powstała w Rzymie ok. 180-200 r. n.e.).
- D. Co wiemy o autorze:
 1. Najwyraźniej należał on do drugiego pokolenia żydowskich chrześcijan (2:3).
 2. Cytuje z greckiego tłumaczenia ST zwanego Septuagintą.
 3. Odwołuje się do starożytnych procedur przybytku, a nie ogólnie przyjętych rytuałów świątynnych.
 4. Píše posługując się gramatyką i składnią klasycznej greki (księga ta nie jest platońska; jej punktem orientacyjnym jest ST, a nie Filon Aleksandryjski).

- E. List do Hebrajczyków jest anonimowy, ale jego autor był dobrze znany adresatom (zob. 6:9-10; 10:34; 13:7.9).
- F. Na czym opierają się wątpliwości co do autorstwa Pawła:
1. Styl bardzo odbiega (poza rozdziałem 13) od pozostałych pism Pawła.
 2. Odmienne słownictwo.
 3. Subtelne różnice w stosowaniu słów i fraz oraz akcentach.
 4. Kiedy Paweł nazywa swoich przyjaciół i współpracowników „braćmi”, imię osoby zawsze występuje najpierw (zob. Rz 16:24; 1 Kor 1:1; 16:12; 2 Kor 1:1; 2:13; Flp 2:25), podczas gdy w Hbr 13:23 znajduje się sformułowanie „brat nasz, Tymoteusz”.
- G. Teorie dotyczące autorstwa
1. W (cytowanym przez Euzebiusza z Cezarei) dziele *Hypotyposes* Klemens Aleksandryjski stwierdził, że Łukasz przetłumaczył na grecki pierwotne dzieło Pawła napisane w języku hebrajskim (Łukasz biegle posługiwał się greką koine).
 2. Orygenes był zdania, że księgę tę napisał albo Łukasz, albo Klemens Rzymski, kierując się jednak nauczaniem Pawła.
 3. Hieronim ze Strydonu i Augustyn przyjęli autorstwo Pawła jedynie w celu ułatwienia włączenia tej księgi do kanonu przez Kościół zachodni.
 4. Tertulian (*De Pudicitia* 20) uważał, że napisał ją Barnaba (Lewita z otoczenia Pawła).
 5. Marcin Luter twierdził, że autorem był Apollos, wykształcony w Aleksandrii intelektualista z otoczenia Pawła (zob. Dz 18:24).
 6. Jan Kalwin był zdania, że księgę napisał Klemens Rzymski (który był pierwszym, który ją zacytował w roku 96 n.e.) lub Łukasz.
 7. Adolf von Harnack uważał, że list napisali Akwila i Priscylla (wyłożyli oni Apollosowi pełną ewangelię, znali Pawła i Tymoteusza, zob. Dz 18:26).
 8. William Ramsay twierdził, że napisał go Filip (ewangelista) w imieniu Pawła, kiedy ten przebywał w więzieniu w Cezarei.
 9. Inni byli zdania, że był to Filip lub Sylas (Sylwan).

IV. ADRESACI

- A. Tytuł „do Hebrajczyków” oznacza, że list napisany został do wszystkich Żydów (zob. Klemens Aleksandryjski cytowany przez Euzebiusza z Cezarei w *Historia Ecclesiastica [Historii Kościelnej]* VI, 14).
- B. Dowody wewnętrzne (za *No Easy Salvation [Niełatwe zbawienie]* autorstwa R. C. Glaze’a Jr.) wskazują na to, że autor zwraca się do konkretnej grupy wierzących Żydów lub synagogi (zob. 6:10; 10:32-34; 12:4; 13:7.19.23).
1. Liczne cytaty ze ST i tematyka wskazują na żydowskich wierzących (zob. 3:1; 4:14-16; 6:9; 10:34; 13:1-25).
 2. Doświadczali oni jakichś prześladowań (zob. 10:32; 12:4). Judaizm uznawany był przez władze rzymskie za dozwoloną przez prawo religię, podczas gdy w późniejszych latach I w. n.e., po odłączeniu się od synagog, chrześcijaństwo stało się nielegalne.
 3. Byli oni wierzącymi od dłuższego czasu, ale pozostawali niedojrzali (zob. 5:11-14). Bali się zupełnie zerwać z judaizmem (zob. 6:1-2).

- C. Niejasna treść wersetu 13:24 może wskazywać na to, że list ten (1) napisano w Italii lub (2) był skierowany do Italii – być może do Rzymu.
- D. Lokalizacja adresatów związana jest z różnymi teoriami dotyczącymi autorstwa.
 - 1. Aleksandria – Apollos
 - 2. Antiochia – Barnaba
 - 3. Cezarea – Łukasz lub Filip
 - 4. Rzym – Klemens Rzymski i wzmianka o Italii w 13:24
 - 5. Hiszpania – teoria Mikołaja z Liry (1270-1340 r.)

V. DATA

- A. Tuż przed zniszczeniem Jerozolimy przez rzymskiego generała (późniejszego cesarza) Tytusa w 70 r. n.e.
 - 1. Autor imiennie wymienia towarzysza Pawła – Tymoteusza (zob. 13:23).
 - 2. Autor pisze o ofiarach składanych nadal w świątyni (zob. 8:13; 10:1-2).
 - 3. Autor wspomina o prześladowaniach – być może są to te z czasów Nerona (54-68 r. n.e.).
 - 4. Autor zachęca czytelników, aby nie wracali do judaizmu i jego rytuałów.
- B. Po 70 r. n.e.
 - 1. Autor opisuje obrzędy w przybytku, a nie świątyni Heroda.
 - 2. Autor wspomina o prześladowaniach:
 - a. być może za Nerona (zob. 10:32-34)
 - b. późniejszych – możliwe, że za Domicjana (zob. 12:4-13)
 - 3. Księga ta może odnosić się do odrodzenia rabinicznego judaizmu (pisma z Jamni) pod koniec I w. n.e.
- C. Przed 95 r. n.e., ponieważ list ten cytowany jest przez Klemensa Rzymskiego.

VI. ZAMYSL

- A. Żydowscy chrześcijanie zachęceni są do opuszczenia synagogi i publicznego (pełnego) utożsamienia się z Kościołem (zob. 13:13).
- B. Żydowscy chrześcijanie zachęceni są do podjęcia nakazu misyjnego Ewangelii (zob. Mt 28:19-20; Dz 1:8).
- C. Rozdziały 6 i 20 skupiają się na niewierzących Żydach pozostających we wspólnocie z tymi żydowskimi chrześcijanami. Zwróć uwagę na obecność trzech grup: „nas”, „was” i „ich”. Otrzymują oni napomnienie, aby osobiście odpowiedzieli na obfity i jasny materiał dowodowy w postaci życia ich chrześcijańskich przyjaciół i współwyznawców.
- D. Poniższa przypuszczalna rekonstrukcja historyczna pochodzi z książki *No Easy Salvation [Nielatwe zbawienie]* autorstwa R. C. Glaze'a Jr.

„Problemem nie było napięcie pomiędzy chrześcijańską większością a niechrześcijańską mniejszością. Było dokładnie odwrotnie. Żydowscy chrześcijanie z tego zgromadzenia poszli na tak dalece posunięty kompromis w kwestii swojej wiary i odpowiedzialności, że oba grona były w stanie odprawiać kult razem, jako jedna całość. Żadna z tych grup nie niepokoiła zanadto sumienia drugiej. Kazania chrześcijan przestały przekonywać i prowadzić do podjęcia decyzji niezbanionych członków synagogi. Wierzący popadli w stagnację, ponieważ nie chcieli wziąć na siebie wszystkich

wymogów odważnego chrześcijańskiego życia. Niewierzący stali się zatwardziali przez ciągle odrzucenie Ewangelii aż do zupełnej obojętności. Jedni i drudzy utknęli w wygodnej kompatybilności.

Niechęć chrześcijan, aby dążyć do „tego, co doskonałe” (6:1) motywowana była dwoma zjawiskami: dużym poszanowaniem tradycji judaizmu oraz oporem przed płaceniem ceny pełnego utożsamienia się z chrześcijaństwem, które stawało się ruchem w coraz większej mierze pogańskim” (s. 23).

VII. KRÓTKI ZARYS LISTU DO HEBRAJCZYKÓW

1:1-3	Nadrzędność Syna nad prorokami
1:4-2:18	Nadrzędność Syna nad aniołami
3:1-4:13	Nadrzędność Syna nad Przymierzem Mojżeszowym
4:14-5:10; 6:13-7:28	Nadrzędność Syna nad kapłaństwem Aarona
5:11-6:12	Nadrzędność wierzących Żydów nad niewierzącymi Żydami
8:1-10:18	Nadrzędność Syna nad procedurami Przymierza Mojżeszowego
10:19-13:25	Nadrzędność Syna poświadczana i objawiana przez wierzących

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „W tych ostatecznych dniach”, 1:2
2. „Odblask Jego chwały”, 1:3
3. „Najdoskonalszy wyraz tego, czym jest sam Bóg” [BWP], 1:3
4. Majestat, 1:3
5. „Abyśmy przypadkiem nie zeszli na bezdroża”, 2:1
6. „Objawiona przez aniołów mowa”, 2:2
7. „Za wszystkich zaznał śmierci” 2:9
8. „Doskonały sprawca zbawienia” [BW], 2:10
9. Arcykapłan, 2:17; 3:1; 4:15
10. Przebłaganie, 2:17
11. Apostoł, 3:1
12. Arcykapłan, 3:1
13. Wyznanie, 3:1; 4:14
14. Dziś, 3:13
15. „Siódmy dzień”, 4:4
16. „Odpoczynek szabat”, 4:9
17. „Przeszedł przez niebiosy”, 4:14
18. „Z wyjątkiem grzechu”, 4:15
19. „Przybliżmy się”, 4:16
20. „Elementarne zasady” [PL], 5:12
21. Obmycia [Biblia Paulistów], 6:2
22. „To, co było obiecane”, 6:15
23. Zasłona, 6:19
24. „Jezus stał się poręczycielem lepszego przymierza”, 7:22
25. Wstawiać się, 7:25
26. Przybytek, 8:2
27. „Obraz i cień rzeczywistości niebieskich”, 8:5

28. Nowe Przymierze, 8:8.13
29. „Święte Świętych”, 9:3
30. „Laska Aarona”, 9:4
31. Przebłagalnia, 9:5 [NT Przekład Dosłowny: „wieko miłosierdzia”]
32. „Tak wielki obłok świadków” [BW], 12:1
33. „Korzeń goryczy” [PL], 12:15
34. „Jeruzalem niebieskie”, 12:22

IX. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. „Pierworodny”, 1:6
2. „Ten, który dzierżył władzę nad śmiercią”, 2:14
3. Ci, którzy „rozdrażnili Pana”, 3:16
4. Melchizedek, 5:6
5. We fragmencie 5:11-6:8 wymienione są trzy grupy: „wy”, „oni” i „my”. Jakie to grupy?
6. Cheruby, 9:5
7. Henoch, 11:5
8. Rachab, 11:31
9. Wielki Pasterz, 13:20
10. Tymoteusz, 13:23

X. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Szalem, 7:1
2. Jerycho, 11:30
3. Góra Syjon, 12:22
4. Italia, 13:24

XI. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Wymień różne aspekty „Syna”, o których jest mowa w 1:2-4.
2. Dlaczego pierwsze rozdziały Listu do Hebrajczyków tak często wspominają o aniołach?
3. Jaki jest związek aniołów z wierzącymi? (1:14)
4. W jaki sposób Jezus było „mało pomniejszony od aniołów”? (2:9)
5. Jaka doniosła prawda zawarta jest w wersetach 2:18 i 4:15?
6. W jaki sposób fragment 3:1-6 porównuje Mojżesza i Jezusa?
7. Co werset 3:7 sugeruje na temat Ducha Świętego?
8. Czego dotyczy werset 3:12?
9. Co oznaczają zawarte w wersecie 3:11 słowa „Nie wejdą do mego odpoczynku”?
10. Co werset 3:14 mówi o chrześcijańskiej pewności zbawienia?
11. Wyjaśnij własnymi słowami werset 4:12.
12. Dlaczego autor wspomina o starożytnym kananejskim kapłanie? (5:6-10)
13. Objaśnij znaczenie fragmentu 5:8-9.
14. Wymień doktryny zawarte we fragmencie 6:1-2. Czy są one żydowskie, czy chrześcijańskie? Dlaczego?
15. Jak określenie „niemożliwe” w wersecie 6:4 zaprzecza tym, którzy wierzą, że można być zbawionym, zgubionym, a potem znowu zbawionym?
16. Dlaczego o Melchizedeku mowa jest, że nie miał ojca i matki? (7:3)
17. Dlaczego fakt, że Abraham złożył Melchizedekowi dziesięcinę, jest tak doniosły? (7:4-10)

18. Co wersety 8:13 i 10:4 mówią o ST?
19. W jaki sposób wersety 9:22 zaprzeczają hinduizmowi?
20. Jak wersety 10:25 i 10:39 odnoszą się do tła historycznego księgi?
21. Jak rozdział 6 wiąże się z rozdziałem 10?
22. Streszczenie rozdziału 11 własnymi słowami.
23. Czego dotyczy wersety 12:2?
24. Dlaczego wersety 13:8 są tak istotne?

WPROWADZENIE DO LISTU JAKUBA

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. List Jakuba był ulubioną księgą Nowego Testamentu Sørena Kierkegaarda, ponieważ podkreśla praktyczne, codzienne chrześcijaństwo.
- B. Dla Marcina Lutera była to najmniej ulubiona księga Nowego Testamentu, ponieważ wydaje się ona zaprzeczać naciskowi kładzionemu przez Pawła w Liście do Rzymian i Galacjan na „usprawiedliwienie z wiary”.
- C. Gatunek literacki tego listu pod wieloma względami różni się od pozostałych ksiąg NT:
 - 1. Bardzo przypomina on Księgę Przysłów (tj. literaturę mądrościową) nowego przymierza napisaną płomiennymi słowami proroka.
 - 2. Powstał w niedługim czasie po śmierci Jezusa; jest bardzo żydowski i praktyczny.

II. AUTOR

- A. Tradycyjnym autorem jest Jakub, przyrodni brat Jezusa (jeden z czterech, zob. Mt 13:55; Mk 6:3; Dz 1:14; 12:17; Ga 1:19). Był przywódcą Kościoła jerozolimskiego (48-62 r. n.e., zob. Dz 15:13-21; Ga 2:9).
 - 1. Zwany był Jakubem Sprawiedliwym, a później otrzymał przydomek „Wielbłądzie Kolana” ze względu na to, że zawsze modlił się na kolanach (Hegezyp, cytowany przez Euzebiusza).
 - 2. Jakub uwierzył dopiero po zmartwychwstaniu Jezusa (zob. Mk 3:21; J 7:5). Jezus osobiście objawił mu się po swoim powstaniu z martwych (zob. 1 Kor 15:7).
 - 3. Był obecny w sali na górze z uczniami (zob. Dz 1:14) i najprawdopodobniej także podczas zesłania Ducha Świętego w dniu Pięćdziesiątnicy.
 - 4. Był żonaty (zob. 1 Kor 9:5).
 - 5. Paweł nazywa go filarem (a najprawdopodobniej także apostołem, zob. Ga 1:19), ale nie należał do grona Dwunastu (zob. Ga 2:9; Dz 12:17; 15:13ff).
 - 6. W dziele *Antiquitates Iudaicae [Starożytności żydowskie]* Józef Flawiusz podaje, że Jakub został ukamienowany w 62 r. n.e. z rozkazu zasiadających w Sanhedrynie saduceuszy; inna tradycja (pisarze z II w. n.e. – Klemens Aleksandryjski lub Hegezyp) głosi, że zepchnięto go z muru świątyni.
 - 7. Przez wiele pokoleń po śmierci Jezusa przywódców Kościoła jerozolimskiego wybierano spośród krewnych Jezusa.
- B. W książce *Studies in the Epistle of James [Studium Listu Jakuba]* A. T. Robertson potwierdza autorstwo Jakuba:

„Jest wiele dowodów na to, że list został napisany przez autora mowy zawartej w Dz 15:13-21 – są to delikatne podobieństwa w myśli i stylu, zbyt subtelne, żeby mogły być jedynie dziełem naśladownictwa. To samo podobieństwo dotyczy Listu Jakuba i listu do Antiochii, prawdopodobnie także napisanego przez Jakuba (Dz 15:23-29). Poza tym księga ta zawiera wyraźne odwołania do Kazania na Górze, które Jakub mógł słyszeć osobiście albo zostać poinformowany o jego treści. W liście tym zauważalna jest ta sama żywa metaforyka, która tak wyróżniała nauczanie Jezusa” (s. 2).

A. T. Robertson posiłkuje się tu książką J. B. Mayora *The Epistle of St. James [List Św. Jakuba]*, s. iii-iv.

- C. Do nowotestamentowej grupy apostoelskiej należało jeszcze dwóch innych Jakubów, ale Jakub, brat Jana, został zabity na początku roku 44 n.e. przez Heroda Agryppę I (zob. Dz 12:1-2), a drugi Jakub, zwany „mniejszym” lub „młodszym” (zob. Mk 15:40) nie jest wymieniany nigdzie poza listą apostołów – a autor Listu Jakuba był najwyraźniej dobrze znany.
- D. Powstały trzy teorie dotyczące pokrewieństwa pomiędzy Jakubem a Jezusem:
1. Hieronim ze Strydonu twierdził, że Jakub był kuzynem Jezusa (synem Alfeusza i Marii Kleofasowej [Alfeuszowej]). Wydedukował to porównując Mt 27:56 z J 19:25.
 2. Tradycja rzymskokatolicka utrzymuje, że był przyrodnim bratem z poprzedniego małżeństwa Józefa (zob. komentarz Orygenesza do Mt 13:55 oraz *Panarion [O herezji]*, 78 Epifaniusza z Salaminy).
 3. Tertulian (160-220 r. n.e.), Helwidiusz (366-384 r. n.e.) i większość protestantów uważają, że był prawdziwym bratem przyrodnim Jezusa, synem Józefa i Marii (zob. Mk 6:3; 1 Kor 9:5).
 4. Teorie #1 i #2 powstały w obronie rzymskokatolickiej doktryny o Maryi zawsze dziewicy.

III. DATA

- A. Jeśli przyjmiemy powyższe autorstwo, pozostają nam dwie możliwe daty:
1. Wcześniejsza – przed soborem jerozolimskim (Dz 15), który odbył się w roku 49 n.e. (jeśli ta data jest prawdziwa, List Jakuba byłby najwcześniej rozpowszechnianą księgą NT).
 2. Późniejsza – tuż przed śmiercią Jakuba w 62 r. n.e.
- B. Argumenty przemawiające za wcześniejszą datą:
1. Użycie słowa „synagoga” [oddaje je Przekład Żydowski NT (Stern) – przyp. tłum.] w 2:2.
 2. Brak organizacji kościelnej.
 3. Użycie słowa „starszy” [PL] w znaczeniu żydowskim w 5:14.
 4. Brak wzmianek o kontrowersjach towarzyszących misji do pogan (zob. Dz 15).
 5. Jakub wydaje się pisać do wczesnych społeczności wierzących Żydów mieszkających poza Jerozolimą, a być może także poza Palestyną (zob. 1:1).
- C. Argumenty przemawiające za późniejszą datą:
1. Możliwa reakcja Jakuba (zob. 2:14-20) na list Pawła do Rzymian (zob. 4:1ff) – przyjęcie przeciwstawnego stanowiska w celu skorygowania niewłaściwego stosowania go przez heretyków (zob. 2 P 3:15-16). Jeśli tak było w rzeczywistości, dobry tytuł dla Listu Jakuba brzmiałby „Średniokresowa korekta kursu”.
 2. Księga ta najwyraźniej zakłada podstawowe chrześcijańskie doktryny, ponieważ w ogóle o nich nie wspomina.

IV. ADRESACI

- A. Naszą główną wskazówką jest wzmianka o „dwunastu pokoleniach w rozproszeniu”. Również włączenie tej księgi do „listów powszechnych” (tj. skierowanych do więcej niż jednego Kościoła) odzwierciedla jego okólny charakter. Jasne jest, że żaden jeden Kościół nie jest w nim tak widoczny, jak konkretna, choć rozproszona grupa jednostek, którymi wydają się być żydowscy chrześcijanie poza Palestyną.
- B. Frazę zawartą w wersecie 1:1 interpretować można na trzy sposoby:
1. Żydzi – wydaje się to nieprawdopodobne ze względu na powtarzające się sformułowanie „bracia”, brak głównych ewangelicznych prawd o Jezusie oraz konkretną wzmiankę o wierze

w Chrystusa w wersecie 2:1. Co więcej, po niewoli babilońskiej wiele z pierwotnych dwunastu pokoleń nie powróciło. Ta sama metafora zastosowana jest symbolicznie do wierzących w Ap 7:4-8.

2. Żydowski chrześcijaństwo – wydaje się to najbardziej prawdopodobną możliwością ze względu na żydowski charakter tej księgi i przywódczą pozycję Jakuba w Kościele jerozolimskim.
3. Kościół jako duchowy Izrael – jest to możliwe ze względu na użycie słowa „diaspora” w 1 P 1:1 [BT V] oraz nazywania przez Pawła Kościoła (wierzących Żydów i pogan) duchowym Izraelem (zob. Rz 2:28-29; 4:16ff; Ga 3:29; 6:16; 1 P 2:5.9).

V. POWÓD NAPISANIA – istnieją dwie główne teorie:

- A. Próba konkretnego zastosowania Nowego Przymierza do żydowskich chrześcijan żyjących wśród pogan w I w. n.e.
- B. Niektórzy uważają, że bogaci Żydzi prześladowali żydowskich chrześcijan. Możliwe też, że w pierwszych wiekach chrześcijaństwo było dyskryminowane przez antysemitcko nastawionych pogan. Bez wątpienia był to czas fizycznego niedostatku i ucisku (zob. 1:2-4.12; 2:6-7; 5:4-11.13-14).

VI. GATUNEK LITERACKI

- A. Ten list/kazanie odzwierciedla znajomość literatury mądrościowej – zarówno kanonicznej (od Hioba po Pieśń nad Pieśniami), jak i międzybiblijnej (*Mądrość Syracha* – ok. 180 r. p.n.e.). Kładzie nacisk na praktyczne życie – wiarę w działaniu (zob. 1:3-4).
- B. Pod pewnymi względami styl tej księgi bardzo przypomina zarówno żydowskich nauczycieli mądrości, jak i greckich oraz rzymskich wędrownych nauczycieli moralności (takich jak stoicy). Oto kilka przykładów:
 1. Luźna struktura (przeskakiwanie z tematu na temat).
 2. Częste posługiwanie się trybem rozkazującym (54 razy).
 3. Diatryba (domniemany oponent zadaje pytania, zob. 2:18; 4:13). Występuje ona także u Malachiasza, w Liście do Rzymian i 1 Liście Jana.
- C. Choć list zawiera niewiele bezpośrednich cytatów ze ST (zob. 1:11; 2:8.11.23; 4:6), podobnie jak Apokalipsa wielokrotnie do niego nawiązuje.
- D. Zarys Listu Jakuba jest niemal dłuższy od samej księgi. Odzwierciedla to rabiniczną technikę przeskakiwania z tematu na temat w celu utrzymania uwagi słuchaczy. Rabini nazywali ją „sznurem pereł”.
- E. Księga ta wydaje się być połączeniem starotestamentowych gatunków literackich: (1) mędrców (nauczycieli mądrości) i (2) proroków (przypomina Amosa i Jeremiasza). Posługuje się prawdami ST, zanurzając je jednak w nauczaniu Jezusa zawartym w Kazaniu na Górze (zob. punkt B akapitu „Treść” poniżej).

VII. TREŚĆ

- A. Jakub używa nawiązań do słów Jezusa zawartych w Ewangeliach synoptycznych częściej niż którykolwiek inny autor NT (tj. 1:5.6.22; 2:5.8.13; 3:12.18; 4:10.12; 5:12). Możliwe, że jego księga zawiera nawet pewne cytaty z Jezusa (zob. 1:27; 2:13; 3:18; 4:11-12.17).

B. List Jakuba przypomina Kazanie na Górze.

LIST JAKUBA	KAZANIE NA GÓRZE
1:2	Mt 5:1-2
1:4	Mt 5:48
1:5	Mt 7:7 (21:26)
1:12	Mt 5:3-11
1:20	Mt 5:22
1:22-25	Mt 7:24-27
2:5	Mt 5:3 (25:34)
2:8	Mt 5:43; 7:12
2:13	Mt 5:7 (6:14-15; 18:32-35)
3:6	Mt 5:22.29.30
3:12	Mt 7:16
3:18	Mt 5:9; 7:16-17
4:4	Mt 6:24
4:11-12	Mt 7:1
4:13	Mt 6:34
5:2	Mt 6:19-20
5:10-11	Mt 5:12
5:12	Mt 5:34-37

C. Przedstawia teologię stosowaną (wiara bez uczynków jest martwa). Z ogółu 108 wersetów księgi, 54 zawierają tryb rozkazujący.

VIII. KANONICZNOŚĆ

A. Włączenie Listu Jakuba do kanonu nastąpiło późno i nie bez przeszkód.

1. Nie było go na rzymskiej liście ksiąg kanonicznych z ok. 200 r. n.e. zwanej *Kanonem Muratoriego*.
2. Brakuje go także na pochodzącej z Afryki północnej liście ksiąg z 360 r. n.e. zwanej *Spisem z Cheltenham* (alternatywny tytuł: *Katalog Karla Mommsena*).
3. Nie zawiera go także starołacińska wersja NT.
4. W dziele *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* II:23:24-24; III:25:3 Euzebiusz z Cezarei wymienia ją jako jedną ze spornych ksiąg (razem z Listem do Hebrajczyków, 2 Listem Piotra, 2 i 3 Listem Jana, Listem Judy i Apokalipsą).
5. Została ona przyjęta przez Kościół zachodni dopiero w IV w. n.e. i nie była obecna w Kościele wschodnim aż do poprawionej wersji tłumaczenia syryjskiego z V w. n.e., zwanej Peszittą.
6. Została odrzucona przez Teodora z Mopsuestii (392-428 r. n.e.), czołową postać antiocheńskiej szkoły interpretacyjnej (odrzucił on wszystkie listy powszechne).
7. Erazm z Rotterdamu miał co do niej wątpliwości – podobnie jak Marcin Luter, który nazywał ją „słomianym listem”, ponieważ jego zdaniem stała w sprzeczności z naciskiem kładzionym przez Listy do Rzymian i Galacjan na „usprawiedliwienie z wiary”.

B. Dowody świadczące o prawdziwości Listu Jakuba:

1. Nawiązują do niego pisma Klemensa Rzymskiego (95 r. n.e.), a także Ignacego Antiocheńskiego, Polikarpa ze Smyrny, Justyna Męczennika oraz Ireneusza z Lyonu (II w. n.e.)
2. Nawiązuje do niego niekanoniczne, ale popularne chrześcijańskie dzieło zatytułowane *Pasterz*

Hermasa, napisane około 130 r. n.e.

3. Bezpośrednio cytuje go komentarz Orygenes (185-245 r. n.e.) do Ewangelii Jana (XIX:23).
4. W dziele *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 2:23 Euzebiusz z Cezarei wymienia go wśród „spornych ksiąg”, dodając jednak, że został przyjęty przez większość Kościołów.
5. Zawiera ją poprawiona wersja tłumaczenia syryjskiego z 412 r. n.e. (zwana Peszittą).
6. Do włączenia tej księgi do kanonu dążyli Orygenes i Jan z Damaszku na wschodzie oraz Hieronim ze Strydonu i Augustyn na zachodzie. Otrzymała oficjalny status kanonicznej księgi na synodzie w Hipponie w 393 r. n.e. oraz Kartaginie w 397 r. n.e., co zostało potwierdzone w 419 r. n.e.
7. Uznawał ją Jan Chryzostom (345-407 r. n.e.) oraz Teodoret z Cyru (393-457 r. n.e.). Obaj byli czołowymi postaciami antiocheńskiej szkoły interpretacji biblijnej.

IX. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „Dwanaście pokoleń”, 1:1
2. Rozproszenie, 1:1
3. „Poczytajcie to”, 1:2
4. „Dostąpi uznania” [Przekład Nowego Świata], 1:12
5. Wieniec życia, 1:12
6. „Nie ma przemiany ani cienia zmienności”, 1:17
7. „Wykonawcy Słowa [PL], 1:22
8. Doskonałe Prawo, 1:25
9. „Także i złe duchy wierzą”, 2:19
10. „Bardziej surowy (...) sąd”, 3:1
11. Piekło, 3:6
12. „Nie przysięgajcie ani na niebo, ani na ziemię”, 5:12
13. Namaszczenie, 5:14
14. „Wyznawajcie (...) sobie nawzajem grzechy”, 5:16

X. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. „Mąż chwiejny” (dosł. „dwoistego serca”), 1:8
2. „Ojciec światła”, 1:17
3. Rachab, 2:25
4. Pan Sabaoth (Pan Zastępów), 5:4
5. Hiob, 5:11
6. Starsi [PL], 5:14
7. Eliasz, 5:17

XI. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE – BRAK

XII. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Jak werset 1:2 może być prawdą?
2. Co jest przeszkodą dla modlitwy? (1:5-8; 4:1-5)
3. W jaki sposób fragment 1:9-11 odwraca oczekiwania dotyczące ról kulturowych?
4. Jak werset 1:13 ma się do Mt 6:13?
5. Jak werset 1:22 podsumowuje temat tej księgi?
6. Czy fragment 2:1-7 dotyczy zgromadzenia na nabożeństwie, czy posiedzenia

chrześcijańskiego sądu? Dlaczego?

7. Do jakiego wydarzenia w chrześcijańskim życiu odnosi się werset 2:7?
8. Jaka ważna prawda zawarta została w wersecie 2:10? Co sprawia, że jest ona tak istotna?
9. Dlaczego werset 2:17 był przyczyną tak wielu konfliktów w Kościele? (zob. 2:20)
10. Zarówno Paweł, jak i Jakub posługują się Abrahamem jako przykładem. Jaka jest różnica? (2:18-26)
11. Objasnij własnymi słowami, o co chodzi we fragmencie 3:1-5.
12. Opisz różnicę pomiędzy mądrością ziemską a mądrością Bożą. (3:15-17)
13. Dlaczego tak trudno jest zinterpretować werset 4:5?
14. Dlaczego fragment 5:1-6 był zaskakujący dla wierzących Żydów?

WPROWADZENIE DO 1 LISTU PIOTRA

I. AUTORSTWO

A. Wewnętrzne dowody na autorstwo apostoła Piotra

1. Przedstawia się w 1 P 1:1
2. Nawiązania do słów i doświadczeń życiowych Jezusa i Dwunastu
 - a. przykłady wzięte z książki E. G. Selwyn *The First Epistle of St. Peter [Pierwszy List św. Piotra]*, 1946
 - (1) 1 P 1:3 – J 21:27
 - (2) 1 P 1:7-9 – Łk 22:31; Mk 8:29
 - (3) 1 P 1:10-12 – Łk 24:25ff; Dz 15:14ff
 - (4) 1 P 3:15 – Mk 14:29.71
 - (5) 1 P 5:2 – J 21:15ff
 - b. przykłady wzięte z książki Alana Stibbbsa *The First Epistle General of Peter [Pierwszy list okólny Piotra]*, 1971
 - (1) 1 P 1:16 – Mt 5:48
 - (2) 1 P 1:17 – Mt 22:16
 - (3) 1 P 1:18 – Mk 10:45
 - (4) 1 P 1:22 – J 15:12
 - (5) 1 P 2:4 – Mt 21:42ff
 - (6) 1 P 2:19 – Łk 6:32; Mt 5:39
 - (7) 1 P 3:9 – Mt 5:39
 - (8) 1 P 3:14 – Mt 5:10
 - (9) 1 P 3:16 – Mt 5:44; Łk 6:28
 - (10) 1 P 3:20 – Mt 24:37-38
 - (11) 1 P 4:11 – Mt 5:16
 - (12) 1 P 4:13 – Mt 5:10ff
 - (13) 1 P 4:18 – Mt 24:22
 - (14) 1 P 5:3 – Mt 20:25
 - (15) 1 P 5:7 – Mt 6:25ff
3. Słowa i sformułowania przypominające kazania Piotra w Dziejach Apostolskich
 - a. 1 P 1:20 – Dz 2:23
 - b. 1 P 2:7-8 – Dz 4:10-11
 - c. 1 P 2:24 – Dz 5:30; 10:39 (np. zastosowanie greckiego terminu *ksylon* na określenie krzyża)
 - d. 1 P 4:5 – Dz 10:45
4. Współcześni mu towarzysze-misjonarze
 - a. Sylwan (Sylas) – 1 P 5:12
 - b. Marek (Jan Marek) – 1 P 5:13

B. Zewnętrzne dowody na autorstwo apostoła Piotra

1. Przyjęte wcześniej i powszechnie przez wczesny Kościół
 - a. podobny dobór słów – być może cytaty – u Klemensa Rzymskiego w jego *Liście do Koryntian* (95 r. n.e.)
 - b. podobny dobór słów – być może cytaty – w *Liście Barnaby* (130 r. n.e.)
 - c. nawiązuje do niego Papiasz, biskup Hierapolis (140 r. n.e.), w cytacie z *Historia Ecclesiastica [Historii Kościelnej]* Euzebiusza z Cezarei
 - d. cytowany przez Polikarpa ze Smyrny w jego *Liście do Filipian* 8:1, nie wymienia on jednak nazwy 1 Listu Piotra (Polikarp zmarł w 155 r. n.e.)
 - e. cytowany przez Ireneusza z Lyonu (140-203 r. n.e.)
 - f. cytowany przez Orygenesza (185-253 r. n.e.). Orygenes był zdania, że 1 P 5:13, gdzie Piotr nazywa Marka „swoim synem”, świadczy o tym, że to on spisał Ewangelię Piotra.

g. cytowany przez Tertuliana (150-222 r. n.e.)

C. Powody kwestionowania autorstwa apostoła Piotra

1. Nie jest wymieniony w *Kanonie Muratoriego* – spisie kanonicznych ksiąg stworzonym w Rzymie w latach 180-200.
2. Napisany jest płynną, nienaganną greką koine, co jest zaskakujące, jeśli autorem był „niewykształcony” (*agrammatos*, zob. Dz 4:13) galilejski rybak.
3. Brzmi bardzo podobnie do pism Pawła – Listów do Rzymian i Efezjan.
4. Zawarty w 1 Liście Piotra opis prześladowań lepiej pasuje do późniejszych czasów
 - a. Domicjana (81-96 r. n.e.)
 - b. Trajana (98-117 r. n.e.)

D. Możliwe odpowiedzi na zastrzeżenia współczesnych uczonych

1. Kanon Muratoriego jest uszkodzony i brakuje w nim przynajmniej jednej linijki tekstu (zob. B. F. Westcott, *A General Survey of the History of the Canon of the New Testament [Ogólny zarys historii kanonu Nowego Testamentu]*, wyd. 6, s. 289).
2. Piotr nie był niewykształcony (zob. Dz 4:13), nie był po prostu wychowankiem żadnej uznanej szkoły rabinicznej. Wszystko wskazuje na to, że większość zamieszkujących Galileę Żydów była dwujęzyczna od urodzenia. Inną zasadniczą kwestią w tej dyskusji jest posłużenie się przez Piotra skrybą. Treść 1 P 5:12 sugeruje, że być może był nim Sylwan (Sylas).
3. Zarówno Piotr, jak i Paweł często cytowali treści liturgiczne lub edukacyjne (dokumenty katechetyczne) powszechne we wczesnym Kościele. W latach swojej służby mieli też ze sobą kontakty (tj. Dz, Ga i 2 P 3:15-16).

Dla mnie najbardziej prawdopodobnym powodem podobieństwa pomiędzy pismami Piotra i Pawła było to, że Piotr posłużył się towarzyszem podróży misyjnych Pawła – Sylasem (Sylwanem) jako skrybą.

4. 1 List Piotra niekoniecznie odzwierciedla prześladowania na skalę całego cesarstwa. Słowa Piotra o tym, że wierzący mają podporządkowywać się władzom (zob. 1 P 2:13-17), byłyby niezwykle w czasach oficjalnych, obejmujących całe imperium prześladowań.

Postępująca choroba psychiczna (tj. mania wielkości) Nerona (54-68 r. n.e.) sprzyjała prześladowaniu miejscowych chrześcijan przez lokalne kulty cesarza, zwłaszcza w Azji Mniejszej. 1 List Piotra lepiej pasuje do czasów Nerona niż Domicjana (81-96 r. n.e.) czy Trajana (98-117 r. n.e.). Możliwe nawet, że część prześladowań pochodzi ze strony żydowskich grup oraz miejscowych urzędników państwowych lub kultów cesarza.

E. W samym 1 Liście Piotra nie ma nic, co wymagałoby późniejszego okresu lub autora.

II. DATA

- A. Data napisania listu w oczywisty sposób wiąże się z jego autorstwem.
- B. Tradycja łączy śmierć Piotra i Pawła w Rzymie za czasów Nerona, prawdopodobnie około roku 65 n.e. Jeśli tak było, 1 List Piotra musiał zostać napisany około roku 63 lub 64.
- C. Prawdopodobna jest także data zbliżona do połowy I w. n.e. – jeśli nawiązuje do niego Klemens Rzymski (95 r. n.e.).
- D. A. T. Robertson jest zdania, że Piotr zmarł w 67-68 r. n.e., a 1 List Piotra napisał w 65-66 r. Moim zdaniem zmarł w 64-65 r. i napisał go tuż przedtem.

III. ADRESACI

- A. Co typowe dla listów z I w. n.e., adresaci podani są w 1 P 1:1 jako „wybrani, przybysze wśród rozproszenia w Poncie, Galacji, Kapadocji, Azji i Bitynii”. Te rzymskie prowincje (zakładając, że Galacja oznacza północną etniczną Galację) położone są na północy dzisiejszej Turcji. Wydaje się,

że są to tereny, których nie ewangelizował ani Paweł (zob. Dz 16:6), ani Piotr (zob. 1 P 1:12). Możliwe, że Kościoły te zostały zapoczątkowane przez nawróconych Żydów powracających do domów po Zielonych Świątach (zob. Dz 2:9-11).

- B. Choć Kościoły te mogły pierwotnie zostać założone przez żydowskich wierzących, w czasie, kiedy Piotr do nich pisał, składały się przeważnie z pogan:
1. Wcześniej nie znali Boga (1:14)
 2. Odziedziczone po przodkach złe postępowanie (1:18)
 3. Teraz są ludem Bożym (1 P 2:9-10, aluzja do Oz 1:9-10; 2:25)
 4. Wśród pogan (2:12)
 5. Lista przywar pogan (1 P 4:3-4)
- C. Księga ta zawiera żydowskie elementy
1. Użycie terminów „przybysze” i „rozproszenie” odzwierciedla żydowskie tło (zob. J 7:35; Dz 7:6)
 2. Odwołania do tekstów ST
 - a. Wj 19 (zob. 1 P 2:5.9)
 - b. Iz 53 (zob. 1 P 1:19; 2:22.24.25)
- Przykłady te jednak niekoniecznie są odzwierciedleniem żydowskiego Kościoła, a:
3. Przeniesienia starotestamentowych tytułów z Izraela na Kościół (tj. „królewskie kapłaństwo”)
 - a. 1 P 2:5
 - b. 1 P 2:9
 4. Dokumentu edukacyjnego Kościoła (tj. materiałów do katechizmu nowych wierzących), stosującego mesjańskie teksty ST
 - a. 1 P 1:19 – Iz 53:7 (tj. baranek)
 - b. 1 P 2:22 – Iz 53:5
 - c. 1 P 2:24 – Iz 53:4.5.11.12
 - d. 1 P 2:25 – Iz 53:6
- D. Choć Piotr powołany został do posługi Żydom (zob. Ga 2:8), podobnie jak Paweł pracował zarówno wśród Żydów, jak i pogan (zob. Dz 10). Nawrócenie Korneliusza ukazało Piotrowi radykalnie włączającą naturę Ewangelii! 1 List Piotra odzwierciedla tę nową świadomość.

IV. ZAMYSL

- A. 1 List Piotra ma zarówno aspekt doktrynalny, jak i praktyczny. Jednak podczas gdy Paweł dzielił swoje listy na początkową część doktrynalną i końcową część związaną z zastosowaniem, Piotr łączy je ze sobą. Znacznie utrudnia to sporządzenie zarysu tej księgi. Pod wieloma względami przypomina ona bardziej kazanie niż list.
- B. Głównymi omawianymi kwestiami jest cierpienie i prześladowania. Tematy te poruszane są na dwa sposoby:
1. Jezus przedstawiony jest jako ostateczny przykład cierpienia i odrzucenia (zob. 1 P 1:11; 2:21.23; 3:18; 4:1.13; 5:1).
 2. Naśladowcy Jezusa mają iść za Jego przykładem i postawą (zob. 1 P 1:6-7; 2:19; 3:13-17; 4:1.12-19; 5:9-10).
- C. W świetle cierpienia i prześladowań, tak powszechnych we wczesnych latach chrześcijaństwa, częstotliwość, z jaką wspomina się w tym liście o drugim przyjściu Chrystusa, nie jest zaskakująca. Księga ta, podobnie do większości pism NT, jest przesiąknięta eschatologią.

V. GATUNEK LITERACKI

- A. Księga ta zawiera typowe dla świata grecko-rzymskiego I w. n.e. rozpoczęcie i zakończenie
1. 1 P 1:1-2

- a. autor
 - b. adresaci
 - c. modlitwa
2. 1 P 5:12-14
- a. końcowe pozdrowienia
 - (1) od kogo
 - (2) dla kogo
 - b. modlitwa
- B. Zasadnicza część księgi bardziej przypomina kazanie niż list. Dlatego niektórzy twierdzą, że początkowo było to:
- 1. Kazanie
 - 2. Liturgia chrzcielna
 - 3. Połączenie pierwszych części katechizmu wczesnego Kościoła
- C. List wydaje się kończyć doksologią w 1 P 4:11, ale żaden z greckich manuskryptów nie urywa się w tym punkcie. Możliwe, że 1 P 4:12-5:11 jest celowym podsumowaniem całego listu.
- D. Osobiście jestem zdania, że 1 List Piotra funkcjonował jako list okólny do Kościołów, których Piotr nie założył osobiście – podobnie jak list Pawła do Kolosan (wysłany do Kolosów, Laodycei i Hierapolis, zob. Kol 4:13) – a także ogólna zachęta dla wierzących, aby spodziewali się nadchodzących problemów – podobnie jak listy Pawła do Galacjan i Efezjan.
- Ten okólny gatunek literacki wyjaśnia brak osobistego wstępu i zakończenia listu, a także brak konkretnych przykładów prześladowań.

VI. KANONICZNOŚĆ

- A. Poruszam kwestię kanoniczności przy okazji 1 Listu Piotra, ponieważ jest ona bardzo kontrowersyjna, jeśli chodzi o 2 List Piotra.
- B. 1 List Piotra wymieniony jest w *Historia Ecclesiastica [Historii Kościelnej]* 3:3:25 Euzebiusza z Cezarei jako należący do „niekwestionowanych ksiąg”. W starożytnym Kościele nigdy nie wątpiono, że jest to autentyczny list apostoła Piotra.
- C. Kwestię kanoniczności zaostroża duża liczba fałszywych pism przypisywanych Piotrowi. Wczesny Kościół nigdy ich nie uznał – za napisany przez apostoła Piotra uważano 1 List Piotra oraz podważany przez niektórych 2 List Piotra. Te fałszywe pisma to:
- 1. *Dzieje Piotra*
 - 2. *Dzieje Piotra i Andrzeja*
 - 3. *Dzieje Piotra i Pawła*
 - 4. *Pasja Piotra i Pawła*
 - 5. *Dzieje Piotra i Dwunastu*
 - 6. *Apokalipsa Piotra*
 - 7. *Ewangelia Piotra*
 - 8. *Pasja Piotra*
 - 9. *Kazania Piotra*
 - 10. *Słowiańskie Dzieje Piotra*

(Omówienie każdego z tych pism znaleźć można w *Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible [Obrazkowej encyklopedii biblijnej Zondervan]*, tom 4; s. 721-723, 732-733, 740). Żadne z tych pism, przypisywanych rzekomo Piotrowi, nie było nawet brane pod uwagę jako część kanonu NT. Już sam ten fakt jest znamienny w świetle włączenia do niego 1 i 2 Listu Piotra.

CO WIEMY O PIOTRZE

I. JEGO RODZINA

- A. Rodzina Piotra mieszkała w Galilei pogan w miejscowości Betsaida na północnym brzegu Morza Galilejskiego (lub Tyberiadzkiego, por. J 1:44), ale w pewnym momencie przeprowadziła się do Kafarnaum (zob. Mk 1:21.29).
- B. Ojciec Piotra nazywał się Jonasz (zob. Mt 16:17) lub Jan (zob. J 1:42; 21:15-17).
- C. Imieniem Piotra nadanym mu przez rodziców było Szymon (zob. Mk 1:16.29.30.36) – powszechne imię w Palestynie w I w n.e. Była to żydowska forma imienia Symeon (zob. Dz 15:14; 2 P 1:1), będącego nazwą jednego z dwunastu pokoleń Izraela (zob. Rdz 29:33; Wj 1:2).
Jezus zmienił jego imię na Piotr (*Petros* oznacza „kamień”, co miało opisywać jego przyszłą siłę i stabilność) w Mt 16:18, Mk 3:16, Łk 6:14 i J 1:42. Aramejska forma to *Kefas* (zob. J 1:42; 1 Kor 1:12; 3:22; 9:5; 15:5; Ga 1:18; 2:9.11.14). W NT te dwa imiona często podawane są razem (zob. Mt 16:16; Łk 5:8; J 1:40; 6:8.68; 13:6.9.24.36; 18:10.15.25; 20:2.6; 21:2-3.7.11.15).
- D. Bratem Piotra był Andrzej (zob. Mk 1:16). Był on uczniem Jana Chrzciciela (zob. J 1:35.40), a później wyznawcą i naśladowcą Jezusa (zob. J 1:36-37). To on przyprowadził Szymona do Jezusa (zob. J 1:41). Kilka miesięcy później Jezus postawił ich wobec wyzwania nad Morzem Galilejskim, powołując ich na swoich oficjalnych, pełnoetatowych uczniów (zob. Mt 4:18-20; Mk 1:16-18; Łk 5:1-11).
- E. Piotr był żonaty (zob. Mk 1:30; 1 Kor 9:5), nie ma jednak wzmianki o jego dzieciach.

II. JEGO ZAWÓD

- A. Rodzina Piotra posiadała kilka łodzi rybackich i zatrudniała nawet najemników.
- B. Rodzina Piotra mogła współpracować z Jakubem, Janem i ich ojcem, Zebedeuszem (zob. Łk 5:10).
- C. Piotr na krótko wrócił do rybołówstwa po śmierci Jezusa (zob. J 21).

III. JEGO OSOBOWOŚĆ

A. Mocne strony Piotra

1. Był oddanym, choć dość impulsywnym naśladowcą (zob. Mk 9:5; J 13:4-11).
2. Próbował działać na podstawie wiary, choć często mu to nie wychodziło (np. chodzenie po wodzie, zob. Mt 14:28-31).
3. Był odważny i gotów na śmierć (zob. Mt 26:51-52; Mk 14:47; Łk 22:49-51; J 18:10-11).
4. Po zmartwychwstaniu Jezus zwrócił się do niego osobiście jako do zdyskredytowanego przywódcy Dwunastu (J 21), umożliwiając mu opamiętanie i przywrócenie do pozycji lidera.

B. Słabe strony Piotra

1. Początkowo skłaniał się ku żydowskiemu legalizmowi
 - a. jedzenie z poganami (Ga 2:11-21)
 - b. prawa dotyczące pożywienia (Dz 10:9-16)
2. Podobnie jak pozostali apostołowie nie rozumiał w pełni nowego radykalnego nauczania Jezusa i jego następstw
 - a. Mk 9:5-6
 - b. J 13:6-11; 18:10-11
3. Był osobiście i surowo napominany przez Jezusa (Mk 8:33; Mt 16:23)
4. Spał zamiast się modlić w godzinie wielkiej próby Jezusa w ogrodzie Getsemane (Mk 14:32-42; Mt 26:36-46; Łk 22:40-60)

5. Wielokrotnie wyparł się znajomości z Jezusem (Mk 14:66-72; Mt 26:69-75; Łk 22:56-62; J 18:16-18.25-27)

IV. JEGO PRZYWÓDZTWO W GRUPIE APOSTOŁÓW

- A. Istnieją cztery listy wszystkich apostołów (zob. Mt 10:2-4; Mk 3:16-19; Łk 6:14-16; Dz 1:13). Piotr zawsze wymieniany jest jako pierwszy. Dwunastu podzielonych było na trzy czteroosobowe grupy. Moim zdaniem pozwalało im to zmieniać się, aby odwiedzać swoje rodziny.
- B. Piotr często pełni rolę rzecznika grupy apostołów (zob. Mt 16:13-20; Mk 8:27-30; Łk 9:18-21). Fragmenty te cytuje się także na poparcie autorytetu Piotra wśród nich (zob. Mt 16:18). Jednak w tym samym kontekście zostaje on skarcony przez Jezusa jako narzędzie szatana (zob. Mt 16:23; Mk 8:33).

Także w sytuacjach, w których uczniowie kłócą się o to, kto jest wśród nich największy, nie jest zakładane, że to Piotr zajmował tę pozycję (zob. Mt 20:20-28, szczeg. w. 24; Mk 9:33-37; 10:35-45).
- C. Piotr nie był przywódcą Kościoła jerozolimskiego. Funkcja ta przypadła Jakubowi, przybranemu bratu Jezusa (zob. Dz 12:17; 15:13; 21:18; 1 Kor 15:7; Ga 1:19; 2:9.12).

V. JEGO SŁUŻBA PO ZMARTWYCHWSTANIU JEZUSA

- A. Przywódcza rola Piotra jest jasna w pierwszych rozdziałach Dziejów Apostolskich
 1. Przewodził wyborowi zastępcy Judasza (zob. Dz 1:15-26).
 2. Wygłosił pierwsze kazanie w dzień zesłania Ducha Świętego (zob. Dz 2).
 3. Uzdrowił chromego i wygłosił drugie udokumentowane kazanie (zob. Dz 3:1-10; 3:11-26).
 4. Śmiało przemawiał do Sanhedrynu w Dz 4.
 5. Przewodził dyscyplinie kościelnej w sprawie Ananiasza i Safiry w Dz 5.
 6. Przemawiał na Soborze Jerozolimskim w Dz 15:7-11.
 7. W Dziejach Apostolskich przypisuje mu się wiele innych wydarzeń i cudów.
- B. Piotr jednak nie zawsze ucieleśniał następstwa Ewangelii
 1. Zachował starotestamentową mentalność (zob. Ga 2:11-14).
 2. Potrzebował specjalnego objawienia, aby przyjąć Korneliusza (zob. Dz 10) i innych pogan.

VI. LATA MILCZENIA

- A. Po Soborze Jerozolimskim w Dz 15 dalsze informacje o losach Piotra są nieliczne
 1. Ga 1:18
 2. Ga 2:7-21
 3. 1 Kor 1:12; 3:22; 9:5; 15:5
- B. Tradycja wczesnego Kościoła
 1. Męczeńska śmierć Piotra w Rzymie wspomniana jest w liście Klemensa Rzymskiego do Kościoła w Koryncie z 95 r. n.e.
 2. Tertulian (150-222 r. n.e.) także pisze o męczeństwie Piotra w Rzymie za czasów Nerona (54-68 r. n.e.).
 3. Klemens Aleksandryjski (200 r. n.e.) podaje, że Piotr został zabity w Rzymie.
 4. Orygenes (252 r. n.e.) pisze, że Piotr umarł męczeńską śmiercią przez ukrzyżowanie głową w dół w Rzymie.

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „Według tego, co przewidział”, 1:2 [PL: „według uprzedniej wiedzy”]
2. „Pokropieni [Jego] (...) krwią”, 1:2
3. „Na nowo zrodził nas”, 1:3

4. „Różnorodne doświadczenia”, 1:6
5. „Wartość waszej wiary”, 1:7 [Biblia Poznańska: „wasza wypróbowana wiara”]
6. „Objawienie Jezusa Chrystusa”, 1:7.13
7. Dusze, 1:9
8. „Baranek niepokalany i bez zmazy”, 1:19
9. „On był (...) przewidziany przed stworzeniem świata, 1:20
10. „Słowo Boga, które jest żywe i trwa”, 1:23
11. „Duchowe, niesfałszowane mleko”, 2:2 [Biblia Gdańska: „szczerze mleko słowa Bożego”]
12. „Żywy kamień”, 2:4
13. „Święte kapłaństwo”, 2:5
14. „Kamień węgielny”, 2:6
15. „Kamień upadku”, 2:8
16. „Bądźcie poddani”, 2:13
17. „Abyśmy przestali być uczestnikami grzechów, a żyli dla sprawiedliwości”, 2:24 [PL: „abyśmy martwi dla grzechów, żyli dla sprawiedliwości”]
18. „Krwia Jego ran zostaliście uzdrowieni”, 2:24
19. Miłosierni, 3:8
20. Obrona, 3:15
21. „Ratuje was ona we chrzcie”, 3:21 [PL: „chrzest, który teraz was zbawia”]
22. Doświadczenie, 4:12
23. „Przeciwstawcie się jemu”, 5:9

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Święty, 1:15
2. „Pasterz i Stróż dusz waszych”, 2:25
3. Starsi, 5:1
4. Najwyższy Pasterz, 5:4
5. Sylwan, 5:12
6. Marek, 5:13

IX. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Pont, 1:1
2. Galacja, 1:1
3. Kapadocja, 1:1
4. Azja, 1:1
5. Bitynia, 1:1
6. Syjon, 2:6
7. Babilon, 5:13

X. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Opisz dziedzictwo wierzących. (1:4-5)
2. Wyjaśnij werset 1:11 własnymi słowami.
3. Co chcą wiedzieć aniołowie? (1:12)
4. Jak chrześcijanie mogą wypełniać nakaz zawarty w wersecie 1:16?
5. Jak wzrasta się ku zbawieniu? (2:2)

6. Dlaczego wersety 2:5 i 2:9 są takie istotne?
7. Jak werset 2:16 ma się do 14 rozdziału Listu do Rzymian?
8. Jak werset 3:3 odnosi się do dzisiejszych czasów?
9. Czy nasze relacje ze współmałżonkiem wpływają na nasze modlitwy? (3:7)
10. Dokąd udał się Jezus, żeby ogłosić zbawienie duchom zamkniętym w więzieniu? (3:19)
11. Wyjaśnij werset 3:22 w świetle teologii gnostycznej.
12. Jaki jest temat przewodni 1 Listu Piotra?

WPROWADZENIE DO 2 LISTU PIOTRA

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. Cel lub zakres niniejszego wprowadzenia nie obejmuje szczegółowego omówienia problemów związanych z autorstwem 2 Listu Piotra. Osobiście stwierdziłem, że nie ma przekonujących powodów, aby zaprzeczać autorstwu Piotra. W przemyśleniu tej kwestii pomogły mi trzy źródła:
1. Artykuł Bruce'a M. Metzgera zatytułowany „Literary Forgeries and Canonical Pseudepigrapha” [„Falszerstwa literackie i kanoniczne pseudoepigrafy”] w czasopiśmie *The Journal of the Society of Biblical Literature*, 1972, s. 3-24.
 2. Artykuł Michaela J. Krugera „The Authenticity of 2 Peter” [Autentyczność 2 Listu Piotra”] w czasopiśmie *The Journal of the Evangelical Theological Society*, tom 42, nr 4, s. 645-671.
 3. Książka E. M. B. Greena *2 Peter Reconsidered* [Ponowne rozpatrzenie 2 Listu Piotra], Tyndale Press, 1961.
- B. Kiedy myślę o możliwości, że 2 List Piotra nie został napisany przez Piotra, do głowy przychodzi mi wiele kwestii:
1. To, kto napisał 2 List Piotra nie zmienia mojego przekonania o tym, że jest on natchniony i wiarygodny. Autorstwo wpływa na hermeneutykę, a nie natchnienie, które jest założeniem wstępnym czynionym na podstawie wiary i możliwego do udokumentowania procesu historycznego.
 2. Dlaczego przeszkadza mi pseudonimiczność? Świat grecko-rzymski I w. n.e. był do niej najwyraźniej przyzwyczajony (artykuł Metzgera).
 3. Czy nie chcę dopuścić tego listu z powodu moich własnych preferencji, czy jestem w stanie dokonać uczciwej oceny dowodów historycznych i tekstualnych? Czy tradycja predysponuje mnie do wyciągania pewnych wniosków?
 4. Starożytny Kościół kwestionował autorstwo Piotra, ale nie przesłanie tej księgi (poza Kościołem syryjskim). Jest to ortodoksyjny przekaz stanowiący teologiczną jedność z pozostałymi księgami NT, wykazujący wiele cech wspólnych z kazaniem Piotra w Dziejach Apostolskich.
- C. Euzebiusz z Cezarei posługiwał się trzema kategoriami opisującymi pisma chrześcijańskie:
1. uznane
 2. kwestionowane
 3. fałszywe
- Zaliczył 2 List Piotra, wraz z Listem Jakuba, Listem Judy oraz 2 i 3 Listem Jana, do kategorii 2 (tj. kwestionowanych ksiąg). Euzebiusz uznawał 1 List Piotra, miał wątpliwości co do 2 Listu Piotra i odrzucił jako fałszywe inne rzekome dzieła Piotra: (1) *Dzieje Piotra*; (2) *Ewangelię Piotra*; (3) *Kazania Piotra* oraz (4) *Apokalipsę Piotra*.

II. AUTORSTWO

- A. Jest to najbardziej kwestionowana księga NT, jeżeli chodzi o tradycyjne autorstwo.
- B. Przyczyny wątpliwości są zarówno wewnętrzne (jego styl i treść), jak i zewnętrzne (późna data jego uznania).
1. Zewnętrzne
 - a. Nie wymienia go *Kanon Marcjona* (145 r. n.e.) ani *Kanon Muratoriego* (170 r. n.e.).
 - b. Zawiera go jeden z papirusów Bodmer (manuskrypt P⁷²) z początku III w. n.e.
 - c. Nie jest bezpośrednio cytowany przez wczesnych ojców Kościoła aż do III w. n.e. (Orygenes i Metody).
 - d. Został oficjalnie włączony do kanonu dopiero na synodzie w Kartaginie w 397 r. n.e., najwidoczniej za listą Atanazego z 367 r. n.e. W Kościele wschodnim był on odrzucany

- aż do VI w. n.e.
- e. Nie ma go w tłumaczeniu syryjskim (Peszycie) z V w. n.e.
- f. W 325 r. n.e. Euzebiusz z Cezarei (*Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 3:25:3 umieszcza go wśród pism kwestionowanych (2 List Piotra, List Judy, List Jakuba, 2 List Jana, 3 List Jana).

2. Wewnętrzne

- a. Styl jest zdecydowanie odmienny od 1 Listu Piotra (1 List Piotra charakteryzuje się grecką składnią, a 2 – nie; Hieronim ze Strydonu przypisywał tę różnicę pracy dwóch różnych skrybów).
- b. 2 List Piotra wydaje się wpisywać w typ literacki zwany „azjanizmem”, charakterystycznym dla części literatury tworzonej w Azji Mniejszej.
- c. Duże kontrowersje powodują zawarte w nim nawiązania do pozakanonicznych źródeł, wydaje się jednak, że 1 List Piotra odwołuje się do *1 Listu Henocha*.
- d. 2 List Piotra i List Judy są ze sobą literacko powiązane (2 P 2:1-18 i Jud 1:4-13 oraz 2 P 3:1-3 i Jud 1:17-18); nie ma pewności co do tego, który autor wzorował się na którym.
- e. Sama księga stwierdza, że napisana została przez apostoła Piotra: 1:1.14.16-18; 3:1.15.

C. Gatunek literacki

1. Czy jest to typowy dla I w. n.e. list?
 - a. zawiera typowe rozpoczęcie i zakończenie
 - b. wydaje się jednak być listem okólnym do kilku Kościołów – podobnie jak List do Galacjan, Efezjan, List Jakuba i 1 List Jana
 - c. być może jest to szczególnie żydowski gatunek zwany „testamentem”, charakteryzujący się:
 - (1) mową pożegnalną
 - a) Pwt 31-33
 - b) Joz 24
 - c) *Testamenty Dwunastu Patriarchów*
 - d) J 13-17
 - e) Dz 20:17-28
 - (2) zapowiedzią zbliżającej się śmierci (zob. 2 Tm)
 - (3) wezwaniem słuchaczy do kultywowania jego tradycji
2. Związek pomiędzy 2 Listem Piotra a Listem Judy
 - a. Niewątpliwie doszło tu do zapożyczeń literackich.
 - b. Nawiązanie do niekanonicznych źródeł jest powodem, dla którego wiele osób odrzuca zarówno List Judy, jak i 2 List Piotra, chociaż nawet 1 List Piotra odwołuje się do *1 Księgi Henocha*, a Paweł cytuje nawet greckich poetów.
3. Sam list zawiera twierdzenie, że pochodzi od apostoła Piotra
 - a. Wymieniony jest w 2 P 1:1 jako Symeon Piotr. Piotr to imię nadane mu przez Jezusa (zob. Mt 16). Symeon (nie Szymon) to rzadkie i niezwykle imię. Gdyby ktoś starał się pisać w imieniu Piotra, wybór tej semickiej pisowni byłby bardzo zaskakujący i działałby wbrew pseudonimiczności.
 - b. W 2 P 1:16-18 twierdzi on, że był naocznym świadkiem przemienienia Jezusa (zob. Mt 17:1-8; Mk 9:2-8; Łk 9:28-36).
 - c. Twierdzi także, że napisał pierwszy list (zob. 2 P 3:1), co wskazuje na 1 List Piotra.
4. Ortodoksja
 - a. List ten nie zawiera niczego, co byłoby sprzeczne z nauką apostołską NT.
 - b. Podaje on kilka niewspominanych gdzie indziej informacji (tj. świat zniszczony

ogniem i pisma Pawła postrzegane jako natchnione), ale nie ma w nim elementów gnostyckich, adopcjaniistycznych ani w oczywisty sposób heretyckich.

ZEWNĘTRZNE ZASTRZEŻENIA

1. Euzebiusz z Cezarei wymienia chrześcijańskie pisma z I i II w. n.e., dzieląc je na trzy kategorie:
 - a. uznane
 - b. kwestionowane
 - c. fałszywe2 List Piotra, a także List do Hebrajczyków, List Jakuba oraz 2 i 3 List Jana wymienione są w kategorii pism kwestionowanych.
2. 2 Listu Piotra nie ma w *Kanonie Marcjona* (154 r. n.e.), Marcjon odrzucił jednak wiele innych ksiąg NT.
3. 2 Listu Piotra nie ma w *Kanonie Muratoriego* (180-200 r. n.e.), lista ta wydaje się jednak uszkodzona i nie wymienia także Listu do Hebrajczyków, Listu Jakuba ani 1 Listu Piotra.
4. Został odrzucony przez Kościół wschodni (syryjski).
 - a. nie zawiera go Peszitta (z pierwszej połowy V w.)
 - b. zawiera go Filokseniana (507 r. n.e.) z Iraku i wersja harkleańska (616 r. n.e.) z północnej Afryki
 - c. Jan Chryzostom i Teodor z Mopsuestii (tj. przywódcy antiocheńskiej szkoły interpretacji) odrzucili wszystkie listy powszechne.
5. Wydaje się, że 2 List Piotra cytowany jest w *Ewangelii Prawdy* i *Apokryfie Jana* znalezionych wśród gnostyckich tekstów z Nag Hammadi (zob. *The Nag Hammadi Gnostic Texts and the Bible [Teksty gnostyckie z Nag Hammadi a Biblia]*, Andrew K. Helmbold, s. 91). Te pisma w języku koptyjskim są tłumaczeniami wcześniejszych greckich tekstów. Jeśli nawiązują do 2 Listu Piotra, to nie mógł on być napisany w II w. n.e.
6. Zawiera go manuskrypt P⁷², datowany przez UBS⁴ (s. 8) na III lub IV w.
7. Nawiązuje do niego lub cytuje Klemens Rzymski (95 r. n.e.):
 - a. *1 List Klemensa do Koryntian* 9:2 – 2 P 1:17
 - b. *1 List Klemensa do Koryntian* 23:3 – 2 P 3:4
 - c. *1 List Klemensa do Koryntian* 35:5 – 2 P 2:2
8. Być może nawiązuje do niego Justyn Męczennik (115-165 r. n.e.) w swoim *Dialogu z Żydem Tryfonem* 82:1 – 2 P 2:1. Są to jedyne dwa wystąpienia greckiego terminu *pseudopphetai* we wszystkich starożytnych pismach chrześcijańskich.
9. Ireneusz z Lyonu (130-200 r. n.e.) być może nawiązuje do 2 Listu Piotra (cytuje go Euzebiusz z Cezarei w *Historia Ecclesiastica [Historii Kościelnej]* 5:32:2 – 2 P 3:8 oraz 3:1:1 – 2 P 1:15).
10. Klemens Aleksandryjski (150-215 r. n.e.) jest autorem pierwszego komentarza (obecnie zaginionego) do 2 Listu Piotra.
11. Występuje w *Liście świętecznym* (367 r. n.e.) Atanazego Wielkiego, który był aktualną listą ksiąg kanonicznych.
12. Został uznany za kanoniczny przez synody wczesnego Kościoła w Laodycei (372 r.) i Kartaginie (397 r.).
13. Co ciekawe, wszystkie inne rzekome pisma Piotra (tj. *Dzieje Piotra*, *Dzieje Andrzeja i Piotra*, *Dzieje Piotra i Pawła*, *Pasja Piotra i Pawła*, *Dzieje Piotra i Dwunastu Apostołów*, *Apokalipsa Piotra* oraz *Kazania Piotra*) zostały odrzucone przez wczesne Kościoły jako fałszywe (tj. nienatchnione).

III. DATA

A. Zależy ona od autorstwa.

B. Jeśli autorem tej księgi jest Piotr, to została ona napisana na jakiś czas przed jego śmiercią (zob. 2

P 1:14).

- C. Tradycja Kościoła twierdzi, że apostoł Piotr został zabity w Rzymie, w czasie, gdy cesarzem był Neron, który rozpoczął prześladowania chrześcijan w 64 r. n.e., a w 68 r. popełnił samobójstwo.
- D. Jeśli autorem listu jest któryś z uczniów Piotra, możliwe, że napisano go ok. 130-150 r. n.e., ponieważ 2 List Piotra cytowany jest w *Apokalipsie Piotra* oraz *Ewangelii Prawdy* i *Apokryfie Jana*.
- E. Uznany amerykański archeolog F. W. Albright jest zdania, że księga ta powstała przed 80 r. n.e. ze względu na jej podobieństwa ze zwojami znad Morza Martwego.

IV. ADRESACI

- A. Jeśli 2 P 3:1 odwołuje się do 1 Listu Piotra, adresaci są ci sami (tj. mieszkańcy obecnej północnej Turcji).
- B. 2 List Piotra może być listem polecającym, mającym za zadanie zachęcić wszystkich wierzących do wytrwania w próbie, sprzeciwiania się fałszywym nauczycielom i wiernego trwania w tradycji Ewangelii w oczekiwaniu na powrót Chrystusa.

V. ZAMYŚL

- A. Walka z herezją – prawdopodobnie rodzącym się antynomicznym gnostycyzmem (zob. 2 P 2:1-22; 3:15-18).
- B. Omówienie opóźniającego się powrotu Chrystusa (zob. 2 P 3:3-4), kiedy fałszywi nauczyciele i inni grzesznicy zostaną osądzeni, a Boże dzieci dostąpią uwielbienia.

VI. OKOLICZNOŚCI POWSTANIA

- A. Podczas gdy 1 List Piotra mówi o prześladowaniach i cierpieniu, 2 List Piotra porusza temat fałszywych nauczycieli.
- B. Dokładna natura tego fałszywego nauczania jest niepewna, może jednak być związana z antynomicznym gnostycyzmem (zob. 2 P 2:1-22; 3:15-18). Księga ta posługuje się technicznym słownictwem stosowanym zarówno przez rodzący się gnostycyzm, jak i religie misteryjne. Mogła to być celowa technika apologetyczna atakująca ich teologię.
- C. Księga ta, podobnie jak 2 List do Tesaloniczan, porusza temat opóźniającego się, ale pewnego powrotu Chrystusa, kiedy dzieci Boże zostaną uwielbione, a niewierzący – osądzeni (zob. 2 P 3:3-4). Co ciekawe, dla 1 Listu Piotra charakterystyczne jest stosowanie w odniesieniu do drugiego przyjścia Jezusa terminu *apocalupsis*, podczas gdy w 2 Liście Piotra jest to słowo *parousia*. Może to odzwierciedlać pracę różnych skrybów (tj. Hieronim ze Strydonu).

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. Sługa, 1:1
2. Boska wszechmoc, 1:3
3. Pobożność, 1:3
4. „Uczestnicy Boskiej natury”, 1:4
5. „Wieczne królestwo”, 1:11
6. „Bliskie jest zwinięcie mojego namiotu”, 1:14
7. „Przyjście Pana naszego Jezusa Chrystusa”, 1:16
8. „Naoczni świadkowie Jego wielkości”, 1:16

9. „Mój Syn umiłowany”, 1:17
10. „Gwiazda poranna wszędzie”, 1:19
11. Fałszywi prorocy, 2:1
12. Fałszywi nauczyciele, 2:1
13. „Aniołowie, którzy zgrzeszyli”, 2:4
14. Piekło (tj. Tartar), 2:4
15. „Pogardę okazują Władzy”, 2:10
16. „Wypowiadanie bluźnierstw na ‘Chwały’”, 2:10 [PL: „depczą chwałę wyższych bytów”]
17. „Święte przykazanie”, 2:21
18. „Przyspieszyć przyjście dnia Bożego”, 3:12
19. „Nowe niebo i nowa ziemia”, 3:13
20. „Bez plamy i skazy”, 3:14

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Noe, 2:5
2. Lot, 2:7
3. Balaam, 2:15

IX. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE - BRAK

X. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Czy werset 1:1 nazywa Jezusa Bogiem?
2. Co werset 1:10 mówi o Bożej suwerenności i ludzkiej wolnej woli?
3. Kiedy Jezus powiedział Piotrowi o jego śmierci? (1:14)
4. Wymień sposoby, na jakie rozdział 1 odzwierciedla dni spędzone przez Piotra z Jezusem.
5. Jaką wielką prawdę wyraża fragment 1:20-21?
6. Wymień cechy fałszywych przywódców opisane w rozdziale 2.
7. Dlaczego zawarte w wersecie 2:1 słowa „wyprą się oni Władcy, który ich nabył” są tak niepokojące?
8. Dlaczego werset 2:8 jest zaskakujący? (2:20)
9. Wyjaśnij własnymi słowami werset 2:20.
10. Co dokładnie twierdzą fałszywi nauczyciele w 3:4?
11. Co to znaczy, że ziemia powstała z wody? (3:5)
12. Co wynika z werseku 3:8?
13. Jak werset 3:9b wiąże się z 1 Tm 2:4?
14. Jaki inny fragment Biblii wyraża prawdę zawartą w wersecie 3:10?
15. Dlaczego wzmianka Piotra o Pawle jest taka istotna?
16. Jaki jest temat przewodni 2 Listu Piotra?

WPROWADZENIE DO 1 LISTU JANA

I. WYJĄTKOWOŚĆ TEJ KSIĘGI

- A. 1 List Jana nie jest listem osobistym – ani też listem napisanym do jednego Kościoła. Jest to „żarliwy okólnik z kwatery głównej” (list zbiorowy).
1. Nie zawiera tradycyjnego wstępu (od kogo do kogo).
 2. Nie ma też osobistych pozdrowień ani końcowego przesłania.
- B. Brak też wzmianek o imionach osób. Jest to bardzo niezwykle – zdarza się tylko w listach pisanych do wielu Kościołów, takich jak List do Efezjan czy List Jakuba. Jedyнным nowotestamentowym listem nie zawierającym imienia autora jest List do Hebrajczyków. Oczywiście jest jednak, że 1 List Jana został napisany do wierzących przeżywających wówczas wewnętrzne problemy kościelne związane z fałszywymi nauczycielami.
- C. List ten jest dobitnym traktatem teologicznym
1. Centralna rola Jezusa
 - a. w pełni Bóg i w pełni człowiek
 - b. zbawienie otrzymuje się przez wiarę w Jezusa Chrystusa, a nie poprzez mistyczne przeżycia ani wiedzę tajemną (jak twierdzili fałszywi nauczyciele)
 2. Wezwanie do życia po chrześcijańsku (trzy kryteria prawdziwego chrześcijaństwa)
 - a. miłość braterska
 - b. posłuszeństwo
 - c. odrzucenie upadłego światowego systemu
 3. Pewność wiecznego zbawienia przez wiarę w Jezusa z Nazaretu (słowo „znać” użyte 26 razy)
 4. Jak rozpoznawać fałszywych nauczycieli
- D. Pisma Jana (szczególnie 1 List Jana) napisane są najmniej skomplikowaną greką koine ze wszystkich ksiąg NT, ale Jan jak nikt inny odkrywa głębię wiecznych Bożych prawd w Jezusie Chrystusie (tj. Bóg jest światłością, 1 J 1:5; Bóg jest miłością, 1 J 4:8.16; Bóg jest Duchem, J 4:24).
- E. Możliwe, że 1 List Jana miał być listem przewodnim do jego Ewangelii. Tłem dla obu tych ksiąg jest gnostycka herezja z I w. n.e. Ewangelia napisana została w celu głoszenia Dobrej Nowiny, natomiast 1 List Jana skierowany jest do wierzących.
- Znany komentator Westcott doszedł do wniosku, że Ewangelia potwierdza boskość Jezusa, a 1 List Jana – Jego człowieczeństwo. Te dwie księgi składają się na jedną całość!
- F. Jan posługuje się czarno-białymi (dualistycznymi) kategoriami. Jest to charakterystyczne dla zwojów znad Morza Martwego i gnostyckich fałszywych nauczycieli. Dualizm struktury literackiej 1 Listu Jana jest zarówno werbalny (światło przeciwstawione ciemności), jak i stylistyczny (po zdaniu przeczącym następuje zdanie twierdzące). Odróżnia to ten list od Ewangelii Jana, gdzie występuje dualizm pionowy (Jezus z wysokości vs. wszyscy ludzie z niskości).
- G. Ze względu na powracające i powtarzające się tematy bardzo trudno jest stworzyć zarys tego listu. Księga ta przypomina tkaninę złożoną z różnych prawd splecionych razem i tworzących powtarzające się wzory (zob. Bill Hendricks, *Tapestries of Truth, The Letters of John [Gobeliny prawdy, Listy Jana]*).

II. AUTOR

- A. Autorstwo 1 Listu Jana wpisuje się w debatę nad autorstwem korpusu janowego – Ewangelii, 1 Listu Jana, 2 Listu Jana, 3 Listu Jana i Apokalipsy.

B. Dwa główne stanowiska są następujące:

1. Tradycyjne

- a. Tradycja wczesnych ojców Kościoła była zgodna co do tego, że autorem 1 Listu Jana był Jan, umiłowany apostoł
- b. Podsumowanie dowodów ze źródeł wczesnego kościoła
 - (1) Klemens Rzymski (90 r. n.e.) nawiązuje do 1 Listu Jana
 - (2) Polikarp ze Smyrny, *List do Filipian* 7 (110-140 r. n.e.) cytuje 1 List Jana
 - (3) W *Dialogu* (123:9) Justyna Męczennika (130-202 r. n.e.) cytowany jest 1 List Jana
 - (4) Nawiązania do 1 Listu Jana pojawiają się w pismach:
 - (a) Ignacego Antiocheńskiego (datowanie jego pism jest niepewne – jest to jednak początek II w. n.e.)
 - (b) Papiasza z Hierapolis (urodzony pomiędzy 50 a 60 r. n.e., zmarł śmiercią męczeńską około 155 r. n.e.)
 - (5) Ireneusz z Lyonu (130-202 r. n.e.) przypisuje 1 List Jana apostołowi Janowi. Tertulian, jeden z pierwszych apologetów, który napisał 50 dzieł przeciwko heretykom, często cytował 1 List Jana
 - (6) Inne wczesne pisma przypisujące autorstwo 1 Jana apostołowi Janowi to pisma Klemensa, Orygenesisa i Dionizjusza z Aleksandrii, *Kanon Muratoriego* (180-200 r. n.e.) oraz Euzebiusz (II w. n.e.).
 - (7) Hieronim ze Strydonu (druga połowa IV w. n.e.) potwierdza autorstwo Jana, przyznając jednak, że niektórzy w jego czasach mu zaprzeczali.
 - (8) Teodor z Mopsuestii, biskup Antiochii od 392 do 428 r. n.e., zaprzeczał janowemu autorstwu 1 Jana.
- c. Jeśli był to Jan, co wiemy o Apostole Janie?
 - (1) Był synem Zebedeusza i Salome
 - (2) Był rybakiem na Morzu Galilejskim razem ze swoim bratem Jakubem (być może byli właścicielami kilku łodzi)
 - (3) Niektórzy są zdania, że jego matka była siostrą Maryi, matki Jezusa (zob. J 19:25; Mk 15:20)
 - (4) Najwyraźniej był zamożny, ponieważ posiadał
 - (a) najemników (Mk 1:20)
 - (b) kilka łodzi
 - (c) dom w Jerozolimie (zob. Mt 20:20)
 - (5) Jan miał dostęp do domu arcykapłana w Jerozolimie, co wskazuje na to, że cieszył się pewnym szacunkiem (zob. J 18:15-16)
 - (6) Maria, matka Jezusa, została powierzona opiece Jana
- d. Tradycja wczesnego Kościoła jednogłośnie świadczyła, że Jan przeżył wszystkich pozostałych apostołów, a po śmierci Marii w Jerozolimie przeniósł się do Azji Mniejszej i osiedlił w Efezie, największym mieście na tym terenie. Stamtąd został skazany na wygnanie na wyspę Patmos (tuż przy wybrzeżu), później natomiast zwolniono go i pozwolono powrócić do Efezu (Euzebiusz cytując Polikarpa, Papiasza i Ireneusza).

2. Współczesne badania

- a. Zdecydowana większość współczesnych badaczy dostrzega podobieństwo wszystkich pism janowych, szczególnie pod względem sformułowań, słownictwa i form gramatycznych. Dobrym przykładem są tu silne przeciwstawienia charakteryzujące dzieła Jana: życie vs. śmierć, prawda vs. fałsz. Tę samą ścisłą dychotomię dostrzec można w innych pismach z tamtych czasów: w zwojach znad Morza Martwego i początkowych pismach gnostyckich.
- b. Powstało kilka teorii dotyczących wzajemnych powiązań pomiędzy pięcioma księgami tradycyjnie przypisywanymi Janowi. Niektóre grupy głoszą autorstwo jednej osoby, inne dwóch, trzech itd. Wydaje się, że najbardziej prawdopodobna możliwość jest taka, że wszystkie pisma Jana są wynikiem myśli jednego człowieka – nawet jeśli być może zostały spisane przez kilku jego uczniów.

- c. Osobiście jestem zdania, że Jan, podeszły wiekiem apostoł, napisał wszystkich pięć ksiąg pod koniec swojej służby w Efezie.
- 3. Kwestia autorstwa to zagadnienie dotyczące hermeneutyki, a nie natchnienia. Ostatecznie autorem Pisma Świętego jest Bóg!

III. DATA – w oczywisty sposób wiąże się z autorstwem

- A. Jeśli listy te, a szczególnie 1 Jana, napisane zostały przez apostoła Jana, należy umiejscowić je pod koniec pierwszego wieku. Byłby to wystarczający czas dla rozwinięcia się gnostyckich fałszywych systemów teologicznych/filozoficznych – pasowałyby to także do terminologii stosowanej w 1 Jana („dzieci”), która wydaje się sugerować starszego mężczyznę zwracającego się do grupy młodszych wierzących. Hieronim twierdzi, że po ukrzyżowaniu Jezusa Jan żył jeszcze 68 lat. Wydaje się to pasować do tej tradycji.
- B. A. R. Robertson jest zdania, że 1 List Jana napisany został w latach 85-95 n.e., Ewangelia natomiast powstała przed 95 r. n.e.
- C. *The New International Commentary Series on I John* [Nowa międzynarodowa seria komentarzy nt. 1 Listu Jana] I. Howarda Marshalla twierdzi, że data pomiędzy 60 a 100 r. n.e. to najdokładniejsze przybliżenie, jakie może podać współczesna nauka co do pism janowych.

IV. ADRESACI

- A. Tradycja podaje, że księga ta napisana została do rzymskiej prowincji Azji Mniejszej (zachodnia Turcja), której główną metropolią był Efez.
- B. Wydaje się, że list został wysłany do konkretnej grupy kościołów w Azji Mniejszej, które miały problem z fałszywymi nauczycielami (jak Kolosy czy Efez), a konkretnie (1) doketyzmem, zaprzeczającym człowieczeństwo Chrystusa, uznającym jednak Jego Boskość, oraz (2) antynomizmem, oddzielającym teologię od etyki/moralności.
- C. Augustyn (IV w. n.e.) twierdzi, że został on napisany do Partów (Babilon). Wtóruje mu Kasjodor (początek VI w. n.e.). Prawdopodobnie jest to wynikiem pomylenia frazy „Wybrana Pani” z 2 J 1 i określenia „ta, która jest w Babilonie” z 1 P 5:13.
- D. *Kanon Muratoriego*, wczesna lista kanonicznych ksiąg NT powstała pomiędzy 180 a 200 r. n.e. w Rzymie, stwierdza, że list został napisany „po napomnieniu jego współuczniów i biskupów” (w Azji Mniejszej).

V. HEREZJA

- A. Sam list jest w oczywisty sposób reakcją przeciwko określonej typowi fałszywego nauczania (tj. „Jeśli mówimy...” 1:6ff i „Kto mówi...” 2:9; 4:20 [diatryba]).
- B. Na podstawie wewnętrznych dowodów zawartych w 1 Liście Jana możemy poznać niektóre z podstawowych założeń tej herezji.
 1. Zaprzeczanie wcieleniu Jezusa Chrystusa
 2. Zaprzeczenie kluczowej roli Jezusa Chrystusa w zbawieniu
 3. Brak właściwego chrześcijańskiego stylu życia
 4. Nacisk na wiedzę (często tajemną)
 5. Tendencja do ekskluzywizmu
- C. Tło historyczne: I w. n.e.
W świecie rzymskim I w. n.e. był czasem eklektyzmu wschodnich i zachodnich religii. Bogowie panteonów greckich i rzymskich popadli w niełaskę. Dużą popularnością cieszyły się religie misteryjne, ponieważ kładły nacisk na osobistą relację z bóstwem oraz wiedzę tajemną. Powodzenie

miała również świecka filozofia grecka, która łączona była z innymi światopoglądami. W ten świat eklektycznej religii wkroczył ekskluzywizm wiary chrześcijańskiej (Jezus jako jedyna droga do Boga, zob. J 14:6). Niezależnie od tego, jakie dokładnie było podłoże tej herezji, stanowiła ona próbę uczynienia pozornego ograniczenia chrześcijaństwa przekonującym i intelektualnie akceptowalnym dla szerszej grecko-rzymskiej publiki.

D. Możliwe opcje co do tego, do której grupy gnostyckiej odnosi się Jan:

1. Początkowy gnostycyzm

- a. Wydaje się, że głównym założeniem początkowego gnostycyzmu z pierwszego wieku był nacisk na ontologiczny (wieczny) dualizm pomiędzy duchem i materią. Uważano, że duch (Najwyższy Bóg) jest dobry, a materia nieodłącznie zła. Dychotomia ta przypomina platońskie przeciwstawienie świata idei i świata materialnego, świata niebiańskiego i świata ziemskiego oraz świata niewidzialnego i świata widzialnego. Kładziono także przesadny nacisk na znaczenie wiedzy tajemnej (hasła lub tajnych kodów pozwalających duszy przechodzić przez anielskie sfery [eony] do najwyższego boga) dla zbawienia.

- b. Istnieją dwie formy początkowego gnostycyzmu, które mogły stanowić tło dla 1 Listu Jana

(1) Doketyzm, zaprzeczający prawdziwemu człowieczeństwu Chrystusa, ponieważ materia jest zła

(2) Keryntianizm, utożsamiający Chrystusa z jednym z wielu *aeonów* lub poziomów anielskich pomiędzy bogiem najwyższym a złą materią. „Duchowy Chrystus” zamieszkał w człowieku Jezusie przy jego chrzcie i opuścił go przed ukrzyżowaniem.

(3) Niektóre z tych grup praktykowały ascetyzm (jeśli ciało tego chce, jest to złe), a inne antynomizm (jeśli ciało tego chce, zrób to). Nie ma pisemnych dowodów rozwiniętego systemu gnostycyzmu w pierwszym wieku. Pochodzą one dopiero z połowy drugiego wieku. Więcej informacji na temat gnostycyzmu znaleźć można w następujących źródłach:

(a) Hans Jonas, *The Gnostic Religion [Religia gnostycka]* wydawnictwa Beacon Press

(b) Elaine Pagels, *The Gnostic Gospels [Ewangelie gnostyckie]* wydawnictwa Random House

(c) Andrew Helmbold, *The Nag Hammadi Gnostic Texts and the Bible [Teksty gnostyckie z Nag Hammadi a Biblia]*

2. Ignacy Antiocheński sugeruje inne możliwe źródło tej herezji w swoim dziele *List do Kościoła w Smyrnie* iv-v. Zaprzeczali oni wcieleniu Jezusa, a ich styl życia cechował się antynomizmem.

3. Kolejną, mniej prawdopodobną możliwością pochodzenia tej herezji jest Meander z Antiochii, znany z dzieła Ireneusza *Adversus Haereses [Przeciw herezjom]* XXIII. Był on naśladowcą Szymona Samarytańczyka i propagatorem wiedzy tajemnej.

E. Herezja dzisiaj

1. Duch tej herezji jest obecny wśród nas dzisiaj, kiedy ludzie próbują łączyć prawdę chrześcijańską z innymi systemami myślowymi.
2. Duch tej herezji jest obecny wśród nas dzisiaj, kiedy ludzie podkreślają „poprawną” doktrynę, pomijając osobistą relację i wiarę wyrażającą się w stylu życia.
3. Duch tej herezji jest obecny wśród nas dzisiaj, kiedy ludzie zamieniają chrześcijaństwo w ekskluzywny intelektualny elitaryzm.
4. Duch tej herezji jest obecny wśród nas dzisiaj, kiedy ludzie zwracają się ku ascetyzmowi lub antynomizmowi.

VI. ZAMYŚL

A. W praktyczny sposób skupia się na wierzących:

1. aby obdarzyć ich radością (zob. 1:4)
2. aby zachęcić ich do prowadzenia pobożnego życia (zob. 1:7; 2:1)
3. aby nakazać im (i przypomnieć), żeby kochali siebie nawzajem (zob. 4:7-21), a nie świat (zob. 2:15-17).
4. żeby upewnić ich o ich zbawieniu w Chrystusie (zob. 5:13)

B. Zawiera doktrynalne prawdy dla wierzących

1. obala błąd oddzielania człowieczeństwa i boskości Jezusa
2. obala błąd zamieniania duchowości w intelektualizm pozbawiony pobożnego życia
3. obala błąd myślenia, że można być zbawionym w oddzieleniu od innych

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „Od początku”, 1:1
2. Słowo życia, 1:1
3. Życie wieczne, 1:2
4. Wspóluczestnictwo (*koinōnia*), 1:3 [inne tłumaczenia: społeczność, wspólnota, zjednoczenie, łączność]
5. „Bóg jest światłością”, 1:5
6. Chodzić, 1:6.7
7. Krew Jezusa, 1:7
8. „Dzieci moje”, 2:1 [Przekład Toruński Nowego Przymierza: „dzieciątka”]
9. Przebłaganie, 2:2; 4:10
10. Znać, 2:3.4.18.20.21 itd.
11. Trwać, 2:6.17.24.25.27 itd.
12. Nowe przykazanie, 2:7
13. „Ze względu na Jego imię”, 2:12
14. Świat, 2:15
15. Ostatnia godzina, 2:18
16. Namaszczenie, 2:20.27
17. Uznawać, 2:23; 4:2.3.15 itd. [inne tłumaczenia: przyznawać, wyznawać]
18. „Badajcie duchy”, 4:1
19. Dzień sądu, 4:17
20. „Duch, woda i krew”, 5:8
21. „Grzech, który sprowadza śmierć”, 5:16
22. „Kto się narodził z Boga”, 5:18
23. „Strzeżcie się fałszywych bogów”, 5:21

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Rzecznik, 2:1
2. Kłamca, 2:4.22
3. Antychryst, 2:18; 4:3
4. Antychryści, 2:18
5. „Ci, którzy wprowadzają was w błąd”, 2:26
6. Diabeł, 3:8.10
7. Kain, 3:12

8. Zły, 5:18

IX. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE – BRAK

X. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Dlaczego fragment 1 J 1:1-4 zawiera tyle czasowników odnoszących się do zmysłów (tj. usłyszeli, ujrzeni, patrzyli, dotykali, widzieli)?
2. Dlaczego ktoś miałby mówić, że nie ma grzechu? (1:8)
3. Dlaczego werset 1:9 jest tak istotny? Do kogo się zwraca?
4. Jaki jest związek wersetu 1:10 z 3:6 i 9?
5. Jaki jest związek pomiędzy werselem 2:2 a J 3:16?
6. Dlaczego słowo „znać” tak często występuje w tym liście? Określ jego konotacje w języku hebrajskim.
7. Co oznacza lub sugeruje powtarzająca się fraza „Jeśli mówimy...”?
8. Kim są fałszywi nauczyciele, którym Jan się sprzeciwia? Wymień ich sprzeczne z biblijnym chrześcijaństwem poglądy.
9. Do jakich doktryn odnosi się werset 3:2?
10. Dlaczego interpretacja wersetów 3:6 i 9 nastęrcza takich trudności?
11. Co mówi werset 4:8 do skłóconych chrześcijan?
12. We fragmencie 4:13-14 widoczna jest koncepcja Trójcy. Wyjaśnij ją własnymi słowami.
13. Wyjaśnij werset 4:19 własnymi słowami.
14. 1 List Jana wymienia trzy kryteria, do których wierzący mogą się porównywać, żeby upewnić się, że są chrześcijanami. Wymień te trzy kryteria.
15. Dlaczego werset 5:13 jest taki istotny?
16. Czy fragment 5:14-15 obiecuje wierzącym, że ich modlitwy zawsze spotkają się z pozytywną odpowiedzią?
17. Czym jest grzech prowadzący do śmierci? (5:16)
18. Czy werset 5:18 obiecuje wierzącym, że nigdy nie będą poddawani próbom ani kuszeni przez szatana? Dlaczego albo dlaczego nie?
19. Co oznacza fraza „cały (...) świat leży w mocy Złego”? (5:19)

WPROWADZENIE DO 2 i 3 LISTU JANA

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. 3 List Jana otrzymał swój tytuł tylko ze względu na to, że jest nieco krótszy od 2 Listu Jana. Moim zdaniem w rzeczywistości 2 i 3 List Jana razem wzięte stanowią zrównoważone przesłanie do lokalnego Kościoła, znajdującego się prawdopodobnie gdzieś w rzymskiej prowincji Azji Mniejszej pod koniec I w. n.e.
- B. 2 List Jana odnosi się do problemu głoszących herezje wędrownych kaznodziei, podczas gdy 3 List Jana jest wezwaniem do wspierania chrześcijańskich wędrownych kaznodziei.
- C. 3 List Jana imiennie wymienia trzy różne osoby:
1. Gajus (pobożny człowiek z Kościoła, do którego adresowany jest list)
 - a. Inne fragmenty Biblii wymieniają trzech Gajusów: Gajusa z Macedonii, Dz 19:29; Gajusa z Derbe, Dz 20:4; oraz Gajusa z Koryntu, Rz 16:23; 1 Kor 1:14.
 - b. Pisma znane jako *Konstytucje apostołskie* wspominają o Gajusie z 3 Listu Jana jako o biskupie Pergamonu, ustanowionym przez Jana.
 2. Diotrefes (bezbożny wichrzyiciel z Kościoła, do którego adresowany jest list)
 - a. Jest to jedyna wzmianka o tym człowieku w NT. Jego imię jest bardzo rzadko spotykane. Oznacza ono „wykarmionego przez Zeusa”. Cóż za ironia, że człowiek z Zeusem w imieniu sprzeciwiał się podróżującym, chociaż Zeus był opiekunem podróżnych.
 - b. Jego postawę ukazują wersety 9-10.
 3. Demetriusz (doręczyciel listu Jana do tego lokalnego Kościoła)
 - a. Najwidoczniej był on jednym z podróżujących misjonarzy i doręczycielem listu od przebywającego w Efezie apostoła.
 - b. Tradycja zwana *Konstytucjami apostołskimi* wymienia Demetriusza jako ustanowionego przez apostoła Jana biskupa Filadelfii.
- D. Wczesny Kościół zmagał się z kwestią oceny i wspierania wędrownych kaznodziei, nauczycieli i ewangelistów. Jedno z niekanonicznych chrześcijańskich pism z początku II w. n.e., zatytułowane *Didache* lub *Nauka dwunastu apostołów* podaje następujące wytyczne:

ROZDZIAŁ XI – WYŚLANNICY I PROROCY

Jeśli zatem ktoś przychodzi [do was], by uczyć was tego wszystkiego, co zostało wcześniej powiedziane, przyjmijcie go. Jeśli zaś ów nauczający, zmieniawszy [swoje nauczanie], nauczałby innej nauki, by znieść [to, co zostało powiedziane], nie słuchajcie go, jednak [jeśli byłoby to] ku przedłożeniu sprawiedliwości i poznania Pana, przyjmijcie go jak Pana. Co się zaś tyczy wysłanników i proroków, postąpcie zgodnie z zarządzeniem Dobrej Nowiny. Każdy wysłannik, który do was przychodzi, niech zostanie przyjęty jak Pan. Nie zostanie zaś on dłużej, niż jeden dzień, jeśli zaś będzie potrzeba, to i drugi. Ale jeśli pozostanie trzy, jest fałszywym prorokiem. Odchodząc zaś, wysłannik niczego niech nie bierze, poza chlebem, dopóki nie znajdzie schronienia. Jeśli jednak poprosi o pieniądze, jest fałszywym prorokiem. (...) Kto zaś by powiedział w duchu: «Daj mi pieniądze albo inną rzecz», nie słuchajcie go. Jeśli zaś w sprawie innych potrzebujących by powiedział, aby dać, niech go nikt nie sądzi.

ROZDZIAŁ XII – PODRÓŻUJĄCY UCZNIOWIE

A każdy przychodzący w imieniu Pana niech zostanie przyjęty, potem zaś wypróbawwszy go, rozeznacie się [co do niego], ponieważ będziecie mieli rozeznanie

co prawe, a co lewe. Jeśli przychodzący jest w drodze, pomóżcie mu, jak możecie. Jeśli chce zatrzymać się u was, to nie więcej niż dwa lub trzy dni, jeśli to konieczne. Jeśli natomiast pragnie u was osiąść, a jest rzemieślnikiem, niech wykonuje pracę i niech je. Jeśli zaś nie posiada [żadnego] zawodu, zgodnie z waszym rozsądkiem pomyślcie wcześniej, jak [sprawić], aby nie żył beczynnym z wami zwolennik Pomazańca. Jeśli jednak nie chce on w ten sposób czynić, jest [człowiekiem] kupującym Pomazańcem – trzymajcie się z dala od takich!

[Na podstawie tekstu *Didache* zamieszczonego na stronie <http://oblubienica.eu/czytelnia/pisma-wczesnego-kosciola/didache---nauka-pana-przekazana-przez-dwunastu-wyslannikow-poganom/page/2> – dostęp 11.03.2019 (przyp. tłum.)]

II. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „Od początku”, 1:1
2. „Bóg jest światłością”, 1:5
3. Wyznawać, 1:9
4. „Dzieci moje”, 2:1 [Przekład Toruński Nowego Przymierza: „Dzieciątka moje”]
5. Rzecznik, 2:1 [inne tłumaczenia: Opiekun, orędownik, obrońca, wspomóżyciel]
6. Przebłaganie, 2:2
7. Znać, 2:3
8. „W Nim trwa”, 2:6
9. „Nie miłujcie świata”, 2:15
10. „Ostatnia godzina”, 2:18
11. Namaszczenie, 2:27
12. „Duch, woda i krew”, 5:8
13. „Grzech, który sprowadza śmierć”, 5:16
14. „Strzeżcie się fałszywych bogów”, 5:21

III. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. Słowo życia, 1:1
2. Antychryst, 2:18 (2 J 1:7)
3. Antychryści, 2:18
4. Wybrana Pani, 2 J 1:1
5. Jej dzieci, 2 J 1:1
6. „Dzieci twej Wybranej Siostry”, 2 J 1:13
7. Gajus, 3 J 1:1
8. Diotrefes, 3 J 1:9
9. Demetriusz, 3 J 1:12

IV. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE - BRAK

V. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Dlaczego fragment 1 J 1:1-4 zawiera tyle czasowników odnoszących się do zmysłów?
2. Dlaczego ktoś miałby mówić, że nie ma grzechu? (1:8)
3. Jaki jest związek pomiędzy werselem 2:2 a J 3:16?
4. Wyjaśnij fragment 2:7-8 własnymi słowami.

5. Czy fragment 2:12-14 odnosi się do różnych grup wiekowych w Kościele, czy do wszystkich chrześcijan?
6. Wyjaśnij fragment 2:22-23 w świetle teologii gnostycznej.
7. Jaka jest wiodąca prawda akapitu 2:28-3:3?
8. Dlaczego interpretacja wersetów 3:6 i 9 następuje takich trudności?
9. Jak werset 3:15 ma się do Kazania na Górze?
10. Wyjaśnij własnymi słowami werset 3:20.
11. Jak bada się duchy? (4:1-6)
12. Jak werset 4:2 odnosi się do teologii gnostycznej? (2 J 1:7)
13. Jaka jest wiodąca prawda fragmentu 4:7-24?
14. W jaki sposób werset 5:13 streszcza jeden z głównych tematów całej księgi?
15. Czy Bóg odpowiada na wszystkie modlitwy? (5:14-15)
16. Czy werset 2 J 1:10 odnosi się do domu, czy Kościoła? Dlaczego?
17. Czy werset 3 J 1:2 jest tekstem obiecującym zdrowie i pomyślność?

WPROWADZENIE DO LISTU JUDY

I. UWAGI WSTĘPNE

- A. List Judy jest przejmującą księgą mówiącą o nieustannym zagrożeniu błędami, buntem i sądem. Wierzący muszą zawsze mieć się na baczności. Ich zabezpieczeniem jest:
 - 1. Powołanie, miłość i moc Boga Ojca, by ich zachować
 - 2. Znajomość Pisma Świętego, pobożne życie i miłosierdzie wobec poszkodowanych wierzących
- B. Jednak wśród wszystkich przestróg List Judy kończy się jedną z najbardziej wymownych modlitw afirmujących Bożą moc i opiekę.
- C. Nie ma pewności co do związku pomiędzy Listem Judy a 2 Listem Piotra:
 - 1. Który z nich został napisany wcześniej
 - 2. Dlaczego są do siebie takie podobne, choć odmienne
 - 3. Dlaczego jeden opisuje nadchodzącą, a drugi teraźniejszą herezję
 - 4. Czy obaj autorzy czerpali z jakiegoś dokumentu wczesnego Kościoła
 - 5. Czy któreś z przykładów buntu odnosiły się do wierzących
- D. Księga ta jest ilustracją teologicznej równowagi pomiędzy:
 - 1. Mocą Bożą, by zachować wierzących (w. 1, 24)
 - 2. Czujnością samych wierzących (w. 21)

II. AUTOR

- A. Juda (z hebr. Juda lub gr. Judasz) pisze o sobie dwojako:
 - 1. „Sługa Jezusa Chrystusa” – nie jest to dokładnie to samo określenie, co to, którym zazwyczaj posługuje się Paweł, chociaż w języku polskim wyglądają identycznie. Paweł zawsze używa najpierw rzeczownika „niewolnik”, a następnie opisowej frazy w GENITIVIE. To samo dotyczy 2 Listu Piotra.

Szyk wyrazów w Liście Judy jest jednak taki sam jak w Liście Jakuba (najpierw użyta jest opisowa fraza w GENITIVIE).
 - 2. „Brat Jakuba” – NT wymienia wiele osób o imieniu Jakub, ale użycie samego imienia bez żadnego opisu przypomina Jk 1:1. Jakub, przyrodni brat Jezusa, był przywódcą Kościoła jerozolimskiego w czasie podróży misyjnych Pawła (zob. Dz 15). Spekuluje się, że kierując się pokorą obaj przyrodni bracia postanowili nie identyfikować się jako biologicznie spokrewnieni z Jezusem.
- B. Prosty wstęp Listu Judy wskazuje na kogoś powszechnie znanego i aktywnego (zob. 1 Kor 9:3) we wczesnym Kościele. Informacje na jego temat nie przetrwały jednak do naszych czasów. Jeśli ktoś piszący w późniejszym okresie chciałby posłużyć się imieniem jakiejś sławnej osoby z przeszłości (pseudoepigrafia), Juda nie byłby dobrym kandydatem.
- C. Starożytna tradycja głosząca, że Juda był chrześcijaninem hebrajskiego pochodzenia i przyrodnim bratem Jezusa (zob. Mt 13:55; Mk 6:3), opiera się na kilku założeniach:
 - 1. Pokrewieństwo z Jakubem (zob. Jk 1:1)
 - 2. Liczne odwołania do ST
 - 3. Charakterystyczne dla literatury hebrajskiej posługiwanie się trójkami:
 - a. trzy starotestamentowe przykłady odstępstwa
 - b. trzy postacie ze ST

- c. pozdrowienie we wstępie
 - 1) trzy czasowniki: „powołani”, „umiłowani”, „zachowani”
 - 2) trzy prośby modlitewne: „miłosierdzie”, „pokój”, „miłość”
- D. Pod względem stylu i formy List Judy napisany jest dobrą greką koine. Juda najwidoczniej był obyty w świecie (zob. 1 Kor 9:5).

Jeżeli chodzi o osobowość, Juda bardzo przypomina Jakuba: rzeczowo i bezpośrednio pisze o nakazie pobożnego życia w tym grzesznym i zbuntowanym świecie.

III. DATA

- A. Nie ma pewności co do daty powstania tej księgi – wszelkie przypuszczenia oparte są na spekulacjach.
- B. Oto niektóre ze znanych nam parametrów:
 - 1. W okresie życia Judy, jeśli był on młodszym bratem Jakuba i przyrodnim bratem Jezusa.
 - 2. Literacki związek pomiędzy Listem Judy a 2 Listem Piotra. Szesnaście spośród dwudziestu pięciu wersów Listu Judy (w. 3-18) wiąże się jakoś z 2 P 2:1-18. Jeśli autorem 2 Listu Piotra jest Piotr, data powstania Listu Judy bliska jest okresowi jego życia (Piotr poniósł śmierć w 64 r. n.e.). Nie ma jednak pewności co do tego, który z listów cytuje który:
 - a. 2 List Piotra cytuje List Judy
 - b. List Judy cytuje 2 List Piotra
 - c. oba listy opierają się na wczesnych dokumentach katechetycznych lub tradycji Kościoła
- C. Treść księgi wskazuje na datę około połowy I w. n.e. Minęło już wystarczająco dużo czasu, żeby pojawiły się herezje. Apostołowie właśnie przestali być fizycznie obecni (w. 18-19). Nie powstała jeszcze jednak jednolita doktryna. Juda wspomina o moralnych problemach szerzonych przez fałszywych nauczycieli, ale nie omawia ich błędów doktrynalnych. Posługuje się przykładami ze ST, a nie nauczaniem Jezusa (cytatami ani historiami z Jego życia).
- D. W dziele *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* Euzebiusz z Cezarei wspomina o następującej tradycji:
 - 1. Wnukowie Judy zostali zabrani do Rzymu, aby stanąć przed Domicjanem jako oskarżeni o zdradę
 - 2. Pochodzili oni z żydowskiego rodu królewskiego
 - 3. Byli krewnymi Jezusa z Nazaretu

Domicjan panował w latach 81-96 n.e.
- E. Możliwe datowanie to pomiędzy latami 60. a 80. I w. n.e.

IV. ADRESACI I OKOLICZNOŚCI POWSTANIA

- A. Wczesny Kościół nie był teologicznie jednolity; nawet apostołowie podkreślali różne aspekty Ewangelii. Kiedy ich zabrakło (lub przynajmniej było ich już zbyt mało i znajdowali się zbyt daleko, żeby móc się z nimi konsultować), a powrót Jezusa się opóźniał, wczesny Kościół stanął przed wyzwaniem „normalizacji” akceptowalnych parametrów nauczania Ewangelii. Standardami ustanowiono ST, słowa i nauki Jezusa oraz kazania apostołów.
- B. List Judy napisany został w okresie wahań i zamieszania w kwestii jasnego autorytetu. Wierzący (nie ma pewności co do tego, czy skierowany był on do jakiegoś Kościoła lokalnego lub obszaru

geograficznego) spotykali się z masowym zalewem błędnego nauczania ze strony spekulatywnej teologii/filozofii. Oto co wiemy o tej herezji:

1. Heretycy brali udział w spotkaniach Kościoła („uczty miłości” [BW], zob. w. 12)
2. Byli niemoralnymi, posługującymi się manipulacją nauczycielami, którzy wywoływali podziały pomiędzy Bożym ludem (zob. w. 19)
3. W swojej teologii posługiwali się lub omawiali „aniołów”
4. Wydaje się, że kładli nacisk na „wiedzę” (*gnosis*)

Jeśli zna się grecko-rzymski świat z I i II w. n.e., ta charakterystyka wskazuje na filozoficzny/teologiczny ruch znany jako „gnostycyzm”. Bez wątplenia prawdą jest, że ci konkretni heretycy działający w II w. n.e. opierali się na wspólnych ogniwach charakterystycznych dla myśli bliskowschodniej. Elementy tak charakterystycznego dla gnostycyzmu dualizmu obecne są w zwojach znad Morza Martwego. Wiele ksiąg NT (od Listu do Efezjan po List do Kolosan, listy pasterskie, 1 i 2 List Jana) napisanych zostało dla odparcia podobnego rodzaju fałszywych nauk/nauczycieli.

V. ZAMYŚL

- A. Autor chciał pisać o wspólnym im zbawieniu (zob. w. 3).
- B. Zalew fałszywego nauczania i nauczycieli wdzierających się do wewnętrznej wspólnoty Kościoła (zob. w. 12) skłonił autora do poruszenia palącej kwestii „wiary raz tylko przekazanej świętym” (zob. w. 3 oraz 20). Jego celem była ortodoksja, podszedł jednak do tematu od strony pobożnego życia (ortopraksji), a nie doktryny (co bardzo przypomina Jk 2:14-24). To, jak ludzie żyją, jasno ukazuje ich teologię.
- C. Autor chce zachęcić wierzących do:
 1. duchowego rozwoju (zob. w. 20)
 2. pewności zbawienia (zob. w. 21, 24-25)
 3. pomagania upadłym (zob. w. 22-23)

VI. KANONICZNOŚĆ

- A. Księga ta została początkowo przyjęta (zob. cytaty z Klemensa Rzymskiego z ok. 94 r. n.e.), później stała się sporna, aby zostać w końcu w pełni przyjętą za kanoniczną (sobór w Nicei w 325 i w Kartaginie w 397 r. n.e.).
- B. Głównym problemem w uzyskaniu statusu księgi kanonicznej było cytowanie w niej niekanonicznych ksiąg (*1 Księgi Henocha* i *Wniebowzięcia Mojżesza*). Księgi te, szczególnie ta pierwsza, były szeroko rozpowszechnione wśród wierzących w I w. n.e. i wywierały na nich teologiczny wpływ.
 1. Dlaczego jest to problematyczne? Czy oznacza to, że niekanoniczne księgi są autorytatywne?
 - a. ST cytuje nienatchnione pisma (zob. Lb 21:14-15.27-30 [a także prorocтва Balaama w Lb 22-23]; Joz 10:13; 2 Sm 1:18ff; 1 Król 11:41; 14:19.29; 15:7.23.31)
 - b. Jezus używał niekanonicznych źródeł jako ilustracji (zob. Mt 23:35)
 - c. Szczepan posługiwał się niekanonicznymi źródłami (zob. Dz 7:4.14-16)
 - d. Paweł często posługiwał się niekanonicznymi źródłami:
 - (1) Rabiniczny midrasz na temat Chrystusa jako skały towarzyszącej dzieciom Izraela w okresie wędrówki przez pustynię (zob. 1 Kor 10:4)
 - (2) Imiona czarowników faraona z Wj 7:11.22; 8:7 (zob. 2 Tm 3:8) wzięte były z

międzytestamentalnych pism żydowskich

(3) Greccy pisarze:

- a) poeta Aratos (Dz 17:28)
- b) poeta Menander (1 Kor 15:33)
- c) poeta Epimenides lub Eurypides (Tt 1:12)

e. Jakub posłużył się tradycją rabiniczną w Jk 5:17

f. Jan posłużył się mitologią bliskowschodnich kosmologii w Ap 12:3

2. Dlaczego Juda posłużył się tymi niekanonicznymi źródłami?

- a. być może swobodnie używali ich fałszywi nauczyciele
- b. być może były szanowane i czytane przez adresatów

C. Kanoniczność Listu Judy potwierdzają:

1. Cytaty lub nawiązania u:

- a. Klemensa Rzymskiego (94-97 r. n.e.)
- b. Polikarpa ze Smyrny (110-150 r. n.e.)
- c. Ireneusza z Lyonu (130-202 r. n.e.)
- d. Tertuliana (150-220 r. n.e.)
- e. Atenagorasa z Aten (177 r. n.e.)
- f. Orygenes (185-254 r. n.e.)

(powyższa lista pochodzi z *International Critical Commentary [Międzynarodowego komentarza krytycznego]*, s. 305-308)

2. Wymieniony u:

- a. Klemensa Aleksandryjskiego (150-215 r. n.e.)
- b. Cyryla Jerozolimskiego (315-386 r. n.e.)
- c. Hieronima ze Strydonu (340-420 r. n.e.)
- d. Augustyna (400 r. n.e.)

3. Ujęty w wykazach ksiąg kanonicznych:

- a. *Kanon Muratoriego* (200 r. n.e.)
- b. *Kodeks Barococcio* (206 r. n.e.)
- c. *Lista Atanazego* (367 r. n.e.)

4. Potwierdzony przez sobory:

- a. w Nicei (325 r. n.e.)
- b. w Hipponie (393 r. n.e.)
- c. w Kartaginie (397 i 419 r. n.e.)

5. Zawarty w tłumaczeniach:

- a. starołacińskim (150-170 r. n.e.)
- b. korekcie syryjskiej – Peshitcie (V w. n.e.)

D. W późniejszych czasach Kościół nie miał pewności co do kanonicznego statusu (natchnienia) Listu Judy. Euzebiusz z Cezarei wymienia go wśród ksiąg kwestionowanych (*Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* III.25). Zarówno Jan Chryzostom, jak i Hieronim ze Strydonu podają zawarte w nim cytaty z niekanonicznych źródeł za powód, dla którego jego kanoniczność była przez niektórych podważana. Kościół wczesnosyryjski odrzucił go razem z 2 Listem Piotra oraz 2 i 3 Listem Jana – prawdopodobnie dlatego, że był to teren cesarstwa, na którym szerzyła się gnostycka nauka czerpiąca z żydowskiej angelologii, przez co List Judy i 1 List Piotra wykorzystywane były na poparcie argumentów fałszywych nauczycieli.

- E. Krótka informacja o *1 Księdze Henocha*. Napisana została w języku hebrajskim (ale obecnie jest zaginiona – zachowały się tylko fragmenty po aramejsku wśród zwojów znad Morza Martwego), przetłumaczono ją na grecki (zachowały się tylko fragmenty), a przed 600 r. n.e. na etiopski (zachowała się jedna kopia). Księga ta powstała w okresie międzybiblijnym, była jednak wielokrotnie edytowana, o czym świadczy wersja etiopska. Miała duży wpływ na wczesny Kościół; Tertulian cytował ją jako Pismo Święte. Jest też cytowana w *Liście Barnaby* (jako Pismo Święte), a także przez Ireneusza z Lyonu i Klemensa Aleksandryjskiego. Jej wpływ na wczesny Kościół osłabł w IV w. n.e.

VII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „Wspólne nasze zbawienie” w. 3
2. „Wiara raz tylko przekazana świętym”, w. 3
3. Rozpusta, w. 4
4. „Własne mieszkanie”, w. 6
5. „Spętanych wiekuistymi więzami zatrzymał w ciemnościach”, w. 6
6. „Cudze ciało”, w. 7
7. „Wieczny ogień”, w. 7
8. Agapy, w. 12 [BW: „uczty miłości”]
9. Święci, w. 14
10. „W Duchu Świętym się módlcie”, w. 20
11. Jedyne Bóg, w. 25

VIII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. „Wkradli się (...) jacyś ludzie”, w. 4
2. „Aniołowie, ci, którzy nie zachowali swojej godności”, w. 6
3. Michał, w. 9
4. Balaam, w. 11
5. Kore, w. 11
6. Henoch, w. 14
7. „Ten (...), który może”, w. 24

IX. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Egipt, 1:5
2. Sodom i Gomora, 1:7

X. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. O jakich fałszywych nauczycielach mowa jest w Liście Judy? (zob. 1:8-13)
2. Dlaczego List Judy cytuje z niekanonicznych ksiąg? (zob. 1:9.14-15)
3. Jak strzec się w miłości Bożej? (zob. 1:21)
4. Jaki jest wiodący temat Listu Judy?
5. Jaki jest związek pomiędzy Listem Judy a 2 Listem Piotra?

WPROWADZENIE DO PROROCTW STAROTESTAMENTOWYCH

I. WPROWADZENIE

A. Uwagi wstępne

1. Wspólnota wierzących nie jest zgodna co do tego, jak interpretować proroctwa. Inne prawdy zostały przez wieki ustalone i powszechnie przyjęte, ale ta kwestia – nie.
2. Istnieje kilka dobrze zdefiniowanych etapów proroctw ST:
 - a. Przedmonarchiczne (przed królem Saulem)
 - 1) Jednostki nazywane prorokami
 - a) Abraham – Rdz 20:7
 - b) Mojżesz – Lb 12:6-8; Pwt 18:15; 34:10
 - c) Aaron – Wj 7:1 (przedstawiciel Mojżesza)
 - d) Miriam – Wj 15:20
 - e) Medad i Eldad – Lb 11:24-30
 - f) Debora – Sdz 4:4
 - g) Bezimienny – Sdz 6:7-10
 - h) Samuel – 1 Sm 3:20
 - 2) Odniesienia do proroków jako grupy – Pwt 13:1-5; 18:20-22
 - 3) Grupy lub bractwa prorockie – 1 Sm 10:5-13; 19:20; 1 Krl 20:35.41; 22:6.10-13; 2 Krl 2:3.7; 4:1.38; 5:22; 6:1, itd.
 - 4) Mesjasz nazwany prorokiem – Pwt 18:15-18
 - b. Niepisane proroctwa monarchiczne (kierowane do królów)
 - 1) Gad – 1 Sm 22:5; 2 Sm 24:11; 1 Krn 29:29
 - 2) Natan – 2 Sm 7:2; 12:25; 1 Krl 1:22
 - 3) Achiasz – 1 Krl 11:29
 - 4) Jehu – 1 Krl 16:1.7.12
 - 5) Bezimienni – 1 Krl 18:4.13; 20:13.22
 - 6) Eliasz – 1 Krl 18-2 Krl 2
 - 7) Micheasz – 1 Krl 22
 - 8) Elizeusz – 2 Krl 2:9.12-13
 - c. Klasyczne spisane proroctwa (zwracają się zarówno do królów, jak i narodu): Izajasz—Malachiasz (oprócz Daniela)

B. Biblijne określenia

1. *Ro'eh* = widzący, 1 Sm 9:9. Już sam odnośnik wskazuje na przejście do terminu *Nabi*, który oznacza „prorok” i wywodzi się z rdzenia „wzywać”. *Ro'eh* wywodzi się od ogólnego słowa oznaczającego „widzieć”. Była to osoba, która rozumiała Boże drogi i plany. Zwracano się do niej w celu poznania Bożej woli w danej kwestii.
2. *Hozeh* = widzący, 2 Sm 24:11. Zasadniczo jest to synonim *Ro'eh*, wywodzący się od rzadziej występującego czasownika „widzieć”. Najczęściej w odniesieniu do proroków stosowana jest forma imiesłowowa.
3. *Nabi'* = prorok, wyraz spokrewniony z akadyjskim czasownikiem *nabu* = „wołać” i arabskim *naba'a* = „ogłaszać”. Jest to najpowszechniejsze określenie proroka w Starym Testamencie – pojawia się ponad 300 razy. Dokładna etymologia jest niepewna, ale na dzień dzisiejszy „wzywać” wydaje się najtrafniejszą opcją. Być może najlepsze zrozumienie tego terminu wynika z tego, jak JHWH opisuje relację Mojżesza z faraonem poprzez Aarona (por. Wj 4:10-16; 7:1; Pwt 5:5). Prorok jest kimś, kto przemawia w imieniu Boga do Jego ludu (Am 3:8; Jr 1:7.17; Ez 3:4).
4. Wszystkie te trzy określenia urzędu prorockiego występują w 1 Krn 29:29; Samuel – *Ro'eh*; Natan – *Nabi'* i Gad – *Hozeh*.

5. Fraza *isz ha* – *'elohim*, „mąż Boży”, także stanowi szersze określenie kogoś, kto mówi w imieniu Boga. W ST wyrażenie to zostało użyte 76 razy w znaczeniu „proroka”.
6. Termin „prorok” jest pochodzenia greckiego. Pochodzi od: (1) *pro* = „przed” lub „dla”; (2) *femi* = „mówić”.

II. DEFINICJA PROROCTWA

- A. Określenie „proroctwo” w języku hebrajskim miało szersze pole semantyczne niż w polskim. Historyczne księgi od Jozuego po księgi Królewskie (za wyjątkiem Księgi Rut) są przez Żydów określane mianem „proroków wcześniejszych”. Zarówno Abraham (Rdz 20:7; Ps 105:15), jak i Mojżesz (Pwt 18:18) nazwani są prorokami (a także Miriam – Wj 15:20). Dlatego należy uważać na polską definicję, którą zakładamy słysząc to słowo!
- B. Według *Interpreter's Dictionary of the Bible [Słownika do interpretacji Biblii]*, „Profetyzm można słusznie zdefiniować jako rozumienie historii przyjmujące znaczenie jedynie w kategoriach boskich spraw, boskich zamiarów i boskiego udziału” (tom 3, s. 896).
- C. „Prorok nie jest ani filozofem, ani teologiem systematycznym, tylko pośrednikiem przymierza, przekazującym słowo Boże Jego ludowi, aby kształtować jego przyszłość poprzez reformę teraźniejszości” („Prophets and Prophecy” [„Prorocy i proroctwo”], *Encyclopedia Judaica*, tom 13, s. 1152).

III. CEL PROROCTW

- A. Proroctwa są sposobem, za pośrednictwem którego Bóg przemawia do swoich ludzi, zapewniając im prowadzenie w ich aktualnej sytuacji i nadzieję, że On ma władzę nad ich życiem oraz wydarzeniami rozgrywającymi się na świecie. Przesłanie proroctw było zasadniczo kolektywne. Proroctwa miały napominać, zachęcać, budzić wiarę i skruchę oraz informować Boży lud o Nim i Jego planach. Należy tutaj dodać, że proroctwa często jasno objawiały, kogo Bóg wybierał na swojego przedstawiciela (Pwt 13:1-3; 18:20-22). Ostatecznie odnosi się to do Mesjasza.
- B. Prorocy często komentowali współczesne im kryzysy historyczne lub teologiczne, rzutując je na okoliczności eschatologiczne. Takie spojrzenie na historię z perspektywy czasów ostatecznych jest wyłączną cechą Izraela – jak również jego poczucie boskiego wybrania oraz obietnic w ramach przymierza.
- C. Jako sposób poznania woli Bożej urząd prorocki wydaje się równoważyć (Jr 18:18) i przewyższać urząd najwyższego kapłana. Urim i tummim przeradzają się w ustny przekaz od Bożego przedstawiciela. Wydaje się także, że urząd prorocki zanikł w Izraelu po śmierci Malachiasza. Powraca dopiero 400 lat później wraz z wystąpieniem Jana Chrzciciela. Nie jest pewne, jak nowotestamentowy dar „proroctwa” ma się do Starego Testamentu. Nowotestamentowi prorocy (Dz 11:27-28; 13:1; 15:32; 1 Kor 12:10.28-29; 14:29.32.37; Ef 4:11) nie przekazują nowego objawienia, tylko zapowiadają i przepowiadają Bożą wolę we współczesnych okolicznościach.
- D. Natura proroctw nie polega wyłącznie ani głównie na przewidywaniu przyszłości. Przewidywanie jest jednym ze sposobów potwierdzenia urzędu i przesłania prorockiego, należy jednak zauważyć, że „mniej niż 2% proroctw ST to proroctwa mesjaniczne. Mniej niż 5% dokładnie opisuje erę nowego przymierza. Mniej niż 1% dotyczy wydarzeń, które jeszcze nie nastąpiły” (Fee i Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth [polskie wydanie: Jak czytać Biblię?]*, s. 166).
- E. Prorocy reprezentują Boga przed ludźmi, a kapłani reprezentują ludzi przed Bogiem. Jest to ogólne stwierdzenie, od którego są wyjątki – takie jak Habakuk, który zadaje Bogu pytania.
- F. Jednym z powodów, dla których trudno jest zrozumieć proroków, jest to, że nie wiemy, jaki układ miały ich księgi. Nie są one chronologiczne. Wydają się tematyczne, ale nie zawsze w sposób, którego byśmy się spodziewali. Często brakuje oczywistego tła historycznego, ram czasowych oraz

jasnych podziałów pomiędzy wyroczniami. Księgi te trudno jest: (1) przeczytać za jednym razem; (2) podzielić ze względu na tematy, oraz (3) określić w nich centralną prawdę lub zamysł autora w każdej wyroczni.

IV. CHARAKTERYSTYCZNE CECHY PROROCTW

- A. Wydaje się, że w Starym Testamencie zaobserwować można rozwój koncepcji „proroka” i „proroctwa”. We wczesnym Izraelu wykształciła wspólnota proroków z silnym, charyzmatycznym przywódcą na czele – takim jak Eliasz czy Elizeusz. Czasami grupa ta nazywana była określeniem „uczniowie proroków” (2 Krl 2). Charakterystyczne dla proroków było to, że wpadali w zachwycenie (1 Sm 10:10-13; 19:18-24).
- B. Ten okres szybko przeszedł jednak w erę indywidualnych proroków. Wśród nich byli tacy (zarówno prawdziwi, jak i fałszywi), którzy identyfikowali się z królem i żyli na jego dworze (Gad, Natan) – a także prorocy niezależni, czasem zupełnie oderwani od status quo izraelskiego społeczeństwa (Amos). Rola ta przypadała zarówno mężczyznom, jak i kobietom (2 Krl 22:14).
- C. Prorok często objawiał przyszłość uzależnioną od bezpośredniej reakcji człowieka. Nierzadko zadaniem proroka było odkrycie przed innymi Bożego uniwersalnego planu dla Jego stworzenia, na który ludzka reakcja nie ma wpływu. Ten uniwersalny, eschatologiczny plan jest czymś wyjątkowym wśród proroków starożytnego Bliskiego Wschodu. Przepowiadanie przyszłości oraz wierność przymierzu to bliźniacze ogniska przesłań prorockich (por. Fee i Stuart, s. 150). Oznacza to, że prococtwa skierowane są głównie do zbiorowości. Zazwyczaj – choć nie zawsze – prorocy zwracali się do narodów.
- D. Większość proroczych treści przekazywana była ustnie. Następnie łączono je na podstawie tematu, chronologii lub innych wzorców literatury Bliskiego Wschodu, które są nam nieznane. Ponieważ był to przekaz ustny, nie posiada struktury charakterystycznej dla pisanej prozy. Sprawia to, że księgi te trudno przeczytać za jednym posiedzeniem oraz zrozumieć je bez konkretnego tła historycznego.
- E. Dla przekazania swoich treści prorocy posługują się kilkoma wzorcami:
 - 1. Scena w sądzie – Bóg pozywa swój lud; często jest to sprawa rozwodowa, w której JHWH odrzuca swoją żonę (Izrael) za jej niewierność (Oz 4, Mi 6).
 - 2. Pieśń żałobna – specyficzne metrum tego typu przesłania i jego charakterystyczne „biada” wyróżnia je jako szczególną formę (Iz 5, Ha 2).
 - 3. Wypowiedzenie błogosławieństwa w ramach przymierza – podkreśla warunkową naturę przymierza i przedstawia zarówno pozytywne, jak i negatywne przyszłe konsekwencje (Pwt 27-28).

V. BIBLIJNE WSKAZÓWKI DO ROZPOZNAWANIA PRAWDZIWYCH PROROKÓW

- A. Pwt 13:2-6 (przepowiednie/znaki)
- B. Pwt 18:9-22 (fałszywi prorocy/prawdziwi prorocy)
- C. Zarówno mężczyźni, jak i kobiety powoływani są na proroków i prorokinie oraz nimi nazywani.
 - 1. Miriam – Wj 15
 - 2. Debora – Sdz 4:4-6
 - 3. Chulda – 2 Krl 22:14-20; 2 Krn 34:22-28

W okolicznych kulturach określano, czy ktoś jest prorokiem, na podstawie jego przepowiedni. W Izraelu weryfikacji służył

- 1. test teologiczny – używanie imienia JHWH
- 2. test historyczny – spełniające się zapowiedzi

VI. WSKAZÓWKI POMOCNE PRZY INTERPRETACJI PROROCTW

- A. Zidentyfikuj zamysł pierwotnego proroka (redaktora), odnotowując tło historyczne oraz kontekst literacki każdej wyroczni. Zazwyczaj będzie on dotyczył Izraela łamiącego w jakiś sposób przymierze Mojżesza.
- B. Przeczytaj i zinterpretuj całą wyrocznię, a nie tylko jej część; sporządź zarys jej treści. Zobacz, jak ma się do wyroczni przed i po niej. Spróbuj stworzyć zarys całej księgi (jej jednostek literackich, a także na poziomie akapitów).
- C. Zakładaj dosłowną interpretację danego fragmentu, dopóki coś w tekście nie naprowadzi Cię na znaczenie przenośne; wtedy przełóż język przenośni na prozę.
- D. Analizuj symboliczne akty w świetle tła historycznego i fragmentów paralelnych. Pamiętaj, że starożytna literatura Bliskiego Wschodu to nie literatura zachodnia ani nowożytna.
- E. Zwróć uwagę na przepowiednie:
 - 1. Czy dotyczą wyłącznie czasów autora?
 - 2. Czy wypełniły się w historii Izraela?
 - 3. Czy są to wydarzenia, które spełnią się w przyszłości?
 - 4. Czy ich wypełnienie dotyczy zarówno czasów współczesnych autorowi, jak i przyszłości?
 - 5. Niech Twoimi wnioskami kierują autorzy biblijni, a nie nowożytni.Szczególne środki ostrożności:
 - 1. Czy przepowiednia uzależniona jest od reakcji?
 - 2. Czy jest pewne, do kogo to proroctwo jest skierowane (i dlaczego)?
 - 3. Czy z biblijnego i/lub historycznego punktu widzenia istnieje możliwość wielokrotnego wypełniania się tego proroctwa?
 - 4. Natchnieni autorzy NT byli w stanie dostrzec Mesjasza w wielu fragmentach ST, w których dla nas nie jest to oczywiste. Wydają się używać typologii lub gier słów. Ponieważ my nie jesteśmy natchnieni, pozostawmy to podejście im.

VII. POMOCNA LITERATURA

- A. *A Guide to Biblical Prophecy [Przewodnik po proroctwach biblijnych]*, Carl E. Armerding i W. Ward Gasque
- B. *How to Read the Bible for All Its Worth [polskie wydanie: Jak czytać Biblię?]*, Gordon Fee i Douglas Stuart
- C. *My Servants the Prophets [Moi słudzy prorocy]*, Edward J. Young
- D. *Plowshares and Pruning Hooks: Rethinking the Language of Biblical Prophecy and Apocalyptic [Lemiesze i sierpy: Nowe spojrzenie na język proroctw biblijnych i apokaliptykę]*, D. Brent Sandy
- E. *Cracking the Old Testament Code [Rozszyfrowanie kodu Starego Testamentu]*, D. Brent Sandy i Ronald L. Giese, Jr.

KLUCZOWY ARTYKUŁ WSTĘPNY

(Dlaczego chrześcijanie mają tak wiele dogmatycznych interpretacji Apokalipsy)

W ciągu wieloletniego studiowania eschatologii uświadomiłem sobie, że większość chrześcijan nie ma ani nie chce mieć rozwiniętej, usystematyzowanej chronologii czasów ostatecznych. Są tacy, którzy skupiają się głównie na tym obszarze chrześcijaństwa z powodów teologicznych, psychologicznych lub denominacyjnych. Wierzący ci wydają się mieć obsesję na punkcie tego, jak to wszystko się skończy i w jaki sposób umyka im pilność ewangelizacji! Chrześcijanie nie są w stanie wpływać na Boży plan eschatologiczny (dotyczący czasów ostatecznych), mogą jednak uczestniczyć w realizacji posłannictwa głoszenia ewangelii (zob. Mt 28:19-20; Łk 24:47; Dz 1:8). Większość wierzących wyznaje powtórne przyjście Chrystusa i ostateczne wypełnienie Bożych obietnic. Problemy interpretacyjne wynikające z rozumienia tej czasowej kulminacji spowodowane są kilkoma biblijnymi paradoksami:

1. Napięcie pomiędzy prorockimi modelami Starego Przymierza a apostołskimi modelami Nowego Przymierza
2. Napięcie pomiędzy biblijnym monoteizmem (jeden Bóg dla wszystkich) a wybraniem Izraela (szczególnego ludu)
3. Napięcie pomiędzy warunkowym aspektem biblijnych przymierzy i obietnic („jeśli... to”) oraz bezwarunkową wiernością Boga, jeżeli chodzi o odkupienie upadłej ludzkości
4. Napięcie pomiędzy bliskowschodnimi rodzajami literackimi a współczesnymi zachodnimi modelami literackimi
5. Napięcie pomiędzy Królestwem Bożym jako teraźniejszym, ale przyszłym
6. Napięcie pomiędzy wiarą w rychły powrót Chrystusa oraz przekonaniem, że najpierw muszą nastąpić pewne wydarzenia

Przyjrzyjmy się im po kolei.

PIERWSZE NAPIĘCIE (rasowe, narodowe i geograficzne kategorie ST vs. wszyscy wierzący na całym świecie)

Starotestamentowe proroctwa przewidują przywrócenie w Palestynie żydowskiego królestwa, skupionego wokół Jerozolimy, gdzie gromadzą się wszystkie narody ziemi, aby oddawać cześć i służyć Dawidowemu władcy, ale ani Jezus, ani apostołowie NT nigdy nie koncentrują się na tym planie. Czy ST nie jest natchniony (zob. Mt 5:17-19)? Czy autorzy NT pominieli kluczowe wydarzenia, jakie mają rozegrać się w czasach ostatecznych?

Istnieje kilka źródeł informacji o końcu świata:

1. Prorocy ST (Izajasz, Micheasz, Malachiasz)
2. Starotestamentowi pisarze apokaliptyczni (zob. Ez 37-39; Dn 7-12; Za)
3. Międzytestamentalni, niekanoniczni żydowscy pisarze apokaliptyczni (jak *1 Księga Henocha*, wzmiankowana w Liście Judy)
4. Sam Jezus (zob. Mt 24; Mk 13; Łk 21)
5. Pisma Pawła (zob. 1 Kor 15; 2 Kor 5; 1 Tes 4-5; 2 Tes 2)
6. Pisma Jana (1 J i Ap)

Czy wszystkie te źródła jasno przedstawiają czasy ostateczne (wydarzenia, chronologię, osoby)? Jeśli nie, to dlaczego? Czy nie są one wszystkie natchnione (poza żydowskimi pismami międzytestamentalnymi)?

Duch objawiał autorom ST prawdy w kategoriach, które byli w stanie zrozumieć. Jednak poprzez progresywne objawienie Duch poszerzał te starotestamentowe koncepcje eschatologiczne do uniwersalnego zasięgu („misterium Chrystusa”, zob. Ef 2:11-3:13). Oto kilka odnośnych przykładów:

1. W ST miasto Jerozolima stosowane jest jako metafora Bożego ludu (Syjonu), ale zostaje ona przeniesiona do NT jako termin wyrażający przyjmowanie przez Boga wszystkich nawróconych, wierzących ludzi (Nowe Jeruzalem z Ap 21-22). Teologiczne poszerzenie dosłownego, fizycznego miasta do nowego Bożego ludu (wierzących Żydów i pogan) zapowiedziane jest w Bożej obietnicy odkupienia upadłej ludzkości w Rdz 3:15, zanim jeszcze byli jacykolwiek Żydzi lub żydowska stolica. Nawet powołanie Abrahama (zob. Rdz 12:1-3) obejmowało pogan (zob. Rdz 12:3; Wj 19:5).
2. W ST wrogami Bożego ludu są okoliczne ludy na starożytnym Bliskim Wschodzie, ale w NT grupa ta obejmuje wszystkich niewierzących, przeciwnych Bogu, idących za podszeptami szatana ludzi. Z

geograficznego, regionalnego konfliktu bitwa przeniosła się w globalny, kosmiczny wymiar (zob. List do Kolosan).

3. Obietnica ziemi, która jest tak spójna w ST (patriarchalne obietnice z Księgi Rodzaju, zob. Rdz 12:7; 13:15; 15:7.15; 17:8), rozszerzona jest teraz na całą ziemię. Nowe Jeruzalem zstępuje na odtworzoną ziemię, a nie tylko i wyłącznie na Bliski Wschód (zob. Ap 21-22).
4. Kilka a innych przykładów rozszerzenia starotestamentowych proroczych koncepcji: (1) potomstwem Abrahama są teraz ci, którzy są duchowo obrzezani (zob. Rz 2:28-29), (2) lud przymierza obejmuje teraz pogan (zob. Oz 2:1; 2:25, cytowane w Rz 9:24-26; a także Kpł 26:12; Wj 29:45, cytowane w 2 Kor 6:16-18 i Wj 19:5; Pwt 14:2, cytowane w Tt 2:14), (3) świątynią jest teraz Jezus (zob. Mt 26:61; 27:40; J 2:19-21) oraz, poprzez Niego, lokalny Kościół (zob. 1 Kor 3:16) i poszczególni wierzący (zob. 1 Kor 6:19), (4) nawet Izrael i charakterystyczne dla niego opisowe starotestamentowe frazy odnoszą się teraz do całego ludu Bożego (tj. „Izrael”, zob. Rz 9:6; Ga 6:16, tj., „królewskie kapłaństwo”, zob. 1 P 2:5.9-10; Ap 1:6).

Model prorocy (zob. D. Brent Sandy, *Plowshares and Pruning-Hooks [Lemiesze i sierpy]*) został wypełniony, poszerzony i teraz obejmuje sobą dużo więcej. Jezus i apostołscy autorzy nie przedstawiają czasów ostatecznych w ten sam sposób, co prorocy ST (zob. Martin Wyngaarden, *The Future of The Kingdom in Prophecy and Fulfillment [Przyszłość Królestwa w prorocztwie i wypełnieniu]*). Współcześni interpretatorzy, którzy próbują traktować starotestamentowy model dosłownie lub normatywnie, postrzegają Apokalipsę jako bardzo żydowską księgę i narzucają konkretne znaczenie odosobnionym, niejednoznacznym frazom wypowiedzianym przez Jezusa i Pawła. Autorzy NT nie zaprzeczają prorocztwom ST, tylko pokazują ich ostateczne, uniwersalne implikacje. Eschatologia Jezusa i Pawła nie cechuje się zorganizowanym, logicznym systemem. Ich zamiary są przede wszystkim odkupieńcze lub duszpasterskie (zob. 1 Kor 15:58; 1 Tes 4:18).

Jednak nawet w ramach NT występuje pewne napięcie. Nie ma tu jasnego usystematyzowania zdarzeń eschatologicznych. Co zaskakujące, w opisie końca zawartym w Apokalipsie stosowane są starotestamentowe nawiązania, a nie nauki Jezusa (zob. Mt 24; Mk 13)! Naśladuje ona rodzaj literacki zapoczątkowany przez Ezechiela, Daniela i Zachariasza, który rozwijano w okresie międzytestamentalnym (żydowska literatura apokaliptyczna). Być może był to sposób, w jaki Jan połączył stare i nowe przymierze. Ukazuje on pradawny wzorzec ludzkiego buntu i Bożego zaangażowania w odkupienie. Należy jednak zauważyć, że chociaż Apokalipsa nawiązuje do starotestamentowego języka, osób i wydarzeń, to dokonuje ich ponownej interpretacji w świetle Rzymu i I w. n.e.

DRUGIE NAPIĘCIE (monoteizm vs. wybrany lud)

Biblia kładzie nacisk na jednego, osobowego Boga, który jest stwórcą i odkupicielem (zob. Wj 8:6; Iz 44:24; 45:5-7.14.18.21-22; 46:9; Jr 10:6-7). Cechą wyróżniającą ST za jego czasów był monoteizm. Wszystkie otaczające narody wyznawały politeizm. To, że Bóg jest jeden, stanowi rdzeń objawienia ST (zob. Pwt 6:4). Stworzenie jest tłem dla wspólnoty pomiędzy Bogiem a rodzajem ludzkim, stworzonym na Jego obraz i podobieństwo (zob. Rdz 1:26-27). Ludzkość jednak zbuntowała się, grzesząc przeciwko Bożej miłości, przywództwu i zamysłowi (zob. Rdz 3). Boża miłość i Jego zamiary były tak silne i pewne, że obiecał On odkupić upadłą ludzkość (zob. Rdz 3:15)!

Napięcie pojawia się, kiedy Bóg postanawia użyć jednego człowieka, jednej rodziny i jednego narodu, by dotrzeć do reszty ludzkości. Boży wybór Abrahama i Żydów jako królestwa kapłanów (zob. Wj 19:4-6) spowodował pychę zamiast służby i wykluczanie zamiast włączania. Boże powołanie Abrahama zawierało w sobie zamierzone błogosławieństwo dla całego rodzaju ludzkiego (zob. Rdz 12:3). Należy pamiętać i podkreślać, że w ST ludzie byli wybierani do służby, a nie do zbawienia. Cały Izrael nigdy nie żył w pokoju z Bogiem (tj. Rz 9:6) i nigdy nie osiągał wiecznego zbawienia wyłącznie w oparciu o swoje pochodzenie (zob. J 8:31-59; Mt 3:9), tylko przez osobistą wiarę i posłuszeństwo (zob. Rdz 15:6, cytowany w Rz 4:3.9.22; Ga 3:6). Izrael utracił swoją misję, zamieniając dane mu posłannictwo w przywileje, a służbę w szczególną pozycję. Bóg wybrał jednego, aby wybrać wszystkich!

TRZECIE NAPIĘCIE (warunkowe vs. bezwarunkowe przymierza)

Pomiędzy warunkowymi i bezwarunkowymi przymierzami występuje teologiczne napięcie – pozostają one wobec siebie w paradoksie. Bez wątpienia prawdą jest, że Boży odkupieńczy zamysł/plan jest bezwarunkowy (zob. Rdz 15:12-21 i przyjście Mesjasza). Jednak wymagana reakcja człowieka zawsze jest warunkowa!

Wzorzec „jeśli... to” pojawia się zarówno w ST, jak i w NT. Bóg jest wierny; ludzkość jest niewierna.

Napięcie to wywołało bardzo wiele zamieszania. Interpretatorzy mają tendencję, aby skupiać się na tylko jednym biegunie tego dylematu – Bożej wierności lub ludzkich wysiłkach, Bożej suwerenności lub wolnej woli człowieka. Jednak oba są biblijne i niezbędne.

Wiąże się to z eschatologią – ze starotestamentowymi obietnicami Boga danymi Izraelowi. Jeśli Bóg coś obiecuje, to na tym koniec, prawda? Bóg jest związany swoją obietnicą; chodzi tu o Jego reputację (zob. Ez 36:22-38). Bezwarunkowe i warunkowe przymierza spotykają się w Chrystusie (zob. Iz 53), a nie w Izraelu! Ostateczna wierność Boga tkwi w odkupieniu wszystkich, którzy się nawrócą i uwierzą, a nie w tym, kim był czyjś ojciec czy matka! To Chrystus, a nie Izrael, jest kluczem do wszystkich Bożych przymierzy i obietnic. Jeśli w Biblii występuje jakaś teologiczna parenteza, nie jest nią Kościół, tylko Izrael (zob. Dz 7 i Ga 3).

Światowa misja zwiastowania ewangelii przekazana została Kościołowi (zob. Mt 28:19-20; Łk 24:47; Dz 1:8). Nadal jest to warunkowe przymierze! Nie powinno się przez to rozumieć, że Bóg zupełnie odrzucił Żydów (zob. Rz 9-11). Wierzący Izrael może mieć swoje miejsce i rolę do odegrania w czasach ostatecznych (zob. Za 12:10).

CZWARTE NAPIĘCIE (bliskowschodnie modele literackie vs. modele zachodnie).

Gatunek literacki jest kluczowym elementem właściwej interpretacji Biblii. Kościół rozwinął się w kulturze zachodniej (greckiej). Literatura Wschodu jest dużo bardziej obrazowa, metaforyczna i symboliczna niż nowoczesne wzorce literackie kultury zachodniej. Bardziej niż na podawaniu zwięzłych prawd społecznych skupia się ona na ludziach, spotkaniach i wydarzeniach. Chrześcijanie są winni błędowi używania swojej historii i modeli literackich do interpretacji biblijnych prorocत्व (zarówno staro-, jak i nowotestamentowych). Każde pokolenie i jednostka geograficzna wykorzystywały swoją kulturę, historię i dosłowność do interpretacji Apokalipsy. Wszystkie się myliły! Myślenie, że biblijne prorocत्व skupiają się na nowoczesnej zachodniej kulturze, jest arogancją.

Gatunek literacki wybrany przez pierwotnego, natchnionego autora stanowi swego rodzaju umowę z czytelnikiem. Apokalipsa nie jest narracją historyczną. To połączenie listu (rozdziały 1-3), prorocत्व i – w przeważającej części – literatury apokaliptycznej. Błędem jest zarówno sprawianie, aby Biblia mówiła więcej, niż zamierzył to pierwotny autor, jak i wymaganie, aby mówiła mniej. Arogancja i dogmatyzm interpretatorów są jeszcze bardziej nie na miejscu, jeżeli chodzi o księgę taką jak Apokalipsa.

Kościół nigdy nie osiągnął porozumienia co do właściwej interpretacji. Moim celem jest słuchanie i zajmowanie się przesłaniem całej Biblii, a nie tylko jakiejś lub jakichś jej wybranych części. Biblijny, wschodni sposób myślenia przedstawia prawdę w pełnych napięcia parach. Nasz zachodni trend zmierzający do formułowania prawdy za pomocą twierdzeń nie jest bezpodstawny, tylko niezrównoważony! Moim zdaniem możliwe jest przynajmniej częściowe wyjście z impasu dotyczącego interpretacji Apokalipsy poprzez zwrócenie uwagi na jej zmieniające się zamysły dla kolejnych pokoleń wierzących. Dla większości interpretatorów oczywistym jest, że Apokalipsa musi być rozumiana w świetle swoich własnych czasów oraz rodzaju literackiego (Fee i Stuart, *How To Read the Bible For All Its Worth* [polskie wydanie: *Jak czytać Biblię?*], s. 249-264). Historyczne podejście do tej księgi musi uwzględniać to, co rozumeli i mogli z niej pojmować pierwsi czytelnicy (zob. John L. Bray, *Matthew 24 Fulfilled* [Wypełnienie Mateusza 24]). W wielu przypadkach współcześni interpretatorzy utracili znaczenie pewnej części zawartych w tej księdze symboli. Początkowo głównym zadaniem Apokalipsy było skierowanie zachęty do prześladowanych chrześcijan. Pokazywała ona władzę Boga nad historią (podobnie jak prorocy ST); potwierdzała, że dzieje zmierzają do wyznaczonego kresu, sądu lub błogosławieństwa (tak jak prorocy ST). W charakterystycznych dla I w. n.e., żydowskich kategoriach apokaliptycznych opisywała ona Bożą miłość, obecność, moc i suwerenność.

Teologicznie funkcjonuje ona tak samo dla każdego pokolenia wierzących. Przedstawia kosmiczne zmagania dobra ze złem. Charakterystyczne dla I w. n.e. szczegóły być może stały się dla nas nieczytelne – ale nie zawarte w niej potężne, pocieszające prawdy. Kiedy współcześni zachodni interpretatorzy próbują wtłoczyć elementy Apokalipsy w bieżącą historię, wzorzec fałszywych interpretacji jest powielany.

Bardzo możliwe, że opisane w niej szczegóły znów staną się uderzająco dosłowne (tak, jak było to ze ST w odniesieniu do narodzenia, życia i śmierci Chrystusa) dla ostatniego pokolenia chrześcijan stawiających czoła przeciwnemu Bogu przywódcy (zob. 2 Tes 2) oraz kulturze. Nikt nie jest w stanie rozpoznać takiego dosłownego wypełniania się Apokalipsy, dopóki słowa Jezusa (zob. Mt 24; Mk 13; Łk 21) i Pawła (zob. 1 Kor 15; 1 Tes 4-5; 2 Tes 2) także nie staną się historycznie oczywiste. Zarówno zgadywanie, jak i spekulacje oraz dogmatyzm są niewłaściwe. Literatura apokaliptyczna pozwala na taką elastyczność. Dzięki Bogu za obrazy i symbole przekraczające narrację historyczną! Bóg ma wszystko pod kontrolą; to On panuje; On nadchodzi!

Większość współczesnych komentarzy pomija to, o co chodzi w tym rodzaju literackim. Współcześni zachodni interpretatorzy często poszukują jasnego, logicznego systemu teologii zamiast oddać sprawiedliwość wieloznacznemu, symbolicznemu i dramatycznemu gatunkowi żydowskiej literatury apokaliptycznej. Prawdę tę wyraża Ralph P. Martin w swoim artykule „Approaches to New Testament Exegesis” [„Podejścia do egzegezy Nowego Testamentu”] zawartym w książce *New Testament Interpretation [Interpretacja Nowego Testamentu]* pod redakcją I. Howarda Marshalla:

„Jeśli nie rozpoznamy dramatycznych właściwości tego tekstu oraz tego, w jaki sposób posługuje się on językiem jako środkiem wyrazu prawdy religijnej, będziemy w wielkim błędzie, jeżeli chodzi o nasze rozumienie Apokalipsy i będziemy mylnie próbowali interpretować jej wizję, jak gdyby była to księga dosłownej prozy, w której chodzi o opisywanie wydarzeń empirycznej i dającej się sprecyzować historii. Próby przyjęcia tego drugiego kierunku równoznaczne są z napotykaniami wszelkiego rodzaju problemów interpretacyjnych. Co więcej, prowadzą one do wykrzywienia zasadniczego znaczenia pism apokaliptycznych, przez co traci się wielką wartość tej części Nowego Testamentu jako dramatycznego stwierdzenia Bożej suwerenności w Chrystusie oraz paradoksu Jego rządów łączących w sobie moc i miłość za pomocą mitopoetycznego języka (zob. 5:5.6; Lew jest Barankiem)” (s. 235).

W swojej książce *Biblical Interpretations [Interpretacje biblijne]* Randolph Tate stwierdza:

„Żaden inny rodzaj literacki nie był tak gorliwie odczytywany z tak przygnębiającymi rezultatami jak apokalipsa – szczególnie Księga Daniela i Apokalipsa Jana. Ten gatunek literacki ucierpiał w wyniku katastrofalnej historii złych interpretacji wynikających z zasadniczego niezrozumienia jego form literackich, struktury i zamysłu. Z powodu zawartych w niej twierdzeń dotyczących objawienia tego, co ma się niebawem wydarzyć, apokalipsa była postrzegana jako mapa i szczegółowy plan przyszłości. Katastrofalnym błędem tego poglądu jest założenie, że układem odniesienia dla tej księgi są współczesne czasy czytelnika, a nie autora. To niewłaściwe podejście do apokalipsy (szczególnie Apokalipsy Jana) traktuje to dzieło tak, jakby było ono kryptogramem, za pomocą którego można posługiwać się współczesnymi wydarzeniami do interpretacji zawartych w tekście symboli (...). Interpretator musi najpierw uświadomić sobie, że literatura apokaliptyczna przekazuje swoje przesłanie poprzez symbolikę. Dosłowne rozumienie symbolu, który jest metaforyczny, świadczy po prostu o złej interpretacji. Nie chodzi tu o to, czy opisywane w literaturze apokaliptycznej wydarzenia są historyczne. Mogą one takie być; mogły naprawdę się wydarzyć lub jeszcze się wydarzą, ale autor przedstawia wydarzenia i przekazuje znaczenie poprzez obrazy i archetypy” (s. 137).

Dictionary of Biblical Imagery [Słownik symboliki biblijnej] pod redakcją Rykena, Wilhosta i Longmana III stwierdza:

„Gatunek ten często wprawia w zakłopotanie i frustruje dzisiejszych czytelników. Zaskakująca symbolika i nieziemskie doświadczenia wydają się dziwaczne i oderwane od większości Pisma. Dosłowne traktowanie tego rodzaju literatury sprawia, że wielu czytelników usilnie stara się określić 'co stanie się kiedy', pomijając zamysł apokaliptycznego przesłania” (s. 35).

PIĄTE NAPIĘCIE (Królestwo Boże jako terazniejsze, ale przyszłe)

Królestwo Boże jest terazniejszą rzeczywistością, pozostaje jednak także w przyszłości. W eschatologii ten teologiczny paradoks ulega zaostrzeniu. Jeśli ktoś oczekuje dosłownego wypełnienia wszystkich prorocत्व ST skierowanych do Izraela, w Królestwie chodzi głównie o przywrócenie Izraela do jego geograficznej lokalizacji oraz o jego teologiczny prymat. Wymagałoby to tajemnego pochwylenia Kościoła w rozdziale piątym i odniesienia pozostałych rozdziałów do Izraela.

Jeśli jednak skupimy się na królestwie jako zapoczątkowanym przez obiecanego w ST Mesjasza, zaprowadzone zostaje ono wraz z pierwszym przyjściem Chrystusa, a uwaga skupia się na wcieleniu, życiu, nauczaniu, śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa. Teologiczny nacisk pada na aktualne zbawienie. Królestwo nadeszło, a ST jest wypełniony w Chrystusowej ofercie zbawienia dla wszystkich, a nie Jego tysiącletnim panowaniu nad niektórymi!

Niewątpliwie prawdą jest, że Biblia mówi o obu przyjściach Chrystusa, ale gdzie należy kłaść nacisk? Wydaje mi się, że większość prorocत्व ST skupia się na pierwszym przyjściu i ustanowieniu mesjańskiego królestwa (zob. Dn 2). W wielu kwestiach jest to analogiczne do wiecznego panowania Boga (zob. Dn 7). ST akcentuje wieczne rządy Boga, ale mechanizmem ich ukazywania jest posługa Mesjasza (zob. 1 Kor 15:26-27). Nie chodzi tu o to, która z tych opcji jest prawdziwa, ponieważ i jedna, i druga odzwierciedlają rzeczywistość,

tylko o to, na co pada nacisk. Trzeba przyznać, że niektórzy interpretatorzy tak bardzo koncentrują się na tysiącletnim panowaniu Mesjasza (zob. Ap 20), że umyka im biblijny nacisk na wieczne panowanie Ojca. Panowanie Chrystusa jest czymś wstępnym. W ST ani dwa przyjścia Chrystusa, ani doczesne panowanie Mesjasza nie były oczywiste.

Kluczem do tego, co głosił i czego nauczał Jezus, jest królestwo Boże. Jest ono zarówno terazniejsze (poprzez zbawienie i służbę), jak i przyszłe (w wytrwałości i mocy). Jeśli Apokalipsa skupia się na mesjańskim tysiącletnim panowaniu (zob. Ap 20), jest ono wstępne, a nie ostateczne (zob. Ap 21-22). Niezbędność doczesnego panowania nie wynika w sposób oczywisty ze ST; tak naprawdę mesjańskie panowanie opisane w 7 rozdziale Księgi Daniela jest wieczne, a nie tysiącletnie.

SZÓSTE NAPIĘCIE (bliski powrót Chrystusa vs. odroczone *parousia*)

Większość wierzących uczona jest, że Jezus przyjdzie niedługo, nagle i niespodziewanie (zob. Mt 10:23; 24:27.34.44; Mk 9:1; 13:30; Ap 1:1.3; 2:16; 3:11; 22:7.10.12.20). Jednak do tej pory każde wyczekujące pokolenie wierzących się myliło! Bliskość (natychmiastowość) powrotu Jezusa jest potężną, zagwarantowaną, obiecaną nadzieją każdego pokolenia, rzeczywistością jednak tylko dla jednego (i to prześladowanego). Wierzący muszą żyć tak, jakby miał On przyjść jutro, planować jednak i realizować Wielkie Posłannictwo (zob. Mt 28:19-20), jeśli się opóźnia.

Niektóre fragmenty w Ewangeliach (zob. Mk 13:10; Łk 17:2; 18:8) oraz 1 i 2 Liście do Tesaloniczan oparte są na opóźnionym drugim przyjściu (*parousia*). Najpierw muszą mieć miejsce pewne wydarzenia historyczne:

1. Ewangelizacja całego świata (zob. Mt 24:14; Mk 13:10)
2. Objawienie się „człowieka grzechu” (zob. Mt 24:15; 2 Tes 2; Ap 13)
3. Wielkie prześladowanie (zob. Mt 24:21,24; Ap 13)

Występuje tu celowa dwuznaczność (zob. Mt 24:42-51; Mk 13:32-36)! Przeżywaj każdy dzień tak, jakby to był Twój ostatni, ale planuj i ćwicz się do przyszłej służby!

SPÓJNOŚĆ I RÓWNOWAGA

Należy stwierdzić, że różne szkoły współczesnej interpretacji eschatologicznej obejmują pewne półprawdy. Dobrze wyjaśniają i interpretują niektóre teksty, ale problem tkwi w spójności i równowadze. Często przyjmują jakiś zestaw założeń wstępnych i używają tekstu biblijnego do wypełnienia założonych wcześniej ram teologicznych. Biblia nie objawia logicznej, chronologicznej, systematycznej eschatologii. Jest jak album rodzinny. Zdjęcia są prawdziwe, ale nie zawsze ułożone w porządku, w kontekście, w logicznej kolejności. Niektóre wypadły z albumu i późniejsze pokolenia członków rodziny nie wiedzą, gdzie dokładnie je umieścić. Kluczem do właściwej interpretacji Apokalipsy jest zamysł pierwotnego autora, objawiający się w jego wyborze rodzaju literackiego. Większość interpretatorów stara się przenosić swoje narzędzia i procedury egzegetyczne z innych gatunków literackich NT na grunt Apokalipsy. Skupiają się na ST, zamiast pozwolić, aby nauczanie Jezusa i Pawła określało strukturę teologiczną, a Apokalipsa służyła za ilustrację.

Muszę przyznać, że podchodzę do tego komentarza z pewną obawą i drżeniem – nie z powodu przekleństwa zawartego w Ap 22:18-19, tylko ze względu na poziom kontrowersji, jakie powodowała i nadal powoduje interpretacja tej księgi wśród Bożego ludu. Kocham Boże objawienie. Jest ono prawdziwe, podczas gdy wszyscy ludzie są kłamcami (zob. Rz 3:4). Proszę Cię, abyś używał/a tego komentarza jako pobudzającego do myślenia, a nie rozstrzygającego; jako drogowskazu, a nie mapy; jako zastanawiającego się „co, jeśli”, a nie stwierdzającego „tak mówi Pan”. Zderzyłem się z własnymi niedoskonałościami, tendencyjnością i teologiczną agendą. Widziałem także ograniczenia innych interpretatorów. Mogłoby się wydawać, że ludzie znajdują w Apokalipsie to, czego w niej szukają. Ten rodzaj literacki łatwo pada ofiarą nadużyć! Nie bez przyczyny znalazł się on jednak w Biblii. Umieszczenie go w niej jako podsumowania i zakończenia nie jest przypadkiem. Zawiera on przesłanie od Boga do Jego dzieci w każdym poszczególnym pokoleniu. Bóg chce, żebyśmy je rozumieli! Jednoczmy się, a nie dzielmy na frakcje; skupiamy się na tym, co jasne i kluczowe, a nie na tym, co może lub mogłoby być prawdą. Niech Bóg nas wspomaga!

W tym miejscu zanotuj swoje własne założenia wstępne dotyczące tego, jak interpretować Apokalipsę. Wszyscy wnosimy swoje uprzedzenia w interpretację tej księgi. Określenie ich pomaga nam przezwyciężyć ich wpływ i ogranicza naszą dogmatyczność.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

WPROWADZENIE DO APOKALIPSY

I. UWAGI WSTĘPNE

A. Przez większość swojego dorosłego życia akademickiego/teologicznego opierałem się na założeniu, że osoby, które wierzą Biblii, traktują ją „dosłownie” (i z pewnością jest to prawda, jeżeli chodzi o narrację historyczną). Zaczęło jednak stawać się dla mnie coraz bardziej oczywiste, że dosłowne traktowanie prorocत्व, poezji, przypowieści i literatury apokaliptycznej oznacza rozminięcie się z zamysłem natchnionego tekstu. Kluczem do właściwego zrozumienia Biblii nie jest dosłowność, tylko zamysł autora. Wyciąganie z Biblii więcej, niż jest w niej rzeczywiście zawarte (doktrynalna drobiazgowość) jest tak niebezpieczne i mylące, jak interpretowanie jej w taki sposób, żeby przekazywała mniej niż zamierzył to pierwotny, natchniony autor. Należy skupić się na szerszym kontekście, tle historycznym oraz zamysłu autora wyrażonym w samym tekście oraz za pośrednictwem jego wyboru gatunku literackiego. Rodzaj literacki stanowi swego rodzaju umowę pomiędzy autorem a czytelnikiem. Pomijanie tej wskazówki na pewno skutkować będzie błędnymi interpretacjami.

Apokalipsa jest niewątpliwie prawdziwa, ale nie stanowi narracji historycznej i nie może być traktowana dosłownie. Sam jej gatunek literacki dobitnie nam to komunikuje – jeśli tylko zechcemy posłuchać. Nie oznacza to, że księga ta nie jest natchniona ani prawdziwa; chodzi o to, że jest pełna przenośni, enigmatyczna, symboliczna, metaforyczna i oryginalna. Żyjącym w I w. n.e. Żydom i chrześcijanom taki typ literatury nie był obcy, z nami jednak jest inaczej. Być może za współczesny odpowiednik tego zjawiska może tu posłużyć chrześcijańska symbolika zawarta we *Władcy Pierścieni* lub *Opowieściach z Narnii*.

- B. Apokalipsa jest rodzajem literackim charakterystycznym dla piśmiennictwa żydowskiego. Często posługiwano się nią w pełnych napięcia czasach dla wyrażenia przekonania, że Bóg ma władzę nad historią i przyniesie ocalenie swojemu ludowi. Ten typ literatury charakteryzuje się:
1. Silnym poczuciem uniwersalnej Bożej suwerenności (monoteizm i determinizm)
 2. Walką pomiędzy dobrem a złem, obecnym złym wiekiem i nadchodzącą erą sprawiedliwości (dualizm)
 3. Używaniem enigmatycznych słów-kluczy (zazwyczaj zaczerpniętych ze ST lub międzytestamentalnej żydowskiej literatury apokaliptycznej)
 4. Przedstawianiem kolorów i zwierząt, a czasem zwierząt/ludzi
 5. Posługiwaniem się pośrednictwem aniołów poprzez sny i wizje, ale zazwyczaj poprzez podawaną przez nich interpretację
 6. Skupianiem się przede wszystkim na nadchodzących niedługo, przełomowych wydarzeniach czasów ostatecznych (nowej ery)
 7. Stosowaniem określonego zestawu symboli, a nie rzeczywistości, w celu przekazania przesłania od Boga dotyczącego czasów ostatecznych
 8. Kilka przykładów tego rodzaju literackiego:
 - a. Stary Testament
 - (1) Iz 13-14; 24-27; 56-66
 - (2) Ez 1; 26-28; 33-48
 - (3) Dn 7-12
 - (4) Jl 3-4
 - (5) Za 1-6, 12-14
 - b. Nowy Testament
 - (1) Mt 24, Mk 13, Łk 21 oraz 1 Kor 15 (na pewne sposoby)
 - (2) 2 Tes 2 (w dużej mierze)
 - (3) Apokalipsa (rozdziały 4-22)
 - c. Dn 7-12 i Ap 4-22 są klasycznymi przykładami tego rodzaju literackiego w Biblii.
 9. Niekanoniczne (na podst. D. S. Russell, *The Method and Message of Jewish Apocalyptic [Metoda i przesłanie żydowskiej literatury apokaliptycznej]*, s. 37-38)

- a. *1 Henocha, 2 Henocha (Tajemnice Henocha)*
 - b. *Księga Jubileuszów*
 - c. *Wyrocznie sybillińskie III, IV, V*
 - d. *Testament Dwunastu Patriarchów*
 - e. *Psalmy Salomona*
 - f. *Wniebowzięcie Mojżesza*
 - g. *Wniebowstąpienie Izajasza*
 - h. *Apokalipsa Mojżesza (Życie Adama i Ewy)*
 - i. *Apokalipsa Abrahama*
 - j. *Testament Abrahama*
 - k. *2 Księga Ezdrasza (4 Księga Ezdrasza)*
 - l. *2 i 3 Księga Barucha*
10. Ten rodzaj literacki charakteryzuje się poczuciem dualizmu. Postrzega rzeczywistość jako serię dwoistości, kontrastów lub napięć (tak częstych w pismach Jana) pomiędzy:
- a. niebem a ziemią
 - b. złym wiekiem (złymi ludźmi i złymi aniołami) a nową erą sprawiedliwości (pobożnymi ludźmi i pobożnymi aniołami)
 - c. obecną a przyszłą egzystencją

Wszystko to zmierza ku wypełnieniu, które jest dziełem Boga. Ten świat nie jest taki, jakim zamierzył go Bóg, ale On nadal planuje, realizuje i wypełnia Swoją wolę odnowienia bliskiej wspólnoty zapoczątkowanej w ogrodzie Eden. Chrystus jest punktem kulminacyjnym Bożego planu, ale Jego dwa przyjścia spowodowały występujące dwoistości.

- C. Apokalipsy te nigdy nie były przedstawiane ustnie; zawsze były spisywane. Są to silnie ustrukturyzowane dzieła literackie. Struktura jest kluczowa dla właściwej ich interpretacji. Dużą część planowej struktury Apokalipsy stanowi siedem całości literackich, które są do pewnego stopnia wzajemnie paralelne (np. siedem pieczęci, siedem trąb i siedem czasów). Z każdym cyklem sąd narasta: przy pieczęciach zniszczenie obejmuje 1/4, przy trąbach 1/3, a przy czasach jest ono całkowite. W każdej jednostce literackiej ma miejsce drugie przyjście Chrystusa lub jakieś wydarzenie eschatologiczne: (1) szósta pieczęć, 6:12-17, (2) siódma trąba, 11:15-18, sąd ostateczny za pośrednictwem aniołów w 14:14-20, (3) siódma czas, 16:17-21 raz, po raz kolejny w 19:11-21 i jeszcze raz w 22:6-16. Pokazuje to, że księga ta nie przedstawia chronologicznego następstwa zdarzeń, tylko jest dramatem w kilku aktach, przedstawiającym ten sam okres czasu za pomocą coraz gwałtowniejszych starotestamentowych motywów (zob. James Blevins, *Revelation as Drama [Apokalipsa jako dramat]* oraz „The Genre of Revelation” [„Gatunek literacki Apokalipsy”] w: *Review and Expositor*, wrzesień 1980, s. 393-408).

Dzieli się ona na siedem całości literackich poprzedzonych prologiem i zakończonych epilogiem.

1. Prolog, 1:1-8
2. Rozdziały 1:9-3 (Chrystus i siedem Kościołów)
3. Rozdziały 4-8:1 (niebo i siedem pieczęci)
4. Rozdziały 8:2-11 (siedmiu aniołów z trąbami)
5. Rozdziały 12-14 (dwie społeczności i ich przywódcy)
6. Rozdziały 15-16 (siedmiu aniołów z czasami)
7. Rozdziały 17-19 (Babilon i sąd nad nim)
8. Rozdziały 20-22:5 (sąd oraz nowe niebo i ziemia)
9. Epilog, 22:6-21

Zarys Williama Hendriksena zawarty w książce *More Than Conquerors [Więcej niż zwycięzcy]* (s. 28):

1. Rozdziały 1-3 (Chrystus wśród siedmiu świeczników)
2. Rozdziały 4-7 (księga z siedmioma pieczęciami)
3. Rozdziały 8-11 (siedem trąb sądu)
4. Rozdziały 12-14 (niewiasta i Syn-Mężczyzna prześladowani przez Smoka i jego pomocników [Bestia i Nierządnic])

5. Rozdziały 15-16 (siedem czasz gniewu)
6. Rozdziały 17-19 (upadek Wielkiej Nierządniczy i Bestii)
7. Rozdziały 20-22 (sąd nad Smokiem (szatanem) oraz nowe niebo i ziemia, Nowe Jeruzalem)
W książce *More Than Conquerors [Więcej niż zwycięzcy]* William Hendriksen stwierdza, że Apokalipsa dzieli się na siedem części: 1-3, 4-7, 8-11, 12-14, 15-16 i 20-22 i że każda z nich jest paralelna oraz dotyczy okresu pomiędzy pierwszym a drugim przyjściem Chrystusa. Każda kończy się jakimś aspektem związanym z sądem i paruzją (s. 22-31).

Chociaż niewątpliwie zgadzam się co do dramatycznego paralelizmu pieczęci, trąb oraz czasz i bardzo podoba mi się idea paralelności 17-19 z 20-22 (w 19:11-21 opisane jest drugie przyjście, a w 22:6-16 inne drugie przyjście), nie widzę, w jaki sposób każda z jego siedmiu części kończy się paruzją, szczególnie rozdziały 1-3, chyba że jakiś aspekt sądu postrzegany jest jako wydarzenie eschatologiczne (zob. 2:5.7.11.16-17.25-26; 3:5.10.12.18-21). Jednak siedmiokrotna rekapitulacja staje się dla mnie coraz bardziej realną możliwością zrozumienia paralelnej struktury całej księgi.

- D. Oczywiście jest, że liczba siedem odgrywa istotną rolę w strukturze księgi – świadczy o tym siedem Kościołów, siedem pieczęci, siedem trąb i siedem czasz. Kilka innych przykładów „siódemek”:
1. 7 błogosławieństw, 1:3; 14:13; 16:15; 19:9; 20:6; 22:7.14
 2. 7 świeczników, 1:12
 3. 7 Duchów Bożych, 1:4; 3:1; 4:5; 5:6
 4. 7 gwiazd, 1:16.20; 2:1
 5. 7 lamp ognistych, 4:5
 6. 7 pieczęci na księdze, 5:1
 7. 7 rogów, 7 oczu Baranka, 5:6
 8. 7 atrybutów wychwalanego Jezusa, 5:12
 9. 7 znaków w przyrodzie, 6:12-14
 10. 7 typów ludzi, 6:15
 11. 7 atrybutów wychwalanego Boga, 7:12
 12. 7 aniołów przed Bogiem, 8:2.6
 13. 7 trąb trzymany przez 7 aniołów, 8:6 (14; 15:1.6.7.8; 17:1; 21:9).
 14. 7 znaków, 12:1.3; 13:13.14; 15:1; 16:14; 19:20
 15. 7 głów, 7 diademów czerwonego Smoka, 12:3
 16. 7 głów Bestii wychodzącej z morza, 13:1; 17:3.7.17
 17. 7 aniołów, 14:6-20
 18. 7 plag, 15:1; 21:9
 19. 7 gór, 17:9
 20. 7 królów, 17:10
 21. 7 rzeczy, których już nie ma w rozdziałach 21-22 (21:1.4 [czterokrotnie]; 21:25; 22:3)
- E. Interpretacja tej księgi jest bardzo podatna na teologiczne uprzedzenia. Posiadane założenia wstępne kierują naszą interpretacją niejasnych szczegółów. Te założenia teologiczne funkcjonują na kilku poziomach
1. Pochodzenie symboli
 - a. nawiązania do Starego Testamentu
 - (1) starotestamentowe tematy takie jak stworzenie, upadek, exodus, przywrócenie Jerozolimy
 - (2) setki nawiązań (niebezpośrednich cytatów) do proroków ST
 - b. międzytestamentalna literatura żydowska (*1 Henocha, 2 Barucha, Wyrocznie sybillińskie, 2 Ezdrasza*)
 - c. świat grecko-rzymski I w. n.e.
 - d. starożytne bliskowschodnie kosmologiczne opowieści o stworzeniu świata (szczególnie Ap 12)
 2. Ramy czasowe księgi
 - a. pierwszy wiek

- b. każdy wiek
- c. ostatnie pokolenie
- 3. Ramy teologii systematycznej
 - a. preteryzm
 - b. historycyzm
 - c. futuryzm
 - d. idealizm
- 4. Teologiczne perspektywy na rozdział 20
 - a. amillenaryzm
 - b. postmillenaryzm
 - c. premillenaryzm
 - d. dyspensacyjny premillenaryzm

Co powinien zrobić interpretator w obliczu rozbieżności hermeneutycznych (różnych podejść do interpretacji) oraz niewłaściwego dogmatyzmu (postawy zakładającej wszechwiedzę)?

1. Przyznajmy, że współcześni zachodni chrześcijanie nie rozumieją tego rodzaju literackiego i nie pojmują historycznych aluzji, które były bezpośrednio zrozumiałe dla wierzących w I w. n.e.
 2. Przyznajmy, że każde pokolenie chrześcijan włączało Apokalipsę w swoje własne okoliczności historyczne i że do tej pory każde się myliło.
 3. Najpierw czytamy Biblię, a potem systemy teologiczne. W przypadku każdej wizji/wyroczeni określmy kontekst literacki i w jednym zdaniu oznajmującym ujmijmy jej centralną prawdę. Będzie ona taka sama dla każdego pokolenia wierzących, a poszczególne detale mogą dotyczyć tylko pierwszego i/lub ostatniego pokolenia chrześcijan. Szczegóły mogą być istotne, ale ich wypełnienie objawi historia, a nie teologia.
 4. Pamiętajmy, że księga ta jest przede wszystkim przesłaniem pociechy i zachęty do wierności wśród prześladowań wierzących przez niewierzących. Księga ta nie ma na celu zaspokajania ciekawości każdego pokolenia chrześcijan ani przedstawienia szczegółowego planu wydarzeń w czasach ostatecznych.
 5. Można bezpiecznie stwierdzić, że upadłe ludzkie społeczeństwo znajduje się na kursie kolizyjnym z królestwem Bożym. Z początku będzie się wydawało, że świat wygrał (tak jak było to na Kalwarii), ale cierpliwości: Bóg jest suwerenny i ma władzę nad historią, życiem oraz śmiercią. Jego lud zwycięża w Nim!
- F. Pomimo trudności i niejasności interpretacji księga ta ma swoje przesłanie i jest natchnionym słowem od Boga do Jego ludu w każdej epoce. Warto włożyć potrzebny dodatkowy wysiłek w studiowanie tej wyjątkowej księgi. Jej strategiczne umiejscowienie w kanonie NT świadczy o jej kluczowym przesłaniu. W książce *The Expositor's Bible Commentary [Komentarz do interpretacji Biblii]* (tom 12) Alan Johnson stwierdza: „Rzeczywiście bardzo prawdopodobne jest, że – z wyłączeniem Ewangelii – Apokalipsa zawiera najgłębsze i najbardziej poruszające nauczanie na temat doktryny chrześcijańskiej i uczniostwa w całym Piśmie Świętym. Ani fanatyzm niektórych, którzy skupili się na prorocत्वach, a nie na Chrystusie, ani różnorodność perspektyw interpretacyjnych, nie powinny nas zniechęcać do poszukiwania chrześcijańskiej prawdy w tej cudownej księdze” (s. 399).

Pamiętajmy, że w rzeczywistości są to ostatnie słowa Jezusa do Jego Kościoła! Współczesny Kościół nie może ich ignorować ani umniejszać ich wagi. Mają one przygotować wierzących na prześladowania i konflikty w świetle Bożej suwerenności (monoteizm), rzeczywistości zła (ograniczony dualizm), utrzymujących się skutków upadku (ludzki bunt) oraz Bożych obietnic odkupienia ludzkości (bezwartkowe przymierze, zob. Rdz 3:15; 12:1-3; Wj 19:5-6; J 3:16; 2 Kor 5:21).

II. AUTOR

- A. Wewnętrzne dowody na autorstwo apostoła Jana
1. Autor czterokrotnie podaje swoje imię – Jan (zob. 1:1.4.9; 22:8)
 2. Nazywa się też
 - a. sługą (zob. 1:1; 22:6)
 - b. bratem i współuczestnikiem w ucisku (zob. 1:9)
 - c. prorokiem (zob. 22:9), a swoją księgę – proroctwem (zob. 1:3; 22:7.10.18.19)
 3. Zna ST (nie posługuje się LXX, tylko Targumami) oraz okres wędrówki po pustyni, przybytek oraz współczesne procedury synagogałne
- B. Zewnętrzne dowody na autorstwo apostoła Jana u wczesnochrześcijańskich autorów
1. Apostoł Jan, syn Zebedeusza
 - a. Justyn Męczennik (Rzym, 110-165 r. n.e.), *Dialog z Żydem Tryfonem* 81.4
 - b. Ireneusz (Lyon, 120-202 r. n.e.), *Adversus Haereses [Przeciw herezjom]* IV.14.2; 17.6; 21.3; V.16.1; 28.2; 30.3; 34.6; 35.2
 - c. Tertulian (Afryka Północna, 145-220 r. n.e.), *Przeciw Prakseaszowi* 27
 - d. Orygenes (Aleksandria, 181-252 r. n.e.)
 - (1) *O duszy* L:8:1
 - (2) *Przeciw Marcjonowi* II:5
 - (3) *Przeciw heretykom* III:14, 25
 - (4) *Przeciw Celsusowi* VI:6, 32; VIII:17
 - e. *Kanon Muratoriego* (Rzym, 180-200 r. n.e.)
 2. Inni kandydaci
 - a. Jan Marek – pierwsza wzmianka u Dionizego, biskupa Aleksandrii (247-264 r. n.e.), który zaprzeczył autorstwu apostoła Jana, ale nadal uważał tę księgę za kanoniczną. Jego konkluzja opierała się na słownictwie i stylu, a także na anonimowej naturze pozostałych pism Jana. Przekonał on do tego zdania Euzebiusza z Cezarei.
 - b. Jan Starszy (Prezbiter) – na podstawie cytatu z Papiasza u Euzebiusza (*Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* 3.39.1-7). Papiasz jednak w tym fragmencie prawdopodobnie zastosował ten tytuł do apostoła Jana, a nie stwierdził autorstwo innej osoby.
 - c. Jan Chrzyciel – (z późniejszymi dodatkami redakcyjnymi) sugestia J. Massyngberde Forda w komentarzu *Anchor Bible*, oparta głównie o nazwanie Jezusa „barankiem” przez Jana Chrzyciela. Jedyna inna wzmianka o tym tytule występuje w Apokalipsie.
- C. Dionizy, biskup Aleksandrii (247-264 r. n.e.) i uczeń Orygenes, jako pierwszy wyraził wątpliwości (jego księga zaginęła, ale cytuje go Euzebiusz z Cezarei, który się z nim zgadzał) co do autorstwa apostoła Jana, dotyczące następujących kwestii:
1. Apostoł Jan nie przedstawia się z imienia w Ewangelii ani swoich listach, Apokalipsa jednak pochodzi od „Jana”
 2. Struktura Apokalipsy jest odmienna od Ewangelii i listów
 3. Słownictwo Apokalipsy różni się od słownictwa Ewangelii i listów
 4. Styl gramatyczny Apokalipsy jest gorszy niż w Ewangelii i listach
- D. Prawdopodobnie najpoważniejszym współczesnym podważeniem autorstwa apostoła Jana jest książka R. H. Charlesa *Saint John [Święty Jan]*, tom I, s. xxxixff.
- E. Większość współczesnych uczonych odrzuca tradycyjne autorstwo wielu ksiąg NT. Dobrym przykładem tego trendu w związku z autorstwem Apokalipsy jest Raymond E. Brown, uznany katolicki uczyony zajmujący się Janem. Wstępny tom serii komentarzy *Anchor Bible Commentary* stwierdza: „napisana przez żydowskiego chrześcijańskiego proroka imieniem Jan, który nie był ani Janem, synem Zebedeusza, ani autorem Ewangelii i Listów Jana” (s. 774).

- F. Autorstwo jest niepewne pod wieloma względami. Występują tu uderzające paralele z innymi pismami apostoła Jana, ale także ogromne różnice. Kluczem do zrozumienia tej księgi nie jest jej ludzki autor, tylko boski! Autor uważał się za natchnionego proroka (zob. 1:3; 22:7.10.18.19).

III. DATA

- A. Niewątpliwie nierozzerwalnie wiąże się ona z autorstwem i perspektywą interpretacyjną (zob. Teorie historyczne, punkt C).
- B. Kilka możliwych dat
1. Tradycyjna data powstania księgi wskazuje na rządy Domicjana (81-96 r. n.e.), ponieważ pasuje ona do wewnętrznych dowodów wskazujących na prześladowania
 - a. Ireneusz (cytowany przez Euzebiusza) w *Adversus Haereses [Przeciw herezjom]* 5.30.3. „Oglądaliśmy je (prześladowanie) nie tak dawno temu, prawie w naszym pokoleniu, pod koniec rządów Domicjana”
 - b. Klemens Aleksandryjski
 - c. Orygenes z Aleksandrii
 - d. Euzebiusz z Cezarei, *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* iii.23.1
 - e. Victorinus, *Apokalipsa* x.11
 - f. Hieronim ze Strydonu
 2. Epifaniusz, pisarz z III w. n.e., w dziele *Haer* 51.12, 32 stwierdza, że Jan napisał Apokalipsę po swoim uwolnieniu z wyspy Patmos, co miało miejsce za rządów Klaudiusza (41-54 n.e.).
 3. Inni zakładali, że miało to miejsce za rządów Nerona (54-68 n.e.) ze względu na:
 - a. oczywiste tło prześladowań związanych z kultem cesarza
 - b. *Cesarz Neron*, zapisane po hebrajsku, równa się liczbie Bestii, 666
 - c. Jeśli zwolennicy preteryzmu mają rację co do tego, że Apokalipsa Jana odnosi się do zniszczenia Jerozolimy, to żeby była ona proroctwem, musiałaby zostać napisana przed rokiem 70 n.e.

IV. ADRESACI

- A. Z 1:4 w oczywisty sposób wynika, że pierwotnymi adresatami było siedem Kościołów w rzymskiej prowincji Azji. Autor zwraca się do nich w sposób uwzględniający drogę, którą miała do przebycia osoba doręczająca list.
- B. Przesłanie Apokalipsy w wyjątkowy sposób dotyczy wszystkich Kościołów i wierzących doświadczających prześladowań ze strony upadłego światowego systemu.
- C. Jako kanoniczne zakończenie NT, księga ta jest przesłaniem spełnienia do wszystkich wierzących we wszystkich epokach.

V. OKOLICZNOŚCI POWSTANIA

- A. Tłem historycznym były prześladowania spowodowane odebraniem lokalnym Kościołom ochrony prawnej, jaką Rzym przyznał judaizmowi. Podział ten nastąpił formalnie w latach 70. I. w. n.e., kiedy rabini z Jamni wprowadzili formułę przysięgi wymagającą od członków lokalnych synagog przeklęcia Jezusa z Nazaretu.
- B. Rzymskie dokumenty wskazują, że kult cesarza był źródłem poważnego konfliktu z Kościołem od czasu rządów Nerona (54-68 n.e.) do Domicjana (81-96 r. n.e.). Nie ma jednak dokumentów świadczących o oficjalnych, obejmujących całe imperium prześladowaniach. Apokalipsa najwyraźniej odzwierciedlała wybujałe lokalne kultury cesarza we wschodnich prowincjach Imperium Rzymskiego (zob. „Biblical Archaeology Review” [„Przegląd archeologii biblijnej”] maj/czerwiec 1993, s. 29-37).

VI. SKŁADNIA

- A. Grecki tekst zawiera wiele problemów gramatycznych.
- B. Ich możliwe przyczyny obejmują:
 - 1. Aramejskie wzorce myślowe Jana.
 - 2. Fakt, że nie miał on na wyspie Patmos skryby, który zapisywałby jego słowa.
 - 3. Przytłaczające wrażenie, jakie zrobiły na nim wizje.
 - 4. Celowy zamiar wywołania pewnego wrażenia.
 - 5. Ten gatunek literacki (apokalipsa) był wysoce metaforyczny.
- C. Podobne cechy gramatyczne znaleźć można w innych żydowskich pismach apokaliptycznych. Nie chodzi więc o to, że Apokalipsa napisana została w kiepskim stylu gramatycznym, tylko w ramach rodzaju literackiego o pewnych charakterystycznych cechach gramatycznych.

VII. KANONICZNOŚĆ

- A. Z początku księga została odrzucona przez Kościół wschodni; nie zawiera jej Peszitta (syryjska wersja z V w.).
- B. Na początku IV w. Euzebiusz, za Dionizym Aleksandryjskim, działającym pod koniec III w., stwierdził, że Apokalipsa nie została napisana przez apostoła Jana. Wymienił ją jako jedną ze „spornych” ksiąg, ale zawarł w swojej liście ksiąg kanonicznych (zob. *Historia Ecclesiastica [Historia Kościelna]* III.24.18; III.25.4; i III.39.6).
- C. Synod w Laodycei (ok. 360 r. n.e.) nie zawarł jej na liście ksiąg kanonicznych. Hieronim ze Strydonu odrzucił ją jako księgę kanoniczną, ale uznał ją synod w Kartaginie (397 r. n.e.). Apokalipsa została przyjęta do kanonu w wyniku kompromisu pomiędzy Kościołami wschodnimi a zachodnimi, w wyniku którego włączono do niego zarówno List do Hebrajczyków, jak i Apokalipsę.
- D. Należy mieć świadomość tego, że to, że Duch Święty kierował historycznym procesem powstawania chrześcijańskiego kanonu, jest założeniem, które przyjmujemy przez wiarę.
- E. Dwóch głównych teologów protestanckiej reformacji nie widziało dla tej księgi miejsca w chrześcijańskiej doktrynie.
 - 1. Marcin Luter stwierdził, że nie jest ona ani prorocka, ani apostołska, zasadniczo odrzucając jej natchnienie.
 - 2. Jan Kalwin, który napisał komentarz do każdej księgi NT oprócz Apokalipsy, uznał ją przez to za nieważną.

VIII. HISTORYCZNE TEORIE INTERPRETACJI

- A. Księga ta jest niezwykle trudna w interpretacji; dogmatyzm jest więc niewłaściwy.
- B. Symbole zaczerpnięte są z:
 - 1. Starotestamentowych fragmentów apokaliptycznych u:
 - a. Daniela
 - b. Ezechiela
 - c. Zachariasza
 - d. Izajasza
 - 2. Międzytestamentalnej żydowskiej literatury apokaliptycznej
 - 3. Grecko-rzymskiego tła historycznego I w. n.e. (szczególnie Ap 17)
 - 4. Starożytnych bliskowschodnich mitologicznych opowieści o stworzeniu świata (szczególnie Ap 12)

- C. Ogólnie rzecz biorąc istnieją cztery ramy lub założenia interpretacyjne:
1. PRETERYZM – grupa ta postrzega tę księgę jako odnoszącą się przede wszystkim lub wyłącznie do Kościołów w rzymskiej prowincji Azji w I w. n.e. Wszystkie szczegóły i proroctwa wypełniły się w I w.
 2. HISTORYCYZM – grupa ta postrzega tę księgę jako przegląd historii – głównie cywilizacji zachodniej, a w pewnym sensie także Kościoła rzymskokatolickiego. Listy do siedmiu Kościołów w rozdziale 2 i 3 często rozumiane są jako opis pewnych okresów czasu. Niektórzy twierdzą, że są one synchroniczne czasowo, inni natomiast, że następują po sobie w porządku chronologicznym.
 3. FUTURYZM – ta grupa uważa, że Apokalipsa odnosi się do wydarzeń bezpośrednio poprzedzających i następujących po paruzji (drugim przyjściu Chrystusa), które wypełnią się dosłownie i historycznie.
 4. IDEALIZM – grupa ta postrzega tę księgę jako w zupełności symboliczne przedstawienie walki pomiędzy dobrem a złem, pozbawione odniesień do historii.
- Każde z tych podejść ma trochę racji, nie biorą one jednak pod uwagę celowej wieloznaczności wybranego przez Jana rodzaju literackiego i obrazów. Problemem jest równowaga, a nie to, które z nich ma rację.

IX. ZAMYSL KSIĘGI

- A. Apokalipsa ma na celu ukazanie Bożej suwerenności w historii oraz obietnicy kulminacji wszystkiego w Nim. Wierni mają wytrwać w wierze i nadziei wśród prześladowań i agresji upadłego światowego systemu. Księga ta skupia się na prześladowaniach (związanych z kultem cesarza we wschodnich prowincjach) i wierności (potrzebnej w obliczu fałszywych nauczycieli i kulturowych kompromisów) chrześcijan w pierwszym oraz każdym wieku (zob. 2:10). Pamiętajmy, że prorocy mówili o przyszłości, aby dokonać reformy teraźniejszości. Apokalipsa informuje nas nie tylko o tym, jak się to skończy, ale także o tym, jak przebiega. W swoim artykule w *The Expositor's Bible Commentary [Komentarzu do interpretacji Biblii]* (tom I), zatytułowanym „The Eschatology of the Bible” [„Eschatologia Biblii”], Robert L. Sancy pisze: „biblijnym prorokom nie chodziło przede wszystkim o czas i chronologiczną kolejność przyszłych wydarzeń. Ważny był dla nich duchowy stan ludzi im współczesnych, a wielkie eschatologiczne Boże nawiedzenie w celu osądzenia niesprawiedliwości i obdarzenia błogosławieństwem pobożnych wspominać było ze względu na swój etyczny wpływ w teraźniejszości” (s. 104).
- B. Ogólny zamysł księgi został trafnie podsumowany w krótkim wprowadzeniu do angielskich tłumaczeń Biblii TEV oraz NJB:
1. TEV, s. 1122, „Apokalipsa Jana została napisana w czasie, kiedy chrześcijanie byli prześladowani z powodu swojej wiary w Jezusa Chrystusa jako Pana. Głównym celem autora jest obdarzenie swoich czytelników nadzieją i zachętą, a także skłonienie ich, aby pozostali wierni w czasie cierpienia i prześladowań”.
 2. NJB, s. 1416: „Przesłanie nadziei i bogata symbolika tej księgi stanowią podsumowanie całej Biblii. Jest to wizja wybawienia od prób, które spotykają Boży lud, oraz obietnica chwalebnej przyszłości. Przesłanie wyrażone jest za pomocą symboliki czerpiącej z całej Biblii, tak że każdy szczegół, zwierzęta, kolory i liczby, są sugestywne i pełne nawiązań dla czytelnika zaznajomionego ze ST. Czyni to tajemnicze i metaforyczne objawienie tego, co ma przyjść, poprzez naturalną symbolikę wielkich aktów uwielbienia oraz końcowej wizji mesjańskiego przepychu nowego Świętego Miasta, wystarczająco jasnym. Tradycja takiego piśmiennictwa funkcjonowała w judaizmie od czasów Daniela. Miała ona umacniać Boży lud w prześladowaniach, zapewniając go o ostatecznym ocaleniu i zwycięstwie”.
- C. Kluczowym jest, aby interpretator nadał priorytet tematowi odkupienia.
1. Bóg dokonał indywidualnego, zbiorowego i kosmicznego zbawienia przez Chrystusa.
 2. Boże odkupienie jest zarówno duchowe, jak i fizyczne. Kościół jest zbawiony, ale nie jest bezpieczny (będzie w przyszłości).

3. Bóg nadal kocha upadłą, buntowniczą, egocentryczną ludzkość. Boży gniew wyrażony w pieczęciach i trąbach służy odkupieniu (zob. 9:20-21; 14:6-7; 16:9.11; 21:6b-7; 22:17).
4. Bóg odnawia nie tylko upadłą ludzkość, ale także upadłe stworzenie (zob. Rz 8:18-25). Zło zostanie oczyszczone – na każdym poziomie.

Podejmowane przez Boga nieustanne próby dotarcia z ewangelią do zgubionej ludzkości podkreślają Jego łaskę. Czasze sądu są skutkiem upartego zła, a nie braku miłości ze strony Boga. Bóg osądza i oddziela zło tylko wtedy, kiedy wielokrotnie odmawia ono nawrócenia. Księga ta na wiele sposobów uzasadnia Boży sąd nad upadłą, nie chcącą się z Nim pogodzić ludzkością. Kończy ją ewangeliczne zaproszenie (zob. 22:17).

- D. Apokalipsy nie można postrzegać jako chronologicznego harmonogramu wydarzeń, czasu i sposobu, na jaki nastąpi drugie przyjście Chrystusa. Często interpretowano ją jako „klucz” do historii Zachodu (siedem Kościołów jako siedem epok). Każde pokolenie włączało swoją historię w apokaliptyczne symbole i do tej pory każde się myliło.

Szczegóły tych proroctw będą dużo bardziej oczywiste dla ostatniego pokolenia wierzących, którzy będą cierpieli pod rządami Antychrysta. Dosłowna interpretacja sprawiła, że niektórzy ignorowali tę księgę (Kalwin), inni umniejszali jej znaczenie (Luter: „ani apostołska, ani prorocza”), inni natomiast je wyolbrzymiali (millenaryści).

X. KLUCZE INTERPRETACYJNE BOBA

- A. Musimy brać pod uwagę aspekt starotestamentowy:

1. Starotestamentowy rodzaj literacki, którym jest apokalipsa, jest wysoce symboliczny.
2. Ze ST pochodzą bardzo liczne nawiązania (niektórzy szacują, że 275 ze wszystkich 404 wersetów zawiera odniesienia do tekstów ST); znaczenie tych symboli zostało poddane ponownej interpretacji w świetle rzymskich realiów I w. n.e.
3. Proroctwa przepowiednie wskazują na wydarzenia eschatologiczne za pośrednictwem aktualnych wydarzeń. Często historyczne wypełnianie się tych proroctw w I w. wskazuje na ich ostateczne historyczne wypełnienie.

- B. Ogólna struktura księgi pomaga nam dostrzec zamiśl autora:

1. Pieczęcie, trąby i czasze dotyczą zasadniczo tego samego okresu czasu (rozdziały 6-16). Apokalipsa jest dramatem rozwijającym się w kolejnych aktach.
2. Możliwe, że rozdziały 17-19 są paralełą rozdziałów 20-22. Niektóre części rozdziału 19 (tj. 19:11-21) są powtórzone w 20:7-10.
3. Zobacz siedem całości literackich w punkcie C uwag wstępnych.

- C. W każdej interpretacji tej księgi musi być brany pod uwagę kontekst historyczny:

1. Istnienie kultu cesarza
2. Lokalne prześladowania we wschodnich prowincjach
3. Biblia nie może mieć na myśli czegoś, czego nigdy nie miała na myśli. Interpretacja Apokalipsy powinna najpierw odnosić się do czasów Jana. Może ona mieć więcej wypełnień lub zastosowań, muszą one jednak być umocowane w kontekście I w. n.e.

- D. Znaczenie pewnych zagadkowych sformułowań zostało utracone w naszych okolicznościach kulturowych, lingwistycznych i egzystencjalnych. Być może same wydarzenia czasów ostatecznych rzucą światło na właściwą interpretację tych symboli. Należy się wystrzegać zwracania zbytniej uwagi na każdy szczegół tego apokaliptycznego dramatu. Współcześni interpretatorzy powinni poszukiwać najważniejszej prawdy stojącej za każdą z tych wizji.

- E. Oto podsumowanie kluczowych elementów interpretacyjnych:

1. Historyczne korzenie symboli
 - a. Tematy i nawiązania do ST
 - b. Mitologia starożytnego Bliskiego Wschodu

- c. Międzytestamentalna literatura apokaliptyczna
 - d. Świat grecko-rzymski w I w. n.e.
2. Sposób definiowania stosowanych symboli przez autora
 - a. Rozmowy z anielskimi przewodnikami
 - b. Hymn niebiańskich chórów
 - c. Wyjaśnienie znaczenia przez samego autora
 3. Struktura księgi (dramatyczny paralelizm)
- F. Dalsza pomoc
1. Moich dwóch ulubionych komentatorów Apokalipsy to George Eldon Ladd i Alan F. Johnson. Nie zgadzają się oni ze sobą. Pomiędzy pobożnymi, wykształconymi i uczciwymi uczonymi występuje tak wiele różnic zdań, że warto uprzedzić o tym czytelnika. Zacytuję tu Alana Johnsona, autora *Commentary on Revelation [Komentarza do Apokalipsy]* wydanego przez Zondervan:

„W świetle posługiwania się bogatą symboliką i wizjami od wersetu 4:1 do końca Apokalipsy oraz pytania, jak materiał ten odnosi się do rozdziałów 1-3, nie jest czymś zaskakującym, że komentatorzy wykazują znaczne różnice w swoim podejściu do tych rozdziałów. Jeden problem dotyczy interpretacji: *Co oznaczają te symbole i wizje?* Inny wiąże się z chronologią: *Kiedy* mają miejsce te wydarzenia? Co więcej, czy Jan interpretuje swoje liczne starotestamentowe obrazy w ścisłej zgodności z ich źródłami w ST, czy dokonuje ich swobodnej reinterpretacji? Co jest symboliczne, a co dosłowne? Odpowiedzi na takie pytania określają podejście interpretatora. Ponieważ nie ma dogmatycznych odpowiedzi na wiele z tych zagadnień, potrzebna jest tolerancja dla różnych podejść, w nadziei, że Duch może posłużyć się dyskusją osób o otwartych umysłach, aby poprowadzić nas głębiej w kierunku zrozumienia znaczenia Apokalipsy” (s. 69).
 2. Jako ogólne wprowadzenie do związku Apokalipsy ze ST polecam książki Johna P. Milтона *Prophecy Interpreted [Interpretacja prorocत्व]* oraz Johna Brighta *The Authority of the Old Testament [Autorytet Starego Testamentu]*. Pomocnym omówieniem związku Apokalipsy z Pawłem jest książka Jamesa S. Stewarta *A Man In Christ [Człowiek w Chrystusie]*.

XI. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH TERMINÓW I SFORMUŁOWAŃ

1. „Co musi stać się niebawem”, 1:1.3
2. „Nadchodzi z obłokami”, 1:7
3. Amen, 1:7
4. „Alfa i Omega”, 1:8
5. „Z Jego ust wychodził miecz obosieczny, ostry”, 1:16
6. „Klucze śmierci i Otchłani”, 1:18 [NT Przekład Dosłowny: „klucze śmierci i hadesu”]
7. „Odstąpiłeś od twej pierwotnej miłości”, 2:4
8. Zwycięzca, 2:7
9. „Drzewo życia, które jest w raju Boga”, 2:7
10. „Synagoga szatana”, 2:9; 3:9
11. „Śmierć druga”, 2:11
12. „Głębiny szatana”, 2:24
13. „Księga życia”, 3:5
14. „Klucz Dawida”, 3:7
15. Nowe Jeruzalem, 3:12
16. „Doznałem (...) zachwycenia”, 4:2 [PL: „zawładnął mną Duch”]
17. Szklane morze, 4:6

18. Księga, 5:1
19. Siedem pieczęci, 5:1
20. „Baranek jakby zabity”, 5:6
21. „Siedem rogów i siedmioro oczu”, 5:6
22. „Wielki ucisk”, 7:14
23. „Złote naczynie na żar”, 8:3
24. Czeluść, 9:2
25. Alleluja, 19:1
26. „Uczta Godów Baranka”, 19:9
27. „tłocznia wina zapalczego gniewu (...) Boga”, 19:15
28. „Związał go na tysiąc lat”, 20:2
29. Jeruzalem Nowe, 21:2
30. „Gwiazda świecąca, poranna”, 22:16

XII. KRÓTKIE PRZEDSTAWIENIE NIEKTÓRYCH OSÓB

1. „Wysławszy swojego anioła oznajmił przez niego”, 1:1
2. Jan, 1:1
3. „Siedem Duchów”, 1:4
4. Wszechmogący, 1:8
5. Kogo opisuje fragment 1:12-16? Skąd pochodzi ten opis?
6. Nikolaici, 2:6.15
7. Jezabel, 2:20
8. Starcy, 4:4.10
9. „Lew z pokolenia Judy”, 5:5
10. „Biały koń, a siedzący na nim miał łuk”, 6:2
11. „Pod ołtarzem dusze zabitych dla Słowa Bożego”, 6:9
12. „Opieczętuujemy na czołach”, 7:3
13. „Wielki tłum”, 7:9
14. „Gwiazda (...) z nieba”, 9:1
15. „Inny potężny anioł”, 10:1
16. „Dwaj Świadkowie”, 11:3
17. Niewiasta, 12:1
18. „Wielki Smok barwy ognia”, 12:3
19. „Syn – Mężczyzna”, 12:5
20. „Bestia wychodząca z morza”, 13:1
21. „Inna Bestia wychodząca z ziemi”, 13:11
22. Babilon, 14:8
23. Wielka Nierządnicza, 17:1
24. „Biały koń” i „Ten, co na nim siedzi”, 19:11
25. Gog i Magog, 20:8

XIII. MIEJSCA DO ZAZNACZENIA NA MAPIE

1. Patmos, 1:9
2. Efez, 1:11
3. Smyrna, 1:11

4. Pergamon, 1:11
5. Tiatyra, 1:11
6. Sardes, 1:11
7. Filadelfia, 1:11
8. Laodycea, 1:11
9. Góra Syjon, 14:1

XIV. PYTANIA DO DYSKUSJI

1. Jakim gatunkiem literackim jest Apokalipsa Jana? Wymień jego cechy.
2. Dlaczego rozdziały 2 i 3 wymieniają siedem Kościołów?
3. Dlaczego wszystkie pokolenia ziemi będą Go opłakiwać? (1:7)
4. Wymień wszystkie „siódemki” z rozdziału 1.
5. Co to znaczy, że Jezus ruszy świecznik tego Kościoła z jego miejsca? (2:5)
6. Wymień elementy wspólne dla wszystkich wiadomości do siedmiu Kościołów.
7. Gdzie rozgrywają się wydarzenia opisane w rozdziałach 4-5?
8. Jaki jest związek pomiędzy siedmioma pieczęciami, siedmioma trąbami i siedmioma czasami?
9. Kim jest czterech jeźdźców z rozdziału 6? Skąd pochodzi ta symbolika?
10. Kim są 144 tysiące? Dlaczego pokolenia Izraela wymienione są błędnie?
11. Dlaczego sąd narasta z 1/4 przy pieczęciach do 1/3 przy trąbach i zupełnego zniszczenia przy czasach?
12. Do kogo odnosi się armia 200 000 000 opisana w 9:13-19?
13. Opisz walkę na niebie z fragmentu 12:7-10.
14. Dlaczego Bóg pozwala Bestii wszcząć walkę ze świętymi? (13:7)
15. Jak Bestia przedrzeźnia Chrystusa?
16. Kogo dotyczy pierwsze zmartwychwstanie? (20:4-6) Kogo dotyczy drugie zmartwychwstanie?
17. Co oznacza werset 22:3?
18. Jaki jest związek pomiędzy wersetami 22:5 i 20:4?
19. Wyjaśnij fragment 22:18-19 własnymi słowami.
20. Co jest głównym tematem Apokalipsy?

ANEKS 1

SŁOWNICZEK

A priori. Zasadniczo jest równoznaczne z „założeniem wstępnym”. Polega na rozumowaniu na podstawie uprzednio przyjętych definicji, zasad lub stanowisk, których prawdziwość się zakłada. Jest to to, co jest przyjmowane bez sprawdzania ani analizy.

Adopcjanizm. Był to jeden z wczesnych poglądów na boskość Jezusa. Zasadniczo głosił on, że Jezus był pod każdym względem zwykłym człowiekiem, który został szczególnie zaadoptowany przez Boga przy swoim chrzcie (zob. Mt 3:17; Mk 1:11) lub zmartwychwstaniu (zob. Rz 1:4). Jezus żył tak przykładowym życiem, że w pewnym momencie (chrzest, zmartwychwstanie) Bóg zaadoptował go jako swojego „syna” (zob. Rz 1:4; Fil 2:9). Był to mniejszościowy pogląd we wczesnym Kościele oraz w VIII w. Zamiast Boga stającego się człowiekiem (wcielenia) odwraca sytuację – człowiek staje się Bogiem!

Trudno stwierdzić, w jak sposób Jezus, Bóg-Syn, przedwieczny Bóg, mógł zostać wynagrodzony lub wywyższony za przykładowe życie. Jeżeli był już Bogiem, jak mógł zostać nagrodzony? Jeśli posiadał przedwieczną Bożą chwałę, jak mógł zostać bardziej wywyższony? Chociaż trudno nam to zrozumieć, Ojciec w jakiś sposób szczególnie uczcił Jezusa za doskonałe wypełnienie Jego woli.

Akapit. Podstawowa jednostka interpretacyjna w prozie. Zawiera jedną centralną myśl oraz jej rozwinięcie. Trzymając się tej głównej myśli nie będziemy wyolbrzymiać drobnostek i nie pominiemy zamysłu pierwotnego autora.

Alegoria. Typ interpretacji biblijnej, która pierwotnie rozwinęła się w ramach aleksandryjskiego judaizmu. Została spopularyzowana przez Filona z Aleksandrii. Jej podstawowym założeniem jest pragnienie dopasowania Pisma Świętego do własnej kultury lub systemu filozoficznego poprzez zignorowanie jego tła historycznego i/lub kontekstu literackiego. Doszukuje się ukrytych bądź duchowych znaczeń w każdym tekście Biblii. Trzeba przyznać, że Jezus w Mt 13 oraz Paweł w Ga 4 posłużyli się alegorią w celu przekazania prawdy. Jednak była to forma typologii, a nie ścisła alegoria.

Aleksandryjska, szkoła. Ta metoda interpretacji biblijnej została opracowana w II w. n.e. w Aleksandrii w Egipcie. Wykorzystuje podstawowe zasady interpretacji Filona, który był uczniem Platona. Często nazywana jest ona metodą alegoryczną. Dominowała w Kościele aż do czasu Reformacji. Jej najwybitniejsi zwolennicy to Orygenes i Augustyn. Zob. Moises Silva, *Has The Church Misread The Bible? [Czy Kościół źle odczytuje Biblię?]* (Academic, 1987).

Aleksandryjski, kodeks. Ten pochodzący z V w. grecki manuskrypt z Aleksandrii w Egipcie zawiera Nowy Testament, Apokryfy oraz większość Nowego Testamentu. Stanowi jedno z naszych głównych świadectw całego greckiego Nowego Testamentu (poza częściami Ewangelii Mateusza, Jana i 2 Listu Koryntian). Kiedy ten manuskrypt, oznaczony symbolem „A” oraz manuskrypt oznaczony symbolem „B” (Kodeks Watykański) są zgodne co do brzmienia jakiegoś fragmentu, jest on przez większość uczonych w przeważającej części przypadków uznawany za oryginalny.

Analityczny, leksykon. Rodzaj narzędzia badawczego pozwalającego na identyfikację każdej greckiej formy w Nowym Testamencie. Stanowi on kompilację form i podstawowych definicji ułożonych w greckim porządku alfabetycznym. W połączeniu z tłumaczeniem interlinearnym pozwala on wierzącym czytelnikom nie znającym języka greckiego na analizowanie gramatycznych i składniowych form nowotestamentowej greki.

Analogia Pisma. Fraza używana do opisanego poglądu, że cała Biblia jest natchniona przez Boga i z tego powodu nie jest sprzeczna, tylko komplementarna. To wstępne założenie jest podstawą dla wykorzystywania paralelnych fragmentów w interpretacji tekstu biblijnego.

Antiocheńska, szkoła. Metoda interpretacji biblijnej, która rozwinęła się w Antiochii w Syrii w III w. n.e. jako

reakcja na alegoryczną metodę powstała w egipskiej Aleksandrii. Jej głównym celem była koncentracja na historycznym znaczeniu Biblii. Interpretowała Biblię tak jak zwykłą, ludzką literaturę. Szkoła ta zaangażowała się w spór dotyczący tego, czy Chrystus miał dwie natury (nestorianizm) czy jedną (w pełni Bóg i w pełni człowiek). Została nazwana heretycką przez Kościół Rzymskokatolicki i przeniesiona do Persji. Szkoła ta jednak miała niewielkie znaczenie. Jej podstawowe założenia hermeneutyczne przejęli później klasyczni reformatorzy protestanccy (Luter i Kalwin).

Antropomorficzny. Oznacza „posiadający cechy łączone z istotami ludzkimi”. Terminu tego używa się na opisanie naszego religijnego języka dotyczącego Boga. Słowo to pochodzi od greckiego określenia oznaczającego ludzkość. Oznacza to, że mówimy o Bogu tak, jakby był człowiekiem. Bóg opisywany jest w fizycznych, socjologicznych i psychologicznych kategoriach odnoszących się do istot ludzkich (zob. Rdz 3:8; 1 Krl 22:19-23). Oczywiście jest to tylko analogia. Nie mamy jednak innych kategorii ani słów, których moglibyśmy użyć, niż ludzkie. Nasza znajomość Boga, choć prawdziwa, jest więc ograniczona.

Antytetyczny. Jeden z trzech opisowych terminów używanych na określenie związku pomiędzy wersami hebrajskiej poezji. Odnosi się do wersów poezji, których znaczenie jest przeciwne (zob. Prz 10:1; 15:1).

Apokaliptyczna, literatura. Był to głównie, a być może nawet wyłącznie żydowski gatunek – tajny typ pisma używany podczas najazdów i okupacji Żydów przez obce światowe potęgi. Zakłada on, że osobowy, zbawiający Bóg stworzył świat i kontroluje światowe wydarzenia oraz że Izrael stanowi przedmiot Jego szczególnego zainteresowania i troski. Literatura ta obiecuje ostateczne zwycięstwo dzięki szczególnej Bożej interwencji.

Jest ona dziwaczna i pełna symboli, zawiera wiele tajnych słów. Często wyraża prawdę za pomocą kolorów, liczb, wizji, snów, pośrednictwa aniołów, sekretnych słów-haseł oraz niejednokrotnie jaskrawego dualizmu dobro-zło.

Niektóre przykłady tego rodzaju literackiego to (1) w ST: Ezechiel (rozdziały 36-48), Daniel (rozdziały 7-12), Zachariasz oraz (2) w NT: Mt 24; Mk 13; 2 Tes 2 i Apokalipsa Jana.

Apologeta (Apologetyka). Słowo to pochodzi od greckiego rdzenia oznaczającego „obronę prawną”. Jest to konkretna dyscyplina w ramach teologii dążąca do przedstawiania dowodów i racjonalnych argumentów za wiarą chrześcijańską.

Arianizm. Ariusz był prezbiterem Kościoła w Aleksandrii w Egipcie na przełomie III i IV w. Potwierdzał on preegzystencję Jezusa, ale zaprzeczał Jego boskości (był zdania, że nie jest On tą samą istotą, co Ojciec), być może na podstawie Księgi Przysłów 8:22-31. Biskup Aleksandrii zakwestionował jego twierdzenia, rozpoczynając tym samym (w 318 r. n.e) wieloletni spór. Arianizm stał się oficjalnym wyznaniem Kościoła Wschodniego. W 325 r. n.e. sobór w Nicei potępił Ariusza i potwierdził pełną równość i boskość Syna.

Arystoteles. Był jednym z filozofów starożytnej Grecji, uczniem Platona i nauczycielem Aleksandra Wielkiego. Jego wpływ do dzisiaj rozciąga się na wiele obszarów współczesnych badań. Jest tak dlatego, że podkreślał on wiedzę zdobywaną dzięki obserwacji i klasyfikacji, co stanowi jedno z założeń metody naukowej.

Autografy. Nadana oryginalnym pismom Biblii. Te pierwotne, napisane ręcznie manuskrypty zaginęły – przetrwały tylko kopie kopii. Stąd bierze się wiele wariantów tekstowych w manuskryptach hebrajskich i greckich oraz starożytnych wersjach.

Autorytet Biblii. Termin ten stosowany jest w bardzo zawężonym znaczeniu. Definiuje się go jako zrozumienie tego, co pierwotny autor przekazywał w swoich czasach i zastosowanie tej prawdy do naszych czasów. Autorytet Biblii zazwyczaj definiowany jest jako postrzeganie samej Biblii jako naszego jedyne miarodajnego przewodnika. Jednakże w świetle współczesnych niewłaściwych interpretacji ograniczyłem tę koncepcję do Biblii interpretowanej zgodnie z założeniami metody historyczno-gramatycznej.

Bezy, kodeks. Grecki i łaciński manuskrypt z VI w. n.e. Oznacza się go symbolem „D”. Zawiera Ewangelie, Dzieje Apostolskie i niektóre listy ogólne. Stanowi podstawę dla „Textus Receptus” – głównej greckiej tradycji

manuskryptów, na której bazuje Biblia Króla Jakuba.

Całość literacka. Odnosi się do podziału księgi biblijnej na główne myśli. Może składać się z kilku wersetów, akapitów lub rozdziałów. Jest to samodzielna całość skupiona wokół jednego głównego tematu.

Chrystocentryczny. Termin opisujący centralne miejsce Jezusa. Używam go w połączeniu z koncepcją głoszącą, że Jezus jest Panem całej Biblii. Stary Testament wskazuje na Niego i to On jest jego wypełnieniem oraz celem (zob. Mt 5:17-48).

Dedukcyjna, metoda. Ta metoda logiczna lub sposób rozumowania przechodzi od ogólnych zasad do konkretnych zastosowań przy pomocy rozumu. Jest to przeciwieństwo rozumowania indukcyjnego, odzwierciedlającego metodę naukową, przechodzącą od zaobserwowanych szczegółów do ogólnych wniosków (teorii).

Dialektyczna, metoda. Metoda rozumowania, w której kwestie, które wydają się sprzeczne lub paradoksalne, utrzymywane są we wzajemnym napięciu, poszukująca wspólnej odpowiedzi uwzględniającej obie strony paradoksu. Wiele doktryn biblijnych połączonych jest w pary dialektyczne: predestynacja–wolna wola, pewność zbawienia–wytrwałość wierzących; wiara–uczynki; decyzja–uczniostwo; wolność chrześcijanina–odpowiedzialność chrześcijanina.

Diaspora. Techniczny grecki termin, którym posługiwali się Żydzi z Palestyny na określenie innych Żydów mieszkających poza geograficznymi granicami Ziemi Obiecanej.

Dosłowna, metoda. Inna nazwa skoncentrowanej na tekście i historycznej metody hermeneutycznej wywodzącej się z Antiochii. Oznacza to, że interpretacja zajmuje się zwykłym i oczywistym znaczeniem ludzkiego języka, nadal jednak biorąc pod uwagę występowanie języka alegorycznego.

Dowodzenie wersetami. Praktyka polegająca na interpretowaniu Biblii opierającym się na cytowaniu wersetów z pominięciem ich bezpośredniego lub szerszego kontekstu w ramach ich jednostki literackiej. Oddziela fragmenty od zamysłu oryginalnego autora i często wiąże się z próbą poparcia osobistego zdania autorytetem Pisma.

Dynamiczna ekwiwalencja. Teoria tłumaczenia Biblii. Tłumaczenie Pisma Świętego może być postrzegane na skali od „dosłowności”, gdzie każdemu hebrajskiemu lub greckiemu słowu musi odpowiadać słowo polskie, po „parafrazę”, w której tłumaczona jest tylko myśl, a oryginalne brzmienie i sformułowania nie są tak istotne. Pomiędzy tymi dwoma teoriami znajduje się „dynamiczna ekwiwalencja”, starająca się poważnie traktować oryginalny tekst, tłumacząca go jednak za pomocą nowoczesnych form gramatycznych i idiomów. Wyczerpujące omówienie tych różnych teorii tłumaczenia znaleźć można w książce Fee i Stuarta *How to Read the Bible For All Its Worth [Jak czytać Biblię, żeby odkryć całe jej bogactwo]*, s. 35 oraz we wprowadzeniu Roberta Bratchera do Biblii TEV.

Egzegeza. Techniczne określenie praktyki interpretacji konkretnego fragmentu. Oznacza „wyprowadzanie” (z tekstu), co wskazuje na to, że naszym celem jest zrozumienie zamysłu pierwotnego autora w świetle tła historycznego, kontekstu literackiego, składni i współczesnego znaczenia słów.

Eisegeza. Przeciwnieństwo egzegezy. Jeśli egzegeza to „wyprowadzanie” zamysłu pierwotnego autora, termin ten wskazuje na „wprowadzanie” obcej idei lub opinii.

Eklektyzm. Określenie stosowane w związku z krytyką tekstu. Odnosi się do praktyki wybierania fragmentów z różnych greckich manuskryptów w celu otrzymania tekstu, który ma być bliski pierwotnym autografom. Odrzuca on pogląd, że którakolwiek jednak rodzina manuskryptów greckich oddaje oryginalne brzmienie.

Etymologia. Aspekt analizy słów dążący do ustalenia ich pierwotnych znaczeń, na podstawie których łatwiej jest zidentyfikować szczególne zastosowania słów. W interpretacji główny nacisk pada nie na etymologię, a na

współczesne znaczenie i stosowanie danego słowa.

Gatunek literacki. Odnosi się do oddzielnych form, jakie może przyjmować ludzka komunikacja, takich jak poezja czy narracja historyczna. Termin ten oznacza różne typy literatury. Funkcją tego określenia jest podział form literackich na kategorie o wspólnych cechach: narracja historyczna, poezja, przypowieść, literatura apokaliptyczna oraz prawo. Poza ogólnymi zasadami mającymi zastosowanie do całej pisemnej literatury, każdy jej typ ma także swoje własne, szczególne dla niego procedury hermeneutyczne.

Gnostycyzm. Większość naszej wiedzy na temat tej herezji pochodzi z pism gnostyckich z II w. Początki idei gnostyckich funkcjonowały już jednak w I w. n.e. (i wcześniej).

Niektóre wymienione założenia gnostycyzmu walentyńskiego i keryntiańskiego z II w. to: (1) współwieczność materii i ducha (ontologiczny dualizm). Materia jest zła, duch jest dobry. Bóg, który jest duchem, nie może być bezpośrednio zaangażowany w kształtowanie złej materii; (2) pomiędzy Bogiem a materią istnieją emanacje (eony lub anielskie poziomy). Ostatnim lub najniższym był JHWH Starego Testamentu, który uformował wszechświat (kosmos); (3) Jezus był emanacją taką jak JHWH, ale o wyższym poziomie – bliższą prawdziwemu Bogu. Niektórzy umieszczali Go na najwyższym poziomie, nadal jednak niższym od Boga i z pewnością nie uważali, żeby był wcielonym Bogiem (zob. J 1:14). Ponieważ materia jest zła, Jezus nie mógł mieć ludzkiego ciała i nadal być Bogiem. Był duchowym widmem (zob. 1 J 1:1-3; 4:1-6); (4) zbawienie osiągnięte jest przez wiarę w Jezusa oraz szczególną wiedzę, dostępną tylko szczególnym osobom. Wiedza (hasła) była niezbędna do przechodzenia przez niebiańskie sfery. W celu uzyskania dostępu do Boga wymagany był także żydowski legalizm.

Gnostycy fałszywi nauczyciele głosili dwa przeciwne systemy etyczne: (1) dla jednych styl życia był zupełnie oderwany od zbawienia. Dla niektórych zbawienie i duchowość zamykały się we wiedzy tajemnej (hasłach) pozwalających przechodzić przez anielskie sfery (eony); (2) dla innych styl życia był kluczowy dla zbawienia. Podkreślali ascetyczny styl życia jako dowód prawdziwej duchowości.

Hermeneutyka. Techniczne określenie zasad rządzących egzegezą. Stanowi zarówno zestaw konkretnych wskazówek, jak i sztukę/dar. Hermeneutyka biblijna lub religijna zazwyczaj dzieli się na dwie kategorie: zasad ogólnych i szczególnych. Odnoszą się one do różnych typów literatury zawartych w Biblii. Każdy odmienny typ (rodzaj literacki) rządzone jest szczególnymi wskazówkami, dzieli jednak także pewne wspólne założenia i procedury interpretacji.

Idiom. Słowo to określa funkcjonujące w różnych kulturach frazy o wyspecjalizowanym znaczeniu niezwiązanym ze zwykłym znaczeniem poszczególnych terminów. Kilka współczesnych przykładów to: „rzucić grochem o ścianę”, „być nie w sosie” albo „i już po ptakach”. Biblia także zawiera tego typu frazy.

Indukcyjna, metoda. Metoda logiki lub rozumowania przechodząca od szczegółów do całości. Jest to metoda empiryczna współczesnej nauki. Zasadniczo jest to podejście Arystotelesa.

Interlinearny. Rodzaj narzędzia badawczego pozwalający tym, którzy nie czytają w danym języku biblijnym, na analizowanie jego znaczenia i struktury. Polskie tłumaczenie umieszczone jest słowo pod słowem pod oryginalnym biblijnym językiem. Narzędzie to wraz z „leksykonem analitycznym” pozwala na odczytanie form i podstawowych definicji hebrajskich i greckich słów.

Jednostka literacka. Termin ten odnosi się do podziału księgi biblijnej na główne myśli. Jednostka taka może składać się z kilku wersetów, akapitów lub rozdziałów. Stanowi samodzielną całość posiadającą centralny temat.

JHWH. Związane z przymierzem imię Boga w Starym Testamencie. Jego definicja znajduje się w Wj 3:14. To sprawcza forma hebrajskiego słowa „być”. Żydzi bali się wypowiadać to imię, aby nie uczynić tego nadaremno; dlatego też zastępowali je hebrajskim terminem Adonai, „pan”. Tak też jest ono tłumaczone na język polski.

Judaizm rabiniczny. Ten etap życia Żydów rozpoczął się w niewoli babilońskiej (586-538 r. p.n.e.). Ponieważ wpływ kapłanów i świątyni zanikł, lokalne synagogi stanęły w centrum żydowskiego życia. Te regionalne

ośrodki żydowskiej kultury, wspólnoty, nabożeństw i studiowania Biblii zaczęły skupiać narodowe życie religijne. W czasach Jezusa „religia uczonych w piśmie” funkcjonowała równolegle do religii kapłanów. Po upadku Jerozolimy w 70 r. n.e. forma uczonych w piśmie, zdominowana przez faryzeuszy, kontrolowała kierunek rozwoju żydowskiego życia religijnego. Charakteryzuje się on praktyczną, legalistyczną interpretacją Tory objaśnianej przez tradycję ustną (Talmud).

Kanon Muratoriego. Lista kanonicznych ksiąg Nowego Testamentu. Powstała w Rzymie przed 200 r. n.e. Podaje tych samych dwadzieścia siedem ksiąg, co protestancki NT. Jasno pokazuje to, że lokalne Kościoły w różnych częściach Imperium Rzymskiego „praktycznie” ustaliły kanon przed wielkimi soborami Kościoła w IV w.

Kanon. Określenie opisujące pisma uważane za w wyjątkowy sposób natchnione. Stosuje się je zarówno do pism Starego, jak i Nowego Testamentu.

Komentarz. Specjalistyczny typ książki badawczej. Informuje o ogólnym tle danej księgi biblijnej, a następnie próbuje wyjaśnić znaczenie każdej jej części. Niektóre komentarze skupiają się na zastosowaniu, inne zaś zajmują się tekstem od bardziej technicznej strony. Książki te są pomocne, powinny być jednak wykorzystywane po przeprowadzeniu własnego wstępnego studium. Komentarze interpretatora nigdy nie powinny być przyjmowane bezkrytycznie. Zazwyczaj pomocne jest porównanie kilku komentarzy reprezentujących różne perspektywy teologiczne.

Konkordancja. Rodzaj narzędzia badawczego do studiowania Biblii. Zawiera wszystkie wystąpienia każdego słowa w Starym i Nowym Testamencie. Można z niej korzystać na różne sposoby: (1) dla odnalezienia hebrajskiego lub greckiego słowa, które zostało przetłumaczone polskim terminem; (2) dla porównywania fragmentów, w których użyto tego samego hebrajskiego lub greckiego słowa; (3) dla wykazania, gdzie dwa różne hebrajskie lub greckie terminy zostały przetłumaczone za pomocą tego samego polskiego słowa; (4) dla ukazania częstości stosowania pewnych słów w pewnych księgach lub przez pewnych autorów; (5) jako pomoc w znalezieniu jakiegoś fragmentu w Biblii (zob. Walter Clark, *How to Use New Testament Greek Study Aids [Jak korzystać z pomocy do studiowania greckiego Nowego Testamentu]*, s. 54-55).

Krytyka tekstu. Badanie manuskryptów Biblii. Krytyka tekstu jest niezbędna, ponieważ nie dysponujemy oryginałami, a kopie różnią się między sobą. Dąży ona do wyjaśniania tych różnic i przybliżenia się (w miarę możliwości) do pierwotnego brzmienia autografów Starego i Nowego Testamentu. Często zwana jest „niższą krytyką”.

Legalizm. Postawa ta charakteryzuje się nadmiernym naciskiem na zasady lub rytuały. Skłania się ku poleganiu na przestrzeganiu przez człowieka zasad w celu uzyskania Bożej aprobaty. Ma tendencję do umniejszania znaczenia więzi i wyolbrzymiania dokonań, podczas gdy i jedno, i drugie stanowi ważny aspekt opartej na przymierzu relacji pomiędzy świętym Bogiem a grzeszną ludzkością.

Literatura mądrościowa. Powszechny gatunek literacki na starożytnym Bliskim Wschodzie (i w świecie współczesnym). Zasadniczo stanowił on próbę pouczenia nowego pokolenia i przekazania mu wskazówek, jak osiągnąć życiowe powodzenie, za pośrednictwem poezji, przypowieści lub eseju. Kierowany był bardziej do jednostki niż społeczeństwa jako zbiorowości. Nie posługiwał się nawiązaniem do historii, opierał się jednak na życiowych doświadczeniach i obserwacji. Księgi Biblii od Hioba po Pieśń nad Pieśniami zakładają obecność i cześć oddawaną JHWH, ale ten religijny światopogląd nie jest za każdym razem wyraźnie widoczny w każdym ludzkim doświadczeniu.

Jako gatunek literacki literatura mądrościowa stwierdzała ogólne prawdy. Nie nadaje się ona jednak do zastosowania w każdej konkretnej sytuacji. Są to ogólne stwierdzenia, które nie zawsze odnoszą się do każdego poszczególnych okoliczności.

Mędrzy ci mieli odwagę zadawać trudne życiowe pytania. Często podważali tradycyjne poglądy religijne (Hiob i Eklezjastes). Zapewniają równowagę i wprowadzają napięcie wobec łatwych odpowiedzi na życiowe tragedie.

Manuskrypt. Termin ten odnosi się do różnych kopii greckiego Nowego Testamentu. Zazwyczaj dzieli się je na poszczególne typy ze względu na (1) materiał, na którym zostały zapisane (papierus, skóra) lub (2) formę samego pisma (duże litery lub pismo ciągłe). Skraca się je jako „MS” w liczbie pojedynczej lub jako „MSS” w liczbie mnogiej.

Metonimia. Figura retoryczna, w której nazwa jednej rzeczy wykorzystywana jest do reprezentowania czegoś innego z nią związanego. Np. „czajnik się gotuje” w rzeczywistości oznacza „woda w czajniku się gotuje”.

Natchnienie. Koncepcja głosząca, że Bóg przemówił do ludzkości, prowadząc autorów Biblii do dokładnego i jasnego zapisania Swojego objawienia. Pełna idea zazwyczaj wyrażana jest w trzech terminach: (1) objawienie – Bóg wkroczył w ludzką historię; (2) natchnienie – dał ludzkości właściwą interpretację Swoich działań i ich znaczenia konkretnym wybranym ludziom, aby zapisali je dla ludzkości; oraz (3) oświecenie – posłał swojego Ducha, aby pomagał ludzkości zrozumieć Jego objawienie.

Nestorianizm. Nestoriusz był patriarchą Konstantynopola w V w. n.e. Wykształcony w Antiochii w Syrii, twierdził, że Jezus miał dwie natury: jedną w pełni ludzką i jedną w pełni boską. Pogląd ten odbiegał od ortodoksyjnego spojrzenia aleksandryjskiego, zakładającego jedną naturę. Głównym zagadnieniem zajmującym Nestoriusza był tytuł „Matka Boga” nadany Maryi. Nestoriuszowi sprzeciwił się Cyryl z Aleksandrii, a także, w dorozumiany sposób, jego własne antiocheńskie wykształcenie. Antiochia była centrum historyczno-gramatyczno-tekstualnego podejścia do interpretacji biblijnej, podczas gdy Aleksandria została ośrodkiem czworakiej (alegorycznej) szkoły interpretacji. Nestoriusz został w końcu pozbawiony urzędu i wygnany.

Niższa krytyka. Zob. „krytyka tekstu”.

Objawienie w przyrodzie. Jedna z kategorii Bożego objawienia się człowiekowi. Obejmuje naturalny porządek (Rz 1:19-20) oraz świadomość moralną (Rz 2:14-15). Jest o nim mowa w Ps 19:2-7 oraz w Rz 1-2. Jest ono czymś innym niż szczególne objawienie, będące konkretnym objawieniem się Boga w Biblii i doskonałym objawieniem w Jezusie z Nazaretu.

Ta kategoria teologiczna jest ponownie podkreślana przez ruch „starej ziemi” wśród chrześcijańskich naukowców (np. Hugh Ross). Posługują się nią, aby twierdzić, że wszelka prawda jest prawdą Bożą. Natura jest otwartymi drzwiami do poznania Boga; różni się od szczególnego objawienia (Biblii). Daje współczesnej nauce swobodę badania naturalnego porządku. Moim zdaniem jest to wspianała nowa możliwość bycia świadectwem dla nowoczesnego świata zachodniej nauki.

Objawienie. Nazwa koncepcji głoszącej, że Bóg przemówił do ludzkości. Pełna idea zazwyczaj wyrażana jest w trzech terminach: (1) objawienie – Bóg wkroczył w ludzką historię; (2) natchnienie – dał ludzkości właściwą interpretację Swoich działań i ich znaczenia konkretnym wybranym ludziom, aby zapisali je dla ludzkości; oraz (3) oświecenie – posłał swojego Ducha, aby pomagał ludzkości zrozumieć Jego objawienie.

Obraz świata i światopogląd. Są to pokrewne terminy. Oba stanowią koncepcje filozoficzne odnoszące się do stworzenia. Termin „obraz świata” odnosi się do tego, „jak” odbyło się stworzenie, podczas gdy „światopogląd” mówi o tym, „kto” go dokonał. Terminy te wiążą się z interpretacją głoszącą, że Księga Rodzaju 1-2 mówi przede wszystkim o Osobie, która dokonała dzieła stworzenia, a nie sposobie, w jaki to zrobiła.

Opisowy język. Termin ten stosowany jest w związku z idiomami występującymi w Starym Testamencie. Opisuje on nasz świat w kategoriach tego, jak przedstawia się on naszym pięciu zmysłom. Nie jest to naukowy opis – i nie był jako taki zamierzony.

Oświecenie. Nazwa nadana koncepcji głoszącej, że Bóg przemówił do ludzkości. Pełna idea zazwyczaj wyrażana jest w trzech terminach: (1) objawienie – Bóg wkroczył w ludzką historię; (2) natchnienie – dał ludzkości właściwą interpretację Swoich działań i ich znaczenia konkretnym wybranym ludziom, aby zapisali je dla ludzkości; oraz (3) oświecenie – posłał swojego Ducha, aby pomagał ludzkości zrozumieć Jego objawienie.

Papirus. Rodzaj materiału piśmienniczego pochodzącego z Egiptu. Wytwarza się go z rzecznej trzciny. Jest to materiał, na którym zapisane są nasze najstarsze kopie greckiego Nowego Testamentu.

Paradoks. Odnosi się do zestawu prawd, które wydają się sprzeczne, a jednak wszystkie odpowiadają rzeczywistości – chociaż występuje pomiędzy nimi napięcie. Składają się one na prawdę, przedstawiając ją z przeciwnych stron. Wiele prawd biblijnych przedstawionych zostało jako paradoksalne (lub dialektyczne) pary. Prawdy biblijne nie są samotnymi gwiazdami, tylko konstelacjami stworzonymi z ich zbiorów.

Parafraza. Nazwa teorii tłumaczenia Biblii. Tłumaczenie Pisma Świętego postrzegać można jako ciągłość pomiędzy odpowiednikami „słowo w słowo”, w których każdemu hebrajskiemu lub greckiemu słowu odpowiadać musi jedno słowo polskie, po „parafrazę”, tłumaczącą tylko myśl z mniejszą uwagą poświęconą oryginalnemu brzmieniu lub użytym sformułowaniom. Pomiędzy tymi dwoma teoriami znajduje się „dynamiczna ekwiwalencja”, dążąca do poważnego traktowania tekstu źródłowego, tłumacząca go jednak za pomocą nowoczesnych form gramatycznych i idiomów. Pomocne omówienie różnych teorii tłumaczenia znaleźć można w książce Fee i Stuarta *How to Read the Bible For All Its Worth [Jak czytać Biblię?]*, s. 35.

Paralelne fragmenty. Są częścią koncepcji głoszącej, że cała Biblia pochodzi od Boga i dlatego sama najlepiej interpretuje i równoważy paradoksalne prawdy. Są także pomocne w usiłowaniu zinterpretowania niejasnych lub wieloznacznych fragmentów. Paralelne fragmenty pomagają też znaleźć najbardziej jednoznaczny wypowiedź na dany temat, a także wszelkie inne biblijne aspekty danego zagadnienia.

Pierwotny autor. Oznacza to rzeczywistych autorów Pisma Świętego.

Platon. Był jednym z filozofów starożytnej Grecji. Jego filozofia wywarła duży wpływ na wczesny Kościół za pośrednictwem uczonych z Aleksandrii w Egipcie, a później poprzez Augustyna. Platon twierdził, że wszystko na ziemi jest iluzoryczne, że jest tylko kopią duchowego archetypu. Teolodzy zrównali później platońskie „formy/idee” ze sferą duchową.

Pole semantyczne. Odnosi się do pełnego zakresu znaczeń powiązanych z danym słowem. Zasadniczo składają się na nie różne konotacje, z którymi słowo to łączy się w różnych kontekstach.

Rodzaj literacki. Termin ten oznacza różne typy literatury. Dzieli formy literackie na kategorie o wspólnych cechach, takie jak narracja historyczna, poezja, przypowieść, literatura apokaliptyczna czy prawodawstwo.

Septuaginta. Nazwa greckiego tłumaczenia hebrajskiego Starego Testamentu. Według tradycji została napisana w ciągu siedemdziesięciu dni przez siedemdziesięciu żydowskich uczonych na potrzeby biblioteki w egipskiej Aleksandrii. Tradycyjna data sytuje jej powstanie około roku 250 p.n.e. (w rzeczywistości ukończenie tłumaczenia mogło zająć ponad sto lat). Jest to ważne tłumaczenie, ponieważ (1) jest starożytnym tekstem, który możemy porównywać z masoreckim tekstem hebrajskim; (2) ukazuje stan żydowskiej interpretacji w III i II w. p.n.e.; (3) zawiera żydowskie rozumienie Mesjasza przed odrzuceniem Jezusa. Oznaczana jest skrótem „LXX”.

Składnia. Odnosi się do struktury zdania. Opisuje to, na jakie sposoby części zdania układane są w pełne myśli.

Stronniczość. Termin opisujący silną skłonność w kierunku jakiegoś poglądu lub punktu widzenia. Jest to mentalność, w której bezstronność dotycząca konkretnego poglądu lub punktu widzenia jest niemożliwa. Postawa ta objawia się uprzedzeniami.

Synajski, kodeks. Grecki manuskrypt z IV w. n.e. Został odnaleziony przez niemieckiego uczonego, Tischendorfa, w klasztorze św. Katarzyny na Górze Mojżesza – tradycyjnej górze Synaj. Manuskrypt ten oznacza się pierwszą literą hebrajskiego alfabetu, zwaną „alef” [א]. Zawiera w całości zarówno Stary, jak i Nowy Testament. Jest to jeden z najstarszych odnalezionych manuskryptów pisanych uncją.

Synonimy. Wyrażenie to odnosi się do terminów o takim samym lub bardzo podobnym znaczeniu (choć w rzeczywistości nie ma dwóch słów, których pola semantyczne zupełnie by się pokrywały). Określenia te są tak bliskoznaczne, że w zdaniu można stosować je zamiennie bez utraty znaczenia. Synonimem nazywa się też jedną z trzech form hebrajskiego paralelizmu poetyckiego. W tym znaczeniu odnosi się do dwóch wersów poezji wyrażających tę samą prawdę (zob. Ps 103:3).

Syntetyczny. Jeden z trzech terminów opisujących typy hebrajskiej poezji. Odnosi się on do wersów budujących jeden na drugim w znaczeniu kumulatywnym, zwanych czasem „kulminacyjnymi” (zob. Ps 19:8-10)

Talmud. Tytuł kodyfikacji żydowskiej tradycji ustnej. Żydzi wierzą, że została ona przekazana ustnie przez Boga Mojżeszowi na Górze Synaj. W rzeczywistości wydaje się to być zbiorowa mądrość wieków żydowskich nauczycieli. Istnieją dwie pisemne wersje Talmudu: babiloński oraz krótszy, niedokończony palestyński.

Tekst masorecki. Odnosi się do hebrajskich manuskryptów Starego Testamentu z VIII w. n.e. stworzonych przez pokolenia żydowskich uczonych. Zawierają one kropki oznaczające samogłoski i inne adnotacje w tekście. Tekst masorecki stanowi podstawowy tekst dla angielskiego Starego Testamentu. Jego tekst został historycznie potwierdzony przez hebrajskie manuskrypty, w szczególności przez księgę Izajasza znaną ze zwojów z Morza Martwego. Oznaczany jest on symbolem „MT”.

Teologia systematyczna. Etap interpretacji próbujący relacjonować prawdy biblijne w ujednolicony i racjonalny sposób. Jest to logiczne – w przeciwieństwie do czysto historycznego – przedstawienie chrześcijańskiej teologii według różnych kategorii (Bóg człowiek, grzech, zbawienie, itp.).

Textus Receptus. Określenie to przyłgnęło do greckiego wydania NT w 1633 przez Elzewira. Zasadniczo jest to forma greckiego NT, która została utworzona na podstawie kilku późnych manuskryptów greckich i łacińskich wersji Erazma z Rotterdamu (1510-1535), Stefanusa (1546-1559) i Elzewira (1624-1678). W książce *An Introduction to the Textual Criticism of the New Testament [Wprowadzenie do krytyki tekstu Nowego Testamentu]*, s. 27, A. T. Robertson pisze: „tekst bizantyjski to praktycznie rzecz biorąc Textus Receptus”. Tekst bizantyjski jest najmniej wartościową z trzech rodzin wczesnych manuskryptów greckich (zachodnia, aleksandryjska i bizantyjska). Zawiera nagromadzenie błędów stuleci ręcznie kopiowanych tekstów. A. T. Robertson stwierdza jednak również, że „Textus Receptus zachował dla nas właściwie wierny tekst” (s. 21). Ta tradycja manuskryptów greckich (szczególnie trzecie wydanie Erazma z 1522) stanowi podstawę Biblii Króla Jakuba z 1611 roku.

Tora. Hebrajskie określenie oznaczające „nauczanie”. Termin ten stał się oficjalnym tytułem pism Mojżesza (od Księgi Rodzaju po Powtórzonego Prawa). Dla Żydów jest to najbardziej autorytatywna część kanonu hebrajskiego.

Typologiczny. Wspecjalizowany typ interpretacji. Zazwyczaj polega na odnajdywaniu prawd Nowego Testamentu w starotestamentowych fragmentach za pośrednictwem analogicznego symbolu. Ta kategoria hermeneutyki była istotnym elementem metody aleksandryjskiej. Z powodu nadużyć wiążących się z tym typem interpretacji należy ograniczać jego zastosowanie do konkretnych przykładów odnotowanych w Nowym Testamencie.

Uduchawianie. Termin równoznaczny z alegoryzowaniem w znaczeniu usunięcia historycznego i literackiego kontekstu danego fragmentu i interpretowania go na podstawie innych kryteriów.

Watykański, kodeks. Grecki manuskrypt z IV w. n.e. Został odnaleziony w bibliotece Watykanu. Pierwotnie zawierał całość Starego Testamentu, Apokryfów oraz Nowego Testamentu. Niektóre części jednak zaginęły (Księga Rodzaju, Psalm, List do Hebrajczyków, Listy Pastorskie, List do Filemona i Apokalipsa). Jest to bardzo pomocny manuskrypt, jeżeli chodzi o określanie pierwotnego brzmienia autografów. Oznaczany jest dużą literą „B”.

Wieloznaczność. Odnosi się do niepewności co do pisemnego dokumentu, która powstaje, kiedy możliwe są dwa lub więcej znaczeń albo kiedy odnosi się on do dwóch lub więcej kwestii na raz. Możliwe, że Jan celowo posługiwał się wieloznacznością (dwuznaczniki).

Wulgata. Nazwa łacińskiego tłumaczenia Biblii Hieronima ze Strydonu. Stała się ona podstawowym lub „powszechnym” tłumaczeniem Kościoła Rzymskokatolickiego. Została sporządzona około roku 30 n.e.

Wyższa krytyka. Jest to procedura interpretacji biblijnej skupiająca się na tle historycznym oraz strukturze literackiej określonej księgi biblijnej.

Założenie wstępne. Odnosi się to do naszego tendencyjnego postrzegania danej sprawy. Często wyrabiamy sobie opinie i osądy o różnych kwestiach zanim zwrócimy się do samego Pisma. Skłonność ta zwana jest także stronniczością, stanowiskiem a priori lub domniemaniem.

Zaściankowość. Odnosi się do uprzedzeń związanych z lokalnym tłem teologicznym/kulturowym. Nie dostrzega ona pozakulturowej natury prawdy biblijnej i jej zastosowania.

Zwoje znad Morza Martwego. Seria starożytnych tekstów napisanych w języku hebrajskim i aramejskim, które zostały znalezione w pobliżu Morza Martwego w 1947 roku. Stanowiły one religijne biblioteki sekciarskiego judaizmu z I w. Presja rzymskiej okupacji oraz wojny zelockie z lat 60. skłoniły członków sekty do ukrycia zwojów w hermetycznie zamkniętych naczyniach ceramicznych w jaskiniach lub rozpadlinach. Pisma te pomogły nam zrozumieć tło historyczne Palestyny w I w. i potwierdziły tekst masorecki jako bardzo dokładny – przynajmniej wstecz do wczesnych lat p.n.e. Oznaczane są skrótem „DSS”.

ANEKS 2

KRYTYKA TEKSTU

Temat ten omówimy tak, aby wyjaśnić uwagi zawarte w tekście niniejszego komentarza. Posłużymy się w tym celu następującym schematem:

- I. Teksty źródłowe polskiej Biblii
 - A. Stary Testament
 - B. Nowy Testament
- II. Krótkie objaśnienie problemów i teorii tzw. krytyki niższej, czyli krytyki tekstu
- III. Zalecana dalsza lektura

- I. Teksty źródłowe polskiej Biblii
 - A. Stary Testament

1. Tekst masorecki (MT) — hebrajski tekst spółgłoskowy został ustalony przez rabina Akibę ben Josefa w 100 roku n.e. Kropki oznaczające samogłoski, akcenty, noty marginalne, interpunkcję oraz znaki pomocnicze zaczęto dodawać w VI w. n.e., który to proces zakończył się w wieku IX. Przeprowadziła go szkoła uczonych żydowskich znanych jako masoreci. Zastosowali taką samą formę tekstu, jaką znajdujemy w Misznie, Talmudzie, targumach, Peszicie oraz Wulgacie.
2. Septuaginta (LXX) — zgodnie z tradycją została stworzona dla biblioteki aleksandryjskiej w ciągu siedemdziesięciu dni przez siedemdziesięciu żydowskich uczonych. Jej fundatorem był król Ptolemeusz II (285–246 r. p.n.e.). Tłumaczenie miał zamówić żydowski przywódca mieszkający w Aleksandrii. Legenda ta pochodzi z *Listu Arysteasa*. LXX często opierała się na odrębnej hebrajskiej tradycji tekstualnej rabina Akiby (MT).
3. Zwoje znad Morza Martwego (ang. Dead Sea Scrolls — DSS) zostały napisane w okresie rzymskim (od 200 r. p.n.e. do 70 r. n.e.) przez esseńczyków, czyli żydowskie stronnictwo o charakterze monastycznym. Hebrajskie manuskrypty, odnalezione na kilku stanowiskach wokół Morza Martwego, wywodzą się z nieco innej hebrajskiej rodziny tekstualnej niż znana z TM i LXX.
4. Kilka konkretnych przykładów na to, jak porównanie owych tekstów pomogło interpretatorom zrozumieć Stary Testament:
 - a. Porównanie tłumaczeń pomaga w ustaleniu znaczenia tekstu
 - (1) Iz 52:14, LXX: „wielu ludzi osłupieje na *twój* widok”;
 - (2) Iz 52:14, TM: „jak liczni przerazili się na *jego* widok”;
 - (3) Iz 52:15 potwierdza układ zaimków według TM:
 - (a) LXX: „tak liczne narody się zdumieją”;
 - (b) TM: „[on] pokropi wiele narodów”;
 - b. DSS pomaga tłumaczom i uczonym zrozumieć TM
 - (1) Iz 21:8, DSS: „I krzyknął widzący: «Na straży, Panie, ja stoję»”;
 - (2) Iz 21:8, TM: „I zawołałem: lew! Panie mój! Ja stoję ustawicznie na straży we dnie”;
 - c. LXX i DSS pomagają wyjaśnić Iz 53:11
 - (1) LXX i DSS: „Po udrękach swej duszy ujrzy światło i nim się nasyci”;
 - (2) TM: „W udręce swej duszy zobaczy, będzie nasycony”.

- B. Nowy Testament

1. Istnieje ponad 5 300 manuskryptów wszystkich części greckiego Nowego Testamentu. Około osiemdziesięciu pięciu napisano na papirusie, a 268 manuskryptów zapisano dużymi literami (uncjałą). Później, około IX w., opracowano pismo ciągłe, zwane minuskułą. Greckich manuskryptów w formie pisemnej jest około 2 700. Zachowało się także około 2 100 egzemplarzy zestawów tekstów biblijnych stosowanych w liturgii, zwanych lekcjonarzami.
2. W muzeach przechowuje się około osiemdziesięciu pięciu greckich manuskryptów zawierających fragmenty Nowego Testamentu, zapisanych na papirusie. Niektóre z nich

pochodzą z II w., większość jednak z III i IV w. Żaden z tych manuskryptów nie zawiera całego NT. Fakt, że są to najstarsze rękopisy NT, nie oznacza, że występuje wśród nich mniej rozbieżności. Większość była pospiesznie przepisywana na użytek lokalny. Nie wykazywano przy tym dostatecznej staranności, dlatego też powstało tak wiele wariantów.

3. Kodeks synajski, oznaczany hebrajską literą \aleph (alef) lub (01), odnaleziony w klasztorze św. Katarzyny na górze Synaj przez Tischendorfa. Pochodzi z IV w. i zawiera zarówno ST z LXX, jak i grecki NT. Reprezentuje typ tekstu aleksandryjskiego.
4. Kodeks aleksandryjski, oznaczany symbolem „A” lub (02), grecki manuskrypt z V w. znaleziony w Aleksandrii w Egipcie.
5. Kodeks watykański, oznaczany symbolem „B” lub (03), znaleziony w Bibliotece Watykańskiej w Rzymie, pochodzi z połowy IV w. Zawiera ST z LXX oraz grecki NT. Reprezentuje typ tekstu aleksandryjskiego.
6. Kodeks Efrema, oznaczany symbolem „C” lub (04), grecki manuskrypt z V w., który uległ częściowemu zniszczeniu.
7. Kodeks Bezy, oznaczany symbolem „D” lub (05), grecki manuskrypt z V lub VI w. Jest to główny reprezentant tzw. tekstu zachodniego. Zawiera wiele dodatków i stanowił główne greckie świadectwo dla tłumaczenia Biblii króla Jakuba (KJV).
8. Manuskrypty NT można podzielić na trzy, a nawet cztery rodziny o wspólnych cechach:
 - a. Tekst aleksandryjski pochodzący z Egiptu
 - (1) P⁷⁵, P⁶⁶ (ok. 200 r. n.e.) — zawierający Ewangelie
 - (2) P⁴⁶ (ok. 225 r. n.e.) — zawierający listy Pawłowe
 - (3) P⁷² (ok. 225–250 r. n.e.), zawierający listy Piotra i Judy
 - (4) B, czyli Kodeks watykański (ok. 325 r. n.e.), zawierający cały ST i NT
 - (5) ten typ tekstu był cytowany przez Orygenesesa
 - (6) inne manuskrypty reprezentujące tę tradycję to \aleph , C, L, W, 33
 - b. Tekst zachodni z Afryki Północnej
 - (1) cytaty z północnoafrykańskich ojców Kościoła: Tertuliana i Cypriana z Kartaginy, oraz tłumaczenie starołacińskie
 - (2) cytaty z Ireneusza
 - (3) cytaty z Tacjana Syryjczyka i tłumaczenie starsyryjskie
 - (4) D, czyli Kodeks Bezy, reprezentujący ten typ tekstu
 - c. Wschodni tekst bizantyjski z Konstantynopola
 - (1) ten typ tekstu odzwierciedla ponad 80 proc. z 5 300 manuskryptów
 - (2) cytowany przez ojców Kościoła z Antiochii Syryjskiej, ojców kapadockich, Jana Chryzostoma i Teodoretę z Cyru
 - (3) kodeks A – tylko w Ewangeliach
 - (4) kodeks E (VIII w.) – cały NT
 - d. Czwarty potencjalny typ cezarski z Palestyny
 - (1) zasadniczo występuje tylko u Marka
 - (2) świadectwa o nim zawierają P⁴⁵ i W

II. Krótkie objaśnienie problematyki i teorii krytyki niższej, czyli krytyki tekstu.

A. Jak powstały warianty

1. W sposób niezamierzony lub przypadkowy (przeważająca większość wystąpień)
 - a. Pomyłka podczas przepisywania ręcznego polegająca na przeskoczeniu wzroku z jednego podobnego słowa na drugie i pominięciu wszystkich słów znajdujących się między nimi (homoioteleuton);
 - (1) opuszczenie jednej z identycznych liter lub sylab w słowie lub frazie w wyniku przeskoczenia wzroku (haplografia),
 - (2) powtórzenie frazy lub linijki greckiego tekstu (dittografia);
 - b. Pomyłka przy przepisywaniu tekstu dyktowanego ustnie w wyniku złego wymówienia jakiegoś słowa (itacyzm). Często pomyłka taka skutkuje zapisaniem innego, podobnie brzmiącego greckiego słowa;

- c. Najwcześniejsze teksty greckie nie były podzielone na rozdziały i wersety, cechowały się skromną interpunkcją (albo jej całkiem nie uwzględniały) oraz brakiem podziałów pomiędzy słowami. Daje to możliwość podziału tekstu w różnych miejscach i tworzenia różnych słów.
2. Celowo wprowadzane zmiany
 - a. Mające na celu poprawienie formy gramatycznej przepisywanego tekstu;
 - b. W celu utrzymania zgodności z innymi tekstami biblijnymi (harmonizacja fragmentów paralelnych);
 - c. Polegające na połączeniu dwóch lub większej liczby wariantów w jeden długi, złożony tekst (złanie);
 - d. Mające na celu skorygowanie trudności dostrzeżonej w tekście (zob. 1 Kor 11:27 i 1 J 5:7–8);
 - e. Niektóre dodatkowe informacje dotyczące tła historycznego lub właściwej interpretacji tekstu skrybowie umieszczali na marginesach, z czasem jednak kolejni kopiści włączali je do tekstu (zob. J 5:4).
- B. Podstawowe założenia krytyki tekstu (logiczne wytyczne co do określania pierwotnego brzmienia tekstu w przypadku występowania różnych wariantów)
1. Oryginalny jest prawdopodobnie tekst najbardziej niezręczny lub nietypowy pod względem gramatycznym.
 2. Oryginalny jest prawdopodobnie tekst najkrótszy.
 3. Im starszy tekst, tym większą wagę się mu przypisuje ze względu na jego historyczną bliskość oryginałowi, natomiast wszystkie inne kryteria mają równą wagę.
 4. Manuskrypty, które są geograficznie zróżnicowane, najczęściej zawierają brzmienie pierwotne.
 5. Preferuje się doktrynalnie słabsze teksty, zwłaszcza dotyczące największych dysput teologicznych okresu zmian manuskryptu, takie jak fragment o Trójcy w 1 J 5:7-8.
 6. Tekst, który najlepiej wyjaśnia pochodzenie pozostałych wariantów.
 7. Dwa cytaty, które pomagają zachować równowagę w przypadku owych kłopotliwych wariantów:
 - a. J. Harold Greenlee, *Introduction to New Testament Textual Criticism [Wprowadzenie do krytyki tekstu Nowego Testamentu]*, s. 68: „Żadna chrześcijańska doktryna nie jest oparta na tekście wątpliwym; osoba studiująca NT musi się wystrzegać pragnienia, aby analizowany przez nią tekst był bardziej ortodoksyjny lub doktrynalnie mocniejszy niż natchniony oryginał”;
 - b. W. A. Criswell powiedział Gregowi Garrisonowi z „The Birmingham News”, że nie wierzy, iż każde słowo w Biblii jest natchnione, „przynajmniej nie każde słowo, które przez stulecia tłumacze podawali współczesnym odbiorcom”. Criswell stwierdził: „Jestem wielkim zwolennikiem krytyki tekstu. Jako taki uważam, że druga połowa rozdziału 16 Ewangelii Marka to herezja. Nie jest to fragment natchniony, lecz sfabrykowany. [...] Porównując manuskrypty daleko wstecz, widzi się, że nie ma czegoś takiego jak zakończenie Ewangelii Marka. Ktoś je dodał”.
- Patriarcha zwolenników nieomyślności Biblii z Południowej Konwencji Baptystów także stwierdził, że oczywiste jest „wstawienie” w J 5 relacji z przybycia Jezusa nad sadzawkę Betesda. Omawia także dwie różne wersje samobójstwa Judasza (por. Mt 27 i Dz 1): „Są to po prostu dwa różne spojrzenia na to samobójstwo” – twierdzi Criswell. „Jeżeli coś jest w Biblii, istnieje też odpowiednie wyjaśnienie. A dwie wersje samobójstwa Judasza znajdują się w Biblii” – dodaje. „Krytyka tekstu sama w sobie jest wspaniałą nauką. Nie jest ani efemeryczna, ani arogancka. To coś dynamicznego i kluczowego”.

III. Problemy związane z manuskryptami (krytyka tekstu)

A. Sugerowane źródła dalszych informacji:

1. R. K. Harrison i in. (red.), *Biblical Criticism: Historical, Literary and Textual* [Krytyka biblijna — historyczna, literacka i tekstualna].
2. B. M. Metzger i B. D. Ehrman, *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption and Restoration* [Tekst Nowego Testamentu — jego przekazywanie, zniekształcenie i odtworzenie].
3. J. H. Greenlee, *Introduction to New Testament Textual Criticism* [Wprowadzenie do krytyki tekstu Nowego Testamentu].

ANEKS 3

KRÓTKIE OMÓWIENIE GRECKICH KATEGORII GRAMATYCZNYCH

Począwszy od podbojów Aleksandra Wielkiego (336-323 r. p.n.e.) greka koine, zwana często greką hellenistyczną, była przez około osiem wieków (300 r. p.n.e. – 500 r. n.e.) wspólnym językiem świata śródziemnomorskiego. Nie była to jedynie uproszczona greka klasyczna, ale we wielu aspektach także nowsza forma greki, która stała się drugim językiem starożytnego Bliskiego Wschodu i świata śródziemnomorskiego.

Greka nowotestamentowa była pod pewnymi względami szczególna, ponieważ ci, którzy się nią posługiwali, poza Łukaszem i autorem Listu do Hebrajczyków, prawdopodobnie jako pierwszym językiem posługiwali się aramejskim. Sprawilo to, że na ich grekę wpływ miały idiomy i formy strukturalne języka aramejskiego. Czytali oni także i cytowali Septuagintę (greckie tłumaczenie ST), która także została napisana greką koine. Septuaginta była jednak równocześnie dziełem żydowskich uczonych, dla których grecki nie był językiem ojczystym.

Służy nam to za przypomnienie, że nie możemy wtłoczyć Nowego Testamentu w ciasną strukturę gramatyczną. Jest on wyjątkowy, ma jednak wiele wspólnego z (1) Septuagintą; (2) żydowskimi pismami, takimi jak dzieła Józefa Flawiusza, oraz (3) papirusami znalezionymi w Egipcie. Jak więc należy podejść do gramatycznej analizy Nowego Testamentu?

Cechy gramatyczne greki koine i nowotestamentowej greki koine są płynne. Pod wieloma względami był to okres upraszczania gramatyki. Naszym najważniejszym przewodnikiem będzie kontekst. Słowa mają znaczenie jedynie w ramach szerszego kontekstu, struktura gramatyczna może być więc rozumiana jedynie w świetle (1) stylu danego autora; oraz (2) konkretnego kontekstu. Nie ma możliwości sformułowania ostatecznych definicji greckich form i struktur.

Greka koine była pierwotnie językiem mówionym. Często kluczem do interpretacji jest typ i rodzaj form czasownikowych. W większości zdań głównych czasownik występuje na początku, co świadczy o jego ważności. Analizując greckie czasowniki należy brać pod uwagę trzy informacje: (1) główny nacisk czasu, strony i trybu (fleksja lub morfologia); (2) podstawowe znaczenie danego czasownika (leksykografia); oraz (3) kierunek kontekstu (składnia).

I. CZAS

A. Czas lub aspekt oznacza stosunek czasowników do dokonanych lub niedokonanych czynności. Często zwany jest aspektem „dokonanym” lub „niedokonanym”.

1. Czasy dokonane skupiają się na wystąpieniu czynności. Nie dostarczają więcej informacji – poza tym, że coś się stało. Nie ma mowy o rozpoczęciu, kontynuowaniu ani kulminacji tej czynności.
2. Czasy niedokonane skupiają się na trwającym procesie wykonywania jakiejś czynności. Można je opisać w kategoriach czynności liniowej, duratywnej, progresywnej, itp.

B. Czasy podzielić można ze względu na to, w jaki sposób autor widzi postęp działania:

1. Odb(y)wało się = AORYST
2. Odb(y)ło się i rezultat jest trwały = DOKONANY
3. Odb(y)wało się w przeszłości i rezultat był trwały, ale teraz już nie jest = ZAPRZESZŁY
4. Odb(y)wa się = TERAŹNIEJSZY
5. Odb(y)wało się = NIEDOKONANY
6. Odbędzie się = PRZYSZŁY

Konkretnym przykładem tego, w jaki sposób czasy przydają się w interpretacji, będzie słowo „zbawiać”. Zostało ono użyte w kilku różnych czasach dla ukazania zarówno procesu, jak i

kulminacji:

1. AORYST – „zbawieni” (zob. Rz 8:24)
 2. DOKONANY – „zostaliście zbawieni i skutek jest trwały” (zob. Ef 2:5.8)
 3. TERAŹNIEJSZY – „dostępujemy zbawienia” (zob. 1 Kor 1:18; 15:2)
 4. PRZYSZŁY – „dostąpimy zbawienia” (zob. Rz 5:9.10; 10:9)
- C. Skupiając się na czasach, w których występują czasowniki, interpretatorzy poszukują przyczyny, dla której pierwotny autor zdecydował się wyrazić swą myśl w określonym czasie. Standardowym „nieupiękuszonym” czasem był AORYST. Była to zwyczajna, „nieokreślona” lub „nieoznaczona” forma czasownika. Można jej używać na wiele różnych sposobów precyzowanych przez kontekst. Było to po prostu stwierdzenie, że coś miało miejsce. Aspekt czasu przeszłego jest zamierzony jedynie w TRYBIE ORZEKAJĄCYM. Jeśli użyto jakiegokolwiek innego czasu, oznaczało to podkreślenie czegoś bardziej sprecyzowanego. Tylko czego?
1. CZAS DOKONANY. Oznacza zakończoną czynność, której rezultaty są trwałe. Na pewien sposób było to połączenie AORYSTU i CZASÓW TERAŹNIEJSZYCH. Zazwyczaj nacisk pada na trwałe skutki lub dokonanie jakiejś czynności (przykład: Ef 2:5.8, „dostąpiliście zbawienia i nadal jesteście zbawieni”).
 2. CZAS ZAPRZESZŁY. Przypomina czas dokonany, tylko że trwałe rezultaty już ustały (przykład: J 18:16, „Piotr zatrzymał się przed bramą na zewnątrz”).
 3. CZAS TERAŹNIEJSZY. Oznacza niedokończoną lub niedokonaną czynność. Nacisk pada zazwyczaj na dalsze trwanie działania (przykład: 1 J 3:6.9, „Każdy, kto trwa w Nim, nie grzeszy”, „Każdy, kto narodził się z Boga, nie grzeszy”).
 4. CZAS NIEDOKONANY. W tym czasie stosunek do CZASU TERAŹNIEJSZEGO jest analogiczny do stosunku CZASU ZAPRZESZŁEGO do CZASU DOKONANEGO. CZAS NIEDOKONANY opisuje niedokończoną czynność, która była wykonywana (ciągle bądź kilkakrotnie), ale teraz ustała, lub rozpoczęcie jakiejś czynności w przeszłości (przykład: Mt 3:5, „ciągnęły do niego Jeruzolima oraz cała Judea” lub „wyszło do niego Jeruzalem i wszytek kraj około Jordanu”).
 5. CZAS PRZYSZŁY. Zazwyczaj opisywał czynność mającą odbyć się w przyszłości. Skupiał się na możliwości jakiegoś wydarzenia raczej niż na samym tym wydarzeniu. Często informował o pewności tego wydarzenia (przykład: Mt 5:4-9, „Błogosławieni ..., albowiem oni będą ...”).

II. STRONA

- A. Strona opisuje stosunek pomiędzy czynnością wyrażaną przez czasownik i jej podmiotem.
- B. STRONA CZYNNNA była zwykłym, spodziewanym, pozbawionym emfazy sposobem stwierdzenia, że podmiot wykonywał czynność wyrażaną przez czasownik.
- C. STRONA BIERNA oznacza, że podmiot był odbiorcą działania wyrażanego przez czasownik, dokonywanego przez zewnętrznego sprawcę. Zewnętrzny sprawca dokonujący tej czynności zaznaczany był w greckim NT za pomocą następujących przyimków i przypadków:
1. Osobowy bezpośredni sprawca – *hupo* z ABLATYWEM (zob. Mt 1:22; Dz 22:30).
 2. Osobowy pośredni sprawca – *dia* z ABLATYWEM (zob. Mt 1:22).
 3. Nieosobowy sprawca – zazwyczaj przez *en* z INSTRUMENTALISEM.
 4. Czasami albo osobowy, albo nieosobowy sprawca wyrażany był tylko za pomocą INSTRUMENTALISU.
- D. STRONA MEDIALNA oznacza, że podmiot dokonuje czynności wyrażanej przez CZASOWNIK, będąc zarazem bezpośrednio w objętych jej skutkami. Często stronę tę nazywa się stroną zwiększonego osobistego zainteresowania. Konstrukcja ta podkreślała podmiot członu lub zdania. Język polski nie posiada tej konstrukcji. W języku greckim ma ona szeroki zakres znaczeń i możliwych tłumaczeń. Kilka przykładów tej formy to:
1. ZWROTNA – bezpośrednie działanie podmiotu na siebie. Przykład: Mt 27:5, „powiesił się”.

2. DYNAMICZNA – podmiot dokonuje czynności dla siebie. Przykład: 2 Kor 11:14, „Sam bowiem szatan podaje się za anioła światłości”.
3. WZAJEMNOŚCI – wzajemne oddziaływanie dwóch podmiotów. Przykład: Mt 26:4, „naradzali się”.

III. TRYB

- A. W grece koine funkcjonowały cztery tryby. Oznaczają one stosunek czasownika do rzeczywistości – przynajmniej w zamyśle autora. Tryby dzielą się na dwie obszerne kategorie: tryby oznaczające rzeczywistość (ORZEKAJĄCY) oraz tryby oznaczające możliwość (PRZYPUSZCZAJĄCY, ROZKAZUJĄCY i ŻYCZĄCY).
- B. TRYB ORZEKAJĄCY był normalnym trybem wyrażającym działanie, które miało miejsce lub trwało – przynajmniej w zamyśle autora. Był to jedyny grecki tryb wyrażający określony czas, a nawet w tym przypadku aspekt ten był drugorzędny.
- C. TRYB PRZYPUSZCZAJĄCY wyrażał możliwą przyszłą czynność: coś jeszcze się nie wydarzyło, ale było prawdopodobne, że się wydarzy. Miał on wiele wspólnego z TRYBEM ORZEKAJĄCYM CZASU PRZYSZŁEGO – różnica polegała na tym, że TRYB PRZYPUSZCZAJĄCY wyrażał pewien stopień niepewności. W języku polskim często wyrażane jest to słowem „może”.
- D. TRYB ŻYCZĄCY wyrażał życzenie, które było teoretycznie możliwe. Tryb ten uważano za o krok odleglejszy od rzeczywistości od TRYBU PRZYPUSZCZAJĄCEGO. TRYB ŻYCZĄCY wyrażał możliwość pod pewnymi warunkami. Tryb ten jest rzadko używany w Nowym Testamencie. Najczęściej używa go Paweł w swojej słynnej frazie „Żadną miarą” (BW: „Z pewnością nie” lub „Przenigdy”), występującej piętnaście razy (zob. Rz 3:4.6.31; Rz 6:1[BW 6:2]; 6:15; 7:7.13; 9:14; 11:1.11; 1 Kor 6:15; Ga 2:17; 3:21; 6:14). Inne przykłady znajdują się w Łk 1:38, 20:16, Dz 8:20 i 1 Tes 3:11.
- E. TRYB ROZKAZUJĄCY podkreślał polecenie, które było możliwe, nacisk padał jednak na intencję mówiącego. Stwierdzał jedynie możliwość wolicjonalną i był zależny od wyboru drugiej osoby. Istniało także szczególne zastosowanie TRYBU ROZKAZUJĄCEGO w modlitwach i próśb w trzeciej osobie. Nakazy te występują w NT jedynie w CZASIE TERAŻNIEJSZYM i AORYŚCIE.
- F. Niektóre gramatyki uznają IMIESŁOWY za kolejny typ TRYBU. Są one bardzo powszechne w greckim NT – zazwyczaj występują jako PRZYMIOTNIKI ODCZASOWNIKOWE. Tłumaczy się je w połączeniu z głównym CZASOWNIKIEM, do którego się odnoszą. W tłumaczeniu IMIESŁOWÓW możliwa jest duża różnorodność – najlepiej odnieść się do kilku różnych tłumaczeń na język polski.
- G. AORYST TRYBU ORZEKAJĄCEGO STRONY CZYNNEJ był normalnym lub „nienacechowanym” sposobem odnotowania jakiegoś wydarzenia. Każdy inny czas, strona lub tryb miał jakieś szczególne znaczenie interpretacyjne, które chciał przekazać pierwotny autor.

IV. Osoby nieznające greki mogą znaleźć potrzebne informacje w poniższych pomocach do studiowania:

- A. Friberg, Barbara i Timothy. *Analytical Greek New Testament [Analityczny grecki Nowy Testament]*. Grand Rapids: Baker, 1988.
- B. Marshall, Alfred. *Interlinear Greek-English New Testament [Interlinearny grecko-angielski Nowy Testament]*. Grand Rapids: Zondervan, 1976 [Polski odpowiednik: *Grecko-polski Nowy Testament* wydawnictwa Vocatio].

- C. Mounce, William D. *The Analytical Lexicon to the Greek New Testament [Analityczny leksykon do greckiego Nowego Testamentu]*. Grand Rapids: Zondervan, 1993.
- D. Summers, Ray. *Essentials of New Testament Greek [Podstawy greki nowotestamentowej]*. Nashville: Broadman, 1950.
- E. Akredytowane korespondencyjne kursy greki koine dostępne są na uczelni Moody Bible Institute w Chicago, Illinois.

V. RZECZOWNIKI

- A. Jeżeli chodzi o składnię, rzeczowniki określane są przez przypadki. Przypadek był odmienioną formą rzeczownika wskazującą na jego stosunek do czasownika i innych części zdania. W grece koine wiele funkcji przypadków sygnalizowanych było przez przyimki. Ponieważ forma przypadku mogła oznaczać kilka różnych zależności, przyimki zostały dodane w celu wyraźniejszego oddzielenia tych możliwych funkcji.
- B. Greckie przypadki dzielą się na następujących osiem kategorii:
 1. NOMINATIVUS używany był do nazywania i zazwyczaj stanowił podmiot zdania lub członu. Był także stosowany do rzeczowników i przymiotników w orzeczeniu z łączącymi czasownikami „być” lub „stawać się”.
 2. GENETIVUS używany był do opisu i zazwyczaj przypisywał atrybut lub cechę słowu, którego dotyczył. Odpowiadał na pytanie „jakiego rodzaju?”.
 3. ABLATIVUS tworzono stosując tę samą odmienioną formę, co w przypadku genetivu, używano go jednak do opisania oddzielenia. Zazwyczaj oznaczał oddzielenie od jakiegoś punktu w czasie, przestrzeni, źródła, pochodzenia lub stopnia. Często tłumaczony jest za pomocą polskiego przyimka „od”.
 4. DATIVUS stosowany był do opisu osobistego zainteresowania. Mógł on oznaczać jego pozytywny lub negatywny aspekt. Często występował w roli dopełnienia dalszego. Wyraża go polski przyimek „do”.
 5. LOCATIVUS tworzono stosując tę samą odmienioną formę, co w przypadku genetivu, opisywała jednak pozycję lub położenie w przestrzeni, czasie lub ramach logicznych. Wyrażają go polskie przyimki „w, na, wśród, podczas, przez, obok”
 6. INSTRUMENTALIS tworzono stosując tę samą odmienioną formę, co w przypadku genetivu i locativu. Wyrażał środek lub związek. Często tłumaczono go za pomocą polskiego przyimka „przez”.
 7. ACCUSATIVUS stosowany był do opisu wyniku jakiejś czynności. Wyrażał ograniczenie. Jego główne zastosowanie to dopełnienie bliższe. Odpowiadał na pytanie „Jak daleko?” albo „Jak dalece?”.
 8. VOCATIVUS stosowany był przy bezpośrednim zwracaniu się do kogoś/czegoś.

VI. SPÓJNIKI I ŁĄCZNIKI

- A. Greka jest bardzo precyzyjnym językiem, ponieważ zawiera tak wiele spójników i łączników. Łączą one myśli (człony, zdania i akapity). Są one tak powszechne, że ich brak (asyndeton) jest często istotny z punktu widzenia egzegezy. Właściwie to spójniki i łączniki wskazują kierunek myśli autora. Często są one kluczowe w określeniu, co dokładnie chce on przekazać.
- B. Poniżej znajduje się lista niektórych spójników i łączników oraz ich znaczeń (informacje te zostały zaczerpnięte głównie z *A Manual Grammar of the Greek New Testament [Podręczna gramatyka greckiego Nowego Testamentu]* autorstwa H. E. Dana i Juliusa K. Manteya.
 1. Spójniki związane z czasem:
 - a. *epei, epeidē, hopote, hōs, hote, hotan* (przyp.) – „kiedy”

- b. *heōs* – „podczas gdy”
 - c. *hotan, epan* (przyp.) – „kiedykolwiek”
 - d. *heōs, achri, mechri* (przyp.) – „aż do”
 - e. *priv* (bezokol.) – „przed”
 - f. *hōs* – „od”, „kiedy”, „podczas gdy”
2. Spójniki logiczne:
- a. Celowe
 - (1) *hina* (przyp.), *hopōs* (przyp.), *hōs* – „żeby”, „że”
 - (2) *hōste* (substancywizowany bezokolicznik w bierniku) – „że”
 - (3) *pros* (substancywizowany bezokolicznik w bierniku) lub *eis* (substancywizowany bezokolicznik w bierniku) – „że”
 - b. Wynikowe (celowe i wynikowe formy gramatyczne są ze sobą blisko powiązane)
 - (1) *hōste* (najczęściej bezokolicznik) – „żeby”, „więc”
 - (2) *hiva* (przyp.) – „żeby”
 - (3) *ara* – „więc”
 - c. Kauzatywne lub przyczyny
 - (1) *gar* (przyczyna/skutek lub powód/konkluzja) – „gdyż”, „ponieważ”
 - (2) *dioti, hotiy* – „ponieważ”
 - (3) *epei, epeidē, hōs* – „jako że”
 - (4) *dia* (z *accusativem*) i (z substancywizowanym bezokolicznikiem) – „ponieważ”
 - d. Inferencyjne
 - (1) *ara, poinun, hōste* – „więc”
 - (2) *dio* (najsilniejszy spójnik inferencyjny) – „w związku z czym”, „dlatego”, „więc”
 - (3) *oun* – „więc”, „przeto”, „zatem”
 - (4) *toinoun* – „zatem”
 - e. Przeciwnostawne lub kontrastowe
 - (1) *alla* (silnie przeciwnostawny) – „ale”, „poza”
 - (2) *de* – „ale”, „jednakże”, „lecz”, „z drugiej strony”
 - (3) *kai* – „ale”
 - (4) *mentoi, oun* – „jednakże”
 - (5) *plēn* – „niemniej jednak” (głównie u Łukasza)
 - (6) *oun* – „jednakże”
 - f. Porównawcze
 - (1) *hōs, kathōs* (wprowadzają człony porównawcze)
 - (2) *kata* (w złożeniach, *katho, kathoti, kathōsper, kathaper*)
 - (3) *hosos* (w Liście do Hebrajczyków)
 - (4) *ē* – „niż”
 - g. Kontynuacyjne lub seryjne
 - (1) *de* – „i”, „następnie”
 - (2) *kai* – „i”
 - (3) *tei* – „i”
 - (4) *hina, oun* – „że”
 - (5) *oun* – „wtedy” (u Jana)
3. Zastosowania emfatyczne
- a. *alla* – „z pewnością”, „zaiste”, „istotnie”
 - b. *ara* – „w istocie”, „z pewnością”, „rzeczywiście”
 - c. *gar* – „w rzeczywistości”, „z pewnością”, „w istocie”
 - d. *de* – „w istocie”
 - e. *ean* – „wręcz”
 - f. *kai* – „wręcz”, „w istocie”, „rzeczywiście”
 - g. *mentoi* – „w istocie”
 - h. *oun* – „rzeczywiście”, „ależ oczywiście”

VII. ZDANIA WARUNKOWE

- A. ZDANIE WARUNKOWE to takie, które zawiera jeden lub więcej członów warunkowych. Ta struktura gramatyczna wspomaga interpretację, ponieważ dostarcza warunków, powodów lub przyczyn, dla których czynność wyrażana przez główny czasownik występuje lub nie. W grece koine istniały cztery typy zdań warunkowych, od takich, których prawdziwość zakładana była z perspektywy lub dla celów autora, po takie, który wyrażały tylko życzenie.
- B. ZDANIE WARUNKOWE KLASY PIERWSZEJ wyrażało działanie lub stan, którego prawdziwość zakładana była z punktu widzenia autora lub dla jego celów – pomimo, że wyrażane było przez „jeśli”. W wielu kontekstach można tłumaczyć je jako „ponieważ” (zob. Mt 4:3; Rz 8:31). Nie oznacza to jednak, że wszystkie KLASY PIERWSZE są zgodne z rzeczywistością. Często używano ich do wytoczenia argumentu lub podkreślenia błędu (zob. Mt 12:27).
- C. ZDANIE WARUNKOWE KLASY DRUGIEJ często zwane jest „sprzecznym ze stanem faktycznym”. Stwierdza coś, co jest niezgodne z rzeczywistością w celu dowiedzenia swojego punktu widzenia. Przykłady:
1. „Gdyby On był prorokiem, a nie jest, wiedziałby, co za jedna i jaka jest ta kobieta, która się Go dotyka, a nie wie” (Łk 7:39)
 2. „Gdybyście jednak uwierzyli Mojżeszowi, a nie uwierzyliście, to byście i Mnie uwierzyli, a nie wierzycie” (J 5:46)
 3. „Gdybym jeszcze teraz ludziom chciał się przypodobać, a nie próbuję, nie byłbym sługą Chrystusa, a jestem” (Ga 1:10)
- D. KLASA TRZECIA oznacza możliwe przyszłe działanie. Często zakłada prawdopodobieństwo tego działania. Zazwyczaj wskazuje na warunkowość. Czynność wyrażana przez główny czasownik zależna jest od czynności zawartej w członie wprowadzanym przez „jeśli”/”jeżeli”. Przykłady z 1 Listu Jana: 1:6-10; 2:4.6.9.15.20.21.24.29; 3:21; 4:20; 5:14.16.
- E. KLASA CZWARTA jest najdalsza od rzeczywistości. W NT występuje rzadko, a właściwie nie ma w NT kompletnego zdania warunkowego klasy czwartej, w którym obie części warunku pasują do jego definicji. Przykładem częściowej KLASY CZWARTEJ w początkowym członie jest 1 P 3:14, a przykładem częściowej KLASY CZWARTEJ w końcowym członie jest Dz 8:31.

VIII. ZAKAZY

- A. TRYB ROZKAZUJĄCY CZASU TERAŹNIEJSZEGO z PARTYKUŁĄ MĒ często (ale nie zawsze) kładzie nacisk na zaprzestanie już dokonywanego działania. Kilka przykładów: „przestańcie gromadzić sobie skarby na ziemi...” (Mat 6:19); „przestańcie zbytnio się troszczyć o swoje życie...” (Mat 6:25); „przestańcie oddawać wasze członki jako broń nieprawości...” (Rzym 6:13); „przestańcie zasmucać Bożego Ducha Świętego...” (Ef 4:30); „przestańcie upijać się winem...” (Ef 5:18).
- B. AORYST TRYBU PRZYPUSZCZAJĄCEGO z PARTYKUŁĄ MĒ oznacza „nawet nie rozpoczynać jakiejś czynności”. Kilka przykładów: „Nawet nie zaczynajcie sądzić, że...” (Mt 5:17); „Nie zaczynajcie się zbytnio troszczyć...” (Mat 6:31); „Nie zaczynaj się wstydzić” (2 Tm 1:8).
- C. PODWÓJNE PRZECZENIE z TRYBEM PRZYPUSZCZAJĄCYM jest bardzo emfatyczną negacją, które można przetłumaczyć jako „Nigdy, przenigdy” albo „w żadnym razie”. Kilka przykładów: „nigdy nie zazna śmierci” (Jan 8:51); „przenigdy nie będę” 1 Kor 8:13).

IX. RODZAJNIK

- A. W grece koine rodzajnik określony miał podobne zastosowanie jak rodzajnik „the” w języku angielskim. Jego główną funkcję stanowiło bycie „wskaźnikiem” – sposobem zwrócenia uwagi na słowo, nazwę lub frazę. Różni autorzy nowotestamentowi znajdowali dla niego odmienne zastosowania. Rodzajnik określony mógł także pełnić funkcję:
1. narzędzia przeciwstawienia, jak zaimek wskazujący;
 2. oznaczenia odnoszącego się do wcześniej wprowadzonego przedmiotu lub osoby;
 3. sposobu określenia podmiotu w zdaniu z czasownikiem łączącym. Przykłady: „Bóg jest duchem” (J 4:24); „Bóg jest światłością” (1 J 1:5); „Bóg jest miłością” (1 J 4:8.16).
- B. Greka koine nie posiadała RODZAJNIKA NIEOKREŚLONEGO przypominającego angielskie „a” lub „an”. Brak RODZAJNIKA OKREŚLONEGO mógł oznaczać:
1. koncentrację na charakterystyce lub jakości czegoś
 2. koncentrację na kategorii czegoś
- C. Autorzy NT wykazują znaczne różnice pod względem stosowania rodzajnika.

X. SPOSOBY WYRAŻANIA EMFAZY W GRECKIM NOWYM TESTAMENCIE

- A. Techniki wyrażania emfazy różnią się w zależności od nowotestamentowego autora. Najbardziej konsekwentnymi i formalnymi autorami byli Łukasz oraz autor Listu do Hebrajczyków.
- B. Wcześniej była mowa o tym, że AORYST STRONY CZYNNEJ TRYBU ORZEKAJĄCEGO był formą standardową i nieoznaczoną, jeżeli chodzi o emfazę, ale każdy inny czas, strona lub tryb miał znaczenie w interpretacji. Nie oznacza to, że AORYST STRONY CZYNNEJ TRYBU ORZEKAJĄCEGO nie był często stosowany w ważkim gramatycznym znaczeniu (przykład: Rz 6:10 [dwukrotnie]).
- C. Szyk wyrazów w grece koine
1. Greka koine była fleksyjnym językiem, nie zależącym, tak jak angielski, od szyku wyrazów. Autor mógł więc zmieniać zwykły oczekiwany szyk w celu ukazania:
 - a. tego, co chciał podkreślić dla czytelnika
 - b. tego, co jego zdaniem mogło być zaskakujące dla czytelnika
 - c. tego, na czym bardzo mu zależało
 2. Zwykły szyk wyrazów w grece pozostaje kwestią sporną. Zakłada się jednak, że wygląda on następująco:
 - a. Dla czasowników łączących
 - (1) czasownik
 - (2) podmiot
 - (3) dopełnienie
 - b. Dla czasowników przechodnich
 - (1) czasownik
 - (2) podmiot
 - (3) dopełnienie
 - (4) dopełnienie dalsze
 - (5) wyrażenie przyimkowe
 - c. Dla grup nominalnych
 - (1) rzeczownik
 - (2) przydawka
 - (3) wyrażenie przyimkowe
 3. Szyk wyrazów może mieć ogromne znaczenie w egzegezie. Przykłady:
 - a. „prawice dali mnie i Barnabie wspólnoty” (GPNT). Fraza „prawice wspólnoty” została rozdzielona i przesunięta na początek zdania w celu podkreślenia jej znaczenia (Ga 2:9).

- b. „Z Pomazańcem” (GPNT) zostało umieszczone na początku zdania. Jego śmierć była kluczowa (Ga 2:19b).
- c. Fraza „W wielu częściach i na wiele sposobów” (Hbr 1:1, GPNT) umieszczona została na początku zdania. Porównywany jest tam sposób, na jaki Bóg się objawiał, a nie sam fakt objawienia.

D. Zazwyczaj pewien stopień emfazy wyrażany jest przez:

1. Powtórzenie zaimka, który zawierała już odmieniona część czasownika. Przykład: „I oto ja z wami jestem...” (Mt 28:20, GPNT)
2. Brak oczekiwanego spójnika lub innej części łączącej słowa, frazy, człony lub zdania. Określa się to mianem asyndeton („nie związany”). Spójnik był oczekiwany, jego brak przyciągał więc uwagę. Przykłady:
 - a. Błogosławieństwa, Mt 5:3ff (podkreślenie listy)
 - b. J 14:1 (nowy temat)
 - c. Rz 9:1 (nowa sekcja)
 - d. 2 Kor 12:20 (podkreślenie listy)
3. Powtórzenie słów lub fraz występujących w danym kontekście. Przykład: „ku chwale Jego majestatu” (Ef 1:6.12.14). Fraza ta została użyta dla ukazania dzieła każdej osoby Trójcy.
4. Użycie idiomu lub gry słów (dźwięków) pomiędzy wyrazami
 - a. eufemizmy – zastępują słowa dotyczące tematów tabu, np. „zasnąć” na określenie śmierci (J 11:1-14) lub „nogi” na określenie męskich narządów płciowych (Rut 3:7-8; 1 Sm 24:4).
 - b. peryfrazy – zastępowanie Bożego imienia innymi słowami, np. „Królestwo Niebieskie” (Mt 3:2) lub „głos z nieba” (Mt 3:17).
 - c. figury retoryczne
 - (1) niemożliwa przesada (Mt 3:9; 5:29-30; 19:24)
 - (2) łagodna przesada (Mt 3:5; Dz 2:36)
 - (3) personifikacja (1 Kor 15:55)
 - (4) ironia (Ga 5:12)
 - (5) fragmenty poetyckie (Flp 2:6-11)
 - (6) gry słów bazujące na brzmieniach wyrazów
 - (a) „kościół”
 - (i) „kościół” (Ef 3:21)
 - (ii) „powołanie” (Ef 4:1.4)
 - (iii) „wezvani” (Ef 4:1.4)
 - (b) „wolny”
 - (i) „wolna” (Ga 4:31)
 - (ii) „wolność” (Ga 5:1)
 - (iii) „wyswobodził” (Ga 5:1)
 - d. język idiomatyczny – zazwyczaj właściwy dla danej kultury i języka:
 - (1) metaforyczne zastosowanie „pokarmu” (J 4:31-34)
 - (2) metaforyczne zastosowanie „świątyni” (J 2:19; Mt 26:61)
 - (3) hebrajski idiom wyrażający współczucie, „nienawiść” (Rdz 29:31; Pwt 21:15; Łk 14:26; J 12:25; Rz 9:13)
 - (4) „Wszyscy” vs. „wielu”. Por. Iz 53:6 („wszyscy”) i 53:11-12 („wielu”). Jak pokazuje Rz 5:18-19, terminy te są równoznaczne.
5. Użycie pełnej lingwistycznej frazy zamiast pojedynczego słowa. Przykład: „Pan Jezus Chrystus”.
6. Szczególne zastosowania *autos*:
 - a. kiedy występuje z rodzajnikiem (na miejscu przydawki), tłumaczony jest jako „ten sam”
 - b. kiedy występuje bez rodzajnika (na miejscu orzeczenia), tłumaczony jest jako intensywny zaimek zwrotny – „się”.

- E. Osoba, która studiuje Biblię i nie czyta po grecku, może określać emfazę na kilka sposobów:
1. Przy pomocy analitycznego leksykonu i interlinearnego tekstu grecko-polskiego.
 2. Porównując różne polskie tłumaczenia – w szczególności sporządzone zgodnie z różnymi teoriami tłumaczenia. Przykład: porównywanie „dosłownego” tłumaczenia (GPNT, BT, BW) z „dynamicznymi ekwiwalentami” (PL, Słowo Życia).
 3. Korzystając z *The Emphasized Bible [Biblii z zaznaczoną emfazą]* Josepha Bryanta Rotherhama (Kregel, 1994).
 4. Posługując się bardzo dosłownym przekładem, np. Interlinearny grecko-polski Nowy Testament.

Studiowanie gramatyki jest zajęciem mozolnym, ale niezbędnym do właściwej interpretacji. Zawarte tutaj krótkie definicje, omówienia i przykłady mają na celu zachęcić i wyposażyć osoby nie czytające w języku greckim do korzystania z informacji gramatycznych zawartych w niniejszym komentarzu. Definicje te są bez wątpienia uproszczone – nie należy ich wykorzystywać w dogmatyczny ani sztywny sposób, a raczej traktować jako kolejne kroki w stronę zrozumienia składni Nowego Testamentu. Mam nadzieję, że umożliwią one czytelnikom zrozumienie także innych pomocy do studiowania Pisma Świętego, takich jak techniczne komentarze do Nowego Testamentu.

Musimy być w stanie zweryfikować naszą interpretację w oparciu o informacje znalezione w tekstach biblijnych. Gramatyka jest jednym z najbardziej pomocnych elementów tych informacji; pozostałe obejmują tło historyczne, kontekst literacki, współczesne użycie słów oraz fragmenty paralelne.